

Pasaulio paveldo vietovės Kuršių nerijos valdymo planas 2025-2031 metams

LIETUVOS RESPUBLIKOS TERITORIJA

UNIKALUS IDENTIFIKAVIMO KODAS UNESCO PASAULIO PAVELDO SĄRAŠE 994

2025 m.

TURINYS

<i>TURINYS</i>	2
<i>Ižanga / kreipimasis</i>	4
<i>I SKYRIUS. BENDROSIOS NUOSTATOS</i>	5
<i>II SKYRIUS. KURŠIŲ NERIJA IR JOS IŠSKIRTINĖ VISUOTINĖ VERTĖ</i>	12
2.1. Kraštovaizdis ir jo raida	12
2.2. Išskirtinė visuotinė vertė ir vertingosios savybės	14
2.3. Kuršių nerijos atitiktis IVV įvardytam vientisumui ir autentiškumui	17
2.4. Kitos svarbios Kuršių nerijos vertės.....	19
2.5. Ribos ir buferinė apsauga	21
<i>III SKYRIUS. KURŠIŲ NERIJOS IVV IŠSAUGOJIMO BŪKLĖ</i>	23
3.1. IVV veikiantys veiksniai	23
3.1.1. Išskirtinis ir lengvai pažeidžiamas pajūrio nerijos kultūrinis kraštovaizdis (1 Vertė).....	25
3.1.2. Žmogaus pastangų, atkūrusių tinkamas sąlygas gyventi, rezultatas (2 Vertė)	28
3.1.3. Gamtos paveldo įvairovė (3 Vertė)	30
3.1.4. Kultūrinio kraštovaizdžio gyvumą, dvasingumą ir ypatingą atmosferą išryškinantis autentiškas kultūros paveldas (4 Vertė).....	34
3.1.5. Įvairių istorinių laikotarpių suformuotos tradicijos, dvasingumas ir vietos gyvensena (5 Vertė).....	40
<i>IV SKYRIUS. ESAMA APSAUGOS IR VALDYMO SISTEMA</i>	43
4.1. Teisinė apsauga ir veiklos reglamentavimas	43
4.2. Institucijų kompetencija ir atsakomybė	49
4.3. Finansavimo šaltiniai ir mastas	53
4.4. Stebėsenos sistema.....	54
<i>V SKYRIUS. KURŠIŲ NERIJOS TVARKYMAS IR NAUDOJIMAS. ESAMA BŪKLĖ</i>	57
5.1. Vietovės apsauga	57
5.2. Darnus vystymasis.....	59
5.3. Darnus turizmas.....	63
5.4. Darnus judumas.....	69
5.5. Bendradarbiavimas ir visuomenės įtrauktis (apimant švietimą ir sąmoningumo didinimą)	73
5.6. Klimato kaita	77
5.7. SSGG analizė	79
<i>VI SKYRIUS. VEIKSMŲ PLANAS</i>	84
6.1. I Kryptis: Vietovės apsauga.....	85
6.2. II Kryptis: Darnus vystymas.....	92
6.3. III Kryptis: Darnus turizmas	95
6.4. IV Kryptis: Švietimas, sąmoningumo didinimas ir įtrauktis	98
6.5. V Kryptis: Rizikų valdymas.....	100

VII SKYRIUS. VALDYMO PLANO ĮGYVENDINIMAS IR STEBĖSENA	104
7.1. Valdymo plano įgyvendinimo ciklas.....	104
BIBLIOGRAFIJA IR ŠALTINIAI	106
PRIEDAI	111
Priedas Nr. 1. Kuršių nerijos verčių ir vertingųjų savybių požymiai.....	111
Priedas Nr. 2. Kitos svarbios Kuršių nerijos vertės, juos iliustruojantys elementai, procesai ir savybės	129
Priedas Nr. 3. LR teritorijoje esančios Kuršių nerijos vietovės geografinė padėtis žemėlapyje	132
Priedas Nr. 4. Kuršių nerijos vietai aktualūs teisės aktai ir planavimo dokumentai	133
Priedas Nr. 5. Institucijų, dalyvaujančių Vietovės valdyme atsakomybė (detaliau) ir funkcijos.....	140
Priedas Nr. 6. Apklauso „Kuršių nerijos dabartis ir ateitis. UNESCO vietovės valdymo planas“ rezultatai	145
Priedas Nr. 7. KNNP saugomos rūšys	175

Viršelio nuotraukos autorius: Renata Kilinskaitė, Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcijos archyvas. Didysis kopagūbris su pilkosiomis kopomis, Naglių gamtinis rezervatas.

Įžanga / kreipimasis

Kreipimasis nuo LR aplinkos ministro, VSTT (direktorės ar Nacionalinio koordinatoriaus), KNNPD direktorės, savivaldybių merų.

PROJEKTAS

I SKYRIUS. BENDROSIOS NUOSTATOS

1.1. Pasaulio paveldo sąrašas sudaromas vadovaujantis 1972 m. Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencija (toliau – Konvencija). Į Pasaulio paveldo sąrašą įrašomos visai žmonijai reikšmingos ir išskirtinę visuotinę vertę (toliau – IVV) turinčios kultūros ir gamtos paveldo arba mišrios vertybės. 1992 m. Lietuvos Respublikai prisijungus prie Konvencijos, į Pasaulio paveldo sąrašą¹ įrašytos penkios nacionalinės vertybės: Vilniaus istorinis centras (1994 m.); Kuršių nerija (bendra vietovė su Rusijos Federacija, 2000 m.); Kernavės archeologinė vietovė (2004 m.); Struvės geodezinis lankas (bendra 10-ties valstybių vertybė: Baltarusija, Estija, Latvija, Lietuva, Norvegija, Moldovos Respublika, Rusijos Federacija, Ukraina, Suomija, Švedija, 2005 m.); Modernistinis Kaunas (2023 m.).

1.2. Kuršių nerija yra tarpvalstybinė vietovė, esanti Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos teritorijose. 24-osios Pasaulio paveldo komiteto sesijos, vykusios 2000 m. gruodį Kernse mieste (angl. Cairns), Australijoje, metu Kuršių nerija įrašyta į UNESCO pasaulio paveldo sąrašą kaip unikali ir išskirtinė **kultūrinio kraštovaizdžio** vertybė (unikalus identifikavimo kodas Pasaulio paveldo sąrašė – 994).

1.3. Vadovaujantis Konvencijos įgyvendinimo gairių 108 paragrafu, į Pasaulio paveldo sąrašą įrašytos vertybės turi turėti patvirtintą valdymo planą arba valdymo sistemą, kurioje nurodyta, kaip saugoma vertybės IVV.

1.4. Šis valdymo planas skirtas Kuršių nerijos vietovės daliai, esančiai Lietuvos Respublikos teritorijoje. Sprendimui tarpvalstybinėje Kuršių nerijos vietovėje rengti du atskirus valdymo planus, kurie atspindėtų skirtingų valstybių valdymo sistemas, Pasaulio paveldo komitetas pritarė 2018 m. sprendimu Nr. 42 COM 7B.25².

1.5. Kuršių nerijos vietovės Lietuvos Respublikos teritorijoje valdymo planas (toliau – Valdymo planas) yra strateginio planavimo dokumentas, skirtas surasti susitarimą tarp skirtingų veikėjų grupių dėl Kuršių nerijos valdymo ir jos vėrcių išsaugojimo prioritetų. Valdymo planas nekeičia esamų teisės aktų ir planavimo dokumentų, tačiau veiksmų plane numatytos priemonės, skirtos inicijuoti teisinių dokumentų, teritorijų planavimo dokumentų pokyčius, siekiant geresnės vietovės apsaugos. Valdymo planas yra atspirties taškas skirtingų institucijų veiklai ir gairės problemoms spręsti, siekiant ilgalaikių vertybės išsaugojimo prioritetų. Valdymo plane, atsižvelgiant į Pasaulio paveldo vietovės periodinių ataskaitų rengimo ciklą, numatyti uždaviniai ir priemonės 7 metų laikotarpiui.

1.6. Po viešų konsultacijų suformuluota Valdymo plano vizija: **Kuršių nerija – tvariai ir įtraukiai valdoma kultūrinio kraštovaizdžio vietovė, kurioje išlaikoma gamtos ir žmogaus veiklos pusiausvyra, saugomas savitumas, puoselėjama vietos tapatybė ir autentiškumas dabarties bei ateities kartoms.**

1.7. Valdymo plano tikslas – užtikrinti veiksmingą ir tvarų Pasaulio paveldo vietovės – Kuršių nerijos valdymą ir jos IVV išsaugojimą dabarties ir ateities kartoms.³

1.8. Valdymo plano uždaviniai:

1.8.1. didinti visų veikėjų grupių supratimą apie vietovę, jos vertę pasauliniame, nacionaliniame ir vietos kontekste, pasitelkiant dalyvaujamojo planavimo procesą;

1 Lietuva UNESCO Pasaulio paveldo sąrašė. Prieiga per internetą: <https://whc.unesco.org/en/statesparties/lt>

2 Pasaulio paveldo komiteto 2018 m. sprendimas Nr. 42 COM 7B.25. Prieiga per internetą: <https://whc.unesco.org/en/decisions/7254>

3 Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2023 m. spalio 26 d. įsakymas Nr. D1-354 „Dėl Lietuvos pasaulio paveldo vietovės Kuršių nerijos valdymo plano rengimo pradžios ir planavimo tikslo“. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b63ae382743711eeadbcc0bf53e6c339?jfwid=-5hqymeukp>

1.8.2. užtikrinti sklandų bendradarbiavimą tarp skirtingų veikėjų grupių, siekiant jų didesnio įtraukimo, t. y. sudaryti prielaidas kuo aktyviau įsitraukti į skirtingus vietovės planavimo ir valdymo proceso etapus vietos savivaldos politikams, savivaldybių darbuotojams, mokslo ir verslo, profesinių bendruomenių atstovams ir vietos gyventojams bei jų interesams atstovaujantis įstaigas, sutelktai dalyvauti vietovės išsaugojimo ir valdymo procesuose;

1.8.3. įvertinti pagrindines grėsmes, kylančias vietai dėl socialinių, ekonominių, aplinkos ir kitų veiksnių, stichinių nelaimių ir galimo neigiamo klimato kaitos poveikio, bei suformuoti jų valdymo strategiją, nustatant neigiamą poveikį mažinančias priemones bei priemones, įgalinančias siekti atsparumo (angl. *resilience*) išorės veiksniams;

1.8.4. sudaryti efektyvų planavimo, įgyvendinimo, stebėsenos, įvertinimo ir atsakomųjų veiksnių ciklą;

1.8.5. siekti, kad Valdymo plano sprendiniai atitiktų darnaus vystymosi, ekonominio gyvybingumo, socialinės lygybės, sveikatos, aplinkos kokybės ir klimato kaitos valdymo poreikių suderinamumo reikalavimus;

1.8.6. užtikrinti specialistų, kurių veiklos susijusios su vietovės išsaugojimu ir valdymu, kompetencijų ir gebėjimų ugdymą;

1.8.7. numatyti reikiamus finansinius ir žmogiškuosius išteklius Valdymo planui įgyvendinti ir atnaujinti.

1.9. Valdymo planas parengtas vadovaujantis:

1.9.1. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2022 m. gegužės 26 d. įsakymu Nr. ĮV-505 „Dėl UNESCO pasaulio paveldo Lietuvoje valdymo planų rengimo gairių patvirtinimo“⁴ (toliau – Planų rengimo gairės);

1.9.2. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2023 m. spalio 26 d. įsakymo Nr. D1-354 „Dėl Lietuvos pasaulio paveldo vietovės Kuršių nerijos valdymo plano rengimo pradžios ir planavimo tikslo“ nuostatomis;

1.9.3. UNESCO metodine medžiaga ir priemonėmis – Gerosios praktikos vadovu, skirtu Pasaulio paveldo vietovių valdymo efektyvumui vertinti (2023 m.) (angl. *Enhancing our heritage toolkit 2.0. Assessing Management Effectiveness of World Heritage Properties and Other Heritage Places*).⁵ Remiantis juo atlikta Kuršių nerijos verčių ir jų vertingųjų savybių analizė, identifikuotos pagrindinės veikėjų grupės (valdytojai, suinteresuotieji, vietos bendruomenė). Atsižvelgiant į šių grupių specifikaciją Valdymo plano rengimo metu suorganizuotos 5 įtraukimo sesijos su skirtingomis veikėjų grupėmis ir atlikta visuomenės apklausa, gauti rezultatai ir siūlymai integruoti į Valdymo plano turinį.⁶ Remiantis šia metodine medžiaga rekomenduojama atlikti valdymo veiksmingumo vertinimo procedūras;

1.9.4. Pasaulio paveldo komiteto sprendimais ir rekomendacijomis (iki 2024 m.), UNESCO patariamųjų misijų dokumentais, 2023 m. Kuršių nerijos periodine ataskaita;

1.9.5. III-iojo ciklo periodinėje ataskaitoje užfiksuotų veiksnių analize, parengta Kuršių nerijos IVV veikiančių veiksnių santrauka ir stiprybių, silpnybių, grėsmių ir galimybių (toliau – SSGG) analize;

4 Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2020 m. lapkričio 16 d. įsakymas Nr. ĮV-1374 „Dėl kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos 2020–2024 metų veiksnių plano tvirtinimo“. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/475488c4284c11eb8c97e01ffe050e1c?jfwid=32wf8d5n>

5 UNESCO (2023). *Enhancing our heritage toolkit 2.0. Assessing Management Effectiveness of World Heritage Properties and Other Heritage Places*. Prieiga per internetą: <https://whc.unesco.org/en/eoh20/>

6 Ten pat.

1.9.6. ICOMOS ir IUCN Patariamųjų bei atsakomųjų stebėsenos misijų ataskaitų rekomendacijomis⁷ dėl IVV ir jų vertingųjų savybių apibrėžtumo, eismo ir turizmo srautų valdymo, sezoniškumo problematikos, bendruomenių gyvenimo kokybės gerinimo, kraštovaizdžio ir rūšių apsaugos, klimato kaitos stebėsenos ir kt.

1.10. Valdymo planas atitinka Devynioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų, kurioms pritarta 2024 m. gruodžio 12 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu Nr. XV-54 „Dėl Devynioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ bei Lietuvos Respublikos kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos 2020–2024 metų veiksmų plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2020 m. lapkričio 16 d. įsakymu Nr. ĮV-735 „Dėl Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos 2020–2024 metų veiksmų plano tvirtinimo“, 1.2.4. veiksmą „Užtikrinti UNESCO materialaus ir nematerialaus paveldo valdymo efektyvumo didinimą“.

1.11. Valdymo plane siūlomos priemonės, už kurių įgyvendinimą atsakingos nacionalinio, regioninio ir vietos lygmens institucijos bei įstaigos, vietos bendruomenės, nevyriausybinės organizacijos, siekiant tobulinti su Vietovės vertybių išsaugojimu susijusius įvairių institucijų veiklų koordinavimo procesus.

1.12. Valdymo plano rengimą ir įgyvendinimą organizuoja Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcija (toliau – KNNPD).

1.13. Valdymo plano rengimo, įgyvendinimo ir atnaujinimo priežiūrą atlieka bei rekomendacijas Aplinkos ministerijai ir Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcijai dėl vietovės valdymo teikia Valdymo plano priežiūros grupė (toliau – Priežiūros grupė), kurios sudėtis patvirtinta 2023 m. spalio 6 d. aplinkos ministro įsakymu Nr. V-139 „Dėl Lietuvos pasaulio paveldo vietovės Kuršių nerijos valdymo plano rengimo ir įgyvendinimo priežiūros grupės sudarymo“. Į Priežiūros grupės sudėtį įtraukti Aplinkos ministerijos (toliau – AM), Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie Aplinkos ministerijos (toliau – VSTT), KNNPD, Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos (toliau – KPD), Neringos ir Klaipėdos miesto savivaldybių, Valstybinių miškų urėdijos (toliau – VMU), Valstybinės kultūros paveldo komisijos, Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos sekretoriato (toliau – LNUKS), asociacijos „ICOMOS Lietuva“, Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcijos (toliau – KVJUD), Juodkrantės bendruomenės atstovai.

1.14. Valdymo planas rengiamas laikantis Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo, teisingumo ministro 2013 m. gruodžio 23 d. įsakymu Nr. 1R-298 patvirtintomis Teisės aktų projektų rengimo rekomendacijomis, užtikrinant visų valdymo sistemos dalyvių įtraukimą į planavimo procesą.

1.15. Valdymo plano derinimo procesas:

1.15.1. parengtas Valdymo plano projektas suderinamas su Priežiūros grupe (Valdymo plano projektas raštu teikiamas derinti Priežiūros grupėje dalyvaujančių institucijų atstovams, projektui pritariama Priežiūros grupės posėdyje bendru narių sutarimu);

1.15.2. su Priežiūros grupe suderintas Valdymo plano projektas pristatomas visuomenei;

1.15.3. su Priežiūros grupe suderintas Valdymo plano projektas teikiamas derinti UNESCO Pasaulio paveldo centrui;

⁷ 2001 m. ICOMOS stebėsenos misijos Kuršių nerijoje (Lietuvoje ir Rusijos Federacijoje) ataskaita; 2009 m. Jungtinės ICOMOS (Susan Denyer) ir IUCN (Pierre Gulland) patariamąsios misijos Kuršių nerijoje (Lietuvoje) ataskaita; 2010 m. Jungtinės UNESCO, bendradarbiaujant su IUCN (dr. Gérard Collin) ir ICOMOS (dr. Eeva Ruoff) atsakomosios stebėsenos misijos Kuršių nerijoje (Lietuvoje ir Rusijos Federacijoje); 2013 m. ICOMOS (Susan Denyer) patariamąsios misijos ataskaita; 2015 m. ICOMOS (dr. Tamás Fejérdy) atsakomosios stebėsenos misijos Kuršių nerijoje (Lietuvoje) ataskaita.

1.15.4. pagal Pasaulio paveldo centro pastabas pataisytas Valdymo plano projektas teikiamas derinti Teisės aktų informacinėje sistemoje (TAIS) ir sudaroma galimybė teikti pastabas ir pasiūlymus visoms veikėjų grupėms – institucijoms ir asmenims;

1.15.5. Valdymo plano suderinimas su skirtingomis institucijomis (kurios dalyvauja Valdymo plano priemonių įgyvendinime) įforminamas patvirtintame Valdymo plane įrašant derinimo žymas, kuriose nurodomi Valdymo planą suderinusių institucijų pavadinimai, raštų datos ir jų numeriai;

1.15.6. Valdymo planas tvirtinamas aplinkos ministro įsakymu.

1.16. Valdymo plane vartojamos sąvokos atitinka sąvokas vartojamas Planų rengimo gairėse, Konvencijoje ir Konvencijos įgyvendinimo gairėse, Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatyme, Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatyme, Lietuvos Respublikos turizmo įstatyme.

1.17. Valdymo plane vartojami trumpiniai ir kitos sąvokos:

AAA – Aplinkos apsaugos agentūra

AAD – Aplinkos apsaugos departamentas prie Aplinkos ministerijos

AM – Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija

ES – Europos Sąjunga

ES IP – Eusopos sąjungos fondų investicijų programa

GTC – Gamtos tyrimų centras

ICOMOS – Tarptautinė paminklų ir paveldo vietovių taryba

Įgyvendinimo gairės – Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairės

IUCN – Tarptautinė gamtos apsaugos sąjunga

IVV – Išskirtinė visuotinė vertė

Klaipėdos r. sav. – Klaipėdos rajono savivaldybės administracija

KM – Kultūros ministerija

KMSA – Klaipėdos miesto savivaldybės administracija

KNNP – Kuršių nerijos nacionalinis parkas

KNNPD – Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcija

KNVP / Valdymo planas – Lietuvos Pasaulio paveldo vietovės Kuršių nerijos Lietuvos Respublikos teritorijoje valdymo planas

Konvencija – Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencija

KPD – Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos

KPI – Klimato pažeidžiamumo indeksas

KTIC Agila – Kultūros ir turizmo informacijos centras „Agila“

KTKIC – Klaipėdos turizmo ir kultūros informacijos centras

KU – Klaipėdos universitetas

KUJTI – Klaipėdos universiteto Jūros tyrimų institutas

Kuršių nerijos vietovė / Vietovė / Vertybė – Pasaulio paveldo vertybė Kuršių nerija, esanti Lietuvos Respublikos teritorijoje (unikalus identifikavimo kodas UNESCO Pasaulio paveldo sąraše 993)

KVJU – Klaipėdos valstybinis jūrų uostas
KVJUD – akcinė bendrovė Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija
LAR – Lietuvos architektų rūmai
LGT – Lietuvos geologijos tarnyba prie Aplinkos ministerijos
LHMT – Lietuvos hidrometeorologijos tarnyba prie Aplinkos ministerijos
LJM – Lietuvos jūrų muziejus
LKAS – Lietuvos kraštovaizdžio architektų sąjunga
LKT – Lietuvos kultūros taryba
LNUK, UNESCO komisija – Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija
LR – Lietuvos Respublika
LSA – Lietuvos statybininkų asociacija
NKPAĮ – Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas
NSA – Neringos savivaldybės administracija
PAV – poveikio aplinkai vertinimas
PPV – poveikio paveldui vertinimas
Priežiūros grupė – Vietovės valdymo Kuršių nerijos valdymo plano priežiūros grupė
Seimas – Lietuvos Respublikos Seimas
SM – Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerija
SP, perkėla – AB Smiltynės perkėla
SSGG – Stiprybių, silpnybių, galimybių, grėsmių analizė
STĮ – Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas
Šilutės r. sav. – Šilutės rajono savivaldybės administracija
TURA – Turizmo rinkodaros asociacija
TVRC – Klaipėdos apskrities viešosios I. Simonaitytės bibliotekos padalinys „Tarptautinis vertėjų ir rašytojų centras“
UNESCO – Jungtinių Tautų Švietimo, mokslo ir kultūros organizacija
Vyriausybė – Lietuvos Respublikos Vyriausybė
VMT – Valstybinė miškų tarnyba prie Aplinkos ministerijos
VMU – VĮ Valstybinių miškų urėdija
VSTT – Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos
VU – Vilniaus universitetas

Išskirtinė visuotinė vertė (IVV) – išskirtinis kultūros paveldo ir (ar) gamtos vertybių kultūrinis ir (ar) gamtinis reikšmingumas, nustatomas pagal Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairėse apibrėžtus kriterijus ir Pasaulio paveldo komiteto sprendimu pripažįstamas svarbiu visos žmonijos dabarties ir ateities kartoms.

Kitos svarbios Kuršių nerijos vertės – tai elementai, kurie nėra Kuršių nerijos išskirtinės visuotinės vertės (IVV) dalis, tačiau yra reikšmingi ir saugotini pagal vietos savivaldos sprendimus, kitus teisės aktus, taip pat nacionalinę ar tarptautinę teisinę sistemą. Kitos svarbios Kuršių nerijos vertės kuria pridėtinę naudą tiek vietos gyventojams, tiek lankytojams. (Vadovaujantis Įgyvendinimo gairių 111 p., vienas iš veiksmingos valdymo sistemos elementų

– visų suinteresuotųjų šalių, įskaitant vietos bendruomenių, išsamus ir bendras vietovės, jos universalių, nacionalinių ir vietinių vertybių bei socioekologinio konteksto supratimas).

Klaipėdos regionas – Klaipėdos miesto, Klaipėdos rajono, Palangos miesto, Neringos, Kretingos rajono, Skuodo rajono ir Šilutės rajono savivaldybės.

Konvencijos valstybė narė (angl. State Party) – Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvenciją (toliau – Konvencija) ratifikavusi valstybė, kurios apibrėžtis ir atsakomybė suprantama taip, kaip yra numatyta Konvencijoje. Konvencijos valstybė narės pareiga – užtikrinti savo teritorijoje esančio kultūros ir gamtos paveldo nustatymą, apsaugą, išsaugojimą, populiarinimą ir perdavimą ateities kartoms ir padaryti visa, kas įmanoma, kuo tinkamiau panaudojant turimus išteklius ir prieinamą tarptautinę paramą, bendradarbiavimą, ypač finansų, meno, mokslo ir technikos srityse. Už Kuršių nerijos apsaugą Lietuvoje paskirta atsakinga LR aplinkos ministerija⁸.

Nacionalinis koordinatorius (angl. National Focal Point) gamtai ar kultūros paveldui – asmuo/asmens, kuris/kurie atstovauja valstybei Pasaulio paveldo komiteto sesijose, Konvencijos šalių narių generalinėje asamblėjoje ir kituose tarptautiniuose renginiuose ar susitikimuose, dalyvauja rengiant, teikiant valstybės pozicijas, perduoda gautą informaciją Pasaulio paveldo vietovių vietos valdytojams; bendradarbiauja su Konvencijos valstybėmis narėmis, Lietuvos Respublikos nuolatine atstovybe prie UNESCO, Pasaulio paveldo centru ir susijusiomis nacionalinėmis institucijomis atsakingomis už Lietuvos Respublikoje esantį paveldą, įrašytą į Pasaulio paveldo sąrašą, kitų valstybių nacionaliniais koordinatoriais; koordinuoja ir (ar) dalyvauja rengiant ir teikiant periodines ir išsaugojimo būklės (angl. SOC report) ataskaitas, teikia jas Pasaulio paveldo centrui.

Pasaulio paveldo vertybės / Vietovės vietos valdytojas (toliau – Vietos valdytojas) – valstybės institucija ar savivaldybės administravimo subjektas, atsakingi už pasaulio paveldo vertybės valdymo procesų koordinavimą įgyvendinant vietovės išsaugojimo ir valdymo strategiją. Kuršių nerijos vietos valdytojos funkcijos priskirtos KNNPD⁹.

Rizika – grėsmė, kuri gali kilti vietovei. Gali būti fizinės (stichinės nelaimės, pandemijos, terorizmas, ginkluotas konfliktas, klimato kaita, nesubalansuota plėtra ir pan.) ir intelektinės (sąmoningumo, žinių apie vietovę ir jos valdymą trūkumas ir pan.) rizikos.

Veikėjai (angl. actors) – vadovaujantis UNESCO Pasaulio paveldo centro IUCN parengtu gerosios praktikos vadovu „Enchancing Our Heritage Toolkit 2.0“ (2023), plačiąja prasme vadinami visi asmenys, taip pat institucijos ir jų atstovaujamos įvairios grupės, kurios yra tiesiogiai ar netiesiogiai susijusios su Pasaulio paveldo vietove. Pasaulio paveldo vietovės valdymo kontekste išskiriamos trys pagrindinės veikėjų grupės: valdytojai, teisių turėtojai ir suinteresuotosios šalys.

Veiksnys – vidinis ar išorinis elementas, darantis teigiamą arba neigiamą poveikį vietovės IVV, įskaitant autentiškumą ar vientisumą. Galimi veiksniai: gamtiniai, socialiniai, ekonominiai, kultūriniai ar politiniai procesai bei žmogaus veikla, kelianti grėsmę arba prisidedanti prie apsaugos ir tvaraus vystymosi.

Verčių ir vertingųjų savybių analizė – Kuršių nerijos IVV aprašo analizė, išskiriant pagrindines vietovės vertes, susietas su jas atspindinčiomis vertingosiomis savybėmis.

8 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. gegužės 19 d. nutarimas Nr. 544 „Dėl institucijų, atsakingų už UNESCO pasaulio paveldo sąraše esančių objektų apsaugą Lietuvoje, paskyrimo“. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.372888>

9 Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie aplinkos ministerijos direktoriaus 2024 m. rugsėjo 17 d. įsakymas Nr. V-90 „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcijos nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“. Prieiga per internetą: <https://nerija.lrv.lt/public/canonical/1727418354/1686/KNNPD%20nuostatai%202024-09-17%20V-90%20redakcija.pdf>

Valdymo plane ši analizė atlikta vadovaujantis UNESCO Pasaulio paveldo centro parengtu gerosios praktikos vadovu „Enchancing Our Heritage Toolkit 2.0“, 2023 m. (Lentelė Nr. 1).

Vertės – tai IVV apraše pateikta vertingųjų savybių visuma, dėl kurių Kuršių nerija yra laikoma išskirtine ir yra saugoma dabarties ir ateities kartoms. Vertes lemia daugybė socialinių ir kultūrinių veiksnių: estetinių, architektūrinių, biologinių, ekologinių, istorinių, socialinių, dvasinių ir kt. Šios vertės yra įkūnytos ir perteikiamos Pasaulio paveldo vietovės vertingosiomis savybėmis arba požymiais.

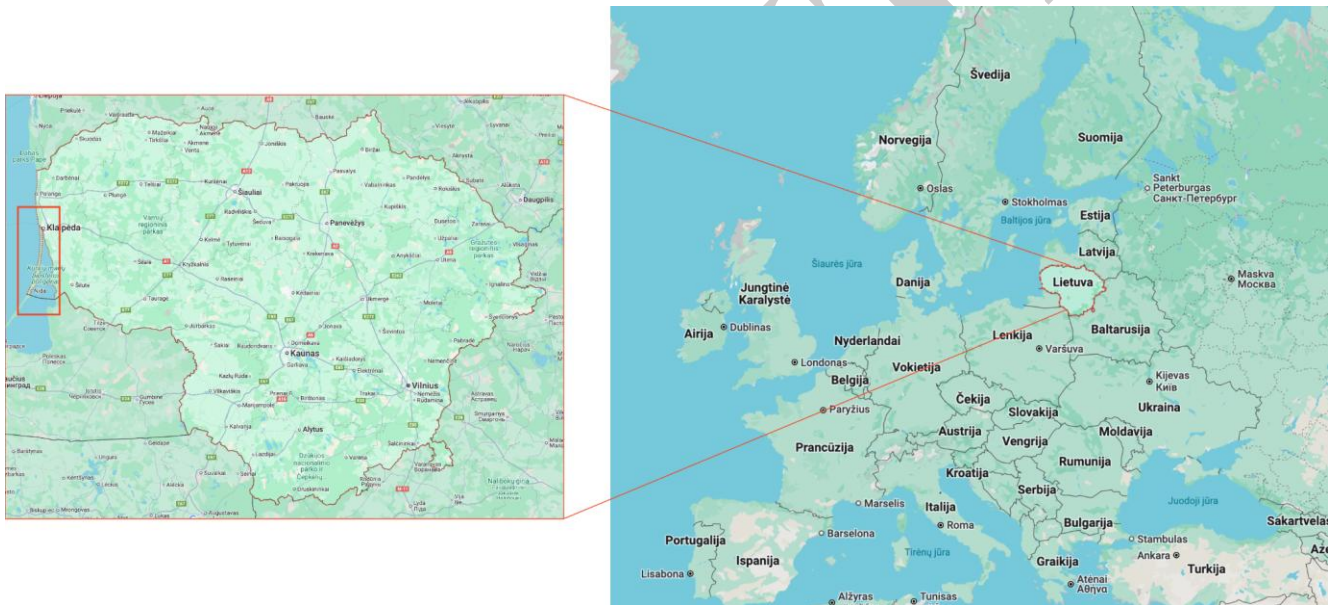
Vertingosios savybės (požymiai, atributai) – Kuršių nerijos reikšmingi elementai ir procesai, sudarantys vertes ir padedantys jas suvokti. Gali būti fiziniai, apčiuopiami (gamtiniai elementai, pastatai, artefaktai, kt.) ir nematerialūs (socialiniai, dvasiniai, tradicijų ir pan.) požymiai. Apsaugos ir valdymo priemonės taikomos savybėms, perteikiančioms IVV, ir jų sąveikai. Dokumente vertingųjų savybių sąvoka (angl. *attributes*) taikoma taip, kaip ji taikoma Konvencijos įgyvendinimo gairėse.

II SKYRIUS. KURŠIŲ NERIJA IR JOS IŠSKIRTINĖ VISUOTINĖ VERTĖ

2.1. Kraštovaizdis ir jo raida

Kuršių nerija yra pusiasalis su smėlio kopomis, skiriantis Baltijos jūrą nuo Kuršių marių, išsitęsęs 98 km pietvakarių – šiaurės kryptimi. Šiaurinė Kuršių nerijos dalis priklauso Lietuvai (52 km), pietinė – Rusijos Federacijos Kaliningrado sričiai. Lietuvos teritorijoje Kuršių nerija yra Neringos savivaldybės (8,98 tūkst. ha) ir Klaipėdos miesto dalies – Smiltynės (0,794 tūkst. ha) administracinėse ribose. Į Neringos savivaldybės administruojamą teritoriją patenka Nida, Juodkrantė, Pervalka, Preila (buvusios senosios gyvenvietės) ir jų aplinka.

Pav. 1. Kuršių nerijos geografinė padėtis Lietuvoje ir Europoje

Šaltinis: Google žemėlapiai

Kuršių nerija susiformavo Litorinos jūros laikotarpyje, maždaug prieš 7000 metų. Geologiniu požiūriu tai jauniausia sausumos teritorija Lietuvoje, o litodinaminiai procesai šiame unikaliame pusiasalyje nėra nutrūkę ir dabar. Tebevyksta jūros sąnašų akumuliacija, išplovimas, pernaša, taip pat krantų abrazija, atvirų kopų performavimas, augalijos plitimas, pelkėjimas ir pan. Kuršių nerija yra viena didžiausių akumuliacinio reljefo formų Baltijos jūroje.

Kuršių nerijos kraštovaizdžio raidai didžiąją reikšmę turėjo gamtos ir žmogaus sąveika. Ypač svarbus laikotarpis, kai žmogus iš pasyvaus stebėtojo tapo aktyviu procesų dalyviu. XVI a. prasidėję intensyvūs miškų kirtimai, gyvulių ganymas, dervos ir medžio anglies gavyba, sakų rinkimas bei miško gaisrai sąlygojo esminius kraštovaizdžio pokyčius¹⁰.

10 Valstybinių parkų kraštovaizdžio struktūros schemų parengimas. Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos, Valstybės įmonė Valstybės žemės fondas. Prieiga per internetą: https://vstt.lrv.lt/uploads/vstt/documents/files/VP_kr_str_schemas/Kursiu_nerijos_NP_krastovaizdzio_strukturos_schemas_a_prasas.pdf

Sparčiausias ir intensyviausias žmogaus veiklos atnaujintų eolinių procesų bei kopodaros Kuršių nerijoje etapas buvo 1706–1846 m., kai iš esmės pakito nerijos reljefas ir jo struktūra¹¹. Per šį laikotarpį slenkančios kopos palaidojo 14 kaimų¹². Masinį smėlio judėjimą sustabdė tik XIX a. pab. vykdyti didžiulio masto kopų sutvirtinimo ir apželdinimo darbai, dar kartą iš esmės pakeitę Kuršių nerijos kraštovaizdį, stabilizuodami situaciją.

Dabartinis Kuršių nerijos kraštovaizdis susiformavo mažiau nei prieš 200 metų, jame akivaizdūs žmonių veiklos padariniai: tiek neigiami – miškų išskirtimas XVI a., tiek teigiami apgalvoti veiksmai – XIX a. pradėta įgyvendinti originali išskirtinės apimties programa, sukuriant apsauginį pajūrio kopagūbrį ir pasodinant mišką ant Didžiojo kopagūbrio.

Dabartinis Kuršių nerijos miškingas kopų kraštovaizdis su pamario gyvenvietėmis yra didžiulių žmogaus pastangų pareikalavęs rezultatas. Kuršių nerijos kraštovaizdžio struktūra įvertinta Nacionaliniame kraštovaizdžio tvarkymo plane, detaliai išanalizuota KNNP kraštovaizdžio struktūros schemoje¹³ ir jos apraše¹⁴.

1 lentelė. KNNP kraštovaizdžio charakteristika

Kraštovaizdžio morfologinė struktūra (pagal Nacionalinio kraštovaizdžio tvarkymo plano, Kraštovaizdžio morfologinės struktūros brėžinį)	
Vakarų Pabaltijo žemumų ruožas, Pajūrio žemumos sritis	Rytų Baltijos sekliosios jūros ruožas, Pietryčių Baltijos jūros povandeninių plynaukščių sritis
Kuršių nerija – urbanizuotas miškingas Baltijos pakrantės lygumų kraštovaizdžio rajonas	Baltijos jūros akvatorija – Kuršių-Vakarų Žemaičių Baltijos jūros kranto zonos kraštovaizdžio rajonas
Kuršių marių akvatorija – lagūninių Kuršių marių kraštovaizdžio rajonas	
Kraštovaizdžio gamtinis pobūdis (pagal KNNP kraštovaizdžio struktūros schemą ir jos aprašą) ir svarbūs jo akcentai:	
Išlyginto marių kranto nerijos kraštovaizdis nuo Smiltynės iki Naglių gamtinio rezervato	
Vingiuoto marių kranto nerijos kraštovaizdis nuo Naglių gamtinio rezervato iki sienos su Rusijos Federacija	
Kuršių nerijos gamtinis kraštovaizdis užima tik 0,08 % Lietuvos ploto ir yra ypač reikšmingas šalies kraštovaizdžio įvairovei	
Kuršių nerijoje išskirta 11 kraštovaizdžio apylinkių ir 33 kraštovaizdžio vietovės; 75 tipologiniai gamtiniai arealai Kuršių nerijos kraštovaizdžio apylinkėse	

Kuršių nerijos panorama yra unikali Lietuvoje ir Europoje. Jos esmė – tradicinių gyvenviečių šalia įspūdingo aukščio ir įvairaus savo išraiška kopagūbrio (miškingo, pilko, atvirų

11 Gudelis V. Lietuvos jūris ir pajūris: Monografija, 1998.

12 Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcija. Prieiga per internetą: <https://nerija.lrv.lt/lt/apie-nacionalini-parka/krastovaizdis/>

13 Kuršių nerijos nacionalinio parko kraštovaizdžio struktūra. Prieiga per internetą:

https://vstt.lrv.lt/uploads/vstt/documents/files/VP_kr_str_schemos/Kursiu_nerijos_NP_krastovaizdžio_struktūros_schema.jpg

14 Valstybinių parkų kraštovaizdžio struktūros schemų parengimas. Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos, Valstybės įmonė Valstybės žemės fondas. Prieiga per internetą:

https://vstt.lrv.lt/uploads/vstt/documents/files/VP_kr_str_schemos/Kursiu_nerijos_NP_krastovaizdžio_struktūros_schemos_a_prasas.pdf

smėlynų) sambūvis. Kuršių nerijos natūralumo įspūdį dangaus ir vandens fone kuria tamsūs miškai ir šviesūs smėlynai, kartu užimantys 97 % sausumos ploto.

Kuršių nerijos kultūrinio kraštovaizdžio unikalumo ir estetiškumo pagrindas – ne tik ypatingi gamtiniai kompleksai, bet ir žmogaus prisitaikymo, derinimosi prie gamtinės aplinkos istorinis perimamumas. Žmogus sukūrė apsauginį pajūrio kopagūbrį, stabdantį smėlio kelionę į/per Kuršių neriją, tuo pačiu saugantį gyvenamąsias vietas nuo užpustymo. Žmogus sutvirtino ir apželdino nemažą Didžiojo kopagūbrio dalį. Per pora šimtmečių atsiradę tradicinę veiklą atspindintys kūriniai netapo ryškiais, išsiskiriančiais kraštovaizdžio akcentais, o jautriai įsirašė kaip kultūriniai akcentai ir simboliai, įprasminantys vietovę, perteikiantys pasaulėžiūrą.

2.2. Išskirtinė visuotinė vertė ir vertingosios savybės

Kuršių nerija į Pasaulio paveldo sąrašą įrašyta kaip kultūrinio kraštovaizdžio vietovė, atitinkanti Konvencijos įgyvendinimo gairėse nurodytą penktąjį (v) kriterijų „*atrinktoji paveldo vertybė turi būti išskirtinis tradicinio žmonių įsikūrimo, žemės naudojimo arba jūros naudojimo pavyzdys tam tikroje teritorijoje, ir atspindintis tam tikrą kultūrą (ar kultūras) ar žmogaus ir aplinkos sąveiką, kurie ypač tampa pažeidžiami dėl negrįžtančių pokyčių*“.¹⁵ Pasaulio paveldo komiteto 2000 m. sprendime Nr. 24 COM X.C.1 nurodoma, kad, remiantis (v) kriterijumi:

„Kuršių nerija yra išskirtinis smėlio kopų kraštovaizdžio, kurio išlikimui nuolatinį pavojų kelia gamtos stichijos (vėjas, potvyniai ir atoslūgiai), pavyzdys. Po pragaištingo žmogaus įsikišimo, vos nesunaikinusio nerijos, ji buvo atkurta didžiulių XIX a. pradėtų ir iki mūsų dienų tebesitęsiančių apsaugos ir sutvirtinimo darbų dėka.“¹⁶

Kuršių nerijos IVV aprašas patvirtintas 38-oje Pasaulio paveldo komiteto sesijoje 2014 m., Pasaulio paveldo komiteto sprendimu Nr. 38 COM 8E¹⁷. IVV aprašas išryškina pagrindines Kuršių nerijos vertes ir vertingąsias savybes, dėl kurių ši vietovė įrašyta į Pasaulio paveldo sąrašą ir kuriomis remiamasi valdant vietovę bei išsaugant jos autentiškumą ir vientisumą.

Vietovės vertingosios savybės, susietos su IVV aprašu, išskirtos remiantis metodika (UNESCO Pasaulio paveldo centro, ICOMOS, ICCROM ir IUCN gerosios praktikos vadovas „Enhancing Our Heritage Toolkit 2.0“, 2023 m.), pateiktos 2 lentelėje.

Vertimo netikslumų įtaka Kuršių nerijos retrospektyvinio išskirtinės visuotinės vertės aprašo interpretacijai

Rengiant Kuršių nerijos III-iojo ciklo periodinę ataskaitą 2023 m. ir analizuojant Kuršių nerijos IVV Valdymo plano kontekste, nustatytas reikšmingas vertimo netikslumas, susijęs su viena iš vietovės vertingųjų savybių. 2014 m. patvirtintame IVV apraše ši savybė įvardyta kaip „Kuršių marių panoramos ir siluetai“ (angl. *panoramas and the silhouette of the Curonian Lagoon*), tačiau remiantis pirminiu lietuviškuoju dokumento variantu ir Nominacine byla, formuluotė turėtų būti „panoramos ir siluetas nuo Kuršių marių“ (angl. *panoramas and the*

15 Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija. Pasaulio paveldo įgyvendinimo gairės. Prieiga per internetą:

https://www.vsaa.lt/igyvendinimo_gaires.pdf

16 Pasaulio paveldo komiteto 2000 m. sprendimas Nr.24 COM X.C.1. Prieiga per internetą:

<https://whc.unesco.org/en/decisions/2470>

17 Pasaulio paveldo komiteto 2014 m. sprendimas Nr. 38 COM 8E. Prieiga per internetą:

<https://whc.unesco.org/en/decisions/6149>

silhouette from the Curonian Lagoon). Toks vertimas iš esmės keičia IVV prasmę – vietoj Kuršių nerijos kaip stebimo objekto, dėmesys nukreipiamas į Kuršių marias. Tokia interpretacija neatitinka nei Nominacinėje byloje pateiktos argumentacijos, nei Kuršių nerijos išskirtinumo sampratos.

Nominacinėje byloje ypatingas dėmesys skiriamas Kuršių nerijos geomorfologijai, jos kraštovaizdžio reljefo savitumui ir formavimosi raidai, kurią nulėmė glaudi žmogaus veiklos ir natūralių gamtinių procesų sąveika. Todėl vizualinis Kuršių nerijos suvokimas iš Kuršių marių pusės yra esminė jos išskirtinumo dalis.

Atlikus IVV analizę ir peržiūrėjus ankstesnius IVV aprašų projektus prieš jų vertimą į anglų kalbą bei pateikimą Pasaulio paveldo centrui, nustatyta, kad ši vertimo klaida įsivėlė dar rengiant oficialų tekstą. Tokie netikslumai gali turėti įtakos IVV išsaugojimo būklės vertinimui, taip pat Poveikio aplinkai vertinimo (toliau – PAV) ir Poveikio paveldui vertinimo (toliau – PPV) procedūroms, ir gali trukdyti veiksmingai saugoti vietovę pagal Konvencijos nuostatas.

Kol šie pakeitimai bus oficialiai patvirtinti, šiame Valdymo plane minėtoji vertingoji savybė savybė vartojama sutrumpinta ir neautralia forma – „panoramos ir siluetai“, sąmoningai nenurodant stebėjimo perspektyvos, siekiant išvengti dviprasmybių ir klaidingos interpretacijos.

2 lentelė Kuršių nerijos vietovės vertės ir vertingosios savybės (požymiai, atributai)

Vertingosios savybės	Ištraukos iš IVV aprašo
1 Vertė: Išskirtinis ir lengvai pažeidžiamas pajūrio nerijos kultūrinis kraštovaizdis	
Išskirtinis Kuršių nerijos dydis, forma ir erdvinė struktūra	<ul style="list-style-type: none"> „[...] išskirtinis ir lengvai pažeidžiamas smėlingas ir miškingas pajūrio nerijos kultūrinis kraštovaizdis, kuriam būdingos mažos Kuršmarių gyvenvietės.“ „Vietos bendruomenės prisitaikė prie kintančios gamtos aplinkos tam, kad išgyventų. Ši žmogaus ir gamtos sąveika ir suformavo Kuršių nerijos kultūrinį kraštovaizdį.“ „Vertingiausi Kuršių nerijos kultūrinio kraštovaizdžio elementai ir ypatumai yra jos išskirtinis dydis ir bendroji erdvinė struktūra, atskleidžianti darnų žmogaus ir gamtos sambūvį.“ „Kultūriniai, gamtiniai ir žmogaus sukurti Kuršių nerijos kultūrinio kraštovaizdžio elementai savo formomis, dydžiu, medžiagomis ir paskirtimi atspindi svarbiausius jo formavimosi bruožus.“ „Visa Kuršių nerijos kultūrinio kraštovaizdžio teritorija atspindi [1] vertinguosius teritorijos ypatumus ir juos formuojančius procesus, [2] išlaiko istorines funkcijas ir savitus darnios žemėnaudos būdus, susijusius su gamtinės aplinkos ypatumais, taip pat [3] atskleidžia išskirtinį dvasinį žmogaus ir gamtos ryšį.“
Miškingas kopų kraštovaizdis su pamario gyvenvietėmis	
Charakteringos panoramos ir siluetai	
Nidos, Juodkrantės, Preilos, Pervalkos, Smiltynės gyvenviečių istorinės dalys ir Alksnynės viensėdis	
Darna žmogaus ir gamtos sambūvio pavyzdys	
2 Vertė: Žmogaus pastangų, atkūrusių tinkamas sąlygas gyventi, rezultatas	
Medžiais apželdintos Didžiojo kopagūbrio dalys ir jų tvarkymo būdai	<ul style="list-style-type: none"> „Kuršių neriją suformavo jūros, vėjo ir žmogaus veikla ir šie veiksniai ją tebekuria.“ „Vietos bendruomenės prisitaikė prie kintančios gamtos aplinkos tam, kad išgyventų. Ši žmogaus ir gamtos sąveika ir suformavo Kuršių nerijos kultūrinį kraštovaizdį.“ „Po intensyvaus miškų kirtimo XVII–XVIII a. kopos ėmė slinkti Kuršių marių link, palaidodamos seniausias gyvenvietes. XIX a. pradžioje tapo akivaizdu, kad nesiėmus skubių veiksmų žmogus negalės ilgiau gyventi šioje teritorijoje.“
Sodinti miškai, įskaitant kalnapušynus, ir jų tvarkymo bei priežiūros būdai	
Žmonių sukurtas apsauginis pajūrio kopagūbris ir jo tvarkymo būdai	

Vertingosios savybės	Ištraukos iš IVV aprašo
	<ul style="list-style-type: none"> „Pragaištingai įsikišus žmogui ir vos nesunaikinus nerijos, ji buvo atkurta ėmusis didžiulių XIX a. pradėtų ir iki mūsų dienų tebesitęsiančių apsaugos ir sutvirtinimo darbų.“ „[...] buvo pradėti ir tebesitęsia kopų tvirtinimo darbai. Siekiant sustabdyti smėlio plitimą į neriją, iki XIX a. pabaigos išilgai jūros pakrantės buvo suformuotas apsauginis kopagūbris, o Didysis kopagūbris apželdintas mišku ir sutvirtintas žabų tvorelėmis.“ „[...] gamtos ir žmogaus sukurti elementai, tarp kurių išsiskiria Didysis kopagūbris, [...], žmonių sukurtas apsauginis pajūrio kopagūbris; [...] pajūrio ir pamaro miškai [...], kalnapušynai“ „Pažeidžiamiausi Kuršių nerijos kultūrinio kraštovaizdžio elementai yra [...] ir žmonių sukurtas apsauginis pajūrio kopagūbris, kuris patiria pasaulio klimato kaitos veikiamų gamtinių krantodaros procesų poveikį.“ „[...] išskirtinius apsauginio pajūrio ir didžiojo kopagūbrio tvarkymo bei miško priežiūros būdus“ „Kultūriniai, gamtiniai ir žmogaus sukurti Kuršių nerijos kultūrinio kraštovaizdžio elementai savo formomis, dydžiu, medžiagomis ir paskirtimi atspindi svarbiausius jo formavimosi bruožus.“
3 Vertė: Gamtos paveldo įvairovė	
Didžiojo kopagūbrio dalys su pirminėmis (senosiomis) parabolinėmis kopomis ir sengirės	<ul style="list-style-type: none"> „[...] išsiskiria Didysis kopagūbris, pavienės kopos ir senovinių parabolinių kopų liekanos; [...] moreninių salų liekanos, [...] pamaro pusiasaliai (ragai); sengirės, [...] išskirtinė smėlynų augalija ir gyvūnija, įskaitant paukščių migracijos kelius;“
Didžiojo kopagūbrio dalys su pilkosiomis ir baltosiomis (pustomomis) kopomis	<ul style="list-style-type: none"> „[...] prieš 5 000 metų ant moreninių salų iš srovių nešamo smėlio ilgainiui susidarė siauras vėliau mišku apaugęs pusiasalis (98 km ilgio ir 0,4–3,8 km pločio), kuris skiria Baltijos jūrą nuo Kuršių marių.“
Ryškos Didžiojo kopagūbrio kopos – dominantės (Vecekruogas, Urbo, Angių, Preilos, Pervalkos, kt.) bei pavienės atskiros kopos (Giedružė, kt.)	<ul style="list-style-type: none"> „Kuršių nerija yra išskirtinis smėlio kopų kraštovaizdžio, kurio išlikimui nuolatinį pavojų kelia gamtos stichijos (vėjas, potvyniai ir atoslūgiai), pavyzdys.“
Pamaro pusiasaliai (ragai) ir įlankos	
Išskirtinės natūralios buveinės, smėlynų augalija ir gyvūnija	
Paukščių migracijos kelias	
4 Vertė: Kultūrinio kraštovaizdžio gyvumą, dvasingumą ir ypatingą atmosferą išryškinantis autentiškas kultūros paveldas	
Etnoarchitektūros paveldas – senieji mediniai žvejų namai ir jų puošybos elementai	<ul style="list-style-type: none"> „Pažeidžiamiausi Kuršių nerijos kultūrinio kraštovaizdžio elementai yra seniausieji mediniai žvejų namai, profesionalios architektūros statinių medinis dekoras“
Profesionaliosios architektūros paveldas - XIX a. ir XX a. pradžioje statyti pastatai ir jų dekoras (įskaitant švyturius, prieplaukas, bažnyčias, mokyklas, vilas, kurortinės infrastruktūros elementus)	<ul style="list-style-type: none"> „taip pat erdvinė-planinė senųjų žvejų kaimų, tapusių kurortinėmis gyvenvietėmis, struktūra ir architektūra (senieji mediniai žvejų namai, XIX a. atsiradę profesionalios architektūros statiniai, įskaitant švyturius, prieplaukas, bažnyčias, mokyklas, vilas);“
Smėlio užpustytas ir kitas archeologinis paveldas (su pašto keliu siejami artefaktai ir kultūriniai reiškiniai, XVI - XIX a. užpustyti žvejų kaimai, Nidos, Alksnynės ir kitos senovės gyvenvietės)	<ul style="list-style-type: none"> „kultūros paveldo elementai, įskaitant pašto kelio liekanas, X ir XI a. prekybos gyvenvietes, tradicinius žvejų kaimus ir kitą smėlio užpustytą archeologinį paveldą“ „Kultūriniai, gamtiniai ir žmogaus sukurti Kuršių nerijos kultūrinio kraštovaizdžio elementai savo formomis, dydžiu, medžiagomis ir paskirtimi atspindi svarbiausius jo formavimosi bruožus.“
Jūrinis kultūros paveldas, įskaitant povandeninį kultūros paveldą (žvejybos būdai jūroje ir mariose, poledinė bumbinamoji stintų žvejyba,	<ul style="list-style-type: none"> „Kultūrinio kraštovaizdžio gyvumą, dvasingumą, jo ypatingą atmosferą ir savitumą dar labiau paryškina autentiško vietinio nematerialaus kultūros paveldo elementai. Jie apima jūrinį kultūros paveldą, tradicinius

Vertingosios savybės	Ištraukos iš IVV aprašo
plokščiadugniai laivai, navigacija vandenyse, vandens keliai, prieplaukos, vėtrungės, gintaro gavyba ir su ja susijusi laivyba)	amatus, folklorą ir meno tradicijas, etnografinius žvejų gyvenmenos elementus“
Tradiciniai amatai ir kūryba (plokščiadugnių laivų statybos tradicija, skiriamųjų ženklų – vėtrungių, naudotų nuo XIX a. vid., gamyba ir puošyba, autentiškų formų krikštų, saugomų Nidos senosiose kapinėse, gamyba, kt.)	
Etnografiniai žvejų gyvenmenos elementai ir folkloras (kuršininkų kalba, dainos, žvejyba (stintų, žiobrių gaudymas), varnų gaudymo tradicija, Pamario kraštui XV–XIX a. būdingas žuvies džiovinimas ir rūkymas, tinklų pynimas ir tvarkymas)	
5 Vertė: Įvairių istorinių laikotarpių suformuotos tradicijos, dvasingumas ir vietos gyveniena	
Sociokultūrinės tradicijos, dvasingumas ir socialinis suvokimas, kurį formavo žvejai, vėliau menininkai, mokslininkai, buriuotojai, sklandytojai ir keliautojai	<ul style="list-style-type: none"> • „[...] šios vietovės socialinės ir kultūrinės tradicijos, dvasingumas ir socialinis suvokimas, atspindintys ano meto vietinę gyveneną, kurią formavo žvejai, menininkai, mokslininkai, buriuotojai ir sklandytojai, keliautojai bei kiti lankytojai.“ • „erdvinė-planinė senųjų žvejų kaimų, tapusių kurortinėmis gyvenvietėmis, struktūra ir architektūra“ • „Kultūrinio kraštovaizdžio gyvumą, dvasingumą, jo ypatingą atmosferą ir išskirtinumą dar labiau paryškina autentiški vietinio nematerialaus paveldo elementai. Jie apima jūrinį kultūros paveldą, tradicinius amatus, folklorą ir meno tradicijas, etnografinius žvejų gyvenmenos elementus, išskirtinius apsauginio pajūrio ir didžiojo kopagūbrio tvarkymo bei miško priežiūros būdus, taip pat nuo XIX a. susiklosčiusias darnios rekreacinės veiklos ir kultūrinio poilsio tradicijas.“ • „Kultūriniai, gamtiniai ir žmogaus sukurti Kuršių nerijos kultūrinio kraštovaizdžio elementai savo formomis, dydžiu, medžiagomis ir paskirtimi atspindi svarbiausius jo formavimosi bruožus. Kraštovaizdžio autentiškumą išreiškia įvairių istorinių laikotarpių materialinės ir dvasinės vertės, suformavusios jo tapatybę.“ • „Vietos bendruomenė tiesiogiai dalyvauja saugant šios vertybės materialųjį paveldą. Ji taip pat yra šio regiono nematerialiojo paveldo saugotoja.“
XIX a. susiklosčiusios darnios rekreacinės veiklos ir kultūrinio poilsio tradicijos	
Kultūrinė atmintis	

Vertingosios savybės (požymiai, atributai) detaliau aprašomos Priede Nr. 1. Kuršių nerijos verčių ir vertingųjų savybių požymiai.

2.3. Kuršių nerijos atitiktis IVV įvardytam vientisumui ir autentiškumui

Vientisumas

Kuršių nerijos kultūriniame kraštovaizdyje atsispindi visos vietovės vertingosios savybės bei jas formuojantys procesai, istoriškai susiformavęs potencialas ir specifiniai žemės naudojimo būdai, susiję su gamtos ypatumais, tęstinumu, išskirtinis dvasinis žmogaus ryšys su gamta. Vietovės vientisumas pateiktas 2014 m. patvirtintame IVV apraše:

„Visa Kuršių nerijos kultūrinio kraštovaizdžio teritorija atspindi vertinguosius teritorijos ypatumus ir juos formuojančius procesus, išlaiko istorines funkcijas ir savitus darnios

žemėnaudos būdus, susijusius su gamtinės aplinkos ypatumais, taip pat atskleidžia išskirtinį dvasinį žmogaus ir gamtos ryšį. Pasaulio paveldo vertybės teritorijos ribos yra pakankamos visoms jos išskirtinės visuotinės vertės savybėms išreikšti. Kai kurioms šių savybių, pavyzdžiui, žvejų namams, reikia rūpestingos priežiūros. Be to, šios savybės yra itin jautrios tokių grėsmių, kaip klimato kaita, nepalankūs klimato reiškiniai, gaisrai, pernelyg intensyvi plėtra ir turizmas, poveikiui. Dėl nuolatinės kultūrinio kraštovaizdžio raidos ir vystymosi labai svarbu reglamentuoti vertybės lankytojų skaičių. Siekiant išvengti bet kokių negrįžtamų pokyčių, galinčių kelti grėsmę nerijos išskirtinei visuotinei vertei, būtina reglamentuoti naują plėtrą ir kitą ekonominę veiklą. Pažeidžiamiausi Kuršių nerijos kultūrinio kraštovaizdžio elementai yra seniausieji mediniai žvejų namai, profesionalios architektūros statinių medinis dekoras ir žmonių sukurtas apsauginis pajūrio kopagūbris, kuris patiria pasaulio klimato kaitos veikiamų gamtinių krantodaros procesų poveikį.“

Besikeičiančio klimato reiškiniai išlieka didžiausia grėsmė vietovės vientisumui. 2024 m. atliktoje „Klimato pažeidžiamumo indekso Kuršių nerijai“ (toliau – KPI) mokslinėje studijoje¹⁸ prognozuojama, kad didžiausią poveikį kultūriniam kraštovaizdžiui ir jo savybėms ateityje kels temperatūros kilimas, dažni ir gausūs krituliai bei krantų erozija. Dažnėjantys gaisrai ir vis stipresnės audros kelia pavojų apsauginiam pajūrio ir Didžiajam kopagūbriams. Siekiant didinti vietovės atsparumą klimato reiškiniams, būtina tęsti kompleksinių apsaugos priemonių įgyvendinimą pagal krantotvarkos programą, priešgaisrines prevencijos programas, atkurti miškus. Būtina tobulinti vietovės stebėsenos sistemą ir diegti pažangias technologijas, leidžiančias laiku reaguoti į klimato reiškinų keliamas grėsmes.

Ypač pažeidžiami Kuršių nerijos kultūrinio kraštovaizdžio elementai – mediniai etnografiniai žvejų namai, XIX a. profesionalioji architektūra ir medinis jų dekoras. Šios vertingosios savybės jautrios tiek klimato reiškiniams (temperatūrų pokyčiams, gausiems krituliams), tiek užstatymo plėtrai, turistų srautams. Joms išsaugoti būtina nuolatinė priežiūra, restauracija, istoriniai tyrimai, reikiama specialistų kompetencija, reguliuojama urbanistinė plėtra ir ekonominės veiklos.

Didėjantys lankytojų srautai iššaukia vietovės urbanistinę ir ekonominę plėtrą, sukuria gamtos apsaugos problemas. Siekiant išvengti negrįžtamų pokyčių, svarbu taikyti reguliavimo priemones: įvesti lankytojų, turistų srauto skaičiavimo ir valdymo sistemą, išgryninti turizmo strategiją, skatinti darnaus judumo sprendimų įgyvendinimą.

Autentiškumas

Kuršių nerijos kultūrinio kraštovaizdžio autentiškumas yra išskirtinis ir daugiasluoksnis reiškinys, susiformavęs dėl ilgalaikės gamtos veiksnių ir žmogaus veiklos sąveikos, kuri per amžius kito, bet iki šiol daro poveikį Vietovei. Autentiškumo esmę sudaro natūralūs ir žmogaus suformuoti kultūriniai elementai, apimantys materialųjį ir nematerialųjį paveldą. Jie atskleidžia Kuršių nerijos dvasinę atmosferą, istorijos tėkmę ir kraštovaizdžio tapatumą.

Pagal IVV aprašą Kuršių nerija yra savitas kraštovaizdžio pavyzdys, atsiradęs dėl žmogaus įsikišimo ir gamtos reiškinų, tokių kaip klimato svyravimai. Ši sąveika buvo ir destruktivi (XVI a. miškų naikinimas), ir konstruktyvi – XIX a. įrengtos dirbtinės užtvartos, sustabdžiusios smėlio invaziją ir padėjusios stabilizuoti gyvenimą nerijoje. Kuršių nerijos formavimosi procesus atspindi kraštovaizdis, jo struktūra ir funkcijos, jį sudarančių komponentų

18 Heron SF, Zavišaitė J, Bugenienė S, Day JC, Deringytė R, Kepežinskienė R, Liukaitytė-Kukienė J (2025) Climate Vulnerability Index assessment for the Lithuanian component of the Curonian Spit World Heritage property. *Ministry of Culture, Vilnius; and Climate Vulnerability Index, Townsville*. 75+ix pp. Prieiga per internetą: https://lrkm.lrv.lt/public/canonical/1742294533/8897/HeronEtAl_2025_CVI-CuronianSpit.pdf

formos ir medžiagos. Autentiškumą taip pat liudija materialiosios ir dvasinės vertybės, susiformavusios skirtingais istoriniais laikotarpiais. Kultūrinio kraštovaizdžio gyvybingumą stiprina autentiškos vietinio nematerialiojo paveldo formos: jūrinis kultūros paveldas, tradiciniai amatai ir verslai, folkloro ir meno tradicijos, žvejų gyvensena, unikalūs krantų ir apsauginio pajūrio kopagūbrio tvarkymo metodai, XIX a. susiklosčiusios darnios rekreacinės veiklos ir kultūrinio poilsio tradicijos.

Kuršių nerijos kultūrinį kraštovaizdį, išlaikiusį autentiškumą, nuolat veikia įvairūs aplinkos ir socialiniai pokyčiai. Vienas iš svarbiausių iššūkių – natūralūs procesai – ekologinė sukcesija, keičianti pustomų smėlio kopų buveinių struktūrą ir lemianti jų apžėlimą. XIX a. suformuotas apsauginis pajūrio kopagūbris, akumuliuodamas smėlį, riboja jo patekimą į pustomas kopas, stabdydamas natūralų jų augimą. Šiems pokyčiams atsverti vykdomi atitinkami kopų ir miškų tvarkymo darbai.

Kita svarbi dimensija – sociokultūrinė. Didėjantis registruotų gyventojų skaičius ne visada reiškia bendruomenės stiprėjimą, nes daug jų gyvena tik vasaros sezono metu ir neturi glaudaus ryšio su vietos tapatybe ir istorija. Naujų gyventojų ir turistų srautai gali keisti vietos kultūrinės atminties suvokimą, suskaidyti bendruomenę bei keisti rekreacijos turinį – nuo bendruomeninių tradicijų iki komercinių paslaugų, skirtų trumpalaikiams vartotojams.

Siekiant neprarasti autentiškumo svarbu didinti vietos gyventojų sąmoningumą, skatinti, plėtoti darnų turizmą, paremtą vietos identitetu ir istorine atmintimi. Reikalinga nuosekli materialiojo ir nematerialiojo paveldo apsauga, įtraukiant vietos bendruomenes, skatinant tradicinių amatų, verslų ir meno formų gyvybingumą bei tęstinumą. Tai apima ir puoselėjimą kartų dialogą, kultūrinio paveldo pažinimą bei jo integravimą į mokslą, švietimą ir kultūrinį gyvenimą.

Ypatingą svarbą įgauna švietimo sistema. Mažėjant vaikų skaičiui mažėja ir vietos švietimo įstaigų konkurencingumas bei patrauklumas, ypač jaunoms šeimoms. Tai silpnina vietos bendruomenę, todėl būtina ieškoti sprendimų, kurie padėtų sustiprinti formalaus ir neformalaus švietimo vaidmenį, užtikrinti ugdymo kokybę bei skatinti naujakurių įsitraukimą į kultūros paveldo puoselėjimą.

Nepaisant kintančių aplinkybių ir iššūkių, Kuršių nerijos kultūrinis kraštovaizdis išlaikė savo autentiškumą: išliko smėlio kopos ir gyvenviečių struktūra, nepakito miškų sudėtis ir jų priežiūros tradicijos. Išlikusi ir nematerialioji vietos kultūra – puoselėjama vietos etnokultūra, tradiciniai amatai, folkloras, vis labiau įsitvirtina meno tradicijos. Net įsigalioję žvejybos apribojimai, paveikę tradicinę verslinę žvejybą, nesumažino vietos bendruomenės pasiryžimo išsaugoti jūrinio kultūros paveldo tęstinumą. Priešingai – jie paskatino gilesnį visuomenės dėmesį, platesnį dialogą ir naujas pastangas šio paveldo interpretavimui ir aktualizavimui. Kaip ir anksčiau, tradicijų kaitą lemia žmonės – tiek čia gyvenantys, tiek atvykstantys: tyrinėtojai, menininkai, keliautojai ar naujakuriai. Kiekvienas jų savaip prisideda prie gyvo ir autentiško Kuršių nerijos kultūrinio kraštovaizdžio išlaikymo bei raidos.

2.4. Kitos svarbios Kuršių nerijos vertės

IVV aprašas yra pagrįstas tarptautiniu mastu pripažintomis išskirtinėmis vertėmis, svarbiomis visos žmonijos dabarties ir ateities kartoms. Be pastarųjų, Vietovėje yra ir kitų svarbių tarptautinių, nacionalinių ir vietinių verčių. Pagal Konvencijos įgyvendinimo gairių 111 paragrafą siekiant sukurti efektyvią vietovės valdymo sistemą reikia atsižvelgti tiek į vietovės universaliasias, tiek nacionaliniu bei vietos lygmeniu pripažintas vertes bei visas vietovės

socio-ekologinį kontekstą.¹⁹ Šios vertės gali būti svarbios ir saugotinos pagal vietos savivaldos, nacionalinius teisės aktus ar net tarptautinę teisę. Netinkama kitų svarbių Vietovės verčių apsauga gali turėti poveikį ir į IVV įrašytoms vėrtėms bei Vietovės vertingosioms savybėms, gyvenimo kokybei, socio-kultūrinei ir ekonominei aplinkai.

Kitos svarbios Kuršių nerijos vertės pateikiamos 3 lentelėje. Juos apibūdinantys iliustruojantys elementai, proveriai ir savybės pateikti Priede Nr. 2. Jų sąrašas sudarytas apibendrinant susitikimų ir diskusijų su veikėjų grupėmis rezultatus, „Klimato pažeidžiamumo indekso nustatymo Kuršių nerijai“ mokslinių dirbtuvių metu. Jis nėra baigtinis.

3 lentelė. Kitos svarbios Kuršių nerijos vertės

Kitų svarbių verčių grupė	Kitos svarbios Kuršių nerijos vertės
Aktyvi ir gyvybinga bendruomenė	Švietimas
	Nuolat Kuršių nerijoje gyvenantys gyventojai
	Institucinis bendradarbiavimas ir atsakingas valdymas
	Tvarus verslas, palaikantis bendruomenę
	Bendruomenės įtraukiančios veiklos
Gamtos unikalumas	Biologinė įvairovė, įskaitant sausumos žinduolius
	Saulėtekis ir saulėlydis tą pačią dieną skirtinguose vandenyse
	Kiti gamtos reiškiniai
	Gamtos išteklių, įskaitant gryną orą
Įkvepianti kūrybos ir mokslo erdvė	Tradiciniai ir šiuolaikiniai kultūriniai renginiai, jų įvairovė
	Įvairios mokslinių tyrimų sritys
	Rezidencijos
	Akademinės muzikos renginiai
	Tapybos ir fotografijos plenerai bei parodos
Rekreacija, sveikatinimas, pažinimas	Darnaus turizmo įvairovė
	Dalyvavimas „Mėlynosios vėliavos“ programoje
	Laukiniai balto smėlio paplūdimiai
	Aplinkai draugiški lauko sporto renginiai ir infrastruktūra
	Ramybė ir tylą
	Žvaigždžių stebėjimas
	Autentiškos kulinarinės tradicijos
	Muziejai ir lankytojų centrai
	Delfinų terapija
	Miško maudynės
Kultūros paveldas	XX-ojo amžiaus kurortų architektūra
	XIX ir XX a. žymių asmenybių palikimas
	Gamtos apsaugos istorija, tradicinės žinios ir dokumentacija
	Muziejų artefaktai, kilnojamosios vertybės
	Sklandymo mokyklos tradicijos ir memorialas
	Karinis paveldas

¹⁹ Pasaulio paveldo konvencijos įgyvendinimo gairių 111 p., WHC.24/01 31 July 2024, p. 35.

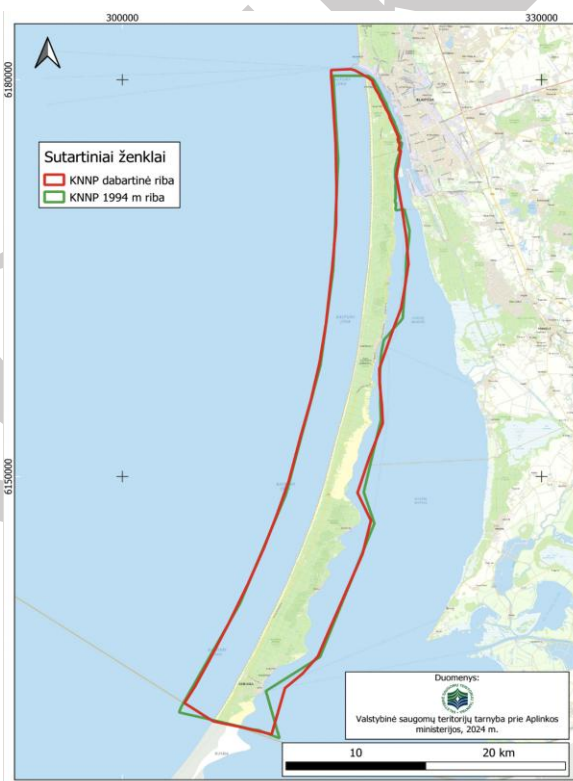
2.5. Ribos ir buferinė apsauga

Kuršių nerijos vietovės įrašymo į Pasaulio paveldo sąrašą dokumentuose (WHC Nomination Documentation) nurodoma, kad bendras (Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos teritorijose) vietovės plotas yra 33 021 ha: sausuma – 16321 ha, Kuršių marios – 4200 ha, Baltijos jūra – 12500 ha²⁰.

Kuršių nerijos vietovės ribos (Lietuvos Respublikos teritorijoje) įtraukimo į Pasaulio paveldo sąrašą metu sutapo su KNNP ribomis. KNNP įsteigtas 1991 m. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo – nutarimu Nr. I-1244 „Dėl Dzūkijos, Kuršių nerijos, Žemaitijos nacionalinių parkų, Trakų istorinio nacionalinio parko ir Viešvilės valstybinio rezervato įsteigimo“²¹. Tuomet KNNP plotas buvo 26,4 tūkst. ha: sausumoje 9,7 tūkst. ha, Baltijos jūroje – 12,5 tūkst. ha, Kuršių mariose – 4,2 tūkst. ha.

KNNP ribos ir jo plotas nežymiai keitėsi, buvo patikslintos 2010 m.²² ir šiuo metu pagal Saugomų teritorijų valstybės kadastro duomenis jo plotas yra 27,389 tūkst. ha. KNNP ribų pokytis pateiktas 2 paveiksle. 2023 m. Vietos valdytojas parengė ir Pasaulio paveldo centrai perdavė patikslintą LR teritorijoje esančios Kuršių nerijos vietovės kartografinę informaciją (Priedas Nr. 3). Kol ji nėra patvirtinta, Kuršių nerijos ribos yra tokios, kaip nurodyta įrašymo į Pasaulio paveldo sąrašą dokumentuose.

Pav. 2. KNNP ribos 1994 m. ir 2024 m.

20 Kuršių nerijos Nominacinė byla <https://whc.unesco.org/en/list/994/documents/>

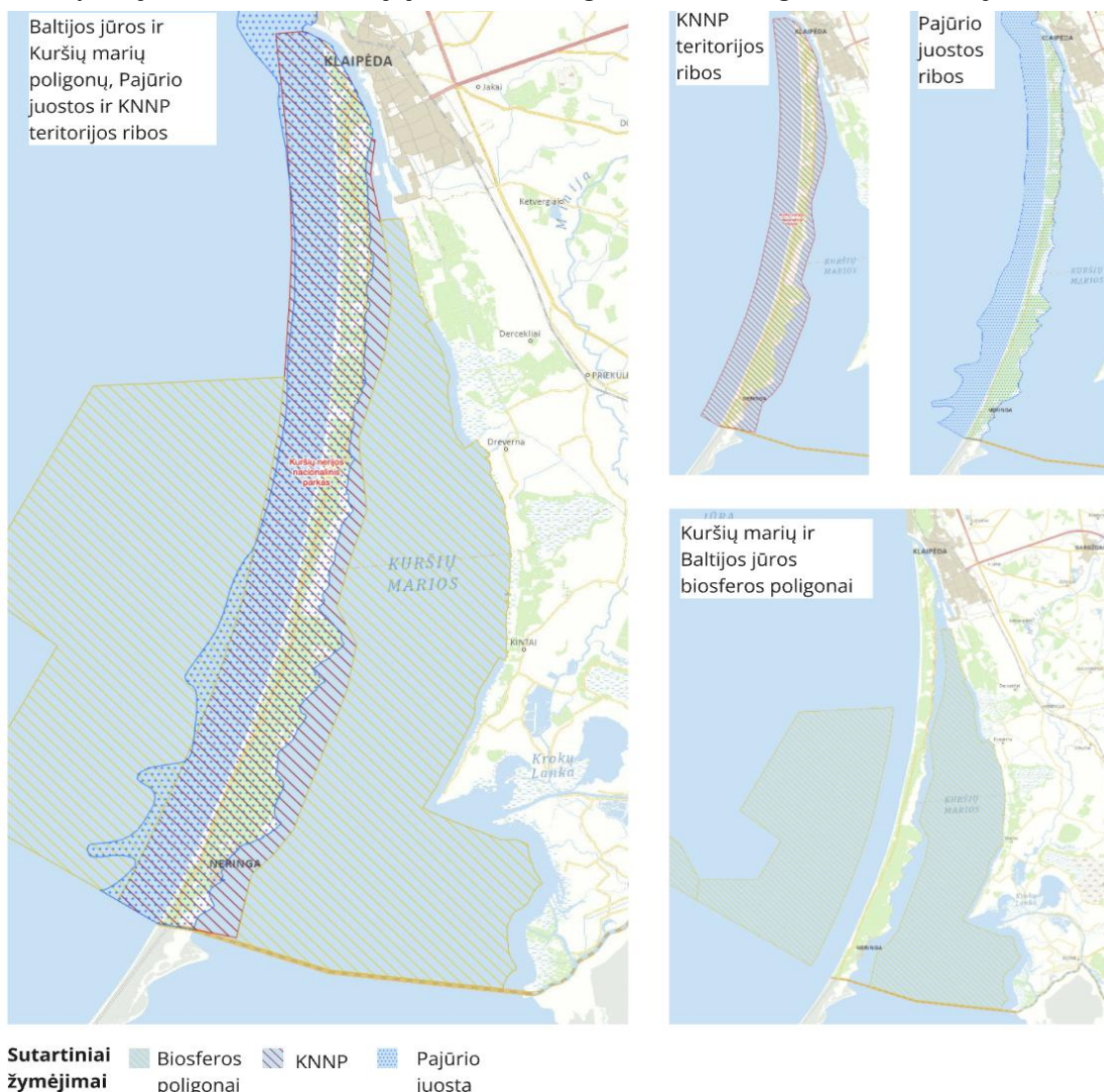
21 Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. balandžio 23 d. nutarimas Nr. I-1244 „Dėl Dzūkijos, Kuršių nerijos, Žemaitijos nacionalinių parkų, Trakų istorinio nacionalinio parko ir Viešvilės valstybinio rezervato įsteigimo“. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1236>

22 Lietuvos Respublikos Seimo 2010 m. gruodžio 22 nutarimas Nr. XI-1248 „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko ir jo zonų ribų plano patvirtinimo“.

Buferinė apsaugos zona Vietovei Lietuvoje nenustatyta, kadangi Kuršių nerija iš visų pusių yra apsupta Baltijos jūros ir Kuršių marių akvatorijų. Gretimos teritorijos sudarytos tik iš šių vandens akvatorijų, kurių dalis jau patenka į Vietovės ribas. Likusioje akvatorijos dalyje taikomi griežti veiklos apribojimai, o žvejybos veikla yra vienintelė leidžiama. Dėl šių priežasčių aplinkinės vandens teritorijos nesudaro spaudimo ar galimų poveikių, kurie lemtų buferinės apsaugos zonos poreikį. Be to, Vietovės buferinės apsaugos zonos funkciją pilnai atlieka nacionalinės saugomos teritorijos – Kuršių marių bei Baltijos jūros biosferos poligonai. Teisės aktais yra saugoma jūros akvatorija iki 20 izobatos (pav. 3). Šioms teritorijoms taikomas griežtesnis reglamentavimas nei Lietuvos Respublikos teisės aktuose nustatyti reikalavimai valstybinių parkų buferinės apsaugos zonoms. Be to, pagal Saugomų teritorijų įstatymą (toliau – STĮ)²³ gali persidengti su biosferos poligonais ar kitomis kompleksinėmis ar konservacinės apsaugos prioriteto teritorijomis. Todėl pagal galiojantį nacionalinį reglamentavimą buferinės apsaugos zona Vietovei nebuvo ir negali būti nustatoma. Galima būtų diskutuoti tik dėl buferinės apsaugos zonos nustatymo dalyje Klaipėdos valstybinio jūrų uostui (toliau – KVJU) priskirtos akvatorijos (3 pav.).

²³ Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5627/asr>

Pav. 3. Kuršių nerijos Lietuvos teritorijoje schema su gretimomis saugomomis teritorijomis²⁴

Šaltinis: Saugomų teritorijų valstybės kadastras: [https://stvk.lt/map/21.1338/55.4936/10.8/\[2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,24,27](https://stvk.lt/map/21.1338/55.4936/10.8/[2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,24,27)

III SKYRIUS. KURŠIŲ NERIJOS IVV IŠSAUGOJIMO BŪKLĖ

3.1. IVV veikiantys veiksniai

Lietuvos ekologinė situacija laikoma daugiau ar mažiau stabilia nuo XX a. vidurio. Visgi, socialinė ir ekonominė situacija šalyje gerokai pasikeitė nuo Vietovės įrašymo į Pasaulio paveldo sąrašą. Spartus ekonomikos vystymasis, didėjantis turizmo poreikis, turėjo ir tebeturi didelį poveikį Vietovės būklei. Be to, klimato kaita yra viena iš sparčiausiai didėjančių grėsmių

24 PASTABA: šiuo metu atliekamos nedidelės Pajūrio juostos ribų tikslinimo korekcijos Saugomų teritorijų valstybės kadastre

paveldo objektams visame pasaulyje. Kuršių nerija dėl klimato kaitos patiria ženklų neigiamą poveikį. Tikėtina, kad ši tendencija išliks ir intensyvės.

Nagrinėjant vertingąsias savybes (požymius, atributus) veikiančius veiksniai, stebint jų pokytį ir verčių būklę, remiamasi 1) 2023 m. UNESCO Pasaulio paveldo centrai teikta Kuršių nerijos (Lietuvos dalies) III-iojo ciklo periodine ataskaita, 2) 2024 m. Klimato pažeidžiamumo indekso Kuršių nerijai vertinimu, kuriame nustatytas kiekvienos vertingosios savybės būklės pokytis įvykęs nuo Kuršių nerijos įrašymo į Pasaulio paveldo sąrašą.

2008 m. Pasaulio paveldo komiteto patvirtintame sąrašė²⁵ išvardyti veiksniai (4 lentelė) gali daryti ir teigiamą, ir neigiamą poveikį vertingosioms savybėms (požymiams, atributams).

4 lentelė. Kuršių nerijos vertingąsias savybes veikiančios veiksniai ir būklės pokyčio tendencijos

Lentelėje naudojamų ženklų paaiškinimai			
Esama būklė		Gera. Vertingoji savybė yra geros būklės ir, jei bus išlaikytos esamos apsaugos priemonės, tikėtina, kad ji bus išsaugota.	
		Gera, tačiau kelianti susirūpinimą. Nors yra tam tikrų susirūpinimą keliančių veiksnių, nedidelės papildomos apsaugos priemonės gali padėti užtikrinti, kad vertingoji savybė iš esmės būtų išsaugota ilgalaikėje perspektyvoje.	
		Kelianti didelį susirūpinimą. Vertingajai savybei kyla pavojus ir (arba) jau matomi nykimo požymiai. Norint ją išsaugoti ar atkurti vidutiniu ir ilguoju laikotarpiu, būtinos reikšmingos papildomos apsaugos priemonės.	
		Kritinė. Vertingoji savybė yra itin pažeidžiama ir (arba) sparčiai blogėja. Jei nebus imtasi skubių ir plataus masto apsaugos priemonių, ji gali būti prarasta trumpuoju ar vidutiniu laikotarpiu.	
Vertingosios savybės būklės pokyčiai nuo įrašymo į Sąrašą	 Gerėjanti	 Stabili	 Blogėjanti

Visas Vietovės vertingąsias savybes (požymius, atributus) teigiamai ar neigiamai veikia šie veiksniai:

- Valdymo sistema
- Teisinė sistema
- Finansiniai ištekliai
- Žmogiškieji ištekliai
- Visuomenės požiūris į paveldą
- Naftos ir dujų gavyba
- Gaisrai
- Temperatūros pokyčiai, ledo ar įšalo laikotarpių trumpėjimas
- Turizmas, lankymas ir rekreacija bei susijusi infrastruktūra

²⁵ List of factors affecting the properties. Prieiga internetu: <https://whc.unesco.org/en/factors/>.

- Poveikis, atsirandantis dėl transporto infrastruktūros naudojimo

Efektyvi valdymo, teisinė sistema, pakankami finansiniai ir žmogiškieji ištekliai, adekvatus visuomenės požiūris į paveldą visuomet teigiamai veikia visas Vietovės vertingąsias savybes (požymius, atributus), užtikrina institucijų ir organizacijų susikalbėjimą, savalaikę vertybių priežiūrą, kt.

Naftos ir dujų gavyba, gaisrai gali turėti trumpalaikį poveikį, bet iššaukti negrįžtamus pokyčius, t. y. iš esmės pabloginti Vietovės vertingųjų savybių būklę ar net jas, dalį jų sunaikinti. Temperatūros pokyčiai, ledo ar įšalo laikotarpių trumpėjimas gali turėti ilgalaikį neigiamą poveikį vertingosioms savybėms.

Tiesioginį neigiamą poveikį nekilnojamajam kultūros paveldui gali turėti klimato kaita, gamtos stichijos, temperatūros svyravimai, gausūs krituliai, audros, gaisrai ir kiti gamtos reiškiniai. Autentiškos medinės architektūros, sodybų išplanavimo, apželdinimo tradicijų nepaisymas, Kuršių nerijai nebūdingų architektūros formų ir stilių naudojimas, nuolatinės priežiūros nebuvimas gali keisti susiformavusią statybų tradiciją. Nepakankami finansiniai ištekliai restauracijos ir išsaugojimo projektams gali padidinti pavojų kultūros paveldui, ypač kai jis ilgą laiką nėra prižiūrimas ar restauruojamas. Netinkamas teisinis reglamentavimas ar jo trūkumas, kompetencijų stoka gali pakenkti nekilnojamojo kultūros paveldo objektų būklei.

Turizmo, lankymo ir rekreacijos poveikis paveldui, susisiekimo infrastruktūra gali turėti dvejopą poveikį Vietovei arba šių veiksnių poveikis gali būti neutralus. Tinkamai sureguliuoto turizmo, lankymo, rekreacijos poveikis gali būti neutralus, o tinkamos, estetiškos rekreacinės infrastruktūros, išryškinančios Vietovės, jos vertybių savitumą, poveikis Vietovės vertingosioms savybėms gali būti netgi teigiamas. Analogišką poveikį gali duoti susisiekimo infrastruktūra: netinkamai išplėtotą, įrengta neatsižvelgiant į teritorijos specifiką, ji gali neigiamai paveikti vertingąsias savybes, o sukurta atsižvelgiant į vietos specifiką, vertybių išsaugojimo poreikius, ji gali duoti teigiamą efektą.

Be išvardytų veiksnių, darančių poveikį visoms vertingosioms savybėms, kiekvienai savybei nurodyti konkretūs papildomi veiksniai, išvardyti 3.1–3.5 lentelėse. 3.1.1–3.1.5 dalyse trumpai aprašyti šių vertingųjų savybių pokyčiai nuo vietovės įrašymo į Pasaulio paveldo sąrašą ir jų esama būklė.

3.1.1. Išskirtinis ir lengvai pažeidžiamas pajūrio nerijos kultūrinis kraštovaizdis (1 Vertė)

Lentelė 3.1. Išskirtiniam ir lengvai pažeidžiamam pajūrio nerijos kultūriniam kraštovaizdžiui (1 Vertė) poveikį galintys daryti papildomi veiksniai ir pokytis

Vertingoji savybė	Poveikį galintys daryti papildomi veiksniai	Stebimas pokytis ²⁶ nuo įrašymo į Sąrašą
Išskirtinis Kuršių nerijos dydis, forma ir erdvinė struktūra	<ul style="list-style-type: none"> • Urbanistinė plėtra • Audros • Potvyniai 	

²⁶ Pokyčio nuo įrašymo į Pasaulio paveldo sąrašą 2000 m. vertinimas Klimato pažeidžiamumo indekso nustatymo Kuršių nerijai mokslinėse dirbtuvėse 2024 m. Prieiga internetu: https://lrkm.lrv.lt/public/canonical/1742294533/8897/HeronEtAl_2025_CVI-CuronianSpit.pdf

	<ul style="list-style-type: none"> • Susisiekimo infrastruktūros naudojimas 	
Miškingas kopų kraštovaizdis su pamario gyvenvietėmis	<ul style="list-style-type: none"> • Urbanistinė plėtra • Lankytojų apgyvendinimas ir susijusi infrastruktūra • Žemės paskirties keitimas • Miškininkystė 	
Charakteringos panoramos ir siluetai	<ul style="list-style-type: none"> • Urbanistinė plėtra • Lankytojų apgyvendinimas ir susijusi infrastruktūra • Lankytojų informavimo ir rekreacinė infrastruktūra • Vandens transporto infrastruktūra • Žemės paskirties keitimas • Miškininkystė • Audros • Ekologinė sukcesija 	
Nidos, Juodkrantės, Preilos, Pervalkos, Smiltynės gyvenviečių istorinės dalys ir Alksnynės viensėdis	<ul style="list-style-type: none"> • Urbanistinė plėtra • Lankytojų apgyvendinimas ir susijusi infrastruktūra • Lankytojų informavimo ir rekreacinė infrastruktūra • Sausumos transporto infrastruktūra • Potvyniai 	
Darnaus žmogaus ir gamtos sambūvio pavyzdys	<ul style="list-style-type: none"> • Susisiekimo infrastruktūros naudojimas • Jūros ir marių vandens tarša 	

Išskirtinis Kuršių nerijos dydis, forma ir erdvinė struktūra. Gamtos procesai nuolat veikia abu Kuršių nerijos krantus. Audrų metu bangos nuplauna Baltijos jūros krantą, pasiglemždamos ir dalį apsauginio pajūrio kopagūbrio. Kuršių marių srovės nuolat ardo krantus, užneša įlankas, todėl trumpėja ragai, keičiasi įlankų formos. Pučiant stipriam vakarų vėjui, galima stebėti, kaip smėlis slenka į marias. Dėl padažnėjusių stiprių vėjų ir audrų, padidėjo krantų ir apsauginio pajūrio kopagūbrio erozija, nykimas.

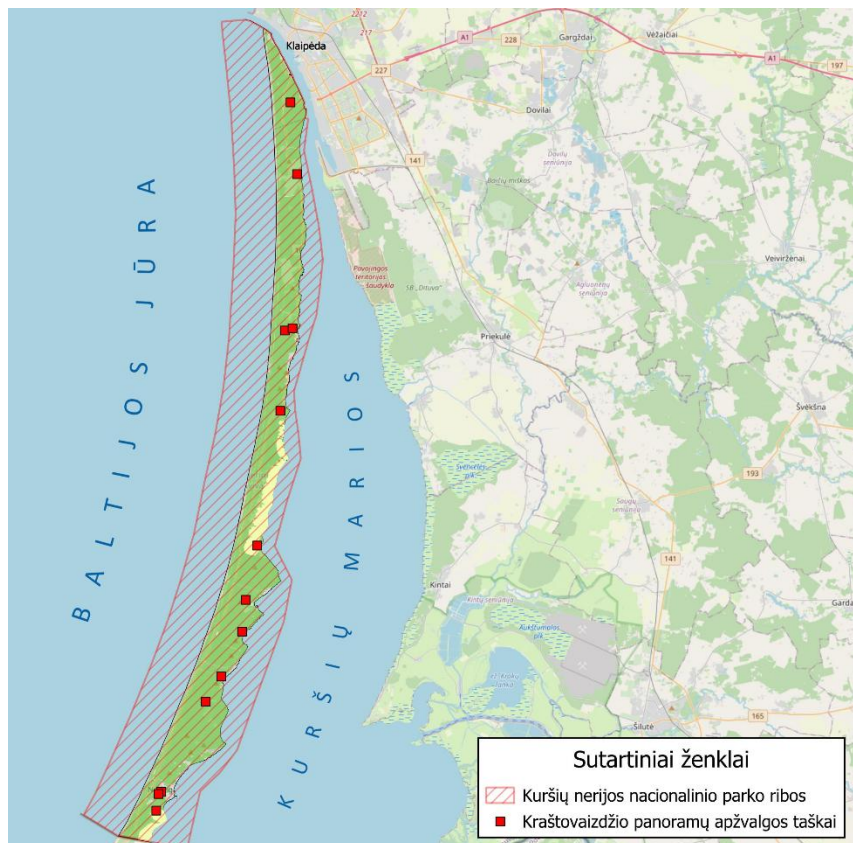
Didžiojo kopagūbrio atvirų kopų būklė susijusi su jų (smėlio) slinkimu į marias vyraujant vakarų vėjams, t. y. su kopų žemėjimu, ir smėlio migracijos iš Baltijos jūros nebuvimas. Tendencija yra mažėjantis atvirų kopų aukštis. Atviri nerijos plotai natūraliai apauga augmenija, miškais.

Miškingas kopų kraštovaizdis su pamario gyvenvietėmis, charakteringos panoramos ir siluetai. Rytinė Kuršių nerijos panorama laiko bėgyje iš esmės nesikeičia: išlieka gyvenvietės, miškai. Visgi palaipsniui keičiasi atvirų smėlynų plotai, jie mažėja natūraliai užželdami žoline augmenija, susirūpinimą kelia buriavimo infrastruktūros plėtra Kuršių marių krante dėl galimo neigiamo poveikio rytinei nerijos panoramai.

Prielaidas charakteringoms panoramoms ir siluetais išsaugoti sudaro LR teritorijos bendrojo plano sprendiniai, pagal kuriuos Kuršių nerija patenka į ypač saugomo (vertingiausio) šalies vizualinio estetinio potencialo arealą, kuriame taikomi griežčiausi vizualinės apsaugos reikalavimai, įskaitant draudimą statyti pavienes vėjo jėgaines ir pramoninius vėjo jėgainių

parkus. 17 apžvalgos taškų Kuršių nerijoje įtraukti į aplinkos ministro įsakymu²⁷ patvirtintą vertingiausių kraštovaizdžio panoramų apžvalgos taškų sąrašą.

Pav. 4. Vertingiausių Kuršių nerijos kraštovaizdžio panoramų apžvalgos taškų schema

Duomenys: Saugomų teritorijų valstybės kadastras, LR aplinkos ministro 2017 m. spalio 31 d. įsakymas Nr. D1-885 „Dėl Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. Sudarė KNNPD.

Nidos, Juodkrantės, Preilos, Pervalkos, Smiltynės gyvenviečių istorinės dalys ir Alksnynės viensėdis. Reikšmingi neigiami kultūros paveldo objektų būklės pokyčiai nefiksuoti, o restauruoti objektų būklė pagerėjusi.

Paveldo objektų ir teritorijos būklės analizė atliekama pagal pastarojo dešimtmečio teritorijos tyrimo ir stebėsenos rezultatus, remiantis kultūros paveldo vietovių stebėsenos metu išryškėjusiomis tendencijomis. KPD kasmet vykdoma kultūros paveldo vietovių apžiūra nėra pakankama įvertinti svarbių pokyčių ar rizikų užtikrinant Kuršių nerijos IVV, vientisumo ir autentiškumo apsaugą. KPD nurodo, kad 2021–2023 m. UNESCO pasaulio paveldo vietovių Lietuvoje stebėsenos rezultatai svarbių pokyčių ar rizikų neparodė, todėl jais remiantis nebuvo priimta sprendimų dėl vietovių apsaugos. KPD skelbiamoje 2022 m. kultūros paveldo vietovių stebėsenos ataskaitoje pateikiama informacija neatskleidžia, kaip pakito ar kokia yra vietovių IVV būklė, nepateiktas IVV, vientisumo ir autentiškumo aspektų vertinimas, nenurodyti

27 Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2017 m. spalio 31 d. įsakymas Nr. D1-885 „Dėl Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. Kuršių nerijos vertingiausi kraštovaizdžio panoramos apžvalgos taškai yra fotografuojami ir aprašomi, o jų būklė reguliariai stebima kaip kraštovaizdžio stebėsenos programos dalis. Stebėsenos rezultatai viešai prieinami šioje nuorodoje: <https://nerija.lv.lt/lt/apie-nacionalini-parka/krastovaizdis/krastovaizdžio-monitoringas>

pagrindiniai veiksniai, galintys turėti poveikį Vietovės vertei. Atsakingos institucijos neturi išsamios informacijos apie išsaugojimo būklę.²⁸

Nidos, Preilos ir Pervalkos gyvenviečių istorinėse dalyse paveldosaugos pažeidimų ar pakitimų nenustatyta (KPD 2023 m. vietovės apžiūrų duomenys^{29,30,31}. Juodkrantėje nustatytas vienas pažeidimas – savavališkas medinių langų pakeitimas plastikiniais)³².

Neringoje už gyvenviečių senųjų kapinių kompleksus ar jų dalis ir jose esantį paveldą atsakinga Neringos savivaldybė. Nidos senųjų kapinių kompleksui (u. k. 10783) 2011 m. baigti tvarkybos darbai pagal 2009 m. tvarkybos darbų projektą. Krikštų ir senųjų medinių antkapių būklė – nepatenkinama. 2025 m. bus parengta Dailės vertybių tyrimo, konservavimo ir restauravimo darbų programa, skirta krikštų, medinių kryžių, antkapių konservavimo ir restauravimo darbams bei kapavietėms prižiūrėti. Pastaroji apims ir Nidos kopų apželdintųjų senųjų kapinių kompleksą (u. k. 24611), kurio būklė patenkinama. Preilos evangelikų liuteronų senųjų kapinių (u. k. 22327) būklė gera, kapinės sutvarkytos pagal 2009 m. parengtą tvarkybos darbų projektą. Pervalkos evangelikų liuteronų senųjų kapinių (u. k. 11424) ir Juodkrantės evangelikų liuteronų senųjų kapinių dalies (u. k. 22440) būklė nepatenkinama. Abiem objektams 2020 m. parengtas tvarkybos darbų (restauravimo, remonto) projektas, 2022 m. gauti leidimai atlikti kultūros paveldo objekto tvarkybos darbus iki 2027 m. Klaipėdos miesto savivaldybės administruojamoje teritorijoje, Smiltynėje, esančių Kopgalio kapinaičių (u. k. 10739), kurioms suteiktas nacionalinio reikšmingumo lygmuo, būklė gera, tvarkybos ar restauravimo darbai neplanuojami.

Darnaus žmogaus ir gamtos sambūvio pavyzdys. Per ilgus šimtmečius pasikeitė ne tik kartos, bet ir pati Kuršių nerijos etninė bendrija, tačiau ir toliau išlieka labai glaudus žmogaus ir gamtos ryšys. Kuršių nerijos kultūrinis kraštovaizdis tebesiformuoja, jame tebevyksta evoliuciniai procesai, bet jis išlaiko aktyvų socialinį vaidmenį šiuolaikinėje visuomenėje, susijusį su tradiciniu gyvenimo būdu. Kuršių nerijos kraštovaizdyje atsiskleidžia esminiai raidos ženklai, neatskiriamai susiję su gamtos procesais ir žmogaus veikla.

3.1.2. Žmogaus pastangų, atkūrusių tinkamas sąlygas gyventi, rezultatas (2 Vertė)

Lentelė 3.2. Žmogaus pastangų, atkūrusių tinkamas sąlygas gyventi, rezultatui (2 Vertė) poveikį galintys daryti papildomi veiksniai ir pokytis

28 Valstybės kontrolės 2024 m. gruodžio 18 d. Vertinimo ataskaita Nr. VRE-5. UNESCO Pasaulio paveldo objektų valdymas ir saugojimas. p. 3.

29 Nidos gyvenvietės kultūros paveldo vietovės apžiūros aktas, Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, Klaipėdos teritorinis skyrius, vyr. specialistas Laisvūnas Kavaliauskas, 2024-10-30 Nr. VSAKI-11.

30 Preilos gyvenvietės kultūros paveldo vietovės apžiūros aktas, Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos Klaipėdos teritorinis skyrius, vyr. specialistė Gintarė Plauškaitė, 2024-04-18 Nr. VSAKI-6.

31 Pervalkos gyvenvietės kultūros paveldo vietovės apžiūros aktas, Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos Klaipėdos teritorinis skyrius, vyr. specialistė Gintarė Plauškaitė, 2024-04-19 Nr. VSAKI-7.

32 Juodkrantės gyvenvietės kultūros paveldo vietovės apžiūros aktas, Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, Klaipėdos teritorinis skyrius, vyr. specialistas Laisvūnas Kavaliauskas, 2024-10-30 Nr. VSAKI-10.

Vertingoji savybė	Poveikį galintys daryti papildomi veiksniai	Stebimas pokytis ³³ nuo įrašymo į Sąrašą
Medžiais apželdintos Didžiojo kopagūbrio dalys ir jų tvarkymo būdai	<ul style="list-style-type: none"> • Vėjas • Audros • Invazinės sausumos rūšys 	
Sodinti miškai, įskaitant kalnapušynus, ir jų tvarkymo bei priežiūros būdai	<ul style="list-style-type: none"> • Žemės paskirties keitimas • Invazinės sausumos rūšys • Miškininkystė 	
Žmonių sukurtas apsauginis pajūrio kopagūbris ir jo tvarkymo būdai	<ul style="list-style-type: none"> • Urbanistinė plėtra • Lankytojų apgyvendinimas ir susijusi infrastruktūra • Lankytojų informavimo ir rekreacinė infrastruktūra • Vėjas • Audros • Eroziija 	

Medžiais apželdintos Didžiojo kopagūbrio dalys ir jų tvarkymo būdai, sodinti miškai, įskaitant kalnapušynus, ir jų tvarkymo bei priežiūros būdai. Neigiamą poveikį Kuršių nerijos miškams daro ekstremalūs meteorologiniai ir hidrologiniai reiškiniai, kurių dėl klimato kaitos gali daugėti. Tai stiprios audros, kurių metu fiksuojami dideli vėjovartų ir vėjolaužų kiekiai (pvz., 1967 m. uraganas išvertė net 20 tūkst. m³ medžių), sausros, gausus snygis.

Esant kritulių trūkumui, aukštai temperatūrai ir stipriam vėjui padidėja miškų gaisringumo pavojus. Didžiausią žalą Kuršių nerijos miškams per pastaruosius trisdešimt metų padarė viršutiniai (lajiniai) gaisrai. 1995 m. išdegė 60,8 ha, 2006 m. – 235,6 ha, t. y. iš viso apie 300 ha medynų arba vidutiniškai per metus būtų po 14 ha žuvusių medynų.

Vienas iš veiksnių, bloginančių miškų sanitarinę būklę, – miško kenkėjai ir ligos. 2018 m. Kuršių nerijoje, Juodkrantės girininkijoje buvo fiksuotas pušų spyglius graužiančio kenkėjo – verpiko vienuolio (*Lymantria monacha* L.) masinis išplitimas. Jo metu pušų spygliai buvo nugrauzti 190 ha plote (20-90 %) didesniu intensyvumu³⁴. Žievėgraužių išplitimas paprastai kartojasi periodiškai ir glaudžiai siejasi su ekstremaliomis orų sąlygomis – audromis, sausromis, todėl ateityje gali būti dar dažnesni ir didesnės apimtys.³⁵

Specifinė Kuršių nerijos miškų sanitarinės apsaugos problema yra kalninės pušies medynų šaknų ligos. Jas sukelia šakninė pintis arba pūstasis gniaužtenis. Vidutiniškai nuo šių ligų kasmet žūsta apie 5 ha medynų.³⁶ Visgi ilgamečiai tyrimai leidžia efektyviai panaudoti apsaugos priemones, stabdant šių grybų sukiamų ligų plitimą. Nustatyta, kad Kuršių nerijos

³³ Pokyčio nuo įrašymo į Pasaulio paveldo sąrašą 2000 m. vertinimas Klimato pažeidžiamumo indekso nustatymo Kuršių nerijai mokslinėse dirbtuvėse 2024 m. Prieiga internetu:

https://lrm.lrv.lt/public/canonical/1742294533/8897/HeronEtAl_2025_CVI-CuronianSpit.pdf

³⁴ Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija publikacija. Prieiga per internetą:

https://amvmt.lrv.lt/uploads/amvmt/documents/files/MSAS/Publikacijos/2019_04.pdf

³⁵ Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija publikacija. Prieiga per internetą:

https://amvmt.lrv.lt/uploads/amvmt/documents/files/MSAS/Publikacijos/2020_01_Europos_miskus_dziovina_masinis_zievėgrauziu_isplitimas_V_Vasiliauskas.pdf

³⁶ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2013 m. liepos 19 d. įsakymas Nr. D1-553 „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko vidinės miškotvarkos projekto ir valstybės įmonės Mažeikių miškų urėdijos patikslinto vidinės miškotvarkos projekto patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.454033?jfwid=rivwzvpvg>.

sąlygomis paprastoji pušis yra žymiai atsparesnė abiem grybinėms šaknų ligoms (šakninei pinčiai ir pūstajam gnaužtiniui) nei kalninė pušis.

Medynai pažeidžiami ir vėliau žūsta kormoranų kolonijose. Didžiausia mišri perinčių didžiųjų kormoranų (*Phalacrocorax carbo*) ir pilkųjų garnių (*Ardea cinerea*) kolonija įsikūrusi Juodkrantės apylinkėse. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/147/EB dėl laukinių paukščių apsaugos draudžia kormoranų medžioklę, o jų skaičių reguliuoti ES narės gali tik gavusios tam specialią išimtį³⁷. Lietuvoje kormoranų populiacijos reguliuojamos vadovaujantis Didžiojo kormorano populiacijos gausos reguliavimo planu, siekiant išsaugoti šio paukščio populiaciją ir sumažinti jos daromą žalą³⁸. Pradėjus reguliuoti kormoranų populiaciją naujų žūstančių medynų plotai sumažėjo.

Žmonių sukurtas apsauginis pajūrio kopagūbris ir jo tvarkymo būdai. Apsauginio pajūrio kopagūbrio ilgis (Lietuvoje) – 50,76 km. Per visą kopagūbrio formavimo laikotarpį jame sukaupta apie 20 mln. m³ smėlio, vien per 2014–2021 m. laikotarpį - beveik 1 mln. m³ smėlio. Tai sudaro 5 % viso jo tūrio.³⁹ 2014–2021 m. laikotarpiu kopagūbryje sukaupta beveik 1 mln. m³ (970 531 m³) smėlio. Tai sudaro net 5 % nuo viso kopagūbryje susikaupusio smėlio tūrio. Tai rodo, kad 2014–2020 m. vykdyti kopagūbrio apsaugos ir jo regeneraciją skatinantys krantotvarkos darbai buvo itin efektyvūs.

Iki šiol apsauginis pajūrio kopagūbris atlieka savo pradinę funkciją – sulaiko smėlį neleisdamas jam skverbtis į pusiasalio gilumą. Nuolat vykdomi jo priežiūros darbai iliustruoja harmoningą žmogaus ir gamtos sambūvį, kultūrinio kraštovaizdžio raidą. Jam prižiūrėti ir palaikyti iki šiol naudojamos natūralios medžiagos – šakų užtvaros, tik Kuršių nerijai būdingi kopagūbrio tvirtinimo šakų klojiniais darbai, kuolai, sulaikanti smėlį žolinė augalija.

Apsauginį pajūrio kopagūbrį labiausiai veikia padažnėję katastrofiški atmosferos reiškiniai – audros ir uraganai bei sumažėjęs priekrantės smėlio nešmenų srautas nuo Sambijos pusiasalio krantų. Apsauginio pajūrio kopagūbrio būklė daugiausia pablogėja dėl hidrometeorologinių veiksnių (stiprių ir vis dažniau pasikartojančių vėjų, jūros bangų bei jūros lygio kilimo, smėlio deficito) poveikio.⁴⁰ Dėl klimato kaitos, kai žiemos mėnesiais nesusidaro įšalas ar ledo danga, audros neigiamai veikia apsauginį pajūrio kopagūbrį visus metus.

Apsauginio pajūrio kopagūbrio būklę blogina ir rekreacinė veikla, didėjantis lankytojų srautas. Didėjant žmonių mobilumui, populiarėjant dviračių turizmui, krūvis kopagūbriui didėja ne tik rekreacinio funkcinio prioriteto zonose, bet ir draustiniuose. Daugėja rekreacinės digresijos paveiktų plotų. Nepaisydami apsauginių priemonių (įrengti perėjimai per kopagūbrį, atitvarai), lankytojai išmina naujus takus, o tai pablogina kopagūbrio būklę, didina krantotvarkos priemonių darbų apimtį, darbams reikia daugiau lėšų.

3.1.3. Gamtos paveldo įvairovė (3 Vertė)

Lentelė 3.3. Gamtos paveldo įvairovei (3 Vertė) poveikį galintys daryti papildomi veiksniai ir pokytis

37 Didžiojo kormorano populiacijos reguliavimo priemonių įgyvendinimas Juodkrantės kolonijoje ir monitoringo atlikimas trijose perinčiose kolonijose 2023 metais. Prieiga per internetą:

<https://vstt.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2024/6/iQK8vzQtc0.pdf>

38 Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2013 m. gruodžio 31 d. įsakymas Nr. D1-1001 "Dėl didžiojo kormorano populiacijos gausos reguliavimo plano patvirtinimo".

39 Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, pajūrio juostos informacija. Prieiga per internetą: <https://am.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/gamtos-apsauga/saugomos-teritorijos-ir-kraštovaizdis-zeldynai/pajurio-juosta/>

40 Apibendrinta Lietuvos aplinkos būklės ir jos pokyčių ataskaita 2022 m. Prieiga per internetą:

[vanduol | Aplinkos apsaugos agentūros ataskaita už 2022 m. \(arcgis.com\)](https://arcgis.com)

Vertingoji savybė	Poveikį galintys daryti papildomi veiksniai	Stebimas pokytis ⁴¹ nuo įrašymo į Sąrašą
Didžiojo kopagūbrio dalys su pirminėmis (senosiomis) parabolinėmis kopomis ir sengirės	<ul style="list-style-type: none"> • Ekspansyvios (itin greitai plintančios) rūšys • Invazinės sausumos rūšys 	
	<ul style="list-style-type: none"> • Miškininkystė 	
Didžiojo kopagūbrio dalys su pilkosiomis ir baltosiomis (pustomomis) kopomis	<ul style="list-style-type: none"> • Lankytojų informavimo ir rekreacinė infrastruktūra • Vėjas • Audros • Erozija • Invazinės sausumos rūšys • Ekologinė sukcesija 	
Ryškos Didžiojo kopagūbrio kopos - dominantės (Vecekruogas, Urbo, Angių, Preilos, Pervalkos, kt.) bei pavienės atskiros kopos (Giedružė, kt.)	<ul style="list-style-type: none"> • Lankytojų informavimo ir rekreacinė infrastruktūra • Audros 	
Pamario pusiasaliai (ragai) ir įlankos	<ul style="list-style-type: none"> • Lankytojų apgyvendinimo ir susijusi infrastruktūra • Jūros ir marių vandens tarša • Vėjas • Potvyniai • Erozija ir dumblių žiedimas 	
Išskirtinės natūralios buveinės, smėlynų augalija ir gyvūnija	<ul style="list-style-type: none"> • Oro transporto infrastruktūra • Jūros ir marių vandens tarša • Invazinės sausumos rūšys • Ekologinė sukcesija 	
Paukščių migracijos kelias	<ul style="list-style-type: none"> • Oro transporto infrastruktūra • Urbanistinė plėtra 	

Didžiojo kopagūbrio dalys su pirminėmis (senosiomis) parabolinėmis kopomis ir sengirės. Sengirė kinta dėl įvairių gamtinių veiksnių. Ypač didelį neigiamą poveikį šimtamečiams sengirės medynams – pušynams ir eglynams – daro ekspansinė žievėgraužio tipografo (*Ips typographus* L.) rūšis, kurios plitimui itin palankūs karšti ir sausi orai. Šio kenkėjo pažeisti medžiai silpsta, džiūsta ir tampa pavojingi, todėl kai kuriose vietose tenka vykdyti sanitarinius kirtimus ir išvežti pažeistą medieną. Dėl kintančio klimato, kylančios temperatūros kenkėjų daroma žala gali didėti.

⁴¹ Pokyčio nuo įrašymo į Pasaulio paveldo sąrašą 2000 m. vertinimas Klimato pažeidžiamumo indekso nustatymo Kuršių nerijai mokslinėse dirbtuvėse 2024 m. Prieiga internetu:

https://lrkm.lrv.lt/public/canonical/1742294533/8897/HeronEtAl_2025_CVI-CuronianSpit.pdf

Juodkrantės sengirėje yra įsikūrusi kormoranų kolonija. Dėl kormoranų ir garnių populiacijos plėtros medynai yra pažeidžiami ir žūsta. Šiuo metu Valstybinių miškų tarnybos (toliau – VMT) duomenimis yra identifikuota 10,7 ha dėl šių paukščių veiklos žuvusių medynų, 8,8 ha laikomi pažeistais, iš jų 2,8 ha – stipriai pažeistais, t. y. daugiau kaip 60 % medžių yra nudžiūvę. Taigi beveik penktadalis sengirės yra sunaikinta. Iš šio ploto savaime atsikūrę yra tik 1,4 ha. Kormoranams nerandant tinkamų medžių lizdams sukti, kolonija traukiasi į pietus.

Keičiasi Juodkrantės ir Nidos sengirių medynų sudėtis – pušys pasiekusios gamtinę brandą laikui bėgant žūsta, II arde vyrauja kitos medžių rūšys, o dėl užpavėsinimo pomiškyje ima dominuoti lapuočių medžių rūšys, formuojasi tankus trakas, savaiminiam pušies atsikūrimui sąlygos yra nepalankios. Sengirei su vyraujančiomis pušimis išlaikyti taikomi gamtotvarkos darbai, šalinant lapuočius medžius ir krūmus, miške sukuriant didesnę šviesos pralaidumą. Siekiant išlaikyti sengirę tikslinga atkurti pušies medynus, mineralizuoti dirvą, sudarant sąlygas savaiminiam pušies atsikūrimui.

Didžiojo kopagūbrio dalys su pilkosiomis ir baltosiomis (pustomomis) kopomis. Sustabdyti eoliniai procesai ir ženkliai padidėjęs miškų plotas paskatino ekologinę sukcesiją. Baltųjų kopų buveinėse, kai jos nėra ardamos vėjo, atsiradus nors ir menkam humuso sluoksniui, pradeda vystytis pilkųjų kopų buveinės, vėliau jos ima apaugti sumedėjusia augalija. 2005–2020 m. baltųjų kopų buveinių Grobšto gamtiniame rezervate ir Parnidžio kraštovaizdžio draustinyje natūraliai sumažėjo 14 %, t. y. nuo 67,7 ha iki 58,3 ha. Ekologinė sukcesija yra natūralus ir neišvengiamas procesas, tačiau baltųjų kopų plotų mažėjimas turi tiesioginį neigiamą poveikį itin retoms smėlynų augalų rūšims ir kraštovaizdžio įvairovei. Neigiamą poveikį daro ir invazinių augalų plitimas.

Baltųjų kopų buveinių daugiausia aptinkama ant Didžiojo kopagūbrio. Kopos čia greitai keičiasi dėl vėjo ir antropogeninės veiklos^{42, 43}. Klimato kaita (nesusiformuoja įšalas ir nuolatinė sniego danga) šią kaitą dar labiau paspartina.

Siekiant išsaugoti vertingas buveines, apsaugoti kopas nuo neigiamo natūralaus (ekologinė sukcesija) ir nuo antropogeninio poveikio taikomos įvairios priemonės: šalinama sumedėjusi augalija ir invaziniai augalai, įrengiami informaciniai stendai ir atitvarai, smėlio gaudyklės, reguliuojami lankytojų srautai, vykdoma prevencinė veikla⁴⁴.

Ryškios Didžiojo kopagūbrio kopos – dominantės (Vecekrugas, Urbo, Angių, Preilos, Pervalkos, kt.) bei pavienės atskiros kopos (Giedružė, kt.). Angių kalno, Karvaičių kopos, Raganų kalno būklė yra gera, o Agilos, Vingio, Urbo, Vecekrugo, Skirpsto kopų būklė – vidutinė (ilgamečio kraštovaizdžio monitoringo duomenys). Kopų būklę veikia gamtiniai (eoliniai) ir antropogeniniai (lankymas) veiksniai. Pagrindinis antropogeninis veiksnys – lankytojų srautas – labiausiai neigiamai veikia Agilos kopos būklę. Čia esantis mokomasis takas yra vienas labiausiai lankomų Kuršių nerijoje. Kasmet jame apsilanko apie 60 tūkst. lankytojų. Takas kerta Kuršių neriją skersai ir puikiai atspindi visus svarbiausius kraštovaizdžio tipus, atitinkamas Kuršių nerijos vertingąsias savybes. Siekiant sumažinti antropogeninį

42 Baurėnas A., Bevainis L., Česnulevičius A., Mačiulevičiūtė–Turlienė N., Ovodas D., Svilienė R., Šutinienė L. 2023 Naglių kopos antropogeninių pokyčių stebėjimas 2023 metais. Prieiga internetu:

<https://nerija.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2024/5/PCVxsM9m7ts.pdf>

43 Dikšaitė L., Grigaitis Ž., Juškevičienė D., Piekienė N., Žemaitienė G. 2021. Didžiojo kopagūbrio kraštovaizdžio kaita ir apsauga Grobšto gamtiniame rezervate ir Parnidžio kraštovaizdžio draustinyje. Prieiga per internetą:

[https://nerija.lrv.lt/uploads/nerija/documents/files/Gamtos_vertybes_saugomose_teritorijose_2021\(1\).pdf](https://nerija.lrv.lt/uploads/nerija/documents/files/Gamtos_vertybes_saugomose_teritorijose_2021(1).pdf)

44 Povilanskas R., Baurėnas A., Urbis A., Mačiulevičiūtė–Turlienė N., Morkūnaitė R., Jurkus E. 2017. Pilkųjų ir baltųjų kopų kraštovaizdžių Naglių ir Grobšto gamtiniuose rezervatuose, Parnidžio kraštovaizdžio draustinyje išsaugojimo ir atkūrimo rekomendacijos. Prieiga per internetą:

<https://nerija.lrv.lt/uploads/nerija/documents/files/KNNP%20Kopotvarkos%20rekomendacijos%202017-12.pdf>

poveikį ypatingai jautriam objektui nuo balandžio 1 d. iki spalio 31 d.⁴⁵ lankytojų srautas reguliuojamas ekonominėmis priemonėmis, pritaikant bilietų sistemą.

Pamario pusiasaliai (ragai) ir įlankos. Kuršių marių kranto ilgis (Lietuvos teritorijoje) yra apie 60 km, tačiau jis kinta dėl erozijos. Pietvakarių krypties vėjų sukeltos bangos ir srovės keičia Kuršių marių kranto liniją – ardo Kuršių nerijos ragus ir užpildo smėliu tarp jų esančias įlankas. Kuršių nerijos ragai per metus nuardomi po 0,5–2,0 m.

XX a. siekiant apsaugoti pakrantėje stovinčius pastatus, gyvenvietėse krantams apsaugoti buvo sodinamos nendrės, formuojamos bunos, vėliau buvo įrengtos betoninės krantinės. Tai sustabdė dalies krantų ardymą. Daugiausia ardomy krantų yra gamtinėse teritorijose (2 pav.). Čia vyrauja natūralūs krantodaros procesai, kurie patys yra saugotina gamtos vertybė⁴⁶.

Pastaraisiais metais stebimas krantų ardymo suintensyvėjimas susijęs su Baltijos jūros, tuo pačiu ir Kuršių marių Klaipėdos sąsiauriu⁴⁷. Dėl jo akvatorijos gilinimo, padidėjo vandens prietaka iš jūros. Dėl šių pokyčių bei dėl klimato kaitos, kai žiemos laikotarpiu nesusiformuoja pastovi ledo danga, dažnėja potvynių, tad marių pakrantė vis intensyviau ardoma.

Kuršių marių krantų būklės tyrimams, lyginant su Baltijos jūros pakrante, skiriamas mažesnis dėmesys. Jų apsaugai ir tvarkymui nėra tvarkymo programos, kurioje būtų numatytos skirtingiems kranto ruožams tinkamos priemonės, suplanuotas finansavimas ir numatyti jo šaltiniai. Tik 2023 m. Aplinkos apsaugos agentūra (toliau – AAA) pradėjo vykdyti Kuršių marių krantų monitoringą. Valstybinėje aplinkos monitoringo 2024–2029 metų programoje numatyta vykdyti Baltijos jūros ir Kuršių marių krantų pokyčių monitoringą⁴⁸. Tyrimus numatoma atlikti 1 kartą per metus ir pakartotinai – po stiprių audrų.

Kuršių nerijos jūros pakrantėje dažniau aptinkamos šiukšlės susijusios su laivyba, žvejyba bei infrastruktūra atviroje jūroje. Jūros tyrimo instituto ir AAA 2020–2023 m. vykdyto paplūdimių taršos šiukšlėmis monitoringo duomenimis mažiausiai šiukšlių vienetų aptikta Nidos paplūdimyje (vid. 49 vnt./100 m), Alksnynės paplūdimyje (vid. 59 vnt./100 m). Europos Komisijos priimta ribinė vertė – 20 šiukšlių vienetų 100 m paplūdimio atkarpoje – yra riba, reiškianti, kad jūra pagal pakrantę teršiančių šiukšlių rodiklį yra geros būklės.

Pastarojo dešimtmečio duomenimis Kuršių marių ir Baltijos jūros vandens būklė nėra gera. Vandens telkiniai yra eutrofikuoti, juose dažnai viršijami pavojingų medžiagų vandenyje, dugno nuosėdose ir gyvuose organizmuose kiekiai, biologinė įvairovė trikdoma žmogaus veiklos ir klimato pokyčių. Paskutinis 6-ųjų metų (2012–2017 m.) Baltijos jūros aplinkos būklės 2022 m. vertinimas parodė, kad Lietuvai priklausantis Baltijos jūros rajonas nesiekia geros aplinkos būklės (GAB) pagal 9 (žuvų ir paukščių įvairovės, eutrofikacijos, nevietinės rūšys, mitybos tinklai, komerciniams tikslams naudojamos žuvis, jūros dugno fizinis trikdymas, jūrinę aplinką teršiančios šiukšlės, teršiančios medžiagos aplinkoje, teršiančios medžiagos valgomoje žuvyje) iš 11 kokybinių aplinkos vertinimo aspektų. 2 aspektais – hidrografinės

45 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. kovo 19 d. nutarimas Nr. 308 „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko nuostatų patvirtinimo“ <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.215CA75ACC72/asr>

46 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. birželio 6 d. nutarimas Nr. 702 „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko tvarkymo plano patvirtinimo“

47 1910–1958 m. laikotarpiu vidutinis metinis vandens lygis buvo –3,5 cm žemiau daugiamečio Baltijos nulio, jo kilimo tendencija (+0,8 mm/m), o 1958–2005 m. laikotarpiu vidutinis metinis vandens lygis jau sudarė +3,0 cm, o jo tendencija padidėjo iki +3,8 mm/m (parengta pagal: Dr. G. Žilinskas, 2016, prezentacija „Kuršių marių krantų būklė“)

48 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2024 m. birželio 26 d. nutarimas Nr. 527 „Dėl Valstybinės aplinkos monitoringo 2024–2029 metų programos patvirtinimo“.

sąlygos ir povandeninis antropogeninis triukšmas – analizės nebuvo dėl duomenų ir informacijos stokos⁴⁹.

Apskritai Baltijos jūra patenka į labiausiai užterštų pasaulio jūrų penketuką. Akivaizdi padidėjusi jūros tarša šiukšlėmis. Dėl taršos šiukšlėmis mažėja pakrančių vertė, atsiranda ekologinės pasekmės – šiukšlės pažeidžia gyvūnus ar sąlygoja žūtis jiems įsipainiojus į tinklų likučius ar plastiko šiukšles, o jas prarijus, padaroma tiesioginė fizinė ar ilgalaikė cheminė žala jūros gyvūnams.

Išskirtinės natūralios buveinės, smėlynų augalija ir gyvūnija. Dėl sukcesijos procesų, kopose ir palvės pievose tankėjant žolynui, mažėja atviro smėlio plotai, išskirtinės natūralios buveinės apauga krūmais ir medžiais, kinta augalų bendrijų sudėtis, nyksta retos augalų rūšys. Saugant retų augalų rūšių radavietes, pirmiausia nuo apaugimo sumedėjusiais augalais, KNNPD kasmet vykdo gamtotvarkos darbus: pajūrio palvėje ir kopose kertami medžiai, krūmai.

Dėl nendrynų įsigalėjimo Kuršių marių pakrantėse, nyksta dviejų tipų buveinės: smėlėto skalaujamo kranto ir atviros nedidelės seklios įlankos – retų ir saugomų augalų rūšių (pvz., vandeninės plaumuonės) augavietės ir gyvūnų (pvz., urvinės anties) rūšių maitinimosi buveinės. Siekiant atkurti atviras pakrančių buveines, šienaujami nendrynai.

Saugomoms ir retoms rūšims bei natūralioms buveinėms didelę grėsmę kelia invazinės augalų rūšys, pavyzdžiui, raukšlėtalapio erškėtis, baltažiedė robinija, šluotinis sausakrūmis, muilinė gubija ir kt. bei gyvūnų, pavyzdžiui, paprastasis meškėnas, usūrinis šuo ir kt., rūšys. Tikslus invazinių rūšių užimamas plotas ir jų paplitimas Kuršių nerijos natūraliose ir saugomų rūšių buveinėse, kol kas nenustatytas, todėl sudėtinga įvertinti invazinių rūšių paplitimą ir taikomų gamtotvarkos priemonių efektyvumą.

Saugomų ir retų rūšių būklei gerinti įgyvendinamos invazinių rūšių populiacijų gausos reguliavimo priemonės, vykdoma prevencinė ir švietėjiška veikla.

Paukščių migracijos kelias. Didžiausia grėsmė paukščių migracijai kyla dėl žmogaus veiklos keliamo triukšmo bei žemai skrendančių orlaivių, ypač migruojančių paukščių poilsio ir perėjimo metu. Kadangi per Kuršių neriją driekiasi vienas svarbiausių migracijos kelių, kuriuo skirtingos paukščių rūšys migruoja skirtingais metų laikais bei skrenda ir labai žemai, ir naktį, būtina tikslingai reglamentuoti oro erdvės naudojimą žemiau 1 km aukščio. Labai svarbu atsakingai reguliuoti orlaivių judėjimą ar masinių triukšmingų renginių organizavimą intensyviausios migracijos laikotarpiais – balandžio viduryje (pavasarij) ir rugsėjo pabaigoje–spalio pradžioje (rudeni).

3.1.4. Kultūrinio kraštovaizdžio gyvumą, dvasingumą ir ypatingą atmosferą išryškinantis autentiškas kultūros paveldas (4 Vertė)

Lentelė 3.4. Kultūrinio kraštovaizdžio gyvumą, dvasingumą ir ypatingą atmosferą išryškinančiam autentiškam kultūros paveldui (4 Vertė) poveikį galintys daryti papildomi veiksniai ir pokytis

49 Aplinkos apsaugos agentūros Lietuvos aplinkos būklės ir jos pokyčių ataskaita 2022 m. Vanduo. 8 dalis „Kuršių marių ir Baltijos jūros būklė, pagrindiniai poveikiai“
<https://experience.arcgis.com/experience/08b18f0d2704442cbd47c902f71f9a87/page/vanduo/>

Vertingoji savybė	Poveikį galintys daryti papildomi veiksniai	Stebimas pokytis ⁵⁰ nuo įrašymo į Sąrašą
Etnoarchitektūros paveldas - senieji mediniai žvejų namai ir jų puošybos elementai	<ul style="list-style-type: none"> • Urbanistinė plėtra • Lankytojų apgyvendinimo ir susijusi infrastruktūra • Sausumos transporto infrastruktūra • Atsinaujinančios energijos įrenginiai • Ritualinis, dvasinis, religinis ir kitas asociatyvus ryšys su paveldu • Tradicinio gyvenimo būdo ir žinių pokyčiai • Vietos bendruomenės tapatumo, socialinės sanglaudos ir demografiniai pokyčiai • Intensyvių kritulių atvejai ir temperatūros pokyčiai 	
Profesionaliosios architektūros paveldas - XIX a. ir XX a. pradžioje statyti pastatai ir jų dekoras (įskaitant švyturius, prieplaukas, bažnyčias, mokyklas, vilas, kurortinės infrastruktūros elementus)	<ul style="list-style-type: none"> • Lankytojų informavimo ir rekreacinė infrastruktūra • Sausumos transporto infrastruktūra • Atsinaujinančios energijos įrenginiai • Ritualinis, dvasinis, religinis ir kitas asociatyvus ryšys su paveldu • Tradicinio gyvenimo būdo ir žinių pokyčiai • Vietos bendruomenės tapatumo, socialinės sanglaudos ir demografiniai pokyčiai • Intensyvių kritulių atvejai ir temperatūros pokyčiai 	
Smėlio užpustytas ir kitas archeologinis paveldas (su pašto keliu siejami artefaktai ir kultūriniai reiškiniai, XVI - XIX a. užpustyti žvejų kaimai, Nidos, Alksnynės ir kitos senovės gyvenvietės)	<ul style="list-style-type: none"> • Urbanistinė plėtra • Ardomieji tyrimai ar stebėsena 	
Jūrinis kultūros paveldas, įskaitant povandeninį kultūros paveldą (žvejybos būdai jūroje ir mariose, poledinė bumbinamoji stintų žvejyba, plokščiadugniai laivai, navigacija vandenyse, vandens keliai, prieplaukos, vėtrungės, gintaro gavyba ir su ja susijusi laivyba) ⁵¹	<ul style="list-style-type: none"> • Žvejyba ir vandens išteklių naudojimas • Tradicinio gyvenimo būdo ir žinių pokyčiai • Vietos bendruomenės tapatumo, socialinės sanglaudos ir demografiniai pokyčiai • Invazinės gėlavandenės ir jūrų rūšys 	

⁵⁰ Pokyčio nuo įrašymo į Pasaulio paveldo sąrašą 2000 m. vertinimas Klimato pažeidžiamumo indekso nustatymo Kuršių nerijai mokslinėse dirbtuvėse 2024 m. Prieiga internetu:

https://lrkm.lrv.lt/public/canonical/1742294533/8897/HeronEtAl_2025_CVI-CuronianSpit.pdf

⁵¹ Vertingoji savybė „Jūrinis kultūros paveldas“ pokyčio būklės vertinime buvo vertinama dviem aspektais. Pirmoji rodyklė žymi vandens kelių, krantinių ir prieplaukų, švyturių paveldo būklę, antroji – žvejybos būdų, plokščiadugnių laivų, poledinės bumbinamosios stintų žvejybos, vėtrungių ir kito kultūros paveldo išsaugojimo būklę.

<p>Tradiciniai amatai ir kūryba (plokščiadugnių laivų statybos tradicija, skiriamųjų ženklų - vėtrungių, naudotų nuo XIX a. vid., gamyba ir puošyba, autentiškų formų krikštų, saugomų Nidos senosiose kapinėse, gamyba, kt.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Lankytojų informavimo ir rekreacinė infrastruktūra • Ritualinis, dvasinis, religinis ir kitas asociatyvus ryšys su paveldu • Tradicinio gyvenimo būdo ir žinių pokyčiai • Vietos bendruomenės tapatumo, socialinės sanglaudos ir demografiniai pokyčiai 	
<p>Etnografiniai žvejų gyvenimo elementai ir folkloras (kuršininkų kalba, dainos, žvejyba (stintų, žiobrių gaudymas), varnų gaudymo tradicija, Pamario kraštui XV–XIX a. būdingas žuvis džiovinimas ir rūkymas, tinklų pynimas ir tvarkymas)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Žvejyba ir vandens išteklių naudojimas • Ritualinis, dvasinis, religinis ir kitas asociatyvus ryšys su paveldu • Tradicinio gyvenimo būdo ir žinių pokyčiai • Vietos bendruomenės tapatumo, socialinės sanglaudos ir demografiniai pokyčiai 	

MATERIALUSIS KULTŪROS PAVELDAS

Etnoarchitektūros paveldas – senieji mediniai žvejų namai ir jų puošybos elementai. Dauguma kultūrinę vertę turinčių išlikusių pastatų Kuršių nerijoje yra žvejų namai, statyti XIX a. pab. – XX a. pr. Jie buvo mediniai, iš sienos – tašytų pušies rąstų, stogai dengti nendrėmis arba šiaudais. XX a. 3-4 dešimtmečiais daugelis namų buvo kapitališkai remontuojami, plečiami ar perstatomi, prisitaikant prie naujų gyvenimo sąlygų⁵². Namai dažniausiai buvo statomi arčiau marių, todėl papildomą žalą, ypač Nidoje, padarė gamtiniai procesai, tokie kaip ledonešiai, smarkiai pažeidę kai kuriuos pastatus. Todėl šiandien matomos etnografinės sodybos dažniausiai yra restauruotos arba atkurtos remiantis istoriniais šaltiniais, laikantis autentiškumo principų. Po 1944 m. statyti namai priskiriami tradicinei architektūrai (rekonstrukcijoms), jei jų medžiagos, stilius, spalvos, tūriai ir dekoratyviniai elementai atitinka anksčiau buvusius etnoarchitektūrinius objektus. Nuo 1944 m. statyti namai priskiriami etnoarchitektūrai (jos kopijoms), jei naudotos statybinės medžiagos, jų stilius, spalvos, tūriai, puošybos elementai tapatūs toje vietoje anksčiau statytiems etnoarchitektūros objektams.

Iš 1058 pastatų, 118 yra Kuršių nerijai būdingo stiliaus, o 531 turi jam būdingų elementų⁵³. Tai sudaro apie 40 % visų pastatų, tad galima teigti, kad pavyko išsaugoti vietai būdingos architektūros savitumą, bet išlieka grėsmė jį prarasti netinkamai rekonstruojant pastatus. Stebima tendencija rekonstruojant pastatus, nesilaikyti tradicinių statybos technologijų ir medžiagų. Dažnai etnoarchitektūrai priskiriami ir nauji objektai, jei juose yra išreikštos regionui ar vietai būdingos architektūros formos, medžiagos, panaudoti tradicinės statybos būdai, bet labai svarbu išvengti, kad ne bet koks naujas statinys būtų priskirtas išlaikančiam, tęsiančiam etnoarchitektūros tradicijas.

⁵²

⁵³ Tiubingeno universiteto mokslininkų atlikta Kuršių nerijos pastatų inventorizacija. Prieiga per internetą: <https://kurische-nehmung.net/en/kulturerbe/1/>. Tarptautinė mokslinė konferencija „Bendras paveldas - bendros žinios: kultūrinis Kuršių nerijos kraštovaizdis praeityje ir dabar“, 2020. Konferencija skirta Pasaulio paveldo metams Lietuvoje ir Kuršių nerijos įtraukimo į UNESCO pasaulio paveldo sąrašą 20-mečiui.

Etnoarchitektūros paveldas (kultūros paveldo vietovių vertė, kultūrinių draustinių vertybės) saugomas atsižvelgiant į Kuršių nerijos IVV ir kultūros paveldo vietovių vertingąsias savybes, laikantis KNNP nuostatuose nustatytų etnografinio regiono architektūros ir sodybų planavimo tradicijomis pagrįstų reikalavimų, vadovaujantis bendrojo ir specialiojo teritorijų planavimo dokumentų sprendiniais, nustatytais reglamentais. Pažymėtina, kad ši nuostata priimta dar 2002 m., patvirtinus KNNP apsaugos reglamentą bei perkelta į 2024 m. rugsėjo 9 d. patvirtintus KNNP nuostatus. Iki 2002 m. reikalavimai tradicinei sodybai ir jos aplinkos tvarkymui buvo nustatyti 1994 m. patvirtintoje planavimo schemeje (generaliniame plane), kur svarbus dėmesys buvo skiriamas tradiciniams žvejų gyvenviečių bruožams išlaikyti.

Profesionaliosios architektūros paveldas – XIX a. ir XX a. pradžioje statyti pastatai ir jų dekoras (įskaitant švyturius, prieplaukas, bažnyčias, mokyklas, vilas, kurortinės infrastruktūros elementus). Apibendrintai vertinti profesionaliosios architektūros paveldo būklę – sudėtinga, kadangi kai kurių objektų būklė gerėja, kai kuriuos reikia atnaujinti, dar kitus reikia atkurti.

Kuršių nerijoje valstybės ir privataus sektoriaus pastangomis yra atnaujinta apie 85 % istorinių vilų, atnaujinama apie 10 %, iki 5 % vilų vis dar laukia atnaujinimo. 2024 m. Neringos savivaldybė patvirtino Kultūros paveldo statinių ir jų aplinkos vertingųjų elementų tvarkymo darbų dalinio finansavimo tvarkos aprašą ir pradėjo dalinai finansuoti nuo 2019 m.

Istorinių mokyklų būklė vertinama gerai, nes Preilos buvusios mokyklos pastatas (u. k. 15924), kurios vietoje veikia Neringos savivaldybės Viktoro Miliūno viešosios bibliotekos Preilos filialas, ir senosios Juodkrantės mokyklos pastatas (u. k. 29873), kuriame įsikūręs Liudviko Rėzos kultūros centras, yra restauruoti.

Nidos švyturio pastatų komplekse (u. k. 41559) (toliau – Kompleksas) 2024 m. atlikti Nidos senojo švyturio pamatų vietų archeologiniai žvalgymai, parengti priešprojektiniai architektūriniai pasiūlymai. Jų pagrindu 2026 m. planuojama pradėti Komplekso projektavimo darbus, statinių architektūrinius, istorinius ir papildomus žvalgomuosius archeologinius tyrimus, patikslinti Komplekso vertingąsias savybes. Vertingųjų savybių tikslinimas yra būtinas atliekant Komplekso projektavimo ir tvarkybos darbus bei siekiant jį pritaikyti visuomenės poreikiams. Pervalkos švyturio (u. k. 21974) būklė prasta: švyturio bokštui reikia metalo konstrukcijų konservavimo ir įveiklinimo, salos, ant kurios stovi švyturys, sutvirtinimo ir techninio patekimo į pastatą sprendimų. Reikalinga nuolatinė Neringos švyturių techninės būklės stebėseną.

Istorinių bažnyčių būklė skirtinga: Nidos Evangelikų liuteronų bažnyčios (u. k. 16011) būklė gera, tačiau Juodkrantės (u. k. 16009) bažnyčia reikia išsamių pastato tyrimų, kadangi kyla įtarimų dėl pamatų įtrūkimų ar kitų galimų pastato defektų.

Juodkrantėje, planuojant keleivinių laivų uosto prieplaukos mariną, tyrimais nustatytoje buvusioje vietoje siekiama atstatyti keleivinių laivų uosto senosios prieplaukos pastatą. Nidos prieplaukos pastatas pastatytas 1976 m., pagal architekto Alfredo Paulausko projektą, prieš keletą metų buvo restauruotas, atnaujintas ir įtrauktas į Kultūros paveldo registrą (2013 m.). Prasčiausia situacija yra Alksnynės viensėdyje, kurio istorinė marių prieplauka yra visiškai sunykusi.

Smiltynėje profesionaliosios architektūros pastatų būklė labai pagerėjusi: pilnai rekonstruotas Smiltynės Kurhauzas, restauruojamos ir remontuojamos kitos istorinės vilos ir pastatai. Pagal istorinius duomenis tikslinga atkurti senąją smuklę („Smėlio karčema“) ir

⁵⁴ Klaipėdos miesto savivaldybės Saugomų kultūros paveldo objektų tvarkybos darbų dalinis finansavimas. Prieiga internetu: <https://www.klaipeda.lt/lt/administracija/kulturos-paveldas/tvarkybos-darbu-dalinis-finansavimas/3812>

Smiltynės paplūdimio salę („Strandhalle“). Koppalio Nerijos forto (jame veikia Lietuvos jūrų muziejus) būklė gera, be reikšmingų pokyčių (KPD 2023 m. vietovės apžiūros duomenys⁵⁵).

Profesionalioji architektūra apima ne tik pavienius statinius, bet ir kurortinės architektūros visumą – nuo vilų ir kurhauzų iki paviljonų, takų tinklų, senųjų želdynų bei mažosios architektūros elementų. Ne visi šie elementai yra išlikę. Reikia platesnių tyrimų, galinčių atskleisti struktūrinius ryšius (pvz., takų tinklus Smiltynėje ir Juodkrantėje), padėti juos aktualizuoti bei įgyvendinti šiuolaikinius sprendimus, derančius su autentika. Tikslinga atlikti viešųjų erdvių (gatvių, prieplaukų, promenadų, uostų ir kt.) želdynų, kuriančių pridėtinę vietovės architektūrinę ir estetinę vertę, istorinius tyrimus.

Smėlio užpustytas ir kitas archeologinis paveldas (su pašto keliu siejami artefaktai ir kultūriniai reiškiniai, XVI – XIX a. užpustyti žvejų kaimai, Nidos, Alksnynės ir kitos senovės gyvenvietės). Užpustytų kaimų istorija stokoja duomenų. Nors numanoma, kur buvo užpustytos gyvenvietės, trūksta išsamesnės informacijos apie tai, kiek ir kokių objektų slepia smėlio sluoksniai. Pagal istorinius ir literatūrinius šaltinius galima daryti prielaidą, kad, bėgdami iš pustomų kaimų, gyventojai iš dalies išsiardė savo namus, tačiau pastatų pamatai ir žmonių kapai galimai liko užpustyti. Nors konkrečių archeologinių diskusijų apie užpustytų kaimų tyrimus ir jų problematiką nėra plačiai žinoma, tokie tyrimai galėtų tapti svarbia ateities archeologų užduotimi. Pažymėtina, kad tikslių užpustytų kaimų vietų lokalizavimas vykdant ardomuosius tyrimus yra apribotas dėl vietovės geologinių sąlygų ir konservacinio režimo. Archeologiniai tyrimai galimi pasitelkiant naujausias žalos gamtai nedarančias technologijas.

Istorinei archeologijai Kuršių nerijoje, palyginti su kitomis archeologijos sritimis, taip pat trūksta duomenų. Iki šiol daugiausia buvo tyrinėti gyvenviečių pakraščiai, ypač ties mariomis, o centrinės dalys nagrinėtos mažiau. Iššūkių kelia prieštaros su sklypų savininkais – kai kuriems archeologiniams objektams pritrūksta savininkų leidimų. Taip pat Kuršių nerijos archeologijai trukdo ir pats archeologinių tyrimų reglamentavimas Lietuvoje. Pagal LR paveldo tvarkybos reglamentą⁵⁶, archeologiniu sluoksniu laikomas tik iki 1800 m. susidaręs kultūrinis sluoksnis. Tai formaliai reiškia, kad XIX a. ir vėlesnių laikotarpių radiniai gali būti laikomi neinformatyviais arba apskritai nerenkami⁵⁷.

NEMATERIALUSIS KULTŪROS PAVELDAS

Jūrinis kultūros paveldas, įskaitant povandeninį kultūros paveldą (žvejybos būdai jūroje ir mariose, poledinė bumbinamoji stintų žvejyba, plokščiadugniai laivai, navigacija vandenyse, vandens keliai, prieplaukos, vėtrungės, gintaro gavyba ir su ja susijusi laivyba). Poledinė bumbinamoji stintų žvejyba – viena įdomiausių žvejybos tradicijų Kuršių nerijoje. Šis vietovės tapatybę stiprinantis žvejybos būdas kūrybiškai pristatomas kasmetinės „Stintapūkio“ šventės metu, įtraukiamas į kitus renginius ir minėjimus. Pastarajai tradicijai ateityje gali kilti grėsmė išnykti dėl dviejų priežasčių. Pirmą, klimato kaitos prognozės, priklausomai nuo pasirinkto klimato kaitos scenarijaus (RCP4.5 - RCP8.5) 2100 m. rodo, kad vidutinė metinė temperatūra kils, su ja taip pat dažnės ir didės kritulių kiekis⁵⁸. Kasmetinis Kuršių marių užšalimo mažėjimas, jo nebuvimas gali tiesiogiai paveikti poledinę bumbinamąją

55 Smiltynės gyvenvietės kultūros paveldo vietovės apžiūros aktas, Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos Klaipėdos teritorinis skyrius, vyr. specialistas Laisvūnas Kavaliauskas, 2024-03-12, vyr. specialistė Gintarė Plauškaitė.

56 Lietuvos respublikos paveldo tvarkybos reglamentas. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.275922/asr>

57 Žigeu, I., „Smėlio ir vandenų detektyvai Kuršių nerijoje“, Kultūros almanachas „Dore“, 2024 m., Druka.

58 2024 m. Kuršių nerijai buvo pirmą kartą Lietuvoje pritaikyta Klimato pažeidžiamumo indekso (toliau - KPI, angl. Climate Vulnerability Index, CVI) priemonė, skirta sistemingai vertinti IVV pažeidžiamumą klimato kaitos poveikiui.

stintų žvejybą ir su ja susijusios tradicijos puoselėjimą. Kitas veiksnys, veikiantis šią tradiciją – mažėjantis šį žvejybos būdą propaguojančių žvejų skaičius ir šio amato praktinių žinių perdavimas jaunajai kartai⁵⁹.

Be to, 2023 m. sausio 17 d. įsigaliojo aplinkos ministro įsakymas, pagal kurį Kuršių mariose nebebus galima naudoti kai kurių verslinės žvejybos įrankių, mažinamas leidžiamų naudoti žvejybos įrankių skaičius. Šiomis priemonėmis Kuršių mariose siekiama pagerinti sterkių, žiobrių, ešerių, lašišų, šlakių, ungurių išteklių būklę, bet pažymėtina, kad šie pakeitimai 2024 m. jau paveikė ir toliau veiks versline žvejyba užsiimančias įmones (Kuršių nerijoje registruotos 46-ios). Kadangi yra numatytos kompensacijos už naujas investicijas ir prarastą pajamų šaltinį, numatoma, kad žvejyboje veikiančių įmonių Kuršių nerijoje ženkliai sumažės arba jos visiškai likviduos savo verslą. Visgi svarbu pabrėžti, kad įsigaliojus draudimui, ypatingai išaugo visuomenės susidomėjimas žvejybos tradicija Kuršių mariose, o kai kurie vietos žvejybos verslo atstovai savo vykdomą veiklą pakreipė žvejybos tradicijų puoselėjimo ir populiarinimo kryptimi.

Šiuolaikinę vandens transporto kultūrą daugiausia vysto privatus verslas, prie jos populiarinimo aktyviai prisideda Lietuvos buriuotojų sąjungos, nevyriausybinės organizacijos, Neringos ir Klaipėdos miesto savivaldybių iniciatyvos. Nidos uoste fiksuojamas trumpalaikio ir ilgalaikio laivų švartavimo didėjimas⁶⁰ rodo, kad didėja prieplaukų infrastruktūros stygius. Plačiau apie vandens susisiekimo kelių būklę – penkto skyriaus antrame skirsnyje (5.2.2.).

Povandeninis kultūros paveldas Kuršių nerijoje apima tiek Kuršių marių, tiek Baltijos jūros akvatorijose fiksuojami objektai. Šie datuojami nuo vėlyvojo paleolito (apie 10 000 m. pr. Kr.) iki XX a. Pagal 2001 m. Povandeninio kultūros paveldo apsaugos konvenciją, tik objektai, senesni nei 100 metų, laikomi povandeniniu kultūros paveldu, todėl XX a. pradžios laivų įtraukimą į apskaitą apunkina teisiniai ribojimai. Tarp reikšmingiausių radinių minėtini daugiau nei 400 neolito laikotarpio dirbinių, XIX a. rasti Juodkrantėje ir žinomi kaip gintaro lobis, bei įspūdingos reliktinio miško liekanos Baltijos jūroje ties Juodkrante – apie 27 m gylyje 3,5 km nuo kranto (už Vietovės ribų) aptikti pušų (*Pinus sylvestris*) kelmai, datuojami maždaug 10 000 metų ir liudijantys senojo kraštovaizdžio kaitą. Kuršių mariose ir Baltijos jūroje taip pat aptinkami nuskendę laivai, datuojami nuo viduramžių iki XX a. Ledų rago įlankoje dokumentuota sąmoningo laivų skandinimo vieta – iki 1970 m. čia nuleisti metaliniai laivai, tarp jų užfiksuota ir medinių konstrukcijų, galimai senesnių nei 100 metų.

Šiuo metu povandeninio paveldo objektų vietos atspindėtos Nekilnojamo kultūros paveldo vertybių registre ir KVJU bendrajame plane. Tačiau pastaruosiuose užfiksuotos tik Kuršių nerijos šiaurinės dalies objektai Baltijos jūros akvatorijoje. Nors KNNP tvarkymo plane nenurodomos povandeninio paveldo vietos pietinėje Kuršių marių dalyje, šios vietos yra dokumentuojamos moksliniuose dokumentuose. Šis neatitikimas atskleidžia spragas teisiniuose dokumentuose ir registruose bei pabrėžia būtinybę sistemingai dokumentuoti, vertinti ir formalizuoti paveldą, siekiant užtikrinti jo apsaugą ir įtraukimą į paveldosaugos planavimą.

59 Nematerialaus kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo būklės bei jos gerinimo galimybių tyrimas, Galutinė ataskaita. <https://www.kulturostyrimai.lt/wp-content/uploads/2022/12/NKP-tyrimo-galutine-ataskaita-12-08-Final.pdf>. „Kai kurių vertybių atveju kliūtys aktualizavimo veikloms vykdyti buvo labai specifinės. Pavyzdžiui, Poledinės bumbinamosios stintų žvejybos patyriminės edukacinės programos nebuvo įvykdytos dėl neužsalusių marių, edukatorių nebuvimo ir teisinio reguliavimo kliūčių (ne visi šią tradiciją išmanantys žvejai turi leidimus, nes bumbinamoji stintų žvejyba prilyginama verslinei žvejybai)“.

60 Nidos kultūros ir turizmo informacijos centro „Agila“ duomenimis Nidos uoste trumpam laikui 2024 m. švartavosi 1873 laivai, 2023 m. - 1420; ilgalaikių sutarčių laivų laikymui 2024 m. buvo sudarytos 125-ios, 2023 m. - 120 sutarčių.

Tradiciniai amatai ir kūryba (plokščiadugnių laivų statybos tradicija, skiriamųjų ženklų – vėtrungių, naudotų nuo XIX a. vid., gamyba ir puošyba, autentiškų formų krikštų, saugomų senosiose kapinėse, gamyba, kt.). Valstybės mastu tradicinė kultūra saugoma teisinėmis, administracinėmis, finansinėmis priemonėmis. Už Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimą Lietuvoje yra atsakinga KM.

Nematerialaus kultūros paveldo vertybių statusui įtvirtinti, apsaugai, sklaidai ir tęstinumui užtikrinti atlikus svarbiausius metodikos kūrimo bei kitus pasirengimo darbus 2017 m. pradėtas sudaryti Lietuvos nematerialaus kultūros paveldo vertybių sąvadas, kuris kasmet pasipildo naujomis vertybėmis. Į Nematerialaus kultūros paveldo sąvadą⁶¹ įrašytos šios Kuršių nerijos žvejų gyvenimą ir folklorą atspindinčios vertybės: Kuršių marių burvalčių vėtrungių gamyba (2019 m.), Mažosios Lietuvos delmonai (2019 m.), Lietuvininkų dainavimo tradicija (2020 m.), Poledinė bumbinamoji stintų žvejyba (2020 m.), Gintaro gaudymas Lietuvos pajūryje (2023 m.), Žvejybos tradicija Kuršių mariose (2024 m.).

Populiarių Kuršių nerijoje vykstančių renginių („Stintapūkio“, „Žiobrinių“, Senųjų amatų švenčių, folkloro festivalių ir kt.) metu žvejai demonstruoja įrankių gamybos, tinklų mezgimo technikas, dalijasi patirtimi su švenčių dalyviais, maisto įmonės pristato žuvies apdirbimo būdus, įvairius patiekalus. Pagrindiniai tradicinės žvejybos Kuršių mariose saugotojai – Kuršių marių žvejai, turintys žvejybos Kuršių mariose kvotas, jų šeimos, pamario gyventojų bendruomenės, Pamario krašto kultūros įstaigos. Į vakariniame bei rytiniame marių krantuose veikiančias asociacijas susibūrę žvejyba, žuvies apdirbimu ir realizavimu užsiimantys pavieniai asmenys bei įmonės rūpinasi pamario bendruomenėms svarbaus pragyvenimo šaltinio išsaugojimu, vysto vietas verslą, prisideda prie kultūrinio turizmo plėtojimo ir rekreacijos.

Etnografiniai žvejų gyvenimosios elementai ir folkloras (kuršininkų kalba, dainos, žvejyba (stintų, žiobrinių gaudymas), varnų gaudymo tradicija, Pamario kraštui XV–XIX a. būdingas žuvies džiovinimas ir rūkymas, tinklų pynimas ir tvarkymas). Labai svarbus yra nematerialiojo paveldo, ypač nykstančio arba jau išnykusio, dokumentavimas tam, kad jo savybės, istorinė ir vietovės identiteto formavimo reikšmė būtų perduota ateities kartoms. Kuršių nerijos istorijos muziejuje yra saugoma beveik 9 tūkst. eksponatų, kurių dalis ypač svarbi nematerialiojo kultūros paveldo ir jo dokumentavimui išsaugoti. Tačiau kitoms vertybėms saugoti (pvz., buitiniam-istoriniam archyvui) nėra tinkamų sąlygų, jos yra laikomos sandėlio ir garažo tipo patalpose, neatitinkančiose muziejinių vertybių apsaugos reikalavimų.⁶² Tikslinga parengti kilnojamųjų muziejinių vertybių išsaugojimo stichinių nelaimių ir ekstremalių atvejų pavojaus atvejui planą. Išsaugojimą, prieinamumą bei sklaidą padeda užtikrinti materialaus ir nematerialaus paveldo skaitmenizavimas.

3.1.5. Įvairių istorinių laikotarpių suformuotos tradicijos, dvasingumas ir vietos gyvenimas (5 Vertė)

Kultūrinis Kuršių nerijos kraštovaizdis neatsiejamas nuo įvairių istorinių laikotarpių ir juose gyvenusių bendruomenių – kuršininkų, menininkų, mokslininkų, buriuotojų, sklandytojų, keliautojų. Išskirtinė geografinė, geopolitinė padėtis ir estetinė vietovės reikšmė lėmė ne tik žvejų gyvenimosios ypatumus, bet ir suteikė vietai išskirtinio kultūrinio savitumo.

61 Vertybių sąrašas: <https://savadas.lnkc.lt/lt/vertybes/vertybiu-sarasas/?page=2>

62 Investicijų projektas „Nidos švyturio statinių komplekso (Taikos g. 10A) įveiklinimas“, 2022, vykdytojas VšĮ „PRIC“, užsakovas BĮ Neringos muziejai.

Lentelė 3.5. Įvairių istorinių laikotarpių suformuotoms tradicijoms, dvasingumui ir vietos gyvenimui (5 Vertė) poveikį galintys daryti papildomi veiksniai ir pokytis

Vertingoji savybė	Poveikį galintys daryti papildomi veiksniai	Stebimas pokytis ⁶³ nuo įrašymo į Sąrašą
Sociokultūrinės tradicijos, dvasingumas ir socialinis suvokimas, kurį formavo žvejai, vėliau menininkai, mokslininkai, buriuotojai, sklandytojai ir keliautojai	<ul style="list-style-type: none"> • Urbanistinė plėtra • Lankytojų apgyvendinimo ir susijusi infrastruktūra • Lankytojų informavimo ir rekreacinė infrastruktūra • Žvejyba ir vandens išteklių naudojimas • Ritualinis, dvasinis, religinis ir kitas asociatyvus ryšys su paveldu • Tradicinio gyvenimo būdo ir žinių pokyčiai • Vietos bendruomenės tapatumo, socialinės sanglaudos ir demografiniai pokyčiai 	▶
XIX a. susiklosčiusios darnios rekreacinės veiklos ir kultūrinio poilsio tradicijos	<ul style="list-style-type: none"> • Urbanistinė plėtra • Lankytojų apgyvendinimo ir susijusi infrastruktūra • Sausumos transporto infrastruktūra • Vandens transporto infrastruktūra • Žvejyba ir vandens išteklių naudojimas • Tradicinio gyvenimo būdo ir žinių pokyčiai 	▶
Kultūrinė atmintis	<ul style="list-style-type: none"> • Urbanistinė plėtra • Žvejyba ir vandens išteklių naudojimas • Ritualinis, dvasinis, religinis ir kitas asociatyvus ryšys su paveldu • Tradicinio gyvenimo būdo ir žinių pokyčiai • Vietos bendruomenės tapatumo, socialinės sanglaudos ir demografiniai pokyčiai 	▶

Sociokultūrinės tradicijos, dvasingumas ir socialinis suvokimas, kurį formavo žvejai, vėliau menininkai, mokslininkai, buriuotojai, sklandytojai ir keliautojai. XIX a. prasidėję moksliniai tyrimai tęsiasi iki šių dienų. Pagal KNNPD atliktą mokslinių tyrimų inventorizaciją nuo KNNP įsteigimo 1991 m. vietovėje atlikta keletas šimtų įvairių mokslinių tyrimų. Pažymėtina, kad tyrimai atliekami įvairių Lietuvos ir užsienio šalių institucijų vykdomų projektų ar užsakymo sudėtyje, bet su jų išvadamis Vietovėje dirbantys specialistai supažindinami fragmentiškai. Be to, mokslinių tyrimų gausa ir disciplinų spektras yra itin didelis ir reikalaujantis atitinkamos kompetencijos, o vietoje dirbančių specialistų skaičius ir žinios yra nepakankamos. Šias spragas užpildytų periodiškai vykstančios mokslinės konferencijos, orientuotas į akademinę bendruomenę. Jose būtų galima pristatyti svarbiausius Kuršių nerijos IVV stebėsenai ir išsaugojimui aktualius klausimus, planuoti kryptingus mokslinius tyrimus IVV būklei fiksuoti.

⁶³ Pokyčio nuo įrašymo į Pasaulio paveldo sąrašą 2000 m. vertinimas Klimato pažeidžiamumo indekso nustatymo Kuršių nerijai mokslinėse dirbtuvėse 2024 m. Prieiga internetu: https://lrkm.lrv.lt/public/canonical/1742294533/8897/HeronEtAl_2025_CVI-CuronianSpit.pdf

Menininkai iki šiol keliasi į neriją gyventi. Gyvybingos įvairios menininkų rezidencijos, tęsiant tradicijas Neringoje ir Smiltynėje kasmet vyksta tapybos, fotografijos, rašymo plenerai. Kuršių nerijoje gausėja įvairių vėjo jėgos sporto formų, kuriančių aktyvaus poilsio pasiūlą ir galimybes vietovėje, pratęsiančias istoriškai susiklosčiusias buriavimo tradicijas. Pastarąsias puoselėja ir jaunąją kartą moko Neringos sporto mokykla.

XIX a. susiklosčiusios darnios rekreacinės veiklos ir kultūrinio poilsio tradicijos.

70 % respondentų mano, kad Kuršių nerija turėtų tapti lėtojo turizmo vieta (2025 m. visuomenės apklausos duomenys). Iš nuolatinių gyventojų taip mano 60,8 % (N = 125), iš laikinų gyventojų – 62,8 % (N = 86), o iš Kuršių nerijoje negyvenančių – 77,3 % (N = 242). Naujausia apklausa patvirtina 2020 m. Neringos lankytojų apklausos duomenis, kuriuose tarp vyraujančių laisvalaikio praleidimo formų Neringoje išryškėjo – ramus poilsis paplūdimiuose ir pasivaikščiojimai gamtoje, tuo užsiima apie 85 % lankytojų.⁶⁴ Aktualiomis išlieka galimybių studijos (2010 m.)⁶⁵ išvados. Jose pabrėžiama, kad kurortologiniai Neringos veiksniai turi didelį sveikatinimo potencialą, o šių veiksnių išteklių Neringoje yra pakankami kurortinėms paslaugoms plėtoti ir stiprinti. XIX a. susiklosčiusios darnios rekreacinės veiklos ir kultūrinio poilsio tradicijų tęstinumas stipriai siejasi su kitomis vertingosiomis savybėmis, pavyzdžiui, su etnografinės ar profesionaliosios architektūros paveldo saugojimu, kultūrinės atminties tęstinumu, bendruomenės įsitraukimu saugant ir populiarinant Kuršių nerijos paveldą.

Kultūrinė atmintis. XX a. buvo ypatingai permainingas ir sudėtingas laikotarpis Kuršių nerijos autochtonų bendruomenei. Antrojo pasaulinio karo sukeltas etno-demografinis virsmas sunaikino didelę dalį gyventojų tradicijų, tačiau apie 13 % į gimtąjį kraštą grįžusių kuršininkų^{66, 67} ir jų paveldu susidomėjusių naujakurių dėka pavyko išsaugoti dalį nematerialiojo kultūros paveldo. Nors tradicijų perdavimo procesas buvo nutrūkęs, atgavus Lietuvos nepriklausomybę, galimybės pažinti, atkurti ir saugoti Kuršių nerijos nematerialiojo kultūros paveldo vertybes, buvo stipriai išplėstos ir įvertintos nacionaliniu bei tarptautiniu mastu.

Reikšmingą indėlį į vietovės kultūrinės atminties puoselėjimą įnešė Klaipėdos universiteto doc. dr. Nijolės Strakauskaitės, dr. Vasilijaus Safronovo ir kitų mokslininkų istoriniai tyrinėjimai, moksliniai veikalai. Svariu įnašu į Kuršių nerijos istoriografiją nuo 2010 m. laikomas Neringos savivaldybės Viktoro Miliūno viešosios bibliotekos leidžiamas kultūros almanachas „Dorė“. Moksliniai tyrimai, istorijos fiksacija ir viešinimas ženkliai prisideda prie Vietovės identiteto stiprinimo, šiuolaikinės bendruomenės įsitraukimo, deda pamatą ateities tyrinėjimams.

Kuršių nerijoje tradicijų ir bendruomeninio meno puoselėjimas – neatskiriama vietovės dalis. Folkloro ansambliai, tautinių šokių grupės ir muzikiniai kolektyvai organizuoja pasirodymus, šventes ir festivalius. Meno kolektyvų veikloje nuolat dalyvauja per 100 Neringos gyventojų.⁶⁸ „Stintapūkio“ šventė, „Žiobrinės“ ir tarptautinis folkloro festivalis „Tek saulužė ant maračių“, „Juodkrantės kurorto dienos“ ir kiti etnokultūrą propaguojantys renginiai sujungia senąsias tradicijas su šiuolaikine kultūra, įtraukdami vietos bendruomenę ir lankytojus.

Pažymėtina, kad kai kurios visuomenės ar nevyriausybinų organizacijų iniciatyvos gali tapti reikšmingais institucijomis, bendruomenės ir kultūros paveldą vienijančiais reiškiniais. Vienas geriausių to pavyzdžių – Nidos švyturio pastatų komplekso (u. k. 41559) (toliau –

64 Neringos lankytojų apklausos ataskaita, 2020.

65 Povilanskas R., Armaitienė A. 2010. „Neringos kurortologinių išteklių įvertinimo ir panaudojimo sveikatinimo srityje galimybių studija“, Klaipėdos universiteto Sveikatos mokslų fakulteto Rekreacijos ir turizmo katedra.

66 Ravaitytė-Meyer R., 2019, Kuršių nerijos istorija - kitu žvilgsniu. Su prof. dr. Vasilijumi Safronovu kalbasi Raimonda Ravaitytė-Meyer, Kultūros almanachas Dorė. Spaustuvė Druka, Klaipėda.

67 Safronovas V., 2018, Migrantai ir pabėgėliai Kuršių nerijoje XX amžiaus viduryje, Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas, Vilniaus dailės akademijos leidykla

68 Agilos informacija, <https://www.kulturossala.lt/lt/nidos-kulturos-ir-turizmo-informacijos-centras-agila/>

kompleksas) išsaugojimas bendruomenės reikmėms. Kilus rizikai dalį komplekso statinių perduoti VĮ Turto bankui ir ilgainiui privatizuoti, susibūrę visuomenininkai ir bendruomenės atstovai apgynė savo nuomonę, kad komplekso pastatai turi tarnauti švietimui, edukacijai ir kultūros paveldui puoselėti. Šiandien Nidos švyturys (senasis, II-ojo pasaulinio karo metu nugriautas statinys, gyvavęs 1874-1944 m. ir 1953 m. jo teritorijoje pastatytas naujasis⁶⁹), į jį vedantys senieji laiptai, švyturininko namas ir kiti komplekso statiniai simbolizuoja ne tik jūrinį – navigacinį paveldą. Tai – vienas labiausiai ikoniškų profesionaliosios architektūros pavyzdžių Kuršių nerijoje, atspindinčių skirtingas istorines epochas, ir šiuolaikinių bendruomenių, lankytojų, mokslininkų, kultūros atstovų ir institucijų susivienijimo simbolis.

Bendruomenės gyvenamosios aplinkos suvokimas bei sąmoningumas sąlygoja unikalaus Kuršių nerijos kultūrinio kraštovaizdžio ir istorinės-kultūrinės atminties išsaugojimą. Kuršių nerijos vertybių puoselėjimui turi poveikį gyventojų skaičiaus kaita dėl migracijos, besiformuojančios naujos uždaros bendruomenės, kiti sociodemografiniai pokyčiai (visuomenės senėjimas, mažėjantis gimstamumas, vietos jaunimo išvykimas), kurie plačiau nagrinėjami penkto skyriaus penktame skirsnyje (5.5).

IV SKYRIUS. ESAMA APSAUGOS IR VALDYMO SISTEMA

4.1. Teisinė apsauga ir veiklos reglamentavimas

Vietovės apsaugą ir veiklą joje reglamentuoja tarptautinio ir nacionalinio lygmens teisės aktai.

Tarptautinis lygmuo

Lietuvos tarptautiniai įsipareigojimai prisidedantys prie Vietovės ir jos verčių išsaugojimo	
Pasaulio paveldo apsaugos konvencija ir jos įgyvendinimo gairės nustato pagrindinius Vietovės išsaugojimo reikalavimus. Būdamą Konvencijos nare, Lietuva įsipareigoja užtikrinti tinkamą teisinę ir valdymo struktūrą, kuri garantuotų UNESCO pasaulio paveldo statusą turinčios Vietovės IVV apsaugą ir Konvencijos įgyvendinimo gairių laikymąsi.	
SVARBU. Konvencijos įgyvendinimo gairių 172 straipsnis įpareigoja su PAV ir SPAV dokumentų rengimu susijusią informaciją apie didelės apimties restauravimo ar naujos statybos planavimo ir statybos darbus, ankstyvoje darbų stadijoje per UNESCO Pasaulio paveldo centrą pateikti UNESCO Pasaulio paveldo komitetui vertinti ir išvadoms priimti.	
Lietuvos pareiga ir atsakomybė pasaulio bendruomenei pagal Pasaulio paveldo apsaugos konvenciją	
Kultūros ir gamtos paveldo vertybių nustatymas, jų išsaugojimas, populiarinimas	saugoti vertybes tokias, kokios jos yra užfiksuotos paraiškos dokumentuose (išsaugoti jų IVV) ir užtikrinti, kad nacionalinė teisė neprieštarautų objektų IVV

69 Investicijų projektas „Nidos švyturio statinių komplekso (Taikos g. 10A) įveiklinimas“, 2022, vykdytojas VšĮ „PRIC“, užsakovas BĮ Neringos muziejai.

ir perdavimas ateities kartoms	
Bendros politikos formavimas	siekiant kultūros ir gamtos paveldui suteikti tinkamą vaidmenį bendruomenės gyvenime ir integruoti paveldo apsaugą į bendras planavimo programas
Mokslinių tyrimų atlikimas	taikyti metodus, kurie leistų valstybei pašalinti jos kultūros ar gamtos paveldui iškilusias grėsmes
Įvairių priemonių įgyvendinimas	apima teises, mokslines, technines, administracines ir finansines priemones, reikalingas paveldui nustatyti, išsaugoti, populiarinti ir atkurti
Nacionalinių ar regioninių centrų kūrimas	mokyti kultūros ir gamtos paveldo išsaugojimo, populiarinti jį ir remti šios srities mokslo tyrimus
Vertybių būklės ataskaitų teikimas	periodiškai (kas 8 metus) atsiskaityti Pasaulio paveldo centrui
Pasaulio paveldo centro informavimas	informuoti apie ketinimus vietovėje įgyvendinti arba leisti didelius restauravimo ar naujų statybų darbus, kurie galėtų paveikti vertybės IVV. Informacija turėtų būti pateikta kiek įmanoma anksčiau (pvz., prieš pradėdant rengti pagrindinius projekto dokumentus) ir prieš priimančius visus sprendimus, kuriuos būtų sunku panaikinti
	padėti rasti atitinkamus sprendimus, kurie užtikrintų, kad vertybės IVV būtų išsaugota
Pasaulio paveldo komiteto sprendimų įgyvendinimas	vykdyti procedūras, susijusias su pasaulio paveldo apsaugos įgyvendinimu (pvz., Poveikio paveldui vertinimą)
Bendradarbiavimas	su UNESCO, siekiant išsaugoti Pasaulio paveldo vertybes, plėtoti ekspertinius mainus, ugdyti kompetencijas, gauti finansinę, techninę paramą
Sąmoningumo didinimas	šviesti visuomenę apie Pasaulio paveldo vertybes, siekti, kad kuo platesnė visuomenė būtų supažindinta su jų IVV

ES Paukščių ir Buveinių direktyvos skirtos svarbių Vietovėje esančių gamtos vertybių apsaugai

Lietuvos pareiga ir atsakomybė pagal ES Paukščių ir Buveinių direktyvas

Europos ekologinio tinklo „Natura 2000“ išskyrimas gamtos vertybėms išsaugoti	<p>KNNP patenka į paukščių apsaugai svarbią teritoriją (toliau – PAST) KNNP LTKLAB001 ir į dalį PAST Kuršių marios LTKLAB010</p> <p>KNNP patenka į buveinių apsaugai svarbią teritoriją (toliau – BAST) Kuršių nerija LTNER0005, dalis Vietovės patenka į BAST Kuršių marios LTSIU0012</p>
---	--

Kitos konvencijos

Povandeninio kultūros paveldo apsaugos konvencija saugo	Kuršių nerijoje Nekilnojamųjų kultūros vertybių registre įregistruoti 4 povandeninio paveldo
--	--

povandeninį kultūros paveldą jo buvimo vietoje (<i>in situ</i>) ir neleidžia jo naudoti komerciniais tikslais. Nustato Šalių narių bendradarbiavimo principus, povandeninio paveldo tyrimų ir išsaugojimo taisykles	objektai: 3 Neringos savivaldybėje, 1 Klaipėdos miesto savivaldybėje.
Helsinkio konvencija dėl Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos apsaugos	įpareigoja šalis nares saugoti Baltijos jūros ekosistemą, užkirsti kelią jos taršai ir tausoti biologinę įvairovę
	reglamentuoja Kuršių marių ir Baltijos jūros priekrantės vandenių apsaugą nuo taršos iš sausumos šaltinių, laivybos, žemės ūkio ir kitų veiklų
	skatina taikyti integruotą pakrančių zonų valdymą, siekiant išsaugoti natūralias buveines ir biologinius išteklius

Nacionalinis lygmuo. Kuršių nerijos vietovės apsaugai svarbūs ir nacionalinio lygmens teisės aktai bei teritorijų planavimo dokumentai. Pagal STĮ KNNP yra kompleksinė saugoma teritorija, kurioje taikomas STĮ ir kiti įstatymai bei juos įgyvendinantys teisės aktai.

Įstatymai, kiti teisės aktai tiesiogiai skirti vertybėms išsaugoti	
Saugomų teritorijų įstatymas	Reglamentuoja visuomeninius santykius saugomose teritorijose, apsaugos, tvarkymo ir kontrolės teisinius pagrindus, tarptautinės svarbos saugomų teritorijų, įskaitant Europos ekologinio tinklo „Natura 2000“ teritorijų, kūrimą ir veiklą jose, nustato nacionalinių parkų steigimo tikslus, reglamentuoja veiklą juose, įskaitant statybas.
LR specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymas	Nustato ūkinės veiklos apribojimus ir draudimus. Užtikrina KNNP, jo rezervatų ir draustinių, gamtos ir kultūros paveldo vertybių (įskaitant kultūros paveldo objektus ir vietas, jų apsaugos zonas), gamtos išteklių apsaugą.
Nekilnojamojo kultūros paveldo vertybių apsaugos įstatymas	Nustato nekilnojamojo kultūros paveldo apskaitos, saugojimo ir tvarkybos, paveldosaugos reikalavimų laikymosi priežiūros, kultūros paveldo objektų būklės stebėjimo teisinius pagrindus.
KNNP nuostatai	Nustato KNNP steigimo tikslus, išskirtinę vertę, Mažosios Lietuvos etnografinio regiono dalies Kuršių nerijos pusiasalio architektūros ir sodybų planavimo tradicijomis pagrįstus reikalavimus, valdymo, apsaugos ir tvarkymo organizavimo ypatumus.
LR etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas	Nustato bendrus lietuvių etninės kultūros valstybinės globos pagrindus, etninės kultūros apsaugos ir tęstinumo, plėtros bei turtinimo priemones ir sąlygas. Įstatymu siekiama išsaugoti etninės kultūros paveldą, užtikrinti gyvųjų tradicijų tęstinumą, išlaikyti etnografinių regionų tradicijų savitumą, pažinimą, fiksavimą bei

	<p>perteikimą, puoselėti natūralioje aplinkoje gyvuojančios etninės kultūros raišką, kt.</p>
<p>Įstatymai, reguliuojantys žemės, gamtos išteklių naudojimą</p>	
<p>LR miškų įstatymas</p>	<p>Reglamentuoja miškų atkūrimą, apsaugą bei naudojimą ir sudaro teisinis prielaidas miškams tvarkyti pagal tvaraus ir subalansuoto miškų ūkio principus, užtikrinant racionalų miškų išteklių naudojimą išsaugant biologinę įvairovę, miškų produktyvumą, kraštovaizdžio stabilumą ir aplinkos kokybę, galimybę dabar ir ateityje atlikti ekologines, ekonomines ir socialines funkcijas nedarant žalos kitoms ekosistemoms.</p>
<p>LR žemės įstatymas</p>	<p>Reglamentuoja žemės nuosavybės, valdymo ir naudojimo santykius bei žemės tvarkymą ir administravimą LR teritorijoje, jos išskirtinėje ekonominėje zonoje ir kontinentiniame šelfe Baltijos jūroje. Pagal jį žemės santykiai reguliuojami taip, kad būtų sudarytos sąlygos tenkinti visuomenės, fizinių ir juridinių asmenų poreikius racionaliai naudoti žemę, vykdyti ūkinę veiklą išsaugant ir gerinant gamtinę aplinką, gamtos ir kultūros paveldą, apsaugoti žemės nuosavybės, valdymo ir naudojimo teises.</p>
<p>SVARBU. Pagal Žemės įstatymą visa KNNP žemė ir jūros akvatorija išimtinė nuosavybės teise priklauso LR. Kuršių nerijos žemę patikėjimo teise valdo Neringos ir Klaipėdos miesto savivaldybės. Suformuotus valstybinės miško žemės sklypus valdo VMU, dalį nesuformuotų sklypų – Nacionalinė žemės tarnyba prie AM.</p>	
<p>LR pajūrio juostos įstatymas</p>	<p>Nustato pajūrio juostos tikslus, jos sudedamąsias dalis, pajūrio kraštovaizdžio žemės ir jūros akvatorijos apsaugą ir naudojimą, poreikį numatyti krantotvarkos priemones svarbioms arba būdingoms krantų savybėms išsaugoti ar atkurti.</p>
<p>Įstatymai, reguliuojantys procesus</p>	
<p>LR teritorijų planavimo įstatymas</p>	<p>Reglamentuoja teritorijų planavimo procesą.</p>
<p>SVARBU. Pagal Teritorijų planavimo įstatymo nuostatas valstybės lygmens specialiojo teritorijų planavimo dokumentų sprendiniai yra privalomi rengiant žemesnio lygmens teritorijų planavimo dokumentus. Kuršių nerijoje rengiami žemesnio lygmens teritorijų planavimo dokumentai ir juose nustatomos teritorijos naudojimo, tvarkymo ir (ar) apsaugos priemonės turi atitikti KNNP tvarkymo plano sprendinius (KNNP tvarkymo planas turi aukštesnę teisinę galią nei savivaldybių ar vietovės lygmens teritorijų planavimo dokumentai).</p>	
<p>LR statybos įstatymas</p>	<p>Reglamentuoja statinių statybą. Pagal jį statybą leidžiančius dokumentus naujų ypatingųjų ir neypatingųjų statinių statybai pajūrio juostoje išduoda savivaldybės meras ar jo įgaliotas savivaldybės administracijos valstybės tarnautojas. Įstatymas numato pareigą visais atvejais patikrinti pajūrio juostos sausumos dalyje išduotų statybą leidžiančių dokumentų teisėtumą pagal Teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros įstatymo nuostatas.</p>

LR poveikio aplinkai vertinimo (PAV) įstatymas	Reglamentuoja poveikio aplinkai vertinimo procesą, nustato planuojamos ūkinės veiklos rūšis ir PAV, atrankos ir reikšmingumo „Natura 2000“ teritorijoms procesus.
SVARBU. Lietuva yra įsipareigojusi išsaugoti Kuršių nerijos vertybes tokias, kokios jos yra užfiksuotos paraiškos dokumentuose ir užtikrinti, kad nacionalinė teisė būtų formuojama taip, kad ji nepažeistų Vietovės IVV. Išvengti galimų reikšmingų neigiamų pasekmių Vietovės IVV padeda nacionalinėje teisinėje sistemoje įteisinti strateginio pasekmių aplinkai vertinimo (SPAV) ir poveikio aplinkai vertinimo (PAV) procesai.	
Įstatymai, kiti teisės aktai, nustatantys institucijų kompetenciją	
LR vietos savivaldos įstatymas	Nustato vietos savivaldos savivaldybių institucijas ir jų kompetenciją, funkcijas, savivaldybės mero, savivaldybės tarybos nario statusą, savivaldybių ūkinės ir finansinės veiklos pagrindus.
KNNPD nuostatai	Reglamentuoja KNNPD veiklą: nustato jos veiklos sritį, veiklos rūšis, veiklos tikslus ir funkcijas, teises ir pareigas, struktūrą ir veiklos organizavimą.
VMU įstatai	Nustato įmonės veiklos tikslus ir rūšis, funkcijas, valdymą, kt.

Pagrindinių Lietuvos Respublikos įstatymų, kitų teisės aktų, kuriais vadovaujama vykstant veiklą Kuršių nerijoje, sąrašas pateikiamas Priede Nr. 4. Kuršių nerijos vietovei aktualūs teisės aktai ir planavimo dokumentai.

Apsaugos istorija. Unikaliam kraštovaizdžiui išsaugoti 1960 m. buvo įsteigtas Kuršių nerijos kraštovaizdžio draustinis, o 1966 m. jam buvo nustatytas specialus režimas. 1976 m. įsteigtas Valstybinis Kuršių nerijos miško parkas. 1991 m. įsteigtas KNNP, tikslas – išsaugoti vertingiausią gamtiniu bei kultūriniu požiūriu Lietuvos pajūrio kraštovaizdžio kompleksą su unikaliu Europoje kopagūbriu ir etnokultūrinį paveldą. 1994 m. patvirtinta pirmoji KNNP planavimo schema (Vyriausybės gruodžio 19 d. nutarimas Nr. 1269 „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schemos (generalinio plano)“).

2001 m. Neringai, vadovaujantis Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymu, suteiktas kurorto statusas. Šio statuso suteikimas sudaro prielaidas papildomų finansinių išteklių skyrimui teritorijos priežiūrai ir tvarkymo priemonėms įgyvendinti. Kartu tai lemia būtinybę užtikrinti subalansuotą teritorijos išsaugojimo, lankymo ir rekreacinio naudojimo interesų derinimą.

Pagrindiniai teritorijų planavimo dokumentai, taikomi Kuršių nerijai, jos vertybėms išsaugoti bei tvarkyti.

LR teritorijos bendrasis planas (2021-09-29)	Numatytas poreikis užtikrinti Lietuvos Pasaulio paveldo vietovėms keliamus kultūros ir gamtos paveldo apsaugos reikalavimus, išsaugoti ir palaikyti IVV, autentiškumą ir vientisumą, išlaikyti vertybes dabarties ir ateities kartoms. Prioritetas teikiamas IVV apraše nustatytų vertingųjų savybių apsaugai. Nurodo, kad būtina: vykdyti šių vietovių integralią paveldosauginę vadybą ir tvarkybą, teikiant UNESCO pasaulio paveldo vertybėms Lietuvoje adekvatų prioritetinį valstybės polinį,
--	--

	viešojo administravimo ir finansavimo dėmesį; taikyti pažangias technologijas ir metodus pasaulio paveldo vietovių apsaugai nuo klimato kaitos, saugoti povandeninės archeologijos artefaktus, rastus Kuršių nerijos pakrančių vandenyse, tikslams įgyvendinti, įveikinti kultūros paveldo kompetencijų centrų tinklo generuojamą mokslinį potencialą.
KNNP ir jo zonų ribų planas (2010)	Patvirtintos KNNP ir jo funkcinio prioriteto zonų ribos, nustatyti konservacinio funkcinio prioriteto zonų tikslai.
KNNP tvarkymo planas (2012)	Nustato teritorijų naudojimo, tvarkymo ir apsaugos priemonės reikalingas gamtos ir kultūros vertybėms, kraštovaizdžiui ir biologinei įvairovei išsaugoti, atkurti ir racionaliai naudoti, rekreacijai, ypač pažintiniam turizmui, organizuoti. Principinės, koncepcinės šio plano nuostatos atitinka darnaus vystymosi ideologiją ir siekia užtikrinti: <ul style="list-style-type: none"> - Vietovės apsaugos reikalavimų laikymąsi, prioritetą teikiant gamtos ir kultūros paveldui išsaugoti; - KNNP planavimo patirties tęstinumą, pažangių Kuršių nerijoje priimtinių idėjų perimamumą ir plėtojimą.
Neringos (2012-09-21) ir Klaipėdos miesto (2021-09-30) bendrieji planai	Nustato Kuršių nerijos apsaugos ir vystymo kryptis savivaldybių lygmenyje. Bendruosiuose planuose nustatytoms urbanizuotoms ir urbanizuojamoms teritorijoms gali būti rengiami detalieji planai.
Tam tikroms veikloms reikalingų teritorijų naudojimo, tvarkymo ir (ar) apsaugos priemonėms nustatyti rengiami specialiojo teritorijų planavimo dokumentai (pvz., miškų tvarkymo schemas, inžinerinės infrastruktūros vystymo planai).	
Visi Kuršių nerijai rengiami planavimo dokumentai turi užtikrinti Kuršių nerijos IVV apraše nurodytų vertybių išsaugojimą	

Pagrindinių nacionalinių ir savivaldybių strateginio planavimo dokumentų sąrašas pateikiamas Priede Nr. 4.

Pagal KNNP ribų planą, patvirtintą Seimo 2010 m. gruodžio 22 nutarimu Nr. XI-1248 „Dėl KNNP ir jo zonų ribų plano patvirtinimo“, kraštovaizdis ir biologinė įvairovė, gamtos ir kultūros paveldo vertybės saugomos Grobšto (276,87 ha) ir Naglių (1669,01 ha) gamtiniuose rezervatuose ir 14 draustinių:

- 5 kraštovaizdžio: Alksnynės, Garnių kalno, Karvaičių, Parnidžio, Raganos kalno;
- 3 geomorfologiniuose: Angių, Hageno kopos ir Urbo kalno;
- 1 Neringos talasologiniame (jūriniame);
- 1 Gintaro įlankos istoriniame;
- 5 urbanistiniuose: Juodkrantės, Nidos, Pervalkos, Preilos ir Smiltynės.⁷⁰

⁷⁰ Lietuvos Respublikos Seimo 2010 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. XI-1248 „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko ir jo zonų ribų plano patvirtinimo“.

Saugomų teritorijų valstybės kadastro duomenimis KNNP yra šie gamtos paminklai (gamtos paminklų sąrašas atnaujintas LR aplinkos ministro 2022 m. birželio 14 d. įsakymu Nr. D1-184 “Dėl saugomų gamtos paveldo objektų paskelbimo ir jų ribų schemų patvirtinimo”):

- 10 geomorfologinių: Raganos kalnas, Naglių ragas, Vingio kopa, Lydumo ragas, Agilos kopa, Skirpsto kopa, Karvaičių kopa, Vecekrugo kopa, Angių kalnas, Urbo kalnas;
- 1 geologinis gamtos paminklas – Marių mergelio atodanga.

Nekilnojamųjų kultūros vertybių registre įregistruoti 189 Kuršių nerijoje esantys paveldo objektai (2024 m.): 177 objektai yra Neringos savivaldybės teritorijoje, 12 – Klaipėdos miesto savivaldybės teritorijoje. Jiems nustatytos architektūrinės, urbanistinės, archeologinės, inžinerinės, sakralinės, istorinės, etnokultūrinės, povandeninės, kraštovaizdžio ir želdynų vertingosios savybės

4.2. Institucijų kompetencija ir atsakomybė

Nacionalinis lygmuo

Politiką formuojančios institucijos	
Seimas	Formuoja saugomų teritorijų politiką, priima įstatymus, formuojančius bendrąsias teisės normas, reglamentuojančius ir Kuršių nerijos apsaugą bei naudojimą.
Vyriausybė	Steigia saugomas teritorijas, tvirtina saugomų teritorijų sistemos ar jos dalių schemas, kitus teritorijų planavimo dokumentus, skiria institucijas, atsakingas už UNESCO Pasaulio paveldo sąrašė esančių objektų apsaugą Lietuvoje.
AM	Formuoja valstybės politiką aplinkos apsaugos, taršos prevencijos ir poveikio aplinkai vertinimo, aplinkos monitoringo, biologinės įvairovės, kraštovaizdžio, gyvūnų augintinių gerovės ir apsaugos, genetiškai modifikuotų organizmų srityje. Būdama atsakinga už Kuršių nerijos vietovės apsaugą AM rengia ir teikia UNESCO Pasaulio paveldo komitetui periodines ataskaitas apie Vietovės būklę, teikia informaciją apie Komiteto priimtų sprendimų ir UNESCO patariamųjų organizacijų rekomendacijų įgyvendinimą, kt.
KM	Formuoja valstybės politiką materialaus ir nematerialaus kultūros paveldo apsaugos srityje, organizuoja, koordinuoja ir kontroliuoja jos įgyvendinimą, kt.
LR ekonomikos ir inovacijų ministerija	Formuoja nacionalinę kurortų ir kurortinių teritorijų politiką, organizuoja, koordinuoja bei kontroliuoja jos įgyvendinimą.
Nacionalinės patariamąsios institucijos	
Valstybinė kultūros paveldo komisija	Būdama atskaitinga Seimui, ji yra ekspertė ir patarėja valstybinės kultūros paveldo apsaugos politikos, jos įgyvendinimo, vertinimo ir tobulinimo klausimais.

LNUK	Užtikrina aktyvų LR dalyvavimą UNESCO veikloje, kuriant, vertinant ir įgyvendinant UNESCO tikslus atitinkančias programas.
Nacionalinis ICOMOS komitetas	Pasaulio paveldo komiteto patariamąsios institucijos ICOMOS – dalis. Akredituotas Tarptautinės paminklų ir paminklinių vietovių tarybos (ICOMOS) vertina, ar pasaulio paveldo vertybė tinkamai saugoma ir valdoma.
Nacionalinę politiką įgyvendinančios institucijos	
VSTT	Įgyvendina saugomų teritorijų politiką, steigia saugomų teritorijų, įskaitant KNNP, direkcijas, organizuoja jų veiklą, organizuoja ir koordinuoja saugomų teritorijų apsaugą ir tvarkymą. VSTT atstovui yra priskirta Nacionalinio koordinatoriaus gamtai funkcija.
KPD	Įgyvendina nekilnojamojo kultūros paveldo ir kilnojamųjų kultūros vertybių (įrašytų į Kultūros vertybių registrą) apsaugos nacionalinę politiką. Kuršių nerijoje šių funkcijų vykdymas paskirtas KPD Klaipėdos teritoriniam skyriui.
AAA	Koordinuoja poveikio aplinkai vertinimo procesus, nagrinėja poveikio aplinkai vertinimo dokumentus, priima atrankos išvadas dėl poveikio aplinkai vertinimo ir sprendimus dėl planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai.
Nacionalinis kultūros centras	Rūpinasi Nacionalinio sąvado kūrimu ir tvarkymu.

SVARBU. Nematerialiojo kultūros paveldo Lietuvoje rūpinasi įvairios institucijos ir nevyriausybinės organizacijos: Lietuvos tautodailininkų sąjunga, Lietuvos kraštotyros draugija, Lietuvos etninės kultūros draugija, Kultūros centrų asociacija, Lietuvos etninės kultūros ugdytojų sąjunga, vietos bendruomenės, kraštiečių draugijos ir pan. Vietos savivaldos institucijos vaidina svarbų vaidmenį išsaugant ir aktualizuojant nematerialiojo kultūros paveldo vertybes, ypač etnoregiono ir tas, kurios reiškiasi kaip miestų šventės. Jos finansuoja kultūros įstaigas, išduoda leidimus renginiams, gali teikti reikalingą pagalbą vietos bendruomenėms, telkti jas, formuoti vietos tapatybę ir pan.⁷¹

Vietos lygmuo

Nacionalinę politiką įgyvendinančios ir Vietovę administruojančios institucijos	
KNNPD	Yra Kuršių nerijos vietovės Vietos valdytoja, atsakinga už Kuršių nerijos ir jos IVV valdymą, stebėseną, išsaugojimą, tvarkymą ir propagavimą. ⁷² Ji įgyvendina biologinės įvairovės ir kraštovaizdžio apsaugos, tvarkymo ir ekosistemų atkūrimo priemones. Kartu su kitomis institucijomis saugo, tvarko, prižiūri vertybes, stebi jų būklę. ⁷³

71 Nematerialaus kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo būklės bei jos gerinimo galimybių tyrimas, Galutinė ataskaita. <https://www.kulturostyrimai.lt/wp-content/uploads/2022/12/NKP-tyrimo-galutine-ataskaita-12-08-Final.pdf>

72 Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie Aplinkos ministerijos direktorius, Įsakymas „Dėl valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie Aplinkos ministerijos direktoriaus 2021 m. gegužės 26 d. įsakymo Nr. V-111

73 Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie aplinkos ministerijos direktoriaus 2024 m. rugsėjo 17 d. įsakymas Nr. V-90 „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcijos nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“. Prieiga per internetą: <https://nerija.lrv.lt/public/canonical/1727418354/1686/KNNPD%20nuostatai%202024-09-17%20V-90%20redakcija.pdf>

	Atlikdama Vietos valdytojo funkcijas, glaudžiai bendradarbiauja su kitais vietos ar nacionaliniu lygmeniu veikiančiais viešaisiais subjektais – savivaldybėmis, nacionalinę politiką įgyvendinančiais subjektais ir jų teritoriniais padaliniais, akademinė bendruomenė (GTC, KU Jūros tyrimų institutas, VU ir pan.).
Neringos ir Klaipėdos miesto savivaldybės	Tai savarankiškos, nepavaldžios valstybės institucijoms, tik įstatymais galima nustatyti, keisti, plėsti, siaurinti ar naikinti savivaldybių funkcijas. Jos administruoja Vietovę, bendradarbiauja su KNNPD siekdamas KNNP tikslų ir išsaugoti Vietovės IVV: derina savivaldybės lygmens planavimo dokumentus su KNNP planavimo dokumentais, prisideda prie KNNP apsaugai ir lankymui reikalingos infrastruktūros kūrimo, jos priežiūros. Neringos savivaldybė yra Pasaulio paveldo miestų organizacijos (angl. <i>Organization of World Heritage Cities</i> (OWHC) ir Europos dviratininkų federacijos tinklo (angl. „ <i>Cities & Regions for Cyclists</i> “) narė (nuo 2024 m.).
Savivaldybių NVO tarybos	Neringos ir Klaipėdos miesto savivaldybėse visuomeniniais pagrindais veikia NVO tarybos ⁷⁴ . Jų tikslas – stiprinti bendradarbiavimą tarp savivaldybės institucijų, įstaigų ir nevyriausybinių organizacijų.
Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija	Atlieka teritorijų planavimo valstybinę priežiūrą, statybos valstybinę priežiūrą, žemės naudojimo priežiūrą.
AAD	Vykdo aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę, prevencinę veiklą, siekdama, kad fiziniai ir juridiniai asmenys laikytųsi įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių aplinkos apsaugą ir gamtos išteklių naudojimą, reikalavimų.
VMU	Įgyvendina valstybės politiką aplinkos ministru pavestose gamtos išteklių dalies – miškų – valdymo srityje ⁷⁵ . Kuršių nerijoje su miškų tvarkymu susijusias funkcijas vykdo VMU Kretingos regioninis padalinys.
Klaipėdos regioninės architektūros taryba (KRAT)	Pagal LR architektūros įstatymą atlieka architektūros kokybės vertintojo funkcijas architektūros, teritorijų planavimo, nekilnojamojo architektūrinio ir urbanistinio paveldo srityse, teikia išvadas, pasiūlymus, rekomendacijas valstybės ir savivaldybių institucijoms, kitiems suinteresuotiems asmenims.

Kitos veikėjų grupės Vietovės valdyme

Vietovės valdyme dalyvauja ir kiti skirtingo lygmens Lietuvos valstybės viešieji subjektai – ministerijos, vietos savivaldai pavaldžios įstaigos, valstybinės įstaigos (pvz. Nacionalinis visuomenės sveikatos centras, Nacionalinė žemės tarnyba, VMT, kt.). Kuršių nerijos vertybių išsaugojime svarbų vaidmenį atlieka ne tik institucijos tiesiogiai atsakingos už Vietovės

⁷⁴ Neringos savivaldybės tarybos sprendimas 2023 m. lapkričio 30 d. Nr. T1-272; Klaipėdos miesto savivaldybės tarybos sprendimas 2023 m. birželio 22 d. Nr. T1-189.

⁷⁵ Lietuvos Respublikos miškų įstatymas. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.6036/asr>

valdymą, bet ir vietos gyventojai, lankytojai, verslo atstovai, kultūros, mokslo ar kitos organizacijos ir bendruomenės, turinčios vienokį ar kitokį santykį su Vietove.

Dėl Kuršių nerijos specifikos mažos ir uždarnos bendruomenės, kai kurie asmenys gali turėti kelias išvardytoms visuomenės grupėms būdingas savybes ir atstovauti skirtingų veikėjų grupių interesams. Todėl visų šių grupių tarpusavio sąveika ir įsiklausymas į kitų poreikius yra itin svarbūs. Tik taip galima užtikrinti sklandų Vietovės valdymą, kuriame skirtingos šalys viena kitai neprieštarauja, o veikia bendro tikslo link.

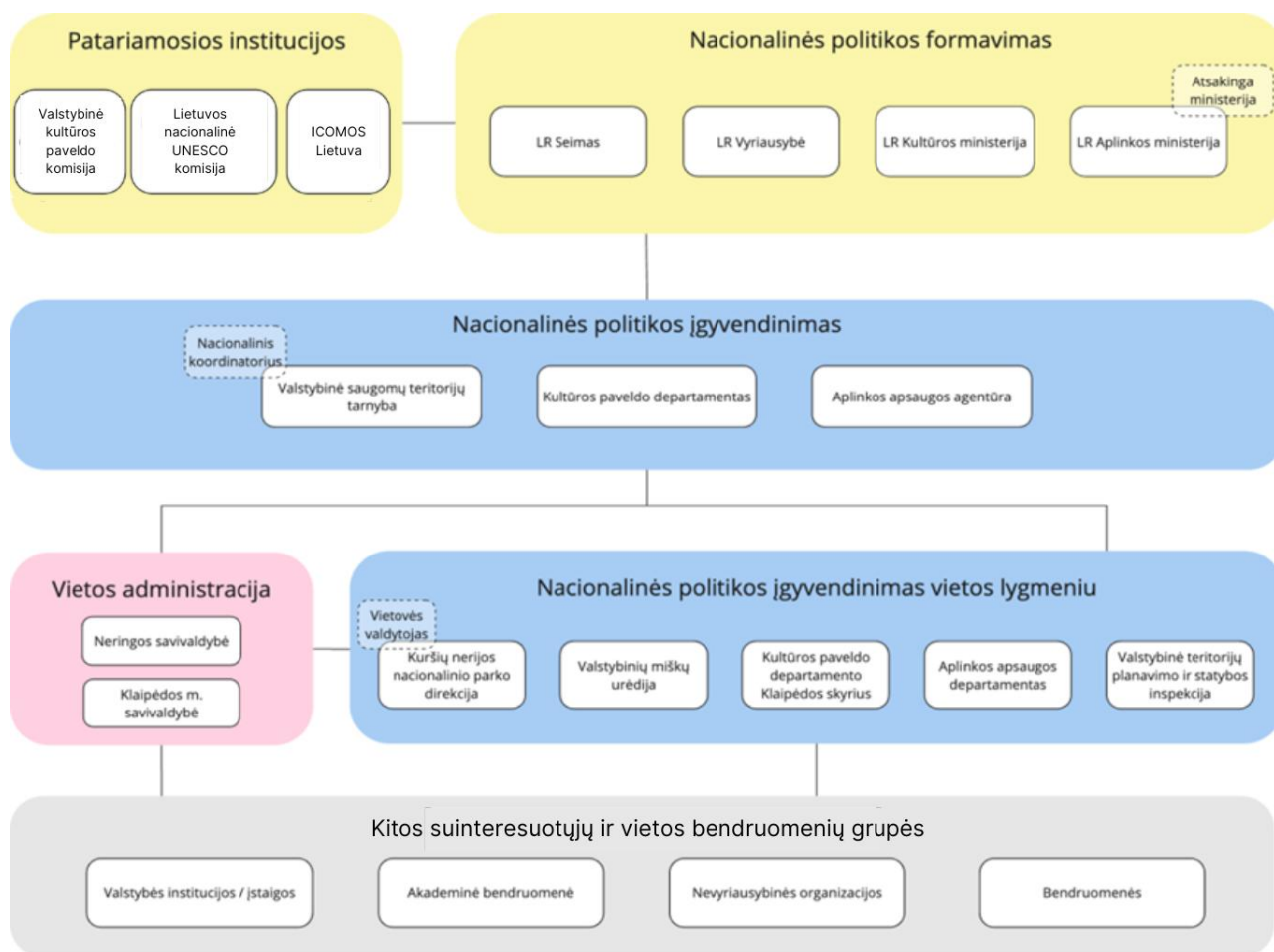
Prie KNNPD yra sudarytas kolegialus organas – KNNP Jungtinė taryba⁷⁶, kurios veikloje dalyvauja Klaipėdos miesto ir Neringos savivaldybių merai, Juodkrantės bendruomenės atstovas, meno ir kultūros sričių atstovai, AAD ir KPD atstovai. Jungtinė taryba svarsto ir teikia pasiūlymus saugomos teritorijos direkcijai ir steigėjui dėl saugomos teritorijos planavimo schemos (ribų ir tvarkymo planų) projektų; planavimo schemos sprendinių įgyvendinimo; konkrečių apsaugos ir tvarkymo priemonių įgyvendinimo; saugomoje teritorijoje veikiančių suinteresuotų šalių veiksmų koordinavimo; saugomos teritorijos pritaikymo pažintiniam turizmui bei lankytojų aptarnavimui; gamtosauginio ir paveldosauginio švietimo; bei kitų saugomų teritorijų apsaugos, tvarkymo ir švietimo klausimų.⁷⁷

Esama valdymo sistema ir pagrindinės Vietovės valdyme dalyvaujančios institucijos pateiktos valdymo schemoje (5 pav.). Valdymo planas nekeičia galiojančių teisės aktų ar valdymo sistemos. Institucijų, dalyvaujančių Kuršių nerijos vietovės valdyme, funkcijos pateikiamos Priede Nr. 5.

Pav. 5. Kuršių nerijos vietovės valdymo schema

76 Valstybinės saugomų teritorijų direktoriaus 2023 m. rugpjūčio 10 d. įsakymas Nr. V-79 „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcijos jungtinės tarybos sudėtis patvirtinimo“.

77 Lietuvos Respublikos aplinkos ir kultūros ministrų 2021 m. vasario 8 d. įsakymas Nr. D1-76/IV-170 „Dėl valstybinio parko ar biosferos rezervato jungtinės tarybos sudarymo tvarkos ir jos veiklos aprašo patvirtinimo“

Žymi institucijų / suinteresuotųjų grupių sąlyčio taškus - veiksmų tarpusavio koordinavimą, komunikaciją, bendradarbiavimą, keitimąsi informacija ir kt.

4.3. Finansavimo šaltiniai ir mastas

Atsižvelgiant į sudėtingą ir daugelio institucijų veiklą apimančią Kuršių nerijos vietovės valdymo sistemą (5 pav.) tikslių duomenų apie Vietovės finansavimo apimtį, šaltinius ir paskirstymą Kuršių nerijoje surinkimas yra itin sudėtingas ir metodiškai komplikotas uždavinys.

Net ir Vietos valdytojo funkciją vykdančios KNNPD finansavimo mastą būtina vertinti kaip orientacinį, kadangi KNNPD funkcijas vykdo ir už Kuršių nerijos vietovės ribų esančiose saugomose teritorijose. KNNPD savo funkcijoms vykdyti iš LR valstybės biudžeto gauna dalinį finansavimą. Visas kitas KNNPD lėšas sudaro ES struktūrinių fondų ar kitų tarptautinių projektų lėšos – 53,6 %, valstybės biudžeto lėšos – 30 %, už teikiamas mokamas paslaugas ir už platinamą KNNP lankytojo bilietą gaunamos lėšos – 12 %, nacionaliniu ir vietos lygmeniu finansuojamų projektų lėšos – 2,2 %, Neringos savivaldybės paramos lėšos – 2,2 %⁷⁸. KNNPD Vietos valdytojo funkcija oficialiai priskirta 2021 m. gegužės 26 d. aplinkos ministro įsakymu

78 Vidutinė KNNPD pajamų šaltinių statistika 2019-2024 m., III periodinės ataskaitos ciklo duomenys

Nr. V-111 patvirtinus naujus KNNPD nuostatus. Iki tol su UNESCO pasaulio paveldo vietove susijusi veikla buvo vykdoma tiek, kiek tai atitiko KNNPD priskirtas funkcijas. 2022 m. įsteigus specialisto UNESCO klausimams pareigybę, ji buvo įvesta pertvarkant esamą pareigybių struktūrą, nekeičiant bendro pareigybių skaičiaus. Papildomos lėšos šiai pareigybei nebuvo skirtos.

Daugumos Kuršių nerijoje veikiančių institucijų veikla vienaip ar kitaip yra susijusi su Vietovės išsaugojimu, tvarkymu, stebėseną ir sąmoningumo didinimu. Vietovėje esančios savivaldybės – Neringos ir Klaipėdos miesto – pagal Vietos savivaldos įstatymą iš savivaldybės biudžeto skiria lėšas savarankiškosioms funkcijoms vykdyti. Jos plačiau aptartos IV skyriaus antrame skirsnyje (4.2.). 2024 m. Neringos savivaldybėje savarankiškosioms funkcijoms vykdyti buvo numatyta 15,5 mln. Eur, Klaipėdos miesto savivaldybėje – 218 mln. Eur (į Vietovę patenka tik 0,01 % šios savivaldybės teritorijos).

Vadovaudamasi LR vietos savivaldos įstatymo 18 straipsnio 1 punktu, 16 straipsnio 2 dalies 37 punktu, LR rinkliavų įstatymo 11 straipsnio 1 dalies 5 punktu bei 12 straipsniu⁷⁹, Neringos savivaldybės taryba nustato vietinę rinkliavą už leidimą įvažiuoti mechaninėmis transporto priemonėmis į valstybės saugomą Neringos savivaldybės administruojamą teritoriją (toliau – vietinė rinkliava). Surinktos lėšos Neringos savivaldybės biudžetą kasmet vidutiniškai papildė 2,6 mln. Eur⁸⁰. Kadangi surinktos lėšos patenka į bendrą Neringos savivaldybės biudžetą, tai jos naudojamos įvairioms savivaldybės funkcijoms vykdyti (pavyzdžiui, infrastruktūros priežiūrai, atliekų išvežimui ir kt.).

Prie Kuršių nerijos IVV išsaugojimo finansiškai prisideda VMU, įgyvendindama vidinės miškotvarkos projekto sprendinius, taip pat kitos institucijos, vykdančios Kuršių nerijoje priežiūrą, tvarkybą, stebėseną ar kontrolę. Vis dėlto šių įstaigų biudžeto planavimo dokumentuose atskiros lėšos, kuriomis prisidedama prie Kuršių nerijos IVV išsaugojimo, dažniausiai nėra aiškiai nurodomos.

4.4. Stebėsenos sistema

Vykdam Vietovės būklės stebėseną vertinama tiek bendra Vietovės, tiek jos vertybių ir vertingųjų savybių (požymių ir atributų) būklė. Aplinkos monitoringas Vietovėje vykdomas pagal Valstybinę aplinkos apsaugos monitoringo programą. Taikoma trijų lygių monitoringo sistema – valstybės, savivaldybių ir ūkio subjektų. Tai užtikrina užduočių paskirstymą tarp monitoringo proceso subjektų. Skirtingų vertingųjų savybių stebėsenai taikomos skirtingos metodikos, fiksuojant tinkamiausią būklės rodiklį.

Aplinkos monitoringo sistema

Valstybės lygmuo (pagal Valstybinę aplinkos apsaugos monitoringo programą – VAAMP). KNNPD vykdo:

1. Kraštovaizdžio monitoringą. Fiksuoja kraštovaizdžio būklę 19-oje gamtinių, urbanistinių ir mišrių taškų (panoramos, atsiveriančios iš regyklų, kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės apsaugai svarbių atvirų erdvių tvarkymas, aplinką darytys (apleisti, nenaudojami, kt.) statiniai Kuršių nerijos nacionaliniame parke (toliau – KNNP), gamtos paveldo objektai,

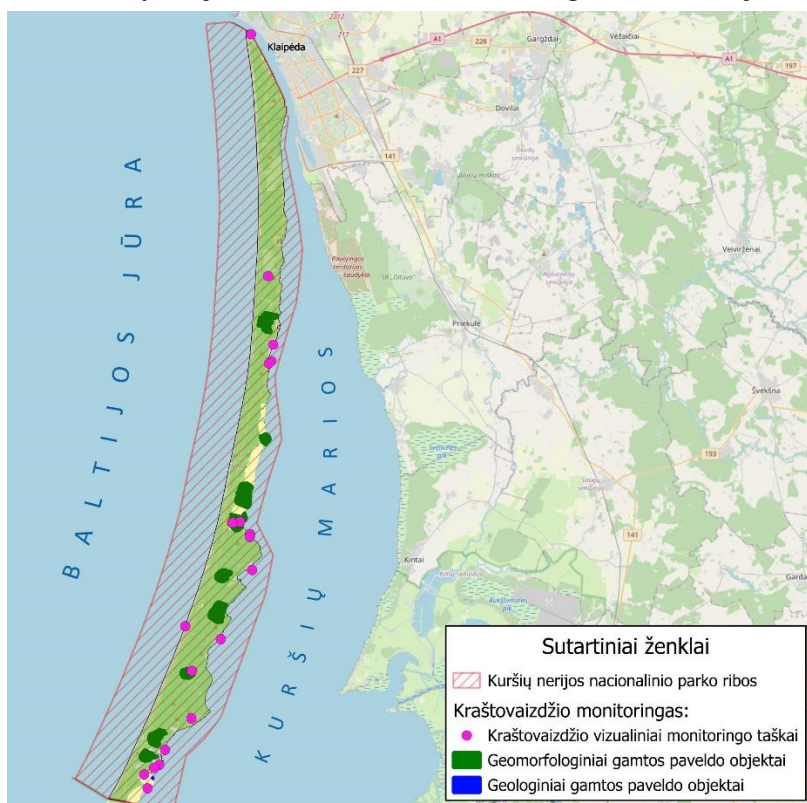
79 Lietuvos Respublikos rinkliavos įstatymas. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.103713?jfwid=bkaxm20k>

80 Neringos savivaldybės administracijos duomenys, 2019 -2023 m.

lankytojų poveikis ekologiniu požiūriu jautriose ir rekreacinio potencialo KNNP dalyse, gamtos stichijos paveiktos dalys). Kuršių nerijos kraštovaizdžio monitoringo taškai ir objektai pavaizduoti 6 paveiksle.

2. Gyvosios gamtos monitoringą pagal kasmet patvirtinamą VAAMP uždavinių įgyvendinimo planą. Stebima saugomų gyvūnų, augalų, buveinių būklė, gausumas, pasiskirstymo teritorijose ir kiti pokyčiai. Informacija apie saugomų rūšių ir buveinių būklę yra pagrindas, kuriuo remiantis planuojamos ir vykdomos gamtotvarkos priemonės.

Pav. 6. Kuršių nerijos kraštovaizdžio monitoringo taškai ir objektai

Duomenys: Saugomų teritorijų valstybės kadastras, Kuršių nerijos kraštovaizdžio monitoringas. Sudarė KNNPD

VAAMP dalyvauja AAA, kuri stebi krantų pokyčius, Lietuvos hidrometeorologijos tarnyba prie AM, stebinti klimato kaitą, vandens telkinių hidrologinius rodiklius.

Savivaldybių lygmuo (reglamentuoja Bendrieji savivaldybių aplinkos monitoringo nuostatai). Savivaldybės stebi aplinkos oro, triukšmo, paviršinio vandens, požeminio vandens (Neringos savivaldybė), dirvožemio ir gyvosios gamtos (Klaipėdos miesto savivaldybė) būklę.

Ūkio subjektų lygmuo (pagal su AAA ir VSTT suderintą KVJU aplinkos monitoringo programą 2021-2025 m.). KVJUD vykdo KVJU aplinkos monitoringą, sistemingai stebi aplinkos rodiklius, vertina aplinkos būklę. Periodiškai įvertinama KVJU gamtinės aplinkos būklė, nustatomas galimas KVJU poveikis, vertinant ilgalaikes tendencijas. Matavimų ir stebėjimų rajonas apima ne tik KVJU akvatoriją, bet ir jo prieigas Kuršių mariose ir jūroje, mėginiai yra imami 38 taškuose.

Kultūros paveldo monitoringo sistema

Stebėseną yra viena iš kultūros paveldo apsaugos sričių, leidžianti laiku reaguoti į galimus neigiamus pokyčius. Nuolat vykdomas medinio paveldo fizinės būklės ir jos kitimo fiksavimas, vertingąsias savybes naikinančių ar žalojančio poveikio vertinimas, apibendrinimas ir prognozavimas⁸¹. Prioritetas teikiamas medinės architektūros paveldui išsaugoti.

Nekilnojamojo kultūros paveldo objektų stebėseną vykdoma pagal Nekilnojamo kultūros paveldo objektų stebėsenos taisyklės (LR kultūros ministro 2005 m. birželio 30 d. įsakymas Nr. ĮV-318), o kultūros paveldo vietovių – Kultūros paveldo vietovių stebėsenos taisyklėmis (LR kultūros ministro 2012 m. vasario 6 d. įsakymas Nr. ĮV-94). Nekilnojamojo kultūros paveldo objektų stebėseną sudaro:

- kultūros paveldo objektų periodinė apžiūra, stebint būklę, jos kitimą ir kitimą lemiančias priežastis;
- kultūros paveldo objektų periodinis būklės ir jos kitimo fiksavimas;
- kultūros paveldo objektų ir jų teritorijų vertingąsias savybes naikinančių ar žalojančių bei kitaip objektų būklę lemiančių poveikių vertinimas;
- kultūros paveldo objektų būklės, jos kitimo, poveikio vertinimo apibendrinimas ir prognozavimas.

KPD	vykdo kultūros paveldo vietovių stebėseną ⁸² (kasmet)
savivaldybės	vykdo atskirų kultūros paveldo objektų stebėseną ⁸³ (ne rečiau kaip kartą per penkis metus)

Pagal Kultūros paveldo vietovių stebėsenos taisyklės (4 p.): „į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą įrašytų vietovių stebėseną vykdoma, atsižvelgiant į LR ir tarptautinius teisės aktus, Lietuvos valstybės tarptautinius įsipareigojimus, Pasaulio paveldo komiteto sprendimus ir Pasaulio paveldo centro rekomendacijas.“ Kuršių nerijos vietovė yra stebima kasmet.

Saugomų nekilnojamojo (architektūrinio) paveldo būklę vertina ir KNNPD. Ji fiksuoja saugomo objekto fasadų pasikeitimus, puošybos elementų būklę, objekto aplinką, želdinių rūšis (ar būdingi Kuršių nerijai želdiniai), kiemo kietų dangų kiekį, aptvėrimą. Kuršių nerijai būdingų žvejo sodybų, vasarnamių (vilų) architektūros bruožus: planinę struktūrą, pastatų ir kitų statinių formas, dydį (tūrį), statybos produktus, spalvas, fasadų apdailą, puošybos elementus reglamentuoja KNNP nuostatai (Vyriausybės 1999 m. kovo 19 d. nutarimas Nr. 308 (Vyriausybės 2023 m. liepos 12 d. nutarimo Nr. 563 redakcija)).

KNNPD apie pastebėtus paveldo objektų vertingųjų savybių pažeidimus informuoja KPD Klaipėdos teritorinį skyrių.

81 Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2008 m. sausio 24 d. įsakymas Nr. ĮV-30 „Dėl medinės architektūros paveldo išsaugojimo 2008-2010 metų programos ir medinės architektūros paveldo išsaugojimo 2008-2010 metų programos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.314110>

82 Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2012 m. vasario 16 d. įsakymas „Dėl kultūros paveldo vietovių stebėsenos taisyklių patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.418457?ifwid=>

83 Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. birželio 30 d. įsakymas Nr. ĮV-318 „Dėl nekilnojamojo kultūros paveldo objektų stebėsenos taisyklių patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.259744/IQOnpESiev>

V SKYRIUS. KURŠIŲ NERIJOS TVARKYMAS IR NAUDOJIMAS. ESAMA BŪKLĖ

5.1. Vietovės apsauga

Lietuvos dalyje Vietovės ribos sutampa su KNNP ribomis, tad jai taikomi **specialūs reikalavimai** nustatyti STĮ, KNNP nuostatais, KNNP tvarkymo planu, kuriuose integruotos kultūros paveldo ir kultūrinio kraštovaizdžio bei architektūrinių tradicijų tęstinumo gyvenamosiose vietovėse išsaugojimo nuostatos. KNNP tvarkymo planas turi aukštesnę teisinę galią nei savivaldybių ar vietovės lygmens teritorijų planavimo dokumentai.

Pagal UNESCO Kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvenciją (toliau – Hagos konvencija) Kuršių nerijos vietovė patenka į saugomų kultūros paveldo objektų sąrašą. Išskirtinę kultūrinę vertę turintys nekilnojamojo kultūros paveldo objektai žymimi specialiu Hagos konvencijos skiriamuoju simboliu – „Mėlynojo skydo“ ženklą (angl. *Blue Shield*). Objektų pažymėjimas „Mėlynuoju skydu“ garantuoja, kad jei per ginkluotą konfliktą šie objektai būtų sunaikinti ar sugadinti, veiksmai būtų prilyginti karo nusikaltimui ir už juos grėstų reali tarptautinė baudžiamoji atsakomybė bei tarptautinis baudžiamasis persekiojimas. Kuršių nerijoje numatytos 3 „Mėlynojo skydo“ ženklinimo vietos. Žymėjimo procedūras organizuoja KPD.

Kuršių nerijos **IVV stebėseną** atskiromis dalimis iš esmės yra pakankama, bet pasigendama vieningos Kuršių nerijos IVV stebėsenos programos, pilnai apimančios Kuršių nerijos IVV ir jos vertingųjų savybių visumą. Trūksta atskirų Vietovės IVV vertingųjų savybių vertinimo rodiklių ir vertinimo metodikų. Valstybinis kraštovaizdžio monitoringas, apimantis Kuršių nerijos panoramų ir silueto taškus, yra nepakankamas galimiems pokyčiams stebėti. Pilnai informacijai gauti reikėtų papildomų panoramų ir silueto stebėsenos taškų stebėjimui nuo Kuršių marių. Stebėseną pagal įvairias monitoringo programas atlieka skirtingos institucijos. Todėl vykdant Kuršių nerijos stebėseną ir teikiant Periodines ataskaitas Pasaulio paveldo centrui dėl Kuršių nerijos IVV išsaugojimo būklės, procesai yra sudėtingi, informacijos susistemimui reikia daug laiko.

Nagrinėjant veiksmus, galinčius turėti poveikį vietovės IVV išsaugojimui, tikslinga vertinti:

- Valdymo sistemos efektyvumą – rodikliai, skirti įvertinti teritorijos valdymo efektyvumą, finansinių ir žmogiškųjų išteklių pakankamumą;
- Valdysenos pobūdį – rodikliai, vertinant paveldosaugos teisinės sistemos tinkamumą, pagrindinių valdytojų pobūdį ir dalyvavimo lygį (procesų skaidrumas), paveldo populiarinimo veiksmų planas (-ai), paveldosaugos įstatymai;
- Sinergiją – rodikliai, rodantys sinergiją su kitomis su kultūra ir biologine įvairove susijusiomis konvencijomis ir norminiais instrumentais;
- Prisidėjimą prie tvaraus vystymosi – rodikliai, skirti įvertinti, ar Konvencijos taikymas prisideda prie aplinkos tvarumo, įtraukios socialinės plėtros ir įtraukios ekonomikos plėtros, taikos ir saugumo puoselėjimo;
- Pajėgumų ugdymą – rodikliai, skirti įvertinti pajėgumų stiprinimo strategijas ir programas, jų veiksmingumą ir dalyvavimą jose.

Kuršių nerijos IVV būklės vertinimas yra procesas, kuris tam tikru periodiškumu turi būti vykdomas nuolat. Priklausomai nuo elemento ir vertinamo faktoriaus/-ių tai gali būti daroma kiekvienais metais arba kas kelis metus. Dėl vertingųjų savybių ir joms poveikį darančių veiksnių gausos bei specifikos stebėseną atlikti ir rezultatus vertinti turi kiekvienos srities specialistai. Siekiant efektyviai stebėti vietovės IVV būklę, tikslinga parengti detalią skirtingų institucijų vykdomą ir į vieną stebėsenos sistemą apjungtą programą, kurioje būtų integruoti vertingųjų savybių būklės vertinimo rodikliai ir metodikos.

KNNPD vykdo nematerialiojo kultūros paveldo būklės stebėseną (monitoringą), fiksuoja nematerialiojo kultūros paveldo vertybes. Tačiau nėra nematerialiojo kultūros paveldo būklės stebėsenai skirtos metodikos. Kai kurių vertingųjų savybių (pvz., sociokultūrinės tradicijos, dvasingumas, socialinis suvokimas, kultūrinės atminties puoselėjimas ir kt.) būklei įvertinti pravartu atlikti specialius tyrimus ar studijas.

Viena iš kultūros paveldo apsaugos problemų, su kuria susiduriama siekiant išsaugoti vietovės IVV, – **finansinių išteklių stoka**. Dauguma kultūros paveldo objektų yra privati nuosavybė, bet ne visi paveldo objektų savininkai turi pakankamai lėšų (reikia didelių investicijų) tinkamai prižiūrėti ir išlaikyti saugomus objektus. Finansiniai ištekliai gali būti reikalingi ir dėl ekstremalių oro sąlygų. Finansinę paramą kultūros paveldui prižiūrėti galima gauti per KPD, savivaldos institucijas, ES ir įvairias tarptautines organizacijas, tačiau vėlgi ne visi subjektai gali ja pasinaudoti dėl: 1) įvairių administracinių ir teisinių kliūčių, sudėtingo projektinės dokumentacijos rengimo, 2) sudėtingo paraiškų teikimo per Kultūros paveldo elektroninių paslaugų informacinę sistemą ir projektų administravimo, 3) ribotų išteklių visoms išlaidoms padengti. Apskritai kultūros paveldo objektų savininkams trūksta žinių apie galimus finansavimo šaltinius, o kultūros paveldo objektus prižiūrintys specialistai ne visada turi pakankamai įgūdžių ir išteklių tinkamai parengti projektus ir dokumentus. Taigi savininkams sunku gauti finansinę paramą.

Valstybės kontrolės ataskaitoje⁸⁴ nurodoma, kad: „neišspręsta UNESCO vertybių valdyme dalyvaujančių savivaldybių, kurių teritorijoje yra vertybė, ir KPD funkcijų dubliavimosi problema. Reglamentavime trūksta atsakomybių atskyrimo statybos darbų nekiliojamojo kultūros paveldo teritorijoje ar vietovėje, paveldo objektų tvarkybos ir stebėsenos procesuose. KM ir KPD teigimu, NKPAĮ pakeitimai turėtų padėti išspręsti šią problemą.“

Baltijos jūros krantas prižiūrimas kasmet, nes jei būtų sunaikintas apsauginis pajūrio kopagūbris, stiprių audrų metu jūros užliejamas plotas padidėtų iki 3-ų kartų, o ekstremalių (uraganinių) audrų metu – net iki 5-ių kartų. Net vienu metų pertrauka gali sąlygoti didelius neigiamus pokyčius. Dėl padažnėjusių ekstremalių audrų, jų sukeltų kranto pažeidimų ir rekreacinės apkrovos turistinio sezono metu, apsauginio pajūrio kopagūbrio priežiūrai reikalingas nuolatinis stabilus finansavimas.

Krantotvarkos priemonės krantų struktūrai išsaugoti ar atkurti numatomos Pajūrio juostos tvarkymo programoje. Jos rengimą organizuoja AM, tvirtina aplinkos ministras. 2023 m. balandžio 21 d. LR aplinkos ministro įsakymu Nr. D1-117 patvirtinta Pajūrio juostos tvarkymo programa 2023-2032 metų laikotarpiui. Visas Kuršių nerijos krantas, atsižvelgiant į Kuršių nerijos skalaujamos jūros ir marių pažeidžiamumo tikimybę, į klimato kaitą ir Kuršių nerijos vietovės statusą – priskiriamas prioritetiniam ruožui. Priklausomai nuo apsauginio pajūrio kopagūbrio būklės, kiekvienais metais palaikomiesiems krantotvarkos darbams AM skiria valstybės biudžeto arba kitas lėšas programos krantotvarkos priemonėms įgyvendinti.

⁸⁴ Valstybės kontrolės 2024 m. gruodžio 18 d. Vertinimo ataskaita Nr. VRE-5. UNESCO Pasaulio paveldo objektų valdymas ir saugojimas, p. 28.

Apsauginio pajūrio kopagūbrio priežiūra remiasi ilgamete patirtimi ir specialiomis žiniomis, užtikrinančiomis tradicijų tęstinumą. Kopagūbrio kūrimo ir priežiūros laikotarpiu keitėsi jo tvarkymo metodai ir technologijos, rankų darbą pakeitė technika, bet iki šiol tęsiamos tradicijos ir krantotvarkos darbams naudojama tik vietinių Kuršių nerijos miškų mediena – paprastosios ar kalninės pušies žabai. Tęsiamos tradicijos atitinka 1992 m. Helsinkio konvencijos dėl Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos apsaugos (HELCOM) rekomendacijas 15/1, 16/3 – pirmenybė teikiama krantotvarkos priemonėms, pagrįstoms gamtinių analogų imitacijos principais bei natūralių ir stabilizuotinam kranto ruožui būdingų medžiagų naudojimui. Šis principas įvardytas ir KNNP tvarkymo plane.

Krantotvarkos procese dalyvauja skirtingi subjektai: žaliavą pagal galimybes tiekia VMU, veiklą organizuoja ir koordinuoja KNNPD, o krantotvarkos darbus vykdo rangovai. Toks susiskaidymas apsunkina efektyvių sprendimų priėmimą, pabrangina krantotvarkos darbus, gali lemti vėlavimus ir problemas. Krantotvarkos priemonėms naudojamos vietinės žaliavos – kalninės ir paprastosios pušies tiekėjas yra VMU, kuri nėra įpareigota užtikrinti šios žaliavos tiekimą krantotvarkos darbams, tad ją parduoda bendra tvarka aukcione, kuriame krantotvarkos darbų vykdytojai konkuruoja su biokuro tiekėjais.

Kuršių nerijos krantams poveikį gali turėti ir KVJU pietinėje dalyje planuojama formuoti nauja, apie 100 ha siekianti, teritorija. Atsižvelgiant į tai, 2024 m. birželio 20 d. AAA priėmė sprendimą dėl KVJU pietinės dalies plėtros poveikio, kuriame numatytos priemonės, turėsiančios užtikrinti Kuršių nerijos krantų apsaugą juos tvirtinant nuo krantinės pabaigos iki Alksnių rago⁸⁵, ir vykdyti nuolatinę marių kranto būklės stebėseną.

Savivaldybėse nėra vienam specialistui nėra priskirtų UNESCO objekto valdymo, administravimo ar kitų su tuo susijusių funkcijų. VSTT ir KNNPD yra vienintelės įstaigos, turinčios pareigybės UNESCO vietovės valdymo klausimams, todėl užtikrinti kokybišką ir nuolatinį tarpinstitucinį bendradarbiavimą yra sudėtinga. Siekiant užtikrinti efektyvų tarpinstitucinį bendradarbiavimą, svarbu ne tik susitarti dėl bendrų veiksmų ar tikslų, būtina nuolat palaikyti ryšius, skatinant informacijos mainus, stiprinti kompetencijas. Skirtingose institucijose atsakingų specialistų paskyrimas UNESCO vietovės valdymo klausimams koordinuoti padėtų užtikrinti nuolatinę komunikaciją apie valdytojų tikslus, vykdomus projektus. Efektyvi komunikacija ir veiklų skaidrumas kuria pozityvius pokyčius, skatina pasitikėjimą, sumažina netikėtumus ir rizikas, prisideda prie gyventojų įsitraukimo skatinimo.

5.2. Darnus vystymasis

Didžiausią negrįžtamą poveikį kraštovaizdžiui gali turėti urbanistinė ir KVJU plėtra. Urbanistinę plėtrą Kuršių nerijoje reguliuoja KNNP tvarkymo planas. Kuršių nerijoje urbanistinę plėtrą sąlygoja:

1) turizmas ir rekreacija – nuolatinis lankytojų srautų didėjimas lemiantis naujų laikino apgyvendinimo ir paslaugų objektų statybą (Kuršių nerija yra viena populiariausių turistinių vietų Lietuvoje, pritraukianti tiek vietos, tiek užsienio turistus; siekiama plėsti infrastruktūrą ir paslaugas);

2) ekonominis vystymasis ir investicijos (siekiama investuoti į infrastruktūrą ir nekilnojamąjį turtą Kuršių nerijoje, kadangi pelno grąža yra didelė ir greita);

⁸⁵ Aplinkos apsaugos agentūros 2024 m. birželio 20 d. sprendimas dėl Klaipėdos valstybinio jūrų uosto pietinės dalies plėtros poveikio https://drive.google.com/file/d/1GXoJkk4LD1_hMryazkEWu8IBx7baWtJU/view

3) gyvenamojo būsto poreikis (Kuršių nerija yra populiarī vieta antram būstui);

4) teisinės ir administracinės sąlygos (teisinis reguliavimas gali sudaryti prielaidas ar net paskatinti urbanistinės plėtros procesus).

2009 m. patariamąsios misijos Kuršių nerijoje⁸⁶ metu tarptautiniai ekspertai konstatavo, kad naujos statybos būstai (daugiausia apartamentai) yra gana patrauklūs, tačiau negalima teigti, kad jie yra itin aukštos kokybės palyginti su anksčiau statytais pastatais. Be to, pastatų detalės ir naudojamos medžiagos nesukuria išskirtinės vietovės pojūčio (išskyrus vieną pastatą Juodkrantėje) ir net nebandoma naudoti ekologiškų ar darnią plėtrą užtikrinančių medžiagų. Kai kuriais atvejais nauji pastatai neatitinka žvejų namų aplinkos (naujos kurorto architektūros pastatai nedera su greta esančiais originaliais žvejų nameliais). Kai kuriose gyvenvietėse naujų ir senų pastatų pusiausvyra lemia, kad pirmasis vietovės įspūdis – naujas kurortas.

Kuršių nerijoje vis dar pasitaiko neteisėtų statybų atvejų. Dažniausiai neteisėtai statomi nesudėtingi statiniai prie gyvenamųjų namų, komercinių objektų ar kitų statinių. Tai gali kelti grėsmę Kuršių nerijos IVV. Siekiant išvengti pažeidimų, 2024 m. priimti LR administracinių nusižengimų kodekso pakeitimai sugriežtino baudas už savavališką (neturint statybą leidžiančio dokumento) visų kategorijų naujų statinių statybą ir (ar) savavališką visų kategorijų esamų statinių rekonstravimą nacionaliniame parke, pajūrio juostoje, kultūros paveldo vietovėje, kultūros paveldo objekto teritorijoje, jų apsaugos zonose. Nors atsakingos institucijos deda pastangas šiems pažeidimams užkardyti, problema išlieka.

Bene didžiausia sunkiai sprendžiama problema – statinių naudojimas ne pagal paskirtį. Ryškėja tendencija – dideli poilsio kompleksai ir buvę viešbučiai rekonstruojami į privačius apartamentus, todėl mažėja galimybių priimti ir aptarnauti turistų grupes, o Kuršių nerija palaipsniui tampa didmiesčių gyventojų vasaros namais. Neringos savivaldybėje 2024 m. sausio 1 d. duomenimis, Nekilnojamojo turto registre buvo įregistruoti 276 gyvenamieji pastatai ir 830 negyvenamieji pastatai (iš jų 207 – pagalbinio ūkio pastatai). Pagal naudojimo paskirtį 270 pastatų registruoti kaip poilsio paskirties. Neringos savivaldybėje per 2020–2024 (I-III ketvirčio) m. iš viso buvo parduoti 856 pastatai ir patalpos. 2023 m. daugiausia buvo parduota poilsio ir sporto grupės objektų – 77, nors tai yra 21,43 % mažiau nei 2022 m., kai buvo parduoti 98 objektai.

Nors Architektūros įstatymas⁸⁷ numato aiškius architektūros kokybės kriterijus ir vertinimo priemones, jų taikymas Kuršių nerijoje išlieka fragmentiškas ir nepakankamas. Savivaldybės nesivadovauja parengtomis rekomendacijomis, netvirtina teritorijai būdingų savitumo kriterijų, o rekonstrukcijos dažnai virsta nauja statyba. Sprendimus vis dažniau lemia greitis, o ne kraštovaizdžio dėmė ar architektūrinė kokybė. Vertinimo procesai trumpėja, silpnėja pasitikėjimas sprendimų priėmėjais, mažėja skaidrumas. Siekiant užtikrinti darnų vystymąsi, būtina kryptingai vadovautis Architektūros įstatyme įtvirtintais kokybės kriterijais ir naudoti jame numatytas vertinimo priemones.

Vienas iš iššūkių Vietovei – intensyvėjanti urbanistinė plėtra rytinėje Kuršių marių pakrantėje (Klaipėdos rajone). Didėjant Drevernos ir Svencelės populiarumui, susijusiam su didėjančia pramoginių, vandens turizmo paslaugų pasiūla, įgyvendinami plačios apimties nekilnojamo turto plėtros projektai. Tai gali padidinti iš rytinio marių kranto atvykstančių į Kuršių

⁸⁶ 2009 m. Jungtinės ICOMOS (Susan Denyer) ir IUCN (Pierre Gulland) patariamąsios misijos Kuršių nerijoje (Lietuvoje) ataskaita

⁸⁷ Lietuvos Respublikos architektūros įstatymas. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/3658622050c911e78869ae36ddd5784f/asr>

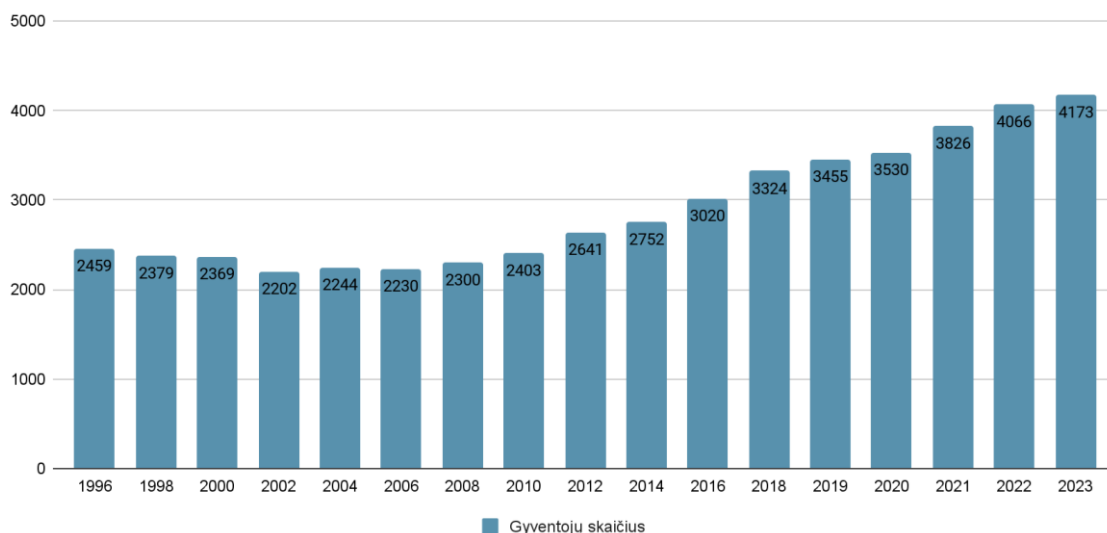
neriją vienadienių lankytojų skaičių ir apsunkinti turizmo srautų reguliavimą Kuršių nerijoje, pareikalauti prieplaukų plėtros Kuršių nerijoje.

Būstus Neringoje įsigijus kitų Lietuvos miestų gyventojams, pasikeitė, keičiasi Neringos gyventojų socialinė struktūra, stebimas gyventojų, deklaruosiu gyvenamąją vietą Kuršių nerijoje, skaičiaus didėjimas. Tai sąlygojo Neringos gyventojams suteiktos teisės: 1) teisė nemokamai keltis keltu iš Klaipėdos į Smiltynę, 2) atleidimas nuo įvažiavimo mokesčio į Neringos savivaldybės teritoriją vykstant asmenine motorine transporto priemone (automobiliu). Dalis deklaruosiu gyvenamąją vietą Neringoje čia gyvena tik laikinai turizmo sezono metu, o duomenų apie nuolatinių Neringos gyventojų skaičių nėra.

Gyventojų socialinės struktūros pokytis. Mažiausias Neringos savivaldybės gyventojų, deklaruosiu čia gyvenamąją vietą, skaičius 2003 m. buvo 2160, didžiausias 2023 m. – 4173. Šiuo laikotarpiu nuolatinių gyventojų skaičius padidėjo 69,7 %. Neringos savivaldybė – viena iš nedaugelio Lietuvoje, kurioje gyventojų, deklaruosiu savo gyvenamąją vietą, skaičius didėjo.

Gyventojų skaičiaus ypač sparčiai didėjo nuo 2010 m., kai daugiau gyventojų pradėjo deklaruoti savo nuolatinę gyvenamąją vietą Neringos savivaldybėje dėl įsigyto (ne pirmojo) būsto. Šis procesas pradėjo keisti Neringos gyventojų amžiaus struktūrą: sumažėjo vaikų skaičius, didėjo pensinio amžiaus gyventojų skaičius bei nežymiai didėjo darbingo amžiaus gyventojų skaičius. Šie pokyčiai ypač pastebimi tarp 2001 m. ir 2011 m. visuotinio gyventojų surašymo. 2001-2020 m. gyventojų skaičius padidėjo 49,8 %, vyrų skaičius visose amžiaus grupėse padidėjo 60 %, o moterų 35,4 %.

Pav 7. Nuolatinių gyventojų skaičiaus kaita Neringoje. Šaltinis: Valstybės duomenų agentūra, 2024.

Pastaba: Analizuojami tik Neringos sav. duomenys, nes pagal visuotinio gyventojų surašymo duomenis 2021 m. (ir pagal atnaujintus 2023 m.) Smiltynėje gyvena 71 gyventojas. Duomenų trūksta sociodemografiniams pokyčiams nustatyti. Iš 71 Smiltynės gyventojų 33 vyrai ir 38 moterys - tai vietinė bendruomenė, kuri gyvena ties Alksnyne ir Jachtų klubu.

Gyvenimas Neringoje jaunimo akimis. 2024 m. Neringos miesto jaunimo tyrimo duomenimis, jaunimas vertina gyvenimą Neringoje dėl laisvės ir ramybės jausmo, betarpiško sąlyčio su išskirtinio grožio gamta. Vis dėlto nurodoma, kad gyvenimas Neringoje turi trūkumų.

Jaunimas dažniausiai akcentavo, kad Neringoje susiduria su sudėtingomis darbo sąlygomis, būsto problema (labai aukštos nekilnojamojo turto kainos), sezoniškumo poveikis skirtingoms gyvenimo sritims (darbui, poilsiui, šeimai), neigiamas keltų poveikis gyvenimo ritmui bei laisvalaikio pramogų vietiniams gyventojams trūkumas. Tik 8 % (N = 166) dalyvavusių apklausoje vertino galimybes gauti gerai apmokamą darbą kaip geras ar labai geras, tik 17 % (N = 165) vertino, kad sąlygos oriai gyventi už gaunamas pajamas yra geros ar labai geros, o 81 % (N = 165) vertino blogai arba labai blogai galimybes Neringoje įsigyti būstą jaunai neringiškių šeimai.

Šiaurinė Kuršių nerijos dalis ribojasi su KVJU, kuriame vykdoma veikla ir planuojama plėtra gali turėti poveikį Kuršių marių ir Kuršių nerijos ekosistemai. KVJUD yra vienas svarbiausių Klaipėdos regiono ekonomikos subjektų, sukuriantis apie 58 tūkst. indukuotų darbo vietų ir generuojantis daugiau nei 6 % sukuriama Lietuvos BVP⁸⁸. Tuo pačiu metu KVJUD vykdoma ūkinė veikla ir jos padariniai dažnai kelia įtampų ir tampa diskusijų tarp KVJUD, vietos savivaldos ir bendruomenių pagrindu. Pavyzdys – KVJU bendrojo plano tvirtinimo procesas, sukėlęs didelių prieštaravimų vietos bendruomenėse ir savivaldybėje⁸⁹.

Visgi kintanti geopolitinė situacija ir spartėjantys klimato pokyčiai, griežtėjantys tarptautinių organizacijų bei nacionalinių institucijų aplinkosauginiai reikalavimai bei skatinimas pereiti prie klimato kaitos padarinių švelninimo lemia KVJU plėtros transformaciją darnaus vystymosi link. 2022 m. KVJUD parengė ir ėmėsi įgyvendinti Žaliojo uosto koncepciją. 2024 m. KVJU suteiktas Europos jūrų uostų asociacijos (ESPO) aplinkosaugos vadybos sertifikatas (PERS), kurio vienas iš tikslų yra užtikrinti, kad būtų laikomasi aplinkosaugos teisės aktų reikalavimų ir kuo labiau sumažinti poveikį aplinkai. PERS sertifikatas patvirtina, kad KVJU gali vadintis aplinkai draugišku uostu. PERS sertifikatu įsipareigojama siekti ilgalaikio tvaraus vystymosi ir aktyviai dalyvauti mažinant poveikį aplinkai. Siekiama kiek įmanoma užtikrinti terminalo veiklą laikantis visų aplinkosaugos teisės aktų reikalavimų^{90, 91}. KVJU įmonės vykdo veiklą pagal Taršos leidimuose nurodytas sąlygas, rengia priemonių planus, jų veiklą kontroliuoja aplinkosaugos institucijos. KVJUD vykdo nuolatinės uosto teritorijos apžiūras, likviduoja taršą uosto akvatorijoje, pastebėjusi taršą operatyviai reikalauja KVJU įmonių nutraukti dulkėtumą, triukšmą ir kitą neigiamą poveikį. KVJUD vykdo tvarumo ir aplinkosaugines iniciatyvas, siekdama ilgalaikio poveikio mažinimo ir tvarios uosto plėtros, derina aplinkosauginius klausimus su vietos bendruomenėmis, visuomene, institucijomis ir kitomis veikėjų grupėmis, ypač planuodama naujus infrastruktūros projektus.

KNNPD dalyvauja KVJU plėtros planų derinime, vertina jų poveikį Kuršių nerijai, atitiktį KNNP tvarkymo plano nuostatomis. Bet kuriuo atveju KVJUD strateginiai planai ir plėtros kryptys (uosto įplaukos kanalo gilinimas, pietinės uosto dalies plėtra – vartų pastatymas ties Kiaulės nugara, marių susiaurinimas ir mechaninis marių baseino skaidymas, naujų teritorijų formavimas, infrastruktūros įrengimas, žaliojo vandenilio gamyba) turi tiesioginį poveikį Kuršių marių ekosistemai ir Kuršių nerijos vertybių būklei. PAV ataskaitoje nurodoma, kad planuojama pietinė KVJU plėtra, turės tiesioginį poveikį krantams (Kuršių marių žemyno krantui – keičiama kranto linija) ir netiesioginį ilgalaikį poveikį (Kuršių nerijos krantui, kitiems aplinkos elementams,

⁸⁸ Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerijos pateikia informacija apie KVJU. Prieiga per internetą:

<https://sumin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/vandens-transportas-2/apie-sektoriu-9/>

⁸⁹ Prieiga per internetą: <https://www.atviraklaipeda.lt/2019/12/11/patvirtintas-uosto-bendrasis-planas-papildysime/>

⁹⁰ KVJU informacija. Prieiga per internetą: <https://portofklaipeda.lt/bendruomene/aplinkosauga/>

⁹¹ Uosto aplinkosaugos vadybos sistema. Prieiga per internetą: <https://portofklaipeda.lt/wp-content/uploads/2024/05/Klaipedos-uosto-PERS-Aplinkosaugos-ataskaita.pdf>

pvz., vandeniui). Įvardytam poveikiui mažinti (suvaldyti) numatomos papildomos poveikio mažinimo priemonės. Dokumente įvardytas KVJU plėtros poveikis aplinkai:

- Galima dugno erozija tarp suplanuotų uosto pietinių vartų ir Kuršių nerijos kranto;
- Galimi nešmenų akumuliacijos procesai, kuriuos gali sukelti sūkurinis mažo greičio tėkmės judėjimas naujai planuojamos laivų apsisukimo vietos akvatorijoje prie Kiaulės nugaros salos;
- Galimas tiesioginis poveikis Kuršių nerijos krantui dėl tėkmių pokyčio nešmenų srauto dinamikai (poveikį turės tik Alksnynės dambos statyba);
- Galimas nerijos marių kranto ir Kiaulės nugaros salos ardymo suintensyvėjimas dėl sumažėsiančio vandens pralaidumo ir padidėjusių tėkmių greičių (ypač didelio debito metu), suintensyvėjusios laivybos sukeliama dažnesnio bangavimo, padidėjusios marių vandens lygio svyravimų amplitudės, galimų ledo lyčių sangrūdų susidarymo padažnėjimo, gretimos akvatorijos išgilinimo bei hidrotechninių įrenginių statybų⁹²;
- Galimas poveikis Kuršių nerijos krantams ir Kiaulės nugaros šalai dėl akvatorijos gilinimo iki 17 m, didelių gylių (17 m) ribos atstumo iki kranto linijos ir hidrotechninių įrenginių įrengimo. Šių darbų poveikio kranto būklei intensyvumas priklausys ir nuo akvatorijos dugno reljefo ypatumų;
- Galimas vandens pralaidumo sumažėjimas ir tėkmių struktūros pokytis dėl hidrotechninių įrenginių įrengimo bei naujų sausumos plotų suformavimo pietinių vartų akvatorijoje⁹³;
- Galimas trumpalaikis neigiamas poveikis migruojantiems ir žiemojantiems paukščiams dėl trikdyamo akvatorijų gilinimo, sausumos teritorijų formavimo, krantotvarkos darbų metu.⁹⁴

Tad labai svarbu priimti geriausius aplinkai sprendimus.

5.3. Darnus turizmas

Turizmas Kuršių nerijoje daro teigiamą poveikį vietos ekonomikai, sukuria darbo vietas ir pajamas vietos gyventojams. 2022 m. asmenys, dirbantys su turizmu susijusiose srityse, sudarė 53,6 % visų dirbančiųjų⁹⁵. Akivaizdu, kad Neringos savivaldybės ekonomika labai priklauso nuo turizmo sektoriaus sėkmės, tuo pačiu sukuriama galimos rizikos, susijusios su darbo vietų, pajamų ir kitomis ekonominėmis pasekmėmis, sumažėjus turistų srautui. Neringos savivaldybės pajamos iš turizmo kasmet siekia 11–14 mln. Eur (sumažėjimas buvo tik pandemijos metu)⁹⁶. Ekonominiu aspektu svarbią vietą užima atvykstamasis turizmas dėl didesnių užsienio turistų išlaidų.

Vyraujančios **laisvalaikio praleidimo formos** Neringoje – ramus poilsis paplūdimiuose ir pasivaikščiojimai gamtoje. Tuo užsiima apie 85 % lankytojų⁹⁷. Populiariausios aktyvaus poilsio veiklos – važiavimas dviračiais, bėgiojimas ir šiaurietiškas ėjimas. Kitos mėgstamos

⁹² Klaipėdos valstybinio jūrų uosto pietinės dalies plėtros poveikio aplinkai vertinimo ataskaita. 2023. Prieiga per internetą: https://portofklaipeda.lt/wp-content/uploads/2023/09/Ataskaita_KVJUD_PAV.pdf, 211 psl

⁹³ Ten pat, 212 psl.

⁹⁴ Ten pat, 240 psl.

⁹⁵ Valstybės duomenų agentūra. Neringos savivaldybėje dirbančių asmenų skaičius pagal vykdomą veiklą.

⁹⁶ Valstybės duomenų agentūra, VŠĮ „Keliauk Lietuvoje“, turistų skaičius (vnt.) x vidutinės kelionės išlaidos (Eur).

⁹⁷ Neringos lankytojų apklausos ataskaita, 2020.

lankytojų laisvalaikio praleidimo formos: gamtos tyrinėjimas, paukščių stebėjimas, žvejyba, plaukimas laivais, lankymasis muziejuose ir galerijose, dalyvavimas renginiuose, irklavimas/buriavimas. Lietuvos jūrų muziejuje kasmet apsilanko daugiau kaip 660 tūkst. lankytojų⁹⁸. Kuršių nerijoje keliautojams (turistams ir vienadieniems lankytojams) prieinamos visos būtinos turizmo paslaugos (lankomi objektai, apgyvendinimas, maitinimas, turizmo informacija) bei sukurta viešoji turizmo infrastruktūra (pažintiniai ir dviračių takai, informacinė sistema, viešieji tualetai). Kuršių nerijoje turistams ir lankytojams teikiama informacija (veikia Nidoje KTIC Agila, L. Rėzos kultūros centras, KNNP Lankytojų centras su ekspozicija), vykdomos pažintinės bei specialios ekskursijos apie Kuršių neriją ir jos IVV.

Palankiai Kuršių nerijoje vertinama objektų būklės, aplinkos tvarkos, draugiškumo keliaujantiems su naminiiais gyvūnais pažanga⁹⁹.

Kuršių nerijos lankytojams, pažintinio turizmo mėgėjams Vietovės, KNNP vertybėms pažinti KNNPD yra įrengusi regyklas ir apžvalgos vietas (Meškos galvos, Didžiųjų kormoranų ir pilkųjų garnių perimvietės, Avikalnio, Agilos kopos, Preilos kopos, Vecekrugo kopos, Urbo kalno, Parnidžio kopos). KNNP įrengta lauko informacinė sistema: stendai, krypties rodyklės, apžvalgos suoliukai ir kėdės, atokvėpio vietos, reljefiniai suoliukai, kt. Sudarytos galimybės keliauti įvairiais maršrutais.

Kasmet Kuršių nerijos paplūdimiams¹⁰⁰ (2024 m. centriniais Nidos, Juodkrantės ir Preilos) suteikiama prestižinė Mėlynoji vėliava. Mėlynosios vėliavos programa – tai savanoriška paplūdimių ir prieplaukų sertifikavimo iniciatyva. Jos tikslas – skatinti darnų vystymąsi, daugiausia dėmesio skiriant įvairiems aspektams, įskaitant aplinkosauginį švietimą, informacijos sklaidą, vandens kokybę, aplinkos tvarkymą, saugumą ir paslaugas pakrantėse. Kiekvienais metais šį statusą reikia užsitarnauti iš naujo.

Mokslinėje literatūroje išskiriamos 5 svarbiausios pakrančių vietovių **turizmo valdymo problemos** yra aktualios ir Kuršių nerijai: 1) turizmo paklausos nepastovumas ir sezoniškumas; 2) fragmentiškas, nekoordinuotas sektorius riboja reagavimo pajėgumus; 3) ilgalaikės darnumo problemos; 4) aplinkosaugos problemos, keliančios iššūkius vystymosi potencialui; 5) įgūdžių trūkumas, ribojantis inovacijas ir galimybes naudotis ištekliais¹⁰¹.

Kuršių nerijos **turizmo srautų analizei** pasirinktas turistų skaičiaus rodiklis (pvz., automobilių srautas, neatspindi atvykstančių keliautojų skaičiaus). Turistų skaičiaus analizė apima asmenis, kurie ne tik naudojami įvairiomis turizmo paslaugomis, bet ir apgyvendinimu. Ši analizė neapima lankytojų, kurie naudojami įvairiomis turizmo paslaugomis, bet ne apgyvendinimo paslaugomis. Pagal LR turizmo įstatymą, lankytojas – fizinis asmuo, kuris lanko turizmo išteklius, naudojami jais ir turizmo paslaugomis, išskyrus apgyvendinimo paslaugas. Turistų skaičius žinomas tik Neringos savivaldybės apgyvendinimo įstaigose (įregistruotose oficialiai)¹⁰². Klaipėdos miesto savivaldybės apgyvendinimo įstaigose pateikiamas tik bendras turistų skaičius, neišskiriant turistų skaičiaus Smiltynėje. Atsižvelgiant į tai, kad 2023 m. Kuršių

⁹⁸ LR Kultūros ministerija, 2023.

⁹⁹ Ten pat.

¹⁰⁰ 2024 m. Mėlynosios vėliavos vardas suteiktas 3 Kuršių nerijos paplūdimiams Neringoje: centriniais Nidos, Juodkrantės ir Preilos paplūdimiams.

¹⁰¹ Turizmo poveikis pakrantėms: regioniniai plėtros aspektai, 2008 m.

https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/pe_397260/pe_397260_en.pdf

¹⁰² Apgyvendinimo įstaiga – vietos veiklos rūšies vienetas, teikiantis mokamas trumpalaikio apgyvendinimo paslaugas. Į apgyvendinimo įstaigų statistiką įtraukiami (1) juridiniai asmenys (teikiantys apgyvendinimo paslaugas pagal EVRK 2 red. I sekcijos grupes: 55.1 – viešbučių ir panašių laikinų buveinių veikla, 55.2 – poilsiautojų ir kita trumpalaikio apgyvendinimo veikla, 55.3 – poilsinių transporto priemonių, priekabų aikštelių ir stovyklaviečių veikla, (2) fiziniai asmenys, dirbantys pagal verslo liudijimą (010, 043 kodai pagal „Verslo liudijimų klasifikatorių“) ar (ir) individualios veiklos pažymą ir teikiantys apgyvendinimo veiklos (EVRK 2 red. I sekcija, grupės 55.1, 55.2, 55.3) paslaugas turistams.

nerijoje veikė 234 apgyvendinimo įstaigos, iš kurių Neringos savivaldybėje – 232 (99,2 %) ¹⁰³, Klaipėdos miesto savivaldybėje (Smiltynėje) – 2 (0,8 %) ¹⁰⁴, buvo pasirinkta vertinti tik Neringos savivaldybės turistų skaičių.

Lentelė 4. Turizmo talpos pajėgumai.

Metai	Turistų skaičius	Turistų skaičiaus pokytis (%)	Turistų skaičius 1 km ²	Gyventojų skaičius (metų pradžioje)	Turistų skaičius, tenkantis 1 gyventojui
2013	55847	12,9	621	2.692	21
2014	54719	-2,0	608	2.722	20
2015	57442	5,0	638	2.840	20
2016	59172	3,0	657	2.997	20
2017	61724	4,3	686	3.080	20
2018	76202	23,5	847	3.193	24
2019	90049	18,2	1.001	3.401	26
2020	75069	-16,6	834	3.482	22
2021	74801	-0,4	831	3.609	21
2022	88310	18,8	987	3.903	23
2023	90995	2,4	1.011	4.090	22

Šaltinis: Valstybės duomenų agentūra

Remiantis WTTC/McKinsey ¹⁰⁵ turizmo tankio ir intensyvumo indeksais ir Neringos savivaldybės rodikliais, turizmo tankio rodiklis rodo gana mažą perpildymo riziką (2023 m. 1 km² teko apie 1 tūkst. turistų), nes Kuršių nerija pasižymi nedideliu gyventojų skaičiumi, bet gana dideliu plotu. Turizmo intensyvumo rodiklis rodo didelę perpildymo riziką (≥ 20). Mažiausią riziką turizmo tankis kelia tuomet, kai jo rodiklio reikšmė yra ≤ 75000 , o didžiausią riziką turizmo intensyvumas kelia tuomet, kai jo rodiklio reikšmė yra $\geq 5,3$. Remiantis 2012 m. Neringos savivaldybės bendroju planu, Neringos rekreacinis talpumas pagal pakrantės potencialą galėtų siekti iki 25 tūkst. lankytojų vienu metu (Nidoje – 12, Preiloje – 1, Pervalkoje – 3, Juodkrantėje – 7, Alksnynėje – 2) ¹⁰⁶. Kuršių nerijoje stebimas didelis turizmo sezoniškumas.

Vertinant rekreacinį talpumą, tikslinga taikyti ir priimtinių pokyčių ribos (PPR) (angl. *Limits of Acceptable Change*, LAC) principą. ¹⁰⁷ Ši metodika orientuota į gamtinių išteklių, kultūrinių vertybių ir lankytojų patirčių kokybės išsaugojimą, o ne į griežtą lankytojų skaičiaus limitavimą. PPR padeda nustatyti priimtina aplinkos ir socialinių pokyčių mastą, kad nebūtų pažeista teritorijos ekologinė pusiausvyrą. Sistema grindžiama esminių pokyčių rodiklių (pvz., takų erozijos, gyvūnijos trikdymo, lankytojų tankio) nustatymu bei ribų apibrėžimu. Peržengus šias

¹⁰³ Valstybės duomenų agentūros informacija.

¹⁰⁴ Klaipėdos turizmo informacijos centro duomenys.

¹⁰⁵ Kvítková, Z., Petrů, Z., Houška, P., & Macáková, L. (2022). Impact of the inscription of the cultural landscape on the UNESCO list on tourism destination. In 25th International Colloquium on Regional Sciences (pp. 375-381).

¹⁰⁶ Neringos savivaldybės teritorijos ir jos dalių bendrasis planas. Prieiga per internetą:

https://neringa.lt/data/public/uploads/2022/12/galutinis_-bp-1t-2012-07-17.pdf

¹⁰⁷ Stankey, G.H., Cole, D.N., Lucas, R.C., Petersen, M.E., Frissell, S.S. (1985). The Limits of Acceptable Change (LAC) System for Wilderness Planning. USDA Forest Service General Technical Report INT-176.

ribas, siūloma taikyti valdymo priemonės – reguliuoti srautus, tobulinti infrastruktūrą ar vykdyti informavimo veiklas – siekiant atkurti pageidaujamą būklę.

Turistų skaičius apgyvendinimo įstaigose atspindi tik dalį realios situacijos dėl turizmo statistikoje neapskaitomų vienadienių lankytojų. Lietuvoje mobiliųjų duomenų tyrimo duomenimis, vien 2023 m. gegužės–rugpjūčio mėnesiais bendras užsieniečių keliautojų (turistų ir vienadienių lankytojų) skaičius siekė 119644 ir šis rodiklis turistų skaičių apgyvendinimo įstaigose viršija net 14 kartų¹⁰⁸. Daroma prielaida, kad be užsienio turistų, kurie nakvoja Neringos savivaldybėje, Kuršių nerijoje lankosi didelė dalis vienadienių lankytojų iš užsienio šalių – tai kruizinių laivų keleiviai, gretimose savivaldybėse (Klaipėdos miesto ir rajono, Šilutės rajono, Palangos miesto ir kitose) poilsiaujantys turistai. Atkreipiamas dėmesys, kad į statistiką nėra įtraukiami vienadieniai lankytojai lietuviai.

Tikslus bendras lankytojų ir turistų skaičiaus apskaičiavimas yra sudėtingas. Lentelėje pateiktas turistų skaičius paremtas oficialios statistikos duomenimis ir atspindi gana realų vaizdą, neskaitant neregistruotų apgyvendinimo įstaigų, kurios neteikia duomenų Valstybės duomenų agentūrai. Didžiausia problema – nėra žinomas tikslus lankytojų, atvykusių į Kuršių neriją be nakvynės, skaičius. Pavyzdžiui, Smiltynės perkėlos duomenimis, 2023 m. perkelta 2,87 mln. keleivių į abi puses (iš/į Kuršių neriją), įskaitant dirbančiuosius, gyventojus, turistus ir lankytojus arba daugiau kaip 725 tūkst. transporto priemonių (neskaitant dviračių).

Remiantis Neringos savivaldybės administracijos duomenimis, 2023 m. į Neringą atvyko 126,6 tūkst. transporto priemonių (6 k. mažiau nei perkelta transporto priemonių Smiltynės perkėloje), kurioms nėra suteikta vietinės rinkliavos lengvata. Atkreiptinas dėmesys, kad Neringos savivaldybės administracija fiksuoja tik transporto priemonių, o ne į Neringos savivaldybę atvykstančių asmenų (turistų ir lankytojų) skaičių. Dalis lankytojų ir turistų atvyksta dviračiais ar vandens keliais. Pavyzdžiui, į Kuršių neriją vandens keliais (ne per perkėlas, o iš kitų vietų: Drevernos, Svencelės, Ventainės, Ventės rago, Šilutės) atvyksta apie 4 % visų turistų. Be to, Lietuvos jūrų muziejuje 2023 m. apsilankė 660 tūkst. lankytojų. Visi šie duomenys rodo, kad tikslus lietuvių ir užsienio lankytojų (atvykusių be nakvynės), per metus apsilankančių Kuršių nerijoje, nėra žinomas.

Neringos savivaldybėje esančių turistinių objektų (lankomi objektai, infrastruktūra ir paslaugos) patrauklumas vertinamas pakankamai gerai, tačiau trūksta automobilių stovėjimo ir elektromobilių įkrovimo vietų¹⁰⁹. Neringos savivaldybėje yra plėtojamas elektromobilių įkrovimo stotelių tinklas ir vystoma infrastruktūra. Vertinant turistinių objektų patrauklumą, WC būklė vertinama patenkinamai, pastebima, kad dalis objektų nėra prieinami asmenims su negalia¹¹⁰. Asmenims su judėjimo ar kita negalia pritaikytos infrastruktūros ir paslaugų trūksta ir gamtinėse, ir urbanizuotose teritorijose.

Klaipėdos regione nėra efektyvios regiono lygmens turizmo veiklos planavimo, įgyvendinimo ir stebėsenos sistemos, kuri apimtų darnaus turizmo (aplinkosaugos, ekonominių, socialinių ir kultūrinių klausimų) valdymą. Aiškios turizmo strategijos pasigenda ir gyventojai, dalyvavę 2025 m. apklausoje. 56,5 % (N = 474) visų atsakiusių pasigenda aiškios Neringos ir Klaipėdos savivaldybių turizmo strategijos. Taip mano 62,2% (N = 126) Kuršių nerijoje gyvenančių asmenų ir 52,1% (N = 241) – lankytojų¹¹¹. Kompleksiško požiūrio į turizmo valdymą trūkumas sąlygoja ir Kuršių nerijos turizmo iššūkius ir problemas, t. y. lyderystė ir

¹⁰⁸ Valstybės duomenų agentūra, VŠĮ Keliuk Lietuvoje.

¹⁰⁹ Lietuvos turistinių vietovių patrauklumo vertinimo ataskaita (Keliuk Lietuvoje, 2022).

¹¹⁰ Ten pat.

¹¹¹ 2025 m. sausio mėn. atlikta nereprezentatyvi internetinė apklausa „Kuršių nerijos dabartis ir ateitis. UNESCO vietovės valdymo planas“ (N = 474), skirta pilnamečiams Kuršių nerijos gyventojams ir lankytojams. Apklausa Kuršių nerijos nacionalinio parko direktijos užsakymu atliko tyrimų ir dizaino agentūra „The Critical“.

atsakomybė už aktyvų ir nuolatinį bendradarbiavimą su visomis suinteresuotomis šalimis (turizmo, transporto, aplinkosaugos atstovais, vietos gyventojais ir verslu), kuriant ir įgyvendinant bendrą darnaus turizmo viziją, veiksmus, veiklas bei stebint pažangą.

Turistų¹¹² skaičius Neringoje ženkliai padidėjo 2013-2023 m. – 2013 m. bendras turistų (atvykusių su nakvyne) skaičius buvo 55847, o 2023 m. – 90995¹¹³. Turistų skaičius padidėjo 63 %. Per pastarąjį dešimtmetį lietuvių turistų srautas padidėjo daugiau kaip 2,5 k., o atvykstamojo turizmo srautas sumažėjo beveik dvigubai. Užsienio turistų skaičiaus sumažėjimą lėmė pandemija. Atvykstamasis turizmas atsigauna gana vangiai.

Lyginant 2020 m. ir 2024 m. duomenis, matomas apgyvendinimo įstaigų, nakvynių skaičiaus, numerių skaičiaus bei vietų skaičiaus apgyvendinimo įstaigose mažėjimas (5 lentelė). Galima pastebėti, kad nors turistų skaičius nežymiai didėjo, tačiau nakvynių skaičius sumažėjo gana ženkliai. Minėtoms tendencijoms poveikį galėjo turėti keletas veiksnių – Covid-19 pandemija, besikeičianti geopolitinė situacija, turistų elgsenos pokyčiai, infliacijos didėjimas, perkamosios galios kitimas. Siekiant identifikuoti veiksnius, kurie turėjo didžiausią poveikį, tikslinga atlikti papildomus tyrimus.

Lentelė 5. Turizmo ir apgyvendinimo statistika Neringos sav. (2020 -2024 m.)

	2020	2021	2022	2023	2024	Tendencija, lyginant 2020 ir 2024 m.
Apgyvendinimo įstaigų skaičius	216	247	232	249	206	- 4,85 %
Nakvynių skaičius	210 945	236 852	213 440	204 322	133 180	- 58,39 %
Viešbučių numerių užimtumas	28,1 %	32,1 %	37,5 %	36,6 %	40,3 %	+ 12,2 procentiniai punktai
Numerių skaičius apgyvendinimo įstaigose	1 602	1 727	1 563	1 340	1 281	- 25,06 %
Vietų skaičius apgyvendinimo įstaigose	4 353	4 786	4 237	3 475	3 402	- 27,95 %

Analizuojant apyvartos pagal veiklos vykdymo vietą rodiklių dinamiką, pastebima, kad apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veiklą vykdančių įmonių apyvarta 2019-2023 m.

¹¹² Remiantis LR Turizmo įstatymu, turistais – fizinis asmuo, kuris naudojasi ar siekia pasinaudoti apgyvendinimo ir kitomis turizmo paslaugomis, o lankytojas – fizinis asmuo, kuris lanko turizmo išteklius, naudojasi jais ir turizmo paslaugomis, išskyrus apgyvendinimo paslaugas.

¹¹³ Valstybės duomenų agentūra, VšĮ „Keliauk Lietuvoje“, Turizmo ekonominė nauda.

laikotarpiu sumažėjo 2,22 %. Dirbančių apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veiklą vykdančiose įmonėse asmenų skaičius sumažėjo 6,3 %.

Didžiausia galima rizika – didėjantis turistų ir lankytojų srautas turistinio sezono metu (gegužės–rugpjūčio mėn.), ypač be nakvynės atvykstančių lankytojų srautas. Lankytojų skaičiaus padidėjimą gali lemti planuojama KVJU plėtra. Didėjant kruizinių laivų ir keleivių skaičiui, gali didėti atvykstančių vienadienių lankytojų skaičius. 2024 m. buvo stebimas keleivių skaičiaus (įskaitant ir kruizinių laivų keleivius) augimas – atvyko 381 tūkst. keleivių, t. y. 7 % arba 25 tūkst. keleivių daugiau nei 2023 m. 2025 m. I ketvirčio duomenimis stebimas 2 % arba 0,9 tūkst. keleivių skaičiaus padidėjimas. Keleivių skaičius 2025 m. I ketvirtį siekė 42 tūkst., sulaukta ir pirmo kruizinio laivo su 1,3 tūkst. keleivių¹¹⁴. Nekontroliuojamas lankytojų skaičiaus didėjimas bei rekreacinės veiklos plėtra gali sąlygoti intensyvesnę gamtos išteklių naudojimą ir darbo jėgos bei energijos poreikio didėjimą.

Unikali galimybė. Kuršių nerijoje yra daug galimybių kurti vertingą ir pavyzdingai išsaugotą Vietovę, atsižvelgiant į jos IVV. Tam reikia aiškiai suvokti IVV esmę, jos bruožus, būdus ir galimybes šias savybes panaudoti kuriant ilgalaikę viziją, besiremiančią KNNP tvarkymo ir savivaldybių bendrųjų planų sprendiniais. Jeigu Kuršių nerija būtų suvokiama ne kaip įprastas kurortas su jam būdingomis paslaugomis, o kaip unikali teritorija, turinti išskirtines vertes, jos plėtrai būtų galima taikyti kitokį požiūrį. Užtuot siekus didesnių viešbučių, daugiau restoranų, prieklaukų, įvairių pramogų ir infrastruktūros plėtos, skirtos konkuruoti su žemyniniais kurortais, dėmesį būtų galima sutelkti į pačios nerijos savitumą. Toks požiūris leistų plėtoti veiklas, kurios ne tik atlieptų investuotojų interesus, bet ir sustiprintų teritorijos apsaugą, išryškintų Kuršių nerijos unikalumą, padėtų išlaikyti nuolatinę bendruomenę ir sumažintų sezoniškumą. Kultūriškai ir ekologiškai pažeidžiamai Kuršių nerijai reikia mažiau neigiamą poveikį kraštovaizdžiui keliančio turizmo. Kuršių nerija turi visas galimybes vystytis kaip tvaraus turizmo pavyzdys, tačiau iki šiol tokios galimybės nėra tinkamai išanalizuotos ir įtrauktos į turizmo plėtos strategijas.

Didėja vandens turizmo ir pramoginės laivybos populiarumas ir susidomėjimas ja. Kuriasi vandens turizmo paslaugų klasteriai, į vidaus vandenų laivybos politikos stiprinimą vis daugiau investuoja ir valstybė. Didėja vandens turistų srautai ir keliavimas įvairiomis vandens transporto priemonėmis pažintiniais, pramoginiais, rekreacinės žvejybos tikslais. Plėtojasi atkurta keleivinė laivyba Nemunu į Kuršių marias, į Nidą, iš Klaipėdos į Juodkrantę ir Nidą, iš Šilutės į Nidą, iš Drevernos į Juodkrantę, iš Ventės į Nidą. Didėja Kuršių marių rytinio kranto ir priekrantės lankomumas¹¹⁵. Vis dėlto, vandens turizmo infrastruktūra ir vandens pramogų Kuršių mariose galimybės dar nėra pilnai išnaudotos. Sektoriaus plėtra vyksta chaotiškai, nes nėra vieningos nacionalinės (ir regioninės) laivybos plėtos įgyvendinimo strategijos (LR teritorijos bendrajame plane pateikiami siūlymai šiai plėtrai, tačiau ne įgyvendinimo strategija). Susijusios infrastruktūros plėtra palikta vietos savivaldybių atsakomybei ir galimybėms (tai sąlygoja fragmentišką plėtrą, priklausomą nuo esamų finansavimo šaltinių ir programų, o ne vieningos strateginės krypties įgyvendinimo).

Regiono savivaldybės ir suinteresuoti partneriai esmine regiono turizmo plėtos problema įvardija Klaipėdos regiono turizmo valdymo stoka. Klaipėdos regiono specializacijos strategijoje iki 2030 m. (toliau – KRSS2030)¹¹⁶ numatyta regiono turizmo valdymą vykdyti sukuriant specialią regioninę struktūrą – regiono turizmo organizaciją (RTO, angl. *Destination*

¹¹⁴ KVJUD informacija.

¹¹⁵ Laivybos kličių šalinimo Kuršių mariose galimybių studija. <https://neringa.lt/data/public/uploads/2022/01/laivybos-kliuciu-salinimo-kursiu-mariose-galimybiu-studija.pdf>

¹¹⁶ Klaipėdos regiono specializacijos strategija iki 2030 m. Prieiga internetu: <https://klaipedaregion.lt/specializacija/>

Management Organisation). RTO veikla apimtų koordinavimo veiksmus, susijusius su įvairiomis valdžios institucijomis, suinteresuotomis šalimis, siekiant palengvinti ir paremti turizmo sektoriaus gyvavimą, įtraukti visus susijusius viešojo ir privataus sektoriaus suinteresuotus subjektus, gyventojus ir vietas bendruomenes, kuriant ir įgyvendinant platesnį strateginį mąstymą siekiant galutinio tikslo – užtikrinti turistinės vietovės konkurencingumą ir darnumą trumpuoju, vidutiniu ir ilguoju laikotarpiu. RTO gebėjimas valdyti turistines vietas yra siejamas su darnia ir konkurencinga turistinių vietovių plėtra, kas itin aktualu jautrios gamtinės ir kultūrinės Kuršių nerijos vietovės vystymui ir išsaugojimui. Nors KRSS2030 patvirtinta 2021 m. viduryje, 2025 m. Klaipėdos regione nėra pagrindinių regiono partnerių apsisprendimo ir žingsnių RTO sukurti. Vis dėlto tikslinga kelti klausimą dėl tokios struktūros (mažesnės apimties, pvz. aplink Kuršių marias esančių savivaldybių ir jų teritorijoje veikiančių suinteresuotų subjektų apimtyje) darinio atsiradimo. Tokio darinio atsiradimas leistų efektyviau spręsti aktualius Kuršių nerijos turizmo srities iššūkius ir klausimus, valdyti kylančias rizikas.

5.4. Darnus judumas

Kuršių nerija yra unikali, turinti savitą **susisiekimo sistemą** ir skirtingą jos išvystymo lygį. Tai sąlygota gamtinių, geografinių aplinkybių (siauras, ilgas, smėlėtas ir miškingas pusiasalis). Su Lietuvos žemynine dalimi Kuršių nerija jungiasi vandens keliais Smiltynė – Klaipėda, Nida – Nemuno delta, Juodkrantė – Dreverna. Pagrindinis transporto srautas cirkuliuoja krašto keliu Smiltynė – Nida ir Neringos gyvenvietėse.

Visi atvykstantys naudojami viena iš dviejų Smiltynės perkėlų. Į Kuršių neriją per Šiaurės rago perkėlą (skirtą tik pėstiesiems ir dviratininkams) ir Naująją perkėlą (skirtą pėstiesiems, dviratininkams ir transportui) 2023 m. į abi puses perkelti 2 706 602 asmenys. Didžiausias keliautojų srautas būna liepos ir rugpjūčio mėnesiais (2023 m. liepą buvo perkelti 431 014, o rugpjūtį – 511 560 keleivių, tai sudarė 15,92 % ir 18,9 % viso metinio perkeltų keleivių skaičiaus arba 15 202 keleiviai per parą į abi puses). Šis lankytojų srautas tenka tiek Smiltynėi, tiek Neringai. Tai, kad Vietovę galima pasiekti tik keltu iš Klaipėdos, veikia kaip svarbus kontrolės mechanizmas, ribojantis atvykstančiųjų skaičių.

Klaipėdos miesto bendrajame plane susisiekimo su Kuršių nerija dalyje numatoma trečios perkėlos (kelto) su Kuršių nerija atsiradimo galimybė Klaipėdos pietinėje dalyje. Tai galimai prisidėtų prie transporto srautų mažinimo Klaipėdos miesto centrinėse gatvėse ir Smiltynėje. Būtų tiesiogiai patenkama į Alksnynės įvažiavimo rinkliavos postą krašto kelyje 167. Transporto eismo intensyvumo augimas šiame kelyje pagal daugiametes tendencijas nėra numatomas ir būtų artimas esamam eismui – 1800 automobilių per parą. Planuojant įgyvendinti tokį projektą būtina papildomai atlikti poveikio aplinkai ir poveikio paveldui vertinimą.

Didėjanti rinkliava už įvažiavimą motorinėmis transporto priemonėmis (su vidaus degimo varikliais) iš dalies paskatino intensyvesnį elektromobilių naudojimą kelionėms į Kuršių neriją. Atvykstančiųjų elektromobiliais skaičius didėja. 2021 m. į Neringą įvažiavo 2 127, o 2023 m. – 4 905 elektromobiliai. Intensyviausias įvažiavimas elektromobiliais fiksuojamas liepos ir rugpjūčio mėnesiais (2023 m. 1 198 ir 1 126), ir tai sudaro 4,38 % nuo viso lengvųjų automobilių srauto. Tikėtina, kad įvažiavimas elektromobiliais į Kuršių neriją ateityje didės. Atsižvelgiant į tai, planuojama plėsti savivaldybės administruojamų elektromobilių stotelių tinklą ir infrastruktūrą. Elektromobilių stotelių tinklo plėtojimas iš dalies, nors kol kas nereikšmingai, prisidės prie CO2 emisijų mažinimo.

Kuršių nerijoje yra **dideli atstumai** tarp lankomų objektų (T. Mano muziejus, Parnidžio kopos, Urbo kalnas, Nidos centrinė dalis, paplūdimiai, Vecekrugo kopa, Naglių gamtinio rezervato mokomasis takas, kt.), todėl lankytojai ir vietos gyventojai paprastai naudojami asmeniniais automobiliais ir kiek rečiau renkasi keliavimą alternatyvaus judumo priemonėmis (dviračiais, elektriniais dviračiais, kombinuotu keliavimu (pvz., automobiliu ir pėsčiomis, dviračiais ir pėsčiomis)).

Intensyviausias lengvojo transporto srautas Nidoje. Linijinės formos gyvenvietė palei Kuršių marių pakrantę tęsiasi daugiau nei 3 km, o nuo Kuršių marių pakrantės iki Baltijos jūros paplūdimių atstumas apie 2 km. Nidos centrinė dalis apstatoma lengvaisiais automobiliais, taip kuriant vizualinę kultūrinio kraštovaizdžio taršą. Nidoje, kaip ir kitose Neringos gyvenvietėse, trūksta automobilių statymo aikštelių. Keliavimui pėsčiomis susidaro nemaži atstumai, dėl kurių dažnai renkama keliauti automobiliais.

2025 m. apklausos duomenimis 47,7 % (N = 474) respondentų naudojami automobiliu nuolatos. Gyvenantys Kuršių nerijoje dažniau atsakė, kad automobiliu naudojami nuolatos, o didesnė dalis lankytojų atsakė, kad kartais¹¹⁷. Didžioji dauguma gyvenančių Kuršių nerijoje viešoju transportu naudojami rečiau nei kartą per mėnesį, o didžioji dauguma čia negyvenančių juo išvis nesinaudojo. Beveik 50 % respondentų atsakė, kad yra priversti naudotis asmeniniu transportu dėl viešojo transporto trūkumo.

Susisiekimo problematika. Sezono metu (gegužės – rugsėjo mėn.) kasdien Kuršių nerijos keliais juda apie 4 000 automobilių, o ne sezono metu (spalio – balandžio mėn.) juda apie 1 400 automobilių per parą¹¹⁸. Sezono metu ypač išryškėja ne tik automobilių keliama triukšmo ir oro, bet ir vizualinė tarša dėl daugybės automobilių laikomų prie gyvenamųjų namų, gatvėse ir kitose vietose. Vasaros metu intensyviai lankomas Naglių gamtinio rezervato mokomasis takas, Parnidžio kopa, Raganų kalnas. Lankytojų srautų reguliavimas yra svarbi strateginė priemonė siekiant gerinti aplinkos kokybę bei saugoti šias paveldo vertybes¹¹⁹. Darnaus judumo principų taikymas padėtų mažinti keliavimą individualiais automobiliais, taip mažinant transporto srautus ir CO2 emisijas.

Nuo 2019 iki 2023 m. visų rūšių automobilių srautas į Kuršių neriją sumažėjo 16,07 %¹²⁰, tačiau stebimas su leidimais įvažiuojančių transportų priemonių skaičiaus padidėjimas (17 %). Tokius pokyčius labiausiai sąlygojo padidintas mokesčio tarifas už įvažiavimą į Neringos savivaldybę motorinėmis transporto priemonėmis (nuo birželio 20 d. iki rugpjūčio 20 d.). Šio mokesčio taikymas ypač asmeniniam individualiam transportui tik iš dalies riboja lengvųjų automobilių srautą į Neringos gyvenvietes, nes kasmet didėja įvažiuojančių į Neringą su leidimais skaičius. Kadangi daugėja gyventojų, kurie įsigyja nekilnojamąjį turtą (ne pirmą savo būstą) Neringos gyvenvietėse, tai kėlimasis keltu ir įvažiavimas lengvuju automobiliu jiems neapmokestinamas. Tokia mokesčių rinkimo politika neskatina vietinių ir naujai atvykusių gyventojų keisti savo elgseną darnaus judumo link.

¹¹⁷ 2025 m. sausio mėn. atlikta nereprezentatyvi internetinė apklausa „Kuršių nerijos dabartis ir ateitis. UNESCO vietovės valdymo planas“ (N = 474), skirta pilnamečiams Kuršių nerijos gyventojams ir lankytojams. Apklausą Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcijos užsakymu atliko tyrimų ir dizaino agentūra „The Critical“.

¹¹⁸ Šie skaičiai išvesti kaip vidurkiai, atsižvelgiant į Smiltynės perkėlos teikiamą statistiką ir Alksnynės posto duomenis. Alksnynės postas fiksuoja tuos, kurie įvažiuoja į Neringos savivaldybę, o Smiltynės perkėla - visus automobilius perkeliamus į Kuršių neriją, iš kurių ir tie, kurie neįvažiuoja į Neringos savivaldybę.

¹¹⁹ E. Spiriajevo parengta ekspertinė medžiaga.

¹²⁰ Parengta remiantis Alksnynės posto duomenų suvestine, atsižvelgiant į aritmetines klaidas pateikimas statistikoje. Remiantis patikslintais duomenimis, 2019 m. per postą pravažiavo 368 605 transporto priemonės, o 2023 m. - 309 366 transporto priemonės. Bendras transporto srautas sumažėjo -16,07 proc.

Neringos savivaldybėje trūksta vietinio susisiekimo maršrutų, viešųjų autobusų stotelių gamtinėse teritorijose, prie lankomų objektų, trūksta vietinio susisiekimo maršrutų. Dviračių ir pėsčiųjų tinklas išvystytas gerai, tačiau dideli atstumai neskatina vietos gyventojų ir lankytojų kasdieniams poreikiams keliauti alternatyviai: dviračiais, elektriniais dviračiais, pėsčiomis. Vietiniai autobusai nepritaikyti keliaujančių su dviračiais pavėžėjimui. Viešojo transporto sistema nepatogi vartotojams dėl poreikių neatitinkančio maršrutų dažnumo, ilgo kelionės laiko, nepatogių tvarkaraščių, abejingo požiūrio dėl dviračių gabenimo, nesuderintų persėdimų ir pan.

Krovinio transporto judumas – svarbus bendros transporto sistemos segmentas. Logistikos ir kitos įmonės (kurios savo veiklą registravo Neringos savivaldybėje) turi prisidėti prie darnaus judumo – gabenti krovinius, prekes tik elektra varomais automobiliais. Svarbus darnaus judumo komponentas – viešojo transporto infrastruktūros stiprinimas: didesnis maršrutų dažnumas sezono metu arba vietos gyventojų skatinimas plėtoti pavėžėjimo paslaugas. Tai didintų sąveiką tarp viešojo ir privataus sektoriaus sukuriant bendruomenei priimtina modelį kasdieniam darniam judumui ištikus metus

Neringos savivaldybės susisiekimo infrastruktūros plėtrai dėl intensyvaus transporto srautų, ypač šiltuoju metų laiku, reikia nuolatinės priežiūros ir remonto, darnaus judumo principais pagrįstų alternatyvių transporto sistemų vystymo sprendimų, didelių finansinių investicijų.

Vandens transportas turintis didelį potencialą, nėra integruotas į susisiekimo sistemą, iš esmės nėra reguliarių vežėjų maršrutai, keleiviams nėra galimybės naudotis elektroninėmis atsiskaitymo priemonėmis ir t. t. Nors pusiasalis galėtų būti labiau pasiekiamas mažaisiais laivais iš Kuršių marių žemyninės pakrantės mažųjų uostų, tačiau kol kas keleivinė linijinė laivyba mažaisiais laivais yra nepastovi ir veikia tik sezono metu bei vykdoma privataus verslo subjektų. Mažaisiais laivais į Kuršių neriją atvyksta tik 2-4 % visų lankytojų.¹²¹

Aplink Kuršių marias esančių savivaldybių iniciatyva buvo parengta Laivybos Kuršių mariose kliūčių šalinimo studija¹²², kurioje identifikuoti esminiai laivybos skatinimo trikdžiai, parengtas rekomendacinis veiksmų planas. Studijoje konstatuojama, kad Kuršių mariose vyrauja padrikas laivybos ir vandens turizmo plėtros modelis, kai su laivyba susijusios veiklos planuojamos ir įgyvendinamos atskirų savivaldybių lygmeniu, neturint bendros erdvinės integracijos su kitais uostais, prieklaukomis, krantinėmis bei aplink besikuriančiomis paslaugomis. Studijoje nurodoma, kad svarbiausia laivybos skatinimo sąlyga – aplink Kuršių marias esančių savivaldybių (ir kitų suinteresuotų institucijų ir grupių) bendradarbiavimas, kuris kol kas nėra pakankamas vandens turizmui plėtoti, laivybos kliūtims šalinti, bendroms problemoms spręsti ir bendriems strateginiams tikslams pasiekti.

Dalis Kuršių nerijos gyventojų darbo tikslais kasdien keliauja į kitas vakarų Lietuvos savivaldybes (Klaipėdos miesto ir rajono, Palangos, Kretingos). Vietos gyventojų kasdienio judumo įpročiai turėtų rodyti pavyzdį turistams ir lankytojams.

Darnaus judumo principų taikymas turėtų apimti visus: vietos gyventojus, turistus ir lankytojus ir tuos, kurie Kuršių nerijoje yra deklaravę savo antrąjį būstą ir atvyksta čia periodiškai. Darnus judumas turėtų būti skatinimas per darnaus judumo principų propagavimo edukacines veiklas vietos bendruomenėse.

¹²¹ Duomenys pateikiami remiantis ekspertiniu vertinimu. Atvykstančiųjų skaičius priklauso ir nuo laivybos sąlygų. Keliaujančiųjų vandens transportu į Kuršių neriją vidutiniškai sudaro nuo 14 000 iki 28 000 keleivių per metus (be Klaipėdos perkėlų).

¹²² Laivybos kliūčių šalinimo Kuršių mariose galimybių studija. Prieiga per internetą:

<https://neringa.lt/data/public/uploads/2022/01/laivybos-kliuciu-salinimo-kursiu-mariose-galimybiu-studija.pdf>

Nors Klaipėdos miesto ir Neringos savivaldybių susisiekiama priemonių politika orientuota į darnaus judumo principų taikymo skatinimą, darnaus judumo planai kol kas įgyvendinami fragmentiškai. Be to, Klaipėdos miesto ir Neringos darnaus judumo planai tarpusavyje turi mažai sinchronizuotų veiksmų. Abiejų teritorijų darnaus judumo planuose numatyti veiksmai dėl keleivių ir transporto judėjimo keltais iš Klaipėdos į Smiltynę. Darnaus judumo, turistų srautų valdymo klausimą Kuršių nerijoje numatoma spręsti kuriant integruotą regiono viešojo transporto sistemą (įskaitant ir vandens transportą). Jos sukūrimas įtrauktas į 2023-2029 m. Klaipėdos regiono funkcinės zonos strategijos, finansuojamos iš ES struktūrinių lėšų, veiksmų planą^{123, 124}.

Periodiškai kyla **diskusijos dėl tilto į Kuršių neriją statybos**. Visgi KNNP tvarkymo plane (98 p.) aiškiai nurodyta, kad: „Tilto statyba per Kuršių marias nenumatoma, kaip transporto plėtros požiūriu neefektyvi ir Kuršių nerijos išsaugojimui pavojinga priemonė“ (2012 m.). 2015 m. ICOMOS atsakomosios stebėsenos misijos Kuršių nerijoje ataskaitoje¹²⁵ pažymėta, kad „bet kokio tilto statyba bet kurioje Kuršių marių vietoje turėtų didelį poveikį, kuris nepataisomai pažeistų Vietovės vientisumą (ir dėl to – IVV), tiek vizualiai, tiek fiziškai“. Ataskaitoje taip pat pabrėžiama, kad tilto statyba pakeistų reljefą, augmeniją ir kraštovaizdį žemyninėje dalyje, jautrioje Kuršių marių ekosistemoje ir Kuršių nerijos krante. Keltų pakeitimas tiltu iš esmės pakeistų transporto struktūrą, padidintų automobilių eismo intensyvumą, padidintų oro taršą, sumažintų vietovės rekreacinę vertę¹²⁶, o tai prieštarauja KNNP ir Vietovės apsaugos tikslams. Tiltu nebuvimas šiuo metu veikia kaip viena iš srautų reguliavimo priemonių ir padeda išvengti eismo srautų perkrovos Kuršių nerijoje. Tad būtina išsaugoti dabartinę padėtį ir neskatinti tolesnių diskusijų dėl tilto statybos galimybes.

Infrastruktūros plėtra **Nidos aviacinėje lauko aikštelėje / aerodrome** (skirtinguose dokumentuose šis objektas įvardijamas skirtingai) yra draudžiama nacionaliniais teisės aktais. Bet kokių naujų statinių statyba ar įrenginių, kurių reikėtų aerodromui funkcionuoti, įrengimas negalimas pagal STĮ, Specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymą. Draudimas ilginti lėktuvų nusileidimo-pakilimo taką įtvirtintas KNNP tvarkymo plane. Pagal jį aviacinė lauko aikštelė su minimalia įranga ir lėktuvų nusileidimo-pakilimo taku Nidoje gali būti naudojama sraigtasparniams, sklandytuvams ir lengviesiems lėktuvams atskristi, išskirti ir judėti, o skraidymo tvarka turėtų būti griežtai reglamentuota. Dabartinė lauko aikštelė – nusileidimo-pakilimo takas atitinka reglamentuoto naudojimo reikalavimus, ir toliau jį ilginti draudžiama. Nidos civilinio aerodromo plėtros nenumato ir LR teritorijos bendrasis planas (270 p.). Teritorijoje 2020 m. atlikti aplinkos tvarkymo darbai, atnaujinta aviacinė infrastruktūra leido atnaujinti bendrosios aviacijos skrydžius. Pastebėtina, kad vykdant šiuos darbus nebuvo atliktas poveikio aplinkai ir paveldui vertinimas. Transporto kompetencijų agentūros duomenimis, Nidos aerodrome per dieną vidutiniškai vykdomi tik 1,16 skrydžio, o tai neturi poveikio eismo padidėjimui, triukšmui ir (ar) taršos lygiui. Pažymėtina, kad Nidos aerodrome vyksta įvairios aviacinės šventės, suburiančios šios srities entuziastus, bendraminčius, palaikomas ir tęsiamos Neringos sklandytojų mokyklos tradicijos, siekiant populiarinti išskirtines Kuršių nerijos vertes ir susijusias vertingąsias savybes.

¹²³ Klaipėdos regiono integruoto viešojo transporto koncepcija. Prieiga per internetą: <https://klaipedaregion.lt/wp-content/uploads/2021/09/IVTS-1.pdf> <https://klaipedaregion.lt/wp-content/uploads/2021/09/IVTS-skaiciavimai-1.xlsx>

¹²⁴ 2023-2029 metų Klaipėdos regiono funkcinės zonos strategija. Prieiga per internetą: <https://klaipedosregionas.lt/tarybos-veikla/regiono-pletra/teritorines-strategijos/>

¹²⁵ 2015 m. ICOMOS (dr. Tamás Fejérdy) atsakomosios stebėsenos misijos Kuršių nerijoje (Lietuvoje) ataskaita

¹²⁶ Ten pat.

5.5. Bendradarbiavimas ir visuomenės įtrauktis (apimant švietimą ir sąmoningumo didinimą)

Kuršių nerijos įvaizdis formuojamas vadovaujantis vertingosiomis Kuršių nerijos savybėms, o tai suteikia vietovei išskirtinumą Lietuvos turizmo skatinimo kontekste.

Bendravimas, bendradarbiavimas. KNNPD, atlikdama Vietos valdytojo funkcijas, glaudžiai bendradarbiauja su kitais Kuršių nerijoje veikiančiais viešaisiais subjektais – savivaldybėmis, nacionalinę politiką įgyvendinančiais subjektais ir jų teritoriniais padaliniais, akademinė bendruomenė (GTC, KU Jūros tyrimų institutu, VU ir pan.). Kuršių nerijos valdyme pagal kompetenciją dalyvauja daug skirtingų atsakomybių turinčių institucijų, įskaitant viešuosius subjektus, kurių veiklos sritys tiesiogiai susiję su Vietovės IVV (AAA, AAD, Nacionalinė žemės tarnyba, VMT, Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija, kt.), tačiau bendradarbiavimas tarp skirtingų institucijų ne visada efektyvus, neretai stokojama esamų problemų ir veiklų savininkiškumo jausmo, kuris skatintų plačiau domėtis Vietovės valdymo klausimais ir iššūkiais.

Klaipėdos regione bendradarbiavimo tradicija nėra labai stipri. Nors taikomi skirtingi formatai¹²⁷, centralizuota valdymo sistema ir deklaratyvi regioninė politika neskatina glaudesnio subjektų bendradarbiavimo. Bendradarbiavimas dažnai yra formalus, ribojamas griežtos hierarchinės valdymo struktūros. Vietos valdymo institucijos skeptiškai vertina galimybes aktyviau įtraukti vietos gyventojus, pavienius, su paveldo apsauga susijusius asmenis ir visuomenę į procesų valdymą ir sprendimų priėmimą¹²⁸.

Dažnai valdymo subjektų bendravimas su visuomene, įvairiais suinteresuotais asmenimis yra nukreiptos į kontrolę, priežiūrą, konsultavimą ir informavimą. O teisiškai piliečių, jų grupių, akademinės bendruomenės bei ekspertų įtraukimas į valdymo struktūras įvardytas tik STĮ. Naujojo viešojo valdymo bruožų (visuomenės ir jų grupių įtraukimo į sprendimų priėmimą) Kuršių nerijos valdyme yra nepakankamai.

Vertinant KVJUD veiklos mastą ir jos svarbą regionui, jaučiamas poreikis pereiti prie platesnio lygmens bendradarbiavimo su regiono suinteresuotomis grupėmis, akcentuojant planuojamą intensyvią pietinės KVJU dalies plėtrą ir jos keliamas rizikas. Pastebima, kad Valdymo plano kontekste veikia skirtingo lygmens ir atsakomybių institucijos (KVJU atveju – SM, o KNNP atveju – AM), o tai reikalauja glaudaus bendradarbiavimo sprendžiant Kuršių nerijos apsaugos klausimus tarpinstituciniu lygmeniu.

Trūksta nuoseklios švietimo, kultūros ir aplinkosaugos strategijos, grindžiamos tarpinstituciniu bendradarbiavimu, galinčios užtikrinti stiprų vietos gyventojų vaidmenį saugant Vietovės vertybes. Aktyvus vietos bendruomenių dalyvavimas paveldo išsaugojimo, stebėsenos procesuose bei viešose diskusijose apie kultūros paveldo reikšmę padėtų geriau suprasti Vietovės tarptautinę vertę. Sąlygų piliečių mokslo (angl. Citizen Science) iniciatyvų plėtrai sukūrimas, leistų gyventojams ir lankytojams jaustis neatsiejama Vietovės dalimi ir suvokti išsaugojimo proceso svarbą ne tik vietiniu, bet ir globaliu mastu.

¹²⁷ Klaipėdos regiono plėtros taryba (koordinuoja nacionalinės regioninės politikos įgyvendinimą, skatina apskrities socialinę ir ekonominę plėtrą), asociacija „Klaipėdos regionas“ (regiono savivaldybių įsteigta organizaciją bendrų projektų ir iniciatyvų įgyvendinimui), iki 2018 m. veikė Klaipėdos regiono turizmo taryba.

¹²⁸ Burkšienė, V., Dvorak J., Performance management in protected areas: localizing governance of the Curonian spit national park, Lithuania. Public Administration Issues, no 5, (Special Issue I, electronic edition), pp. 105–124 (in English); DOI: 10.17323/1999-5431-2020-0-5-105-124

Bendruomenių specifika. Dėl sezoniškumo ir specifinės geografinės padėties, Kuršių nerijos gyventojai yra linkę į uždaramą. Tokiai bendruomenių atskirčiai, komunikacijos stakai ir uždaramui didelį poveikį daro ne tik istoriniai, bet ir socialiniai, ekonominiai iššūkiai.

Atvykstant naujiems gyventojams iš kitų Lietuvos regionų, dažniausiai didmiesčių: 1) keičiasi demografiniai procesai, sąlygojantys visuomenės socialinę segregaciją, 2) kuriasi naujos, dažnai uždaros bendruomenės, 3) laikinai gyvenantys gyventojai (įsigiję nekilnojamąjį turtą, bet nuolatos gyvenantys kitur) neturi stiprių ryšių su Vietove, jos kraštovaizdžiu, gamtos, kultūros vertybėmis ir istorine atmintimi.

Visuomenė diferencijuojasi ir dėl skirtingo amžiaus bei socialinių grupių, kuria skirtingas rekreacijos bei kultūrinio poilsio tradicijas. Šios naujos tradicijos dažnai tampa komercinėmis, pritaikomos lankytojų, turistų bei laikinai gyvenančių gyventojų poreikiams. Kartu atsiranda kitokios kultūrinės tradicijos, kitoks Kuršių nerijos gamtos ir kultūros vertybių suvokimas, keičiasi kultūrinės atminties suvokimas. Jis ne visada sutampa su kultūrinės atminties vertybėmis, kurias puoselėja tradicinės vietos bendruomenės. Atskirtis bendruomeniškumo atžvilgiu matyti ir 2025 m. apklausos rezultatuose – nuolat gyvenantys Kuršių nerijoje aktyviai bendravo su kaimynais – 72,2 % (N = 126), tai darė kartą per savaitę. Laikinai gyvenantys asmenys bendravo 21,8 % (N = 87)¹²⁹.

Didžiausias ir kol kas neišsprendžiamas iššūkis yra tai, kad Neringoje daugėja antruosius būstus įsigijančių ir gyvenamąją vietą Neringoje deklaruojančių gyventojų, tačiau tuo pat metu mažėja Vietovėje gyvenančių ugdytinių skaičius. Sąmoningumas ir tapatumas su vieta bei jos vertėmis formuojamas nuo pirmųjų žmogaus gyvenimo akimirų, tad čia labai svarbi yra švietimo ir kultūros rolė, mezgant nuoseklius glaudžius ryšius su jaunu žmogumi bei jo artimaisiais.

Švietimas. Neringos savivaldybėje 2023 m. veikė 4 ugdymo įstaigos: 1-a bendrojo ugdymo mokykla (gimnazija) su ikimokyklinio ugdymo skyriumi Juodkrantėje, 1-a ikimokyklinio ugdymo įstaiga, svarbų vaidmenį atlieka 2 formalųjį švietimą papildančios neformaliojo ugdymo mokyklos: Neringos meno mokykla ir Neringos sporto mokykla¹³⁰. Priešmokyklinio ugdymo programoje dalyvavo 72 vaikai. Neringos gimnazijoje, pagal pradinį, pagrindinį ir vidurinį ugdymą 2023–2024 mokslo metais mokėsi 136 mokiniai¹³¹. Mokinių skaičius savivaldybėje mažėja dėl mažo gimstamumo ir išorinės bei vidinės migracijos (išskyrus 2022–2023 m. dėl atvykusių ukrainiečių)¹³². Nuoseklus moksleivių skaičiaus mažėjimas lėmė ir tai, kad Neringos savivaldybės tarybos 2014 m. balandžio 24 d. sprendimu Nr. T1-69 buvo nutarta uždaryti Juodkrantės Liudviko Rėzos jūrų kadetų mokyklą (vietoj jos nuo 2024 m. veikia KNNP Lankytojų centras su ekspozicija), o Juodkrantės lopšelis-darželis „Vyturėlis“ prijungtas prie Nidos vidurinės mokyklos¹³³.

¹²⁹ 2025 m. sausio mėn. atlikta nereprezentatyvi internetinė apklausa „Kuršių nerijos dabartis ir ateitis. UNESCO vietovės valdymo planas“ (N = 474), skirta pilnamečiams Kuršių nerijos gyventojams ir lankytojams. Apklausa Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcijos užsakymu atliko tyrimų ir dizaino agentūra „The Critical“.

¹³⁰ Ten pat, p. 1.

¹³¹ Neringos savivaldybės 2023 metų švietimo pažangos ataskaita, p. 2. Prieiga per internetą:

[https://www.svis.smm.lt/file/manual/Savaivaldybiu_pazanga/2023%20m/Neringos%20savaivaldyb%C4%97s%202023%20met%C5%B3%20C5%A1vietimo%20pa%C5%BEangos%20ataskaita%20\(2024-01-30%20Nr.%20V10-33\).pdf](https://www.svis.smm.lt/file/manual/Savaivaldybiu_pazanga/2023%20m/Neringos%20savaivaldyb%C4%97s%202023%20met%C5%B3%20C5%A1vietimo%20pa%C5%BEangos%20ataskaita%20(2024-01-30%20Nr.%20V10-33).pdf)

¹³² Neringos savivaldybės 2023 metų švietimo pažangos ataskaita, p. 2. Prieiga per internetą:

[https://www.svis.smm.lt/file/manual/Savaivaldybiu_pazanga/2023%20m/Neringos%20savaivaldyb%C4%97s%202023%20met%C5%B3%20C5%A1vietimo%20pa%C5%BEangos%20ataskaita%20\(2024-01-30%20Nr.%20V10-33\).pdf](https://www.svis.smm.lt/file/manual/Savaivaldybiu_pazanga/2023%20m/Neringos%20savaivaldyb%C4%97s%202023%20met%C5%B3%20C5%A1vietimo%20pa%C5%BEangos%20ataskaita%20(2024-01-30%20Nr.%20V10-33).pdf), p. 6.

¹³³ 2014 metų Neringos savivaldybės mero ataskaita, p. 6. Prieiga per internetą:

<https://neringa.lt/data/public/uploads/2021/06/ataskaitaitikras2014.pdf?lang=eng>.

Švietimo įstaigų uždarymas susijęs su mažėjančiu jaunų šeimų skaičiumi. Mažėjant jaunimo skaičiui¹³⁴, mažėja vietos bendruomenė, kuri ir yra tiesiogiai atsakinga už Vietovės, jos verčių išsaugojimą bei puoselėjimą. Mažėjant mokyklinio amžiaus vaikų skaičiui, nesuformuojant klasių menksta ir mokyklos, kaip darbdavio, konkurencingumas. Teikiamos švietimo paslaugos yra tiesiogiai susijusios su gimnazijos patrauklumu vyresniųjų klasių moksleiviams.

Švietimo paslaugos Neringos savivaldybėje yra koncentruotos Nidoje (išskyrus Juodkrantėje veikiančią lopšelių-darželį „Vyturėlis“). Savivaldybėje esančios keturios gyvenvietės, viena nuo kitos nutolusios nuo 8 iki 30 km. Vienintelė bendrojo ugdymo įstaiga – Neringos gimnazija, yra įsikūrusi Nidoje, todėl visi mokiniai iš kitų gyvenviečių į ją yra pavežami. Toks išsidėstymas lemia ribotą švietimo prieinamumą ir pasirinkimo galimybes, ypač toliau nuo Nidos esančių gyvenviečių, pavyzdžiui, Juodkrantės, gyventojams. Toks geografinis išsidėstymas lemia ribotą švietimo prieinamumą ir pasirinkimo galimybes, ypač toliau nuo Nidos esančių gyvenviečių, pavyzdžiui, Juodkrantės, gyventojams. Siekiamos užtikrinti kokybiškesnį ugdymą, kai kurios šeimos ieško alternatyvų Klaipėdoje.

Tarp pagrindinių švietimo iššūkių taip pat galima išskirti specialistų trūkumą bei ribotas galimybes lankyti neformaliojo ugdymo ir popamokinę veiklą, ypač nutolusiose gyvenvietėse. Trūksta ir aiškios švietimo politikos apie Vietovės svarbą nerijos ir visos šalies gyventojams.

Siekiant spręsti šias problemas, 2024 m. Neringos savivaldybės taryba pritarė Kūrybinių industrijų, gamtamokslinio bei meninio ugdymo klasterio „Neringos talentai 2030“ (toliau – Ugdymo klasteris) koncepcijai ir jos įgyvendinimo gairėms¹³⁵. Tikslas – inicijuoti būtinus pokyčius savivaldybės švietimo sektoriuje, išsaugoti vienintelę gimnaziją Neringoje ir modernizuoti jos veiklą. Ugdymo klasterio veikloje kaip konsultantus-ekspertus planuojama kviešti ir ministerijų atstovus (LR švietimo, mokslo ir sporto ministerija, KM, LR ekonomikos ir inovacijų ministerija).

Kuršių nerijoje (Nidoje ir Smiltynėje) veikia KNNPD Gamtos mokykla, Vilniaus dailės akademijos Nidos meno kolonija bei šios aukštosios mokyklos Klaipėdos fakultetas, Karaliaus Mindaugo profesinio mokymo centro praktinio mokymo bazė Pervalkoje ir GTC Pajūrio biologijos stotis Juodkrantėje, įvairios NVO, vykdančios veiklas jaunimo reikalų, švietimo, kultūros, sporto ir mokslo srityse. KNNPD bendradarbiauja su Neringos ir Klaipėdos miestų priešmokyklinio ir mokyklinio ugdymo įstaigomis. Atsižvelgiant į ugdytinių poreikius, vykdomos specialios edukacinės programos. 2006 m. adaptuotas tarptautinis mokymo vadovas „Pasaulio paveldas – jaunimo rankose“ yra aktuali ir vertinga šviečiamoji priemonė mokymo įstaigoms.

Nors Kuršių nerijos temos apie vertingąsias savybes ir iššūkius palaipsniui yra integruojami į savivaldybės ir teritorijoje įsikūrusių įstaigų švietimo programas, tačiau trūksta kryptingo ir sistemingo dėmesio, stiprinant tarpinstitucinį, tarpdalykinį ir praktinį patiriamąjį mokymąsi, aktualizuojant vietos tapatumo temas.

Žinios apie Vietovę. Kuršių nerijos gyventojų ir visuomenės apklausos duomenimis (2025 m.) didžioji dalis respondentų buvo susipažinę su UNESCO pasaulio paveldo statusu bei jo reikšme Kuršių nerijai. Taip atsakė 64,3 % (N = 471) respondentų, kitiems 35,7 % reikėtų

¹³⁴ E. Spiriajevo 2024 m. ekspertinio demografijos ir socialinių aspektų vertinimo duomenimis, Neringos savivaldybėje 2001-2020 m. laikotarpiu vaikų skaičius 10-14 m. amžiaus grupėje sumažėjo -36,1 proc., ir 15-19 m. jaunuolių skaičius sumažėjo 11 proc., o labiausiai padidėjo 50-54 m. amžiaus gyventojų skaičius (+116 proc.) ir 60-64 m. amžiaus gyventojų (115,8 proc.).

¹³⁵ Kūrybinių industrijų, gamtamokslinio bei meninio ugdymo klasterio „Neringos talentai 2030“ koncepcija ir jos įgyvendinimo gairės.

daugiau informacijos šia tema. Respondentams labiausia trūko informacijos apie klimato kaitos poveikį Kuršių nerijai bei apie UNESCO statuso reikšmę.

Akademinės ir mokslinių tyrimų institucijos aktyviai prisideda prie Kuršių nerijos verčių aktualizavimo akademiniam lygmenyje. Jos skatina diskutuoti, įtraukia vietos bendruomenes ir šalies gyventojus, didindamos informuotumą apie Kuršių nerijos iššūkius bei Vietovės vertės išsaugojimo galimybes.

Informaciją apie Kuršių neriją ir jos vertę tiek turistams, tiek gyventojams teikia įvairios institucijos. Sklaida vykdoma žiniasklaidos, leidybos priemonėmis, muziejų, KTIC Agila, KNNPD edukacinėmis, savanorystės programomis, mokyklų neformalaus ugdymo veikla, kūrybine, projektine veikla aukštosiose mokyklose. Visgi informacija apie Kuršių neriją nėra nuosekli (ypač vertingųjų savybių akcentavimas ir logotipų naudojimas). Nenuosekliai formuojamas Kuršių nerijos vietovės ir joje saugomų vertybių įvaizdis. Vietos bendruomenių, visuomenės informavimui patraukliausiomis priemonėmis išlieka socialiniai tinklai, viešųjų įstaigų interneto svetainės, o vietos gyventojams – gyvai vykstantys susitikimai¹³⁶.

Turistams informacija apie Kuršių neriją yra prieinama interneto svetainėse, leidiniuose, socialiniuose tinkluose, informaciniuose stenduose, o už informacijos sklaidą yra atsakingos viešojo sektoriaus organizacijos – KNNPD, KTIC Agila, Klaipėdos turizmo informacijos centras, nacionalinė turizmo skatinimo agentūra „Keliauk Lietuvoje“.

Informacija apie Vietovę užsienio keliautojams anglų k. pateikiama KTIC Agila ir Klaipėdos turizmo informacijos svetainėse. Apie Kuršių neriją ar maršrutus į/iš jos galima rasti regiono turizmo centruose, tačiau informacija nėra patraukliai pateikiama ir į anglų k. neišversta KNNPD interneto svetainėje.

Visuomenės įtrauktis. Yra įvairių iniciatyvų, skatinančių bendruomenių įsitraukimą į kultūros paveldo išsaugojimą. Pavyzdžiui, Neringos muziejai kviečia vietos bendruomenę kartu kurti muziejų iš turimų eksponatų, aktualizuojant asmenines patirtis ir ryšius su Vietove. Vietos gyventojų siūlymu Neringos savivaldybė 2024 m. apdovanojo Neringos bendruomenės švyturius. Apdovanojimas buvo skirtas bendruomenės nariams, kurie savo buvimu, idėjomis bei iniciatyvomis praturtina bendruomenės gyvenimą¹³⁷. KNNPD vykdo tvarių vietos bendruomenės paslaugų ar prekių ženklavimo KNNP produkto ženklu programą, skatinančią vietos amatininkus ar tvaraus verslo atstovus.

Bendruomenė savo įsitraukimą į Vietovės valdymą vertina kaip ne itin aktyvų. 2025 m. apklausos duomenimis 33,5 % (N = 126) Kuršių nerijos gyventojų kartą per metus ar rečiau ir 29,7% (N = 126) keletą kartų per metus dalyvavo viešų klausimų aptarimuose, talkose, kartą ar keletą kartų per metus dalyvavo apie 32,4% (N = 126) visų gyventojų. Laikini gyventojai dažniausiai išvis nedalyvauja (32,1 %) renginiuose arba dalyvauja 1 kartą per metus ar rečiau (31 %). Tačiau žvelgiant bendrai į vietos bendruomenės įsitraukimą į Vietovės valdymą matyti pozityvi tendencija, nes dauguma dalyvavusių apklausoje jautė atsakomybę už Vietovės vertybių saugojimą (77,7 %, N = 469).

Saugant ir puoselėjant unikalų Kuršių nerijos nematerialųjį kultūros paveldą, svarbų vaidmenį atlieka **individualios iniciatyvos** – ansambliai ir pavieniai asmenys, perduodantys tradicijas ateities kartoms. Norint sustiprinti nematerialiojo kultūros paveldo išsaugojimą ir plėtrą, menininkų bei kultūros organizacijų renginiai (koncertai, festivaliai, dailininkų plenerai,

¹³⁶ 2025 m. sausio mėn. atlikta nereprezentatyvi internetinė apklausa „Kuršių nerijos dabartis ir ateitis. UNESCO vietovės valdymo planas“ (N = 474), skirta pilnamečiams Kuršių nerijos gyventojams ir lankytojams. Apklausa Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcijos užsakymu atliko tyrimų ir dizaino agentūra „The Critical“.

¹³⁷ Apie iniciatyvą: <https://www.etaplus.lt/paskelbti-neringos-bendruomenes-svyturiai-apdovoti-labiausiai-kurortui-nusipelne-bendruomenes-nariai-329842>

diskusijos ir kita intelektualinė veikla) turėtų dažniau būti orientuoti į Kuršių nerijos IVV išsaugojimą. Tam būtina sudaryti palankias sąlygas informacijos apie šias vertybes sklaidai ir prieinamumui įvairioms kultūrinėms iniciatyvoms. Šiam tikslui pasiekti reikalingas didesnis valstybės ir savivaldybių dėmesys – finansinė parama, tradicinių įgūdžių viešinimas bei aktyvesnis vietos bendruomenės įsitraukimas.

5.6. Klimato kaita

Strateginiai dokumentai. Nacionalinė klimato kaitos valdymo darbotvarkė (2021 m.) (toliau – Darbotvarkė)¹³⁸ – pagrindinis dokumentas, skirtas prisitaikymui prie klimato kaitos nacionaliniu lygmeniu. Lietuvos politikos tikslas šioje srityje – sumažinti šalies natūralių ekosistemų ir ekonomikos sektorių esamą ir prognozuojamą pažeidžiamumą, stiprinti prisitaikymo gebėjimus, efektyviai mažinti rizikas ir žalą bei didinti atsparumą klimato kaitai. Kultūros sektoriuje siekiama didinti kultūros paveldo objektų atsparumą gamtiniams, ypač katastrofiniams meteorologiniams reiškiniams. Numatyta: 1) nustatyti kultūros objektų jautrumą ir pažeidžiamumą klimato kaitai; 2) didinti kultūros objektų atsparumą, taikant prisitaikymo prie klimato kaitos priemones.

Darbotvarkės 2021–2030 m. laikotarpio uždaviniai įgyvendinami per Nacionalinį energetikos ir klimato srities veiksmų planą (NEKSVP)¹³⁹. Tai atitinka ES reglamento (2018/1999) dėl Energetikos sąjungos valdymo ir klimato politikos reikalavimus ir apima visas klimato ir energetikos priemones, kurias Lietuva taikys iki 2030 m. Nacionalinis klimato kaitos prisitaikymo planas įvardija klimato kaitą kaip tiesioginę ir netiesioginę grėsmę kultūros paveldui. Staigi tiesioginė žala gali kilti dėl ekstremalių oro sąlygų, o lėtas saugomų objektų nykimas gali būti susijęs su didėjančia vidutine metine temperatūra ir didesniu kritulių kiekiu. Plane yra pateikiamos prisitaikymo prie klimato kaitos priemonės.

Nacionalinis klimato kaitos prisitaikymo planas pateikia bendrą rizikos prognozę kultūros paveldui ir turizmui. 2050 m. ši rizika vertinama kaip maža, o 2100 m. – vidutinė. Plane numatyta svarbi priemonė kultūros paveldui: 2024–2026 m. nustatyti klimato kaitai labiausiai pažeidžiamas kultūros paveldo vietas Klaipėdos savivaldybėje ir parengti veiksmų planą jų atsparumui didinti.

Pagal Lietuvos savivaldybių jautrumo ir pažeidžiamumo klimato kaitai tyrimą¹⁴⁰ (2023 m.) tiek Klaipėdos miesto savivaldybė (iki 2025 m. – pirmoje vietoje, iki 2100 m. – antroje), tiek Neringos savivaldybė (iki 2025 m. – ketvirtoje vietoje) priskiriama prie labiausiai pažeidžiamų savivaldybių Lietuvoje. Klaipėdos miesto savivaldybė 2023 m. turi prisitaikymo prie klimato kaitos planą iki 2030 m.¹⁴¹, Neringos savivaldybė tokio plano neturi, joje nepakankamai išplėtotas vėjo stebėsenos stotelių tinklas stiprėjančio vėjo ir audrų stebėsenai. Neringos

¹³⁸ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas 2021 m. birželio 30 d. nutarimas Nr. XIV-490 „Dėl Nacionalinės klimato kaitos valdymo darbotvarkės patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7eb37fc0db3311eb866fe2e083228059?positionInSearchResult>

¹³⁹ Nacionalinis energetikos ir klimato srities veiksmų planas. LR Energetikos ministerija. Prieiga per internetą: <https://enmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-3/neksvp-atnaujinimas/> ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2024 m. gruodžio 11 d. nutarimas Nr. 1069 „Dėl Nacionalinio energetikos ir klimato srities veiksmų plano 2021–2030 m. patvirtinimo“

¹⁴⁰ Klimato kaitos prognozių sudarymo, nacionalinės studijos apie Lietuvos savivaldybių jautrumą ir pažeidžiamumą klimato kaitai bei jautriausios savivaldybės prisitaikymo prie klimato kaitos plano parengimas. II etapas: Lietuvos savivaldybių jautrumo ir pažeidžiamumo klimato kaitai tyrimas. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerija, 2023. Prieiga per internetą: <https://klimatokaita.lt/media/17620/lietuvos-savivaldybiu-jautrumo-ir-pazeidziamumo-klimato-kaitai-tyrimas.pdf>

¹⁴¹ Klaipėdos miestosaivaldybės prisitaikymo prie klimato kaitos planas. Prieiga per internetą: <https://www.klaipeda.lt/lt/gyventojams/aplinkos-apsauga/tyrimai-ir-planai/12240>

savivaldybei prisitaikymo prie klimato kaitos plano rengimo prievolė numatyta LR prisitaikymo prie klimato kaitos įstatymo projekte¹⁴².

Kuršių nerijos pažeidžiamumo klimato kaitai indekso ataskaita (2024 m.) parengta taikant (pirmą kartą Lietuvoje) James Cooko universiteto (Australija) mokslininkų sukurtą Klimato pažeidžiamumo indekso (KPI) metodiką. Remiantis Tarpvyriausybės klimato kaitos komisijos (angl. *IPCC, The Intergovernmental Panel on Climate Change*) ketvirtąją vertinimo ataskaita, Kuršių nerijos IVV, moksliniais duomenimis ir bendruomenės įžvalgomis, nustatytos pagrindinės klimato grėsmės Kuršių nerijos IVV ir bendruomenei¹⁴³. Ataskaitos duomenimis, didžiausią poveikį Kuršių nerijai iki 2070 m. darys šie veiksniai:

- Vidutinės temperatūros kilimas (oro ir/ ar vandens);
- Krantų erozija;
- Gausių kritulių atvejai.

Prognozės. Lietuva laikoma viena mažiausiai klimato kaitos paveiktų šalių, visgi Baltijos jūros regionas yra jautrus klimato kaitai. Vienas svarbiausių veiksnių yra vandens lygio kilimas, sustiprėję vėjai, sumažėjęs smėlio pernešimas ir netinkamos kranto apsaugos priemonės.

Klimato pokyčiai gali turėti ir teigiamą, ir neigiamą poveikį turizmui. Prognozuojama, kad didėjanti vidutinė metinė temperatūra, mažėjanti santykinė drėgmė ir mažėjantis vidutinis vėjo greitis didins klimatinį turizmo indeksą visoje Lietuvoje. Tačiau neigiami klimato kaitos padariniai žaliems plotams (miškams, želdynams) ir vandens telkiniams gali lemti natūralių turistinių išteklių nykimą ar praradimą.

Klimato kaitos prognozės iki 2070 m. rodo, kad kylanti temperatūra, intensyvėjanti krantų erozija ir gausėjantis kritulių kiekis dar labiau paveiks Vietovę. Pagal RCP8.5 scenarijų¹⁴⁴ prognozuojama didėjanti anglies dioksido emisija, dažnėjančios audros, iki 60 cm pakilęs jūros lygis ir intensyvesnė krantų erozija. Šie pokyčiai ateityje gali kelti iššūkių ne tik gamtai, bet ir kultūrinei aplinkai, darydami poveikį ekonominiams, socialiniams ir kultūriniais ryšiams. Prognozuojamas vandens lygio kilimas itin reikšmingas visoms marių pakrantės gyvenvietėms, infrastruktūrai, krašto keliui Smiltynė – Nida saugumui¹⁴⁵. Atsižvelgiant į tai, būtina skubiai atlikti Kuršių nerijos potvynių rizikos vertinimą pagal skirtingus klimato kaitos scenarijus, identifikuoti padarinių švelninimo priemones ir inicijuoti kompleksinių vidaus vandenų potvynių rizikos

¹⁴² Lietuvos Respublikos prisitaikymo prie klimato kaitos įstatymo projekto 8 str. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/43e03ab0b18511efa81e811ff75635ec?jfwid=jbdzi0b43>

¹⁴³ Heron SF, Zavišaitė J, Bugenienė S, Day JC, Dėringytė R, Kepežinskienė R, Liukaitytė-Kukienė J (2025) Climate Vulnerability Index assessment for the Lithuanian component of the Curonian Spit World Heritage property. Ministry of Culture, Vilnius; and Climate Vulnerability Index, Townsville. 75+ix pp. Prieiga per internetą: https://lrkm.lrv.lt/public/canonical/1742294533/8897/HeronEtAl_2025_CVI-CuronianSpit.pdf

¹⁴⁴ Klimato pokyčiai siejami su tipiniais koncentracijų scenarijais – RCP (angl. *Representative Concentration Pathways*). Ketvirtasis klimatologų sudarytas scenarijus - RCP8.5 - yra pats pesimistiškiausias. Pagal jį valstybėms nemažinant šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimų globali temperatūra išaugtų net 2,6–4,8 laipsnių Celsijaus. Tokiu atveju planetoje gali prasidėti negrįžtami klimato pokyčiai, nežadantys nieko gero nei žmonijai, nei Žemės ekosistemoms. Prieiga per internetą: <https://klimatokaita.lt/aktualijos/duk/kokie-yra-klimato-kaitos-scenarijai/>

¹⁴⁵ Potvynių grėsmės ir rizikos žemėlapis. ArcGis. Prieiga internetu:

https://experience.arcgis.com/experience/7f2d4ca0c74c4857a0620967e530fa4d#widget_6=layer_visibility:%7B%22widget_6-dataSource_4%22%3A%7B%22widget_6-dataSource_4-18ad5474e57-layer-28%22%3Atrue%2C%22widget_6-dataSource_4-18ad5af40e-layer-31%22%3Atrue%7D%7D,active_datasource_id:dataSource_4,center:2370321.2031606305%2C7468715.947934247%2C102100, scale:501447.0953156147, rotation:0, viewpoint:%7B%22rotation%22%3A0%2C%22scale%22%3A501447.0953156147%2C%22targetGeometry%22%3A%7B%22spatialReference%22%3A%7B%22latestWkid%22%3A3857%2C%22wkid%22%3A102100%7D%2C%22x%22%3A2370321.2031606305%2C%22y%22%3A7468715.947934247%7D%7D

valdymo priemonių taikymą nacionaliniu mastu, įvertinant Kuršių neriją kaip integralią šalies vidaus vandenų sistemos dalį.

Pajūrio regione audros ir kiti ekstremalūs reiškiniai, reikšmingai veikiantys krantų, paplūdimių būklę, nėra netikėti. Jie didesniu ar mažesniu mastu kartojasi kiekvienais metais, todėl Kuršių nerijoje turi būti planuojamos ir (ar) rezervuojamos lėšos, kuriami finansiniai mechanizmai, kuriais galėtų naudotis savivaldybės, KNNPD įgyvendindamos Pajūrio programos krantotvarkos priemones, atnaujindamos infrastruktūrą ir padėtų spręsti kitas problemas, su kuriomis dėl audrų ar vyraujančių kranto ardymo tendencijų (nulemtų gamtinių procesų) pajūrio savivaldybės susiduria kasmet.

Pagal pritaikytą KPI metodiką nustatyta, kad bendruomenės pažeidžiamumas klimato kaitai yra žemas. Tai rodo stiprų vietos gyventojų ir institucijų gebėjimą prisitaikyti ir išlaikyti ryšį su šia unikalia teritorija. KPI vertinimo metu buvo aptartos ir pagrindinės prisitaikymo priemonės: miškotvarka, priešgaisrinė apsauga, kopų priežiūra, lankytojų srautų valdymas, kultūros paveldo restauravimo žinių stiprinimas ir visuomenės sąmoningumo didinimas. Svarbu, kad šios priemonės būtų derinamos su Nacionaliniame prisitaikymo prie klimato kaitos plane numatytais veiksmais. Pabrėžiama būtinybė toliau vykdyti mokslinius tyrimus ir tobulinti teisinę bazę, siekiant užtikrinti efektyvesnę Kuršių nerijos apsaugą ir prisitaikymą prie klimato kaitos poveikio.

5.7. SSSG analizė

Stiprybės	
Vietovės apsauga	<ol style="list-style-type: none"> Stipri teisinė apsauga: Vietovė patenka į saugomą teritoriją – KNNP, galioja kultūros paveldo ir kitų sričių teisės aktai, taikomos tarptautinės konvencijos (pvz., Hagos konvencija) Vertingosios savybės išsaugoti taikomi autentiški tvarkymo būdai (pvz., apsauginio pajūrio kopagūbrio priežiūra vykdoma remiantis specialiomis žiniomis, užtikrinančiomis tradicijų tęstinumą) Reguliariai įgyvendinamos Vietovės vertingųjų savybių apsaugos ir priežiūros priemonės: skiriamas reguliarus finansavimas krantotvarkos priemonėms įgyvendinti, išlaikomos ir kitos vertingosios savybės Nuolat stebima kraštovaizdžio ir vertingųjų savybių būklė Išsaugota autentiška architektūra ir urbanistinis kultūros paveldas: išsaugotos kultūros paveldo objektų identitetą atspindinčios formos, medžiagos, puošyba ir kitos vertingosios savybės Vyksta tarpinstitucinis bendradarbiavimas vietos ir regiono lygmeniu: KNNPD – Vietos valdytoja glaudžiai bendradarbiauja su kitais vietos ar regiono lygmeniu veikiančiais viešaisiais subjektais
Darnus vystymasis	<ol style="list-style-type: none"> Vietos valdymui taikomi tvarumo ir „žaliojo kurso“ principai: institucijos atsižvelgia į žaliojo kurso politiką (pvz., KVJU - žaliojo uosto strateginė plėtra). Strateginio planavimo dokumentuose darnus

	<p>turizmas įteisintas kaip vienas iš regiono plėtros tikslų, plėtojamas elektromobilių įkrovimo vietų tinklas</p>
Bendradarbiavimas ir visuomenės įtrauktis	<p>8. Plėtojamas neformalus ugdymas apie Vietovę ir jos vertingąsias savybes: veikia KNNP gamtos mokykla, neformalaus ugdymo programa visos Lietuvos vaikams, skirta komunikuoti Vietovės vertes nacionaliniu mastu</p>
Darnus turizmas	<p>9. Stiprus turizmo sektorius, paremtas unikaliais gamtos ir kultūros ištekliais: turizmui skatinti palanki svetingumo paslaugų pasiūla (gamtos ir kultūros ištekliai, turizmo paslaugos, paplūdimiai (ypač Mėlynosios vėliavos), dviračių takai, pėsčiųjų maršrutai, vandens turizmas, edukacijos, renginiai)</p> <p>10. Palankiai vertinama turistinių objektų infrastruktūra: Neringos savivaldybėje esančių turistinių objektų (aplinka, infrastruktūra ir paslaugos) patrauklumas vertinamas pakankamai gerai</p>
Darnus judumas	<p>11. Plečiamas elektromobilių stotelių tinklas, atliepiant didėjančią elektromobilių naudojimą</p>
Klimato kaita	<p>12. Parengtas strateginis nacionalinis dokumentas: patvirtinta Nacionalinė klimato kaitos valdymo darbotvarkė</p> <p>13. Klimato kaitos prisitaikymo veiksmai, įskaitant kultūros paveldo apsaugą, yra integruoti į ES reikalavimus atitinkantį Lietuvos Nacionalinį energetikos ir klimato srities veiksmų planą (NEKSVP)</p> <p>14. Nacionaliniame klimato kaitos prisitaikymo plane 2024–2026 m. numatyta priemonė Klaipėdos paveldo pažeidžiamumui nustatyti ir atsparumui didinti</p> <p>15. Kuršių nerijai pirmą kartą pritaikyta Klimato pažeidžiamumo indekso Pasaulio paveldo vietai nustatymo metodika.</p>
Silpnybės	
Vietovės apsauga	<p>1. Objektyvių duomenų lankytojų, transporto srautų ir vertingųjų savybių stebėsenai stoka: trūksta patikimos lankytojų bei transporto srautų apskaitos, ypač labiausiai lankomuose objektuose. Kuršių nerijos IVV stebėseną, jos rezultatai nėra susisteminti vienoje programoje, duomenų sistemoje. Taip pat nėra nustatyti visų IVV vertingųjų savybių vertinimo rodikliai ir vertinimo metodikos</p> <p>2. Finansinių išteklių stoka privatiems objektams tvarkyti: kultūros paveldo objektų savininkai neturi pakankamai lėšų jiems tvarkyti</p> <p>3. Sudėtinga institucinė apsaugos sistema: Vietovės valdyme dalyvauja daug įvairių institucijų, tačiau bendradarbiavimo formos tarp jų ne visada yra efektyvios</p> <p>4. Skirtingos Vietovės valdyme dalyvaujančių institucijų pozicijos: savivaldybės, viešos įstaigos ir kitos suinteresuotos šalys turi skirtingus interesus, kartais nesusijusius su vietos identiteto išsaugojimu</p> <p>5. Teisės aktų ir planavimo dokumentų gausa: teisės aktų bei</p>

	<p>planavimo dokumentų gausa kartais kelia susikalbėjimo problemų</p> <p>6. Informacijos dėl vertybių išsaugojimo ekstremalių situacijų atveju stoka: nėra kilnojamųjų muziejinių vertybių išsaugojimo stichinių nelaimių ir ekstremalių atvejų pavojaus atveju aprašo</p>
Darnus vystymasis	<p>7. Ribotas darnaus vystymosi integravimas į valdymą: trūksta konkrečių darnaus vystymosi tikslų vietai</p> <p>8. Bendruomenėms reikalingos infrastruktūros stoka: mažėja socialinės infrastruktūros, reikalingos bendruomenių gyvybiškumui palaikyti (pvz., uždamos mokyklos), nekilnojamas turtas perkamas kaip antras būstas, mažėja būsto pasiūla vietos gyventojams</p> <p>9. Neužtikrinamas architektūros kokybės kriterijų ir vertinimo priemonių taikymas: rekomendacijų taikymas fragmentiškas, trumpėjantys vertinimo procesai, prastėja projektų kokybė, silpnėja pasitikėjimas sprendimais.</p>
Bendradarbiavimas ir visuomenės įtrauktis	<p>10. Silpnas naujakurių ryšys su Vietove: mažėja vietos gyventojų (gyvenančių nuolat), o naujų gyventojų ryšys su Kuršių nerijos vertybėmis, Vietovės identitetu ir įsitraukimas į bendruomeninius procesus Kuršių nerijoje yra silpnas</p> <p>11. Ryški nuolatinių ir sezoninių gyventojų atskirtis</p> <p>12. Ribota UNESCO vertybių tematikos integracija į formalųjį švietimą: Neringos švietimo bei ugdymo programose nėra strateginio požiūrio į Vietovės vertybių išsaugojimą</p>
Darnus turizmas	<p>13. Vietovės perpildymas vasaros sezono metu: didelis turizmo sektoriaus sezoniškumas, sąlygojantis didelį turistų srautą ir apkrovą Vietovei sezono metu</p> <p>14. Ribotas įtraukimo skatinimas: traukos objektai ir viešosios erdvės tik dalinai pritaikytos specialiųjų poreikių turintiems asmenims</p> <p>15. Trūksta informacijos apie lankytojų ir turistų skaičių Vietovėje</p> <p>16. Ribotas darnaus turizmo tikslų įtraukimas į turizmo valdymą: Klaipėdos regione nėra efektyvios regioninio lygmens turizmo veiklos planavimo, įgyvendinimo ir stebėsenos sistemos, kuri apimtų darnaus turizmo (aplinkosaugos, ekonominių, socialinių ir kultūrinių klausimų) valdymą</p>
Darnus judumas	<p>17. Savivaldybių darnaus judumo planų nesusietumas: Klaipėdos miesto ir Neringos darnaus judumo planai tarpusavyje turi mažai sinchronizuotų veiksmų</p> <p>18. Viešojo transporto sistema nėra tinkamai išplėtotą prie lankomų objektų: trūksta viešųjų autobusų stotelių gamtinėse teritorijose, prie lankomų objektų, trūksta vietinio susisiekimo maršrutų</p> <p>19. Vandens transportas nėra integruotas į viešojo transporto sistemą: nėra suformuoti reguliarūs vežėjų maršrutai, keleiviai neturi galimybės naudotis elektroninėmis atsiskaitymo priemonėmis, kt.</p>
Klimato kaita	<p>20. Strateginių dokumentų, skirtų klimato kaitos rizikoms valdyti,</p>

	<p>stoka: Neringos savivaldybė neturi prisitaikymo prie klimato kaitos plano</p> <p>21. Nepakankamai išplėtotas stebėsenos stotelių tinklas vėjo ir audrų stebėsenai</p> <p>22. Didėjanti potvynių ir užliejamų teritorijų rizika ir nepakankamas pasirengimas padarinių prevencijai ir/ar švelninimui.</p>
Grėsmės	
Vietovės apsauga	<p>1. Finansinių išteklių trūkumas kultūros paveldo apsaugai: lėšų ypač trūksta privatiems kultūros paveldo objektams tvarkyti</p> <p>2. Klimato kaita, gamtos stichijos kelia tiesioginę riziką materialiajam kultūros paveldui</p> <p>3. Galimas neigiamas KVJU plėtros poveikis Kuršių nerijos krantams</p>
Darnus vystymasis	<p>4. KVJU plėtra: dėl jos gali padidėti kruizinių laivų skaičius, atitinkamai - turistų srautai Kuršių nerijoje</p> <p>5. Ekonominės veiklos keliami tarša: tarša atsiranda vykdam ekonomines veiklas (pvz., laivyba, žvejyba)</p> <p>6. Autentiškumo nykimas dėl nekilnojamojo turto naudojimo: rekonstrukcijos darbai, jų gausa kelia grėsmę prarasti Kuršių nerijos autentiškumą. Naujų pastatų detalės ir naudojamos medžiagos nekuria išskirtinės vietovės pojūčio</p>
Bendradarbiavimas ir visuomenės įtrauktis	<p>7. Mažėjantis vietos bendruomenių ryšys su Vietovės vertybėmis: besikeičianti vietos bendruomenė (didėjantis naujakurių skaičius) gali skatinti kurti naujas bendruomenes su savo vertybėmis, nekuriant vietos identiteto ir neprisidedant prie vertybių išsaugojimo</p>
Darnus turizmas	<p>8. Turizmo plėtra: galimas neigiamas didėjančios rekreacinės apkrovos, turistinių srautų poveikis Kuršių nerijos kraštovaizdžiui ir ekosistemoms. Didėjantis turistų ir vienadienių lankytojų srautas gali sukelti nepatogumų ir vietos gyventojams</p>
Darnus judumas	<p>9. Vis siūloma tilto statyba negražinamai pažeistų Vietovės vientisumą, padidintų eismą ir taršą</p> <p>10. Nidos aerodromo plėtra galimai neigiamai paveiktų kraštovaizdį bei paveldą</p>
Klimato kaita	<p>11. Klimato kaitos neigiamas poveikis: padažnėję ekstremalūs reiškiniai turi neigiamą poveikį vertingosioms savybėms (pvz., apsauginiam pajūrio kopagūbriui, materialiajam kultūros paveldui, krantodaros procesams, Kuršių nerijos miškų, ypač sengirių, būklei) bei turizmui</p>
Galimybės	
Vietovės apsauga	<p>12. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo stiprinimas: platesnio lygmens bendradarbiavimo su regiono suinteresuotomis grupėmis plėtra (pvz., su KVJUD).</p>

Darnus vystymasis	13. Darnaus vystymosi principų taikymas planavimo dokumentuose (turizmo, judumo, ekonomikos srityse)
Bendradarbiavimas ir visuomenės įtrauktis	<p>14. Sąmoningumo didinimas: sąmoningumo didinimas nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu, skleidžiant informaciją apie Vietovę, jos išskirtinumą ir apie galimybes prisidėti prie jos išsaugojimo</p> <p>15. Vietovės vertybių pažinimo integravimas į švietimo sistemą: aktualiai perteikti Vietovės vertę vietos gyventojams per patyriminį ugdymą, ikimokyklinio ir ankstyvojo ugdymo programas, mokymosi visą gyvenimą programas</p> <p>16. Tinkamų sąlygų gyvybingoms bendruomenėms burtis kūrimas</p> <p>17. Didesnis bendruomenių įtraukimas į Vietovės valdymą: vietos gyventojų ir kitų suinteresuotų šalių įtraukimas rengiant strateginio planavimo dokumentus, ypač materialiojo ir nematerialiojo paveldo apsaugos programas, priimant sprendimus</p>
Darnus turizmas	<p>18. Naujų turizmo paslaugų ir produktų kūrimas ir plėtojimas (pvz. pažintinis, ekologinis, vandens turizmas)</p> <p>19. Turizmo srautų reguliavimas, siekiant sumažinti neigiamą poveikį Vietovei: technologijų panaudojimas automatizuotam lankytojų srauto stebėjimui ir valdymui</p> <p>20. Darnaus turizmo tikslų ir principų integravimas į turizmo valdymą: regiono turizmą valdyti sukuriant regioninę struktūrą – regiono turizmo organizaciją (RTO, angl. <i>Destination Management Organisation</i>).</p> <p>21. Priimtinių pokyčių ribos (LAC) principo taikymas: efektyviau subalansuojami lankytojų srautai ir gamtinių bei kultūrinių vertybių išsaugojimas.</p>
Darnus judumas	<p>22. Bendradarbiavimo stiprinimas vandens turizmo ir laivybos srityje tarp aplink Kuršių marias esančių savivaldybių, kitų suinteresuotų institucijų ir grupių</p> <p>23. Integruotos viešojo transporto sistemos (įskaitant ir vandens transportą) sukūrimas</p>
Klimato kaita	<p>24. Prisitaikymo prie klimato kaitos plano parengimas ir įgyvendinimas</p> <p>25. Finansinių mechanizmų kūrimas ekstremalių situacijų prevencijai ir padariniams šalinti</p> <p>26. Darnaus judumo skatinimas per elektra varomą ir viešąjį transportą</p>

VI SKYRIUS. VEIKSMŲ PLANAS

Veiksmų planas nustato tikslus, uždavinius, priemones, jų vertinimo rodiklius, įgyvendinimo terminus bei atsakingas institucijas. Jis pagal kultūros ministro patvirtintas Valdymo plano rengimo gaires¹⁴⁶ yra suskirstytas į penkias temas kryptis:

1. Vietovės apsauga. Siekiama stiprinti Vietovės apsaugą, užtikrinant specialistų, kurių veikla susijusi su Vietovės išsaugojimu ir valdymu, kompetencijų ir gebėjimų ugdymą, užtikrinti sklandų bendradarbiavimą tarp skirtingų veikėjų grupių (valdytojų, suinteresuotųjų ir vietos bendruomenių), siekiant jų didesnio įtraukimo, t. y. sudaryti prielaidas kuo aktyviau į Vietovės planavimą ir valdymą įsitraukti savivaldos politikams, savivaldybių darbuotojams, mokslo ir verslo, profesinių bendruomenių atstovams ir vietos gyventojams bei jų interesams atstovaujantioms asocijuotoms struktūroms, sutelktomis jėgomis dalyvauti Vietovės išsaugojimo ir valdymo procesuose.

2. Darnus vystymasis. Siekiama, kad veikla Vietovėje atitiktų darnaus vystymosi, ekonominio gyvybingumo, socialinės lygybės, sveikatos, aplinkos kokybės ir klimato kaitos valdymo poreikių suderinamumo reikalavimus. Joje integruota ir darnaus judumo dalis, taikant darnaus judumo principus, siekiant mažinti neigiamą lankytojų srautų poveikį Vietovei, taip pat užtikrinant tvarią turizmo infrastruktūros plėtrą ir (ar) atnaujinimą, numatant priemones įvairaus amžiaus ir poreikių lankytojams, įskaitant žmones su negalia.

3. Darnus turizmas. Siekiama užtikrinti darnią Vietovės lankymo ir turizmo infrastruktūros plėtrą, kuri prisideda prie ilgalaikio Vertybės išsaugojimo, teikia naudą vietos bendruomenėms ir užtikrina kokybišką patirtį lankytojams.

4. Švietimas, sąmoningumo didinimas ir įtrauktis. Siekiama didinti visų veikėjų grupių supratimą apie Vietovę, jos vertę pasauliniame, nacionaliniame ir vietos kontekste, pasitelkiant dalyvaujamojo planavimo procesą.

5. Rizikų valdymas. Įvertinus pagrindines Vietovės grėsmes, įskaitant su klimato kaita susijusias rizikas ir kitų galimų nelaimių pavojus, turi būti taikomos tikslinės valdymo priemonės. Jos apima rizikų mažinimo priemones bei veiksmus, skirtus stiprinti Vietovės atsparumą išoriniams aplinkos, klimato ir žmogaus veiklos veiksniams.

¹⁴⁶ Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2022 m. gegužės 26 d. įsakymas Nr. ĮV-505 „Dėl UNESCO Pasaulio paveldo Lietuvoje valdymo planų rengimo gairių patvirtinimo“

6.1. I Kryptis: Vietovės apsauga

Nr.	Priemonė	Priemonės įgyvendinimo rodiklis	Įgyvendinimo rodiklio siekiama reikšmė						Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas, dalyvaujančios institucijos ir partneriai	Sąsajos su strateginio planavimo, kt. dokumentais
			2026	2027	2028	2029	2030	2031				
T1.	Tikslas: Išsaugoti Vietovės IVV											
U1.1.	Uždavinys: Užtikrinti sistemingą IVV būklės stebėseną ir tyrimus											
P.1.1.1.	Parengti stebėsenos sistemą, apjungiančią visų vertingųjų savybių būklės stebėseną, siekiant ją papildyti trūkstamais Kuršių nerijos IVV vertingųjų savybių būklės stebėsenos rodikliais.	Parengtas dokumentas (1 dok.)	0,3	0,3	0,4	-	-	-	20 tūkst.	Valstybės biudžeto lėšos, kitos teisėtos lėšos	KNNPD, AM, KPD, VSTT, mokslo įstaigos	2023 Periodinė ataskaita 12.2.1 Summary - Management needs; Valstybės kontrolės vertinimo ataskaita „UNESCO pasaulio paveldo objektų valdymas ir saugojimas“ (2024)
P.1.1.2.	Atlikti visos Kuršių nerijos panoramos fotofiksaciją, numatyti papildomus panoramų stebėsenos nuo Kuršių marių taškus, parengti nuo Kuršių marių matomų vertingųjų savybių aprašymus, jų būklės vertinimo rodiklius ir publikuoti parengtą medžiagą skaitmeniniame rinkinyje (albume).	Parengtas skaitmeninis rinkinys (1 vnt.)	-	-	0,5	0,5	-	-	20 tūkst.	Valstybės biudžeto lėšos, projektinis finansavimas	AM, KNNPD, KPD	
P.1.1.3.	Suformuoti KNNP Mokslinės konsultavimo tarybą ir organizuoti jos darbą atliktų, vykdomų ir planuojamų mokslinių tyrimų Kuršių nerijoje	Mokslinės konsultavimo tarybos posėdis (vnt. / metus)	1	1	1	1	1	1	-	Valstybės biudžeto lėšos	KNNPD, mokslo įstaigos	2023 Periodinė ataskaita 12.2.1 Summary - Management needs

Nr.	Priemonė	Priemonės įgyvendinimo rodiklis	Įgyvendinimo rodiklio siekiama reikšmė						Preliminarius lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas, dalyvaujantios institucijos ir partneriai	Sąsajos su strateginio planavimo, kt. dokumentais
			2026	2027	2028	2029	2030	2031				
	aptarimui, mokslinių tyrimų registru vedimui.	Mokslinių tyrimų registras (1 vnt.)	1	-	-	-	-	-	-			
P.1.1.4.	Atlikti prioritetinius tyrimus, reikalingus Kuršių nerijos IVV išsaugojimui ir valdymui. Tyrimų kryptys: <ul style="list-style-type: none"> urbanistinio kraštovaizdžio kaita; nematerialaus kultūros paveldo (sociokultūrinių tradicijų, dvasingumo, Kuršių nerijos socialinio suvokimo bei kolektyvinės atminties) būklė; profesionalioji 1945–1990 m. architektūra. 	Atlikti 3 tyrimai	-	1	-	1	-	1	30 tūkst.	Valstybės biudžeto lėšos, projektinės lėšos	KM, KPD, NSA, KMSA, VSTT, KNNPD	2023 Periodinė ataskaita 12.2.1 Summary - Management needs
P.1.1.5.	Atlikti Kuršių nerijos nekilnojamojo kultūros paveldo objektų būklės inventorizaciją su ekspertiniu vertinimu	Atlikta inventorizacija (1 dok.)	-	-	-	1	-	-	20 tūkst.	Valstybės ir savivaldybių biudžeto lėšos	KPD, NSA, KMSA	Valstybės kontrolės 2024 12 18 ataskaitos „UNESCO pasaulio paveldo objektų valdymas ir saugojimas“ rekomendacija
P.1.1.6.	Sudaryti prioritetinių Kuršių nerijos nekilnojamojo kultūros paveldo objektų, kuriems reikalinga tvarkyba ir priežiūra, sąrašą	Parengtas sąrašas (1 dok.)	-	-	-	1	-	-	-	Valstybės ir savivaldybių biudžeto lėšos	KPD, NSA, KMSA	
P.1.1.7.	Dokumentuoti ir į Nematerialaus kultūros paveldo vertybių sąvadą pateikti nykstančių autentiško nematerialaus kultūros paveldo, kultūrinės atminties ir (ar) sakinės istorijos pavyzdžių bylas.	Nematerialaus kultūros paveldo vertybių bylos pateiktos į Nematerialaus	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	8 tūkst.	Savivaldybių biudžeto lėšos	NSA ir pavaldžios kultūros įstaigos, KMSA ir pavaldžios	

Nr.	Priemonė	Priemonės įgyvendinimo rodiklis	Įgyvendinimo rodiklio siekiama reikšmė						Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas, dalyvaujantios institucijos ir partneriai	Sąsajos su strateginio planavimo, kt. dokumentais
			2026	2027	2028	2029	2030	2031				
		kultūros paveldo sąvadą (2 vnt.)									kultūros įstaigos,	
P.1.1.8.	Skaitmenizuoti Kuršių nerijos IVV vertingąsias savybes atspindinčius elementus, siekiant jų išsaugojimo, prieinamumo ir sklaidos.	Skaitmenizuoti vertingųjų savybių elementai (vnt.)	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	24 tūkst.	Valstybės ir savivaldybių biudžeto lėšos	KPD, NSA ir pavaldžios kultūros įstaigos, KMSA ir pavaldžios kultūros įstaigos, KNNPD.	
P.1.1.9.	Atlikti sufozijos poveikio Kuršių nerijos marių krantams apžvalgą ir įvertinti nuolatinės stebėsenos poreikį bei galimą metodikos rengimo būtinybę.	Parengta apžvalga apie esamą situaciją (lokalizacija, dažnis, poveikio mastas) (dok.)	-	-	-	1	-	-	15 tūkst.	Valstybės biudžeto, kitos teisėtos lėšos	AAA, LGT, AM, mokslo įstaigos, KVJUD	
		Įvertintas poreikis rengti specializuotą metodiką. (dok.)	-	-	-	-	1	-	-	Valstybės biudžeto lėšos		
		Poreikio pagrindimo atveju inicijuojamas metodikos parengimo procesas (vnt.)	-	-	-	-	-	1	-	Valstybės biudžeto lėšos		

Nr.	Priemonė	Priemonės įgyvendinimo rodiklis	Įgyvendinimo rodiklio siekiama reikšmė						Preliminarius lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas, dalyvaujančios institucijos ir partneriai	Sąsajos su strateginio planavimo, kt. dokumentais
			2026	2027	2028	2029	2030	2031				
P.1.1.1.0.	Atnaujinti Kuršių nerijos IVV aprašą, ištaisant kalbinius netikslumus ir peržiūrint informaciją, susijusią su apsaugos ir tvarkymo reikalavimų pokyčiais.	Atnaujintas dokumentas (vnt.)	-	-	-	-	-	1	-	Valstybės biudžeto lėšos	AM, LNUK, KNNPA	2023 Periodinė ataskaita
U1.2.	Uždavinys: Užtikrinti tinkamą IVV vertingųjų savybių būklę											
P.1.2.1.	Įgyvendinti teritorijų ir strateginio planavimo dokumentų sprendinius (kiekviena vietovės valdyme dalyvaujanti institucija įgyvendina pagal kompetenciją).	Įgyvendintų dokumentų sprendinių sk.	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Kaip numatyta dokumentų sprendiniuose	Kaip numatyta dokumentų sprendiniuose	Vietovės valdyme dalyvaujančios institucijos	KNNP tvarkymo planas, Neringos ir Klaipėdos miesto savivaldybės bendrieji planai ir strateginio planavimo dokumentai, kt.
P.1.2.2.	Išsaugoti Juodkrantės ir Nidos sengires, atkuriant arba sudarant sąlygas natūraliai atsikurti tikslinėms medžių rūšims (paprastajai pušiai), formuojant įvairiaamžį medyną	Miško atkūrimo įveisimo projektai (vnt.)	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	40 tūkst.	VMU lėšos, kitos teisėtos lėšos	VMU	KNNP vidinės miškotvarkos projektas
P.1.2.3.	Įgyvendinti gamtotvarkos priemonės gerai baltųjų ir pilkųjų kopų buveinių būklei palaikyti	Prižiūrėta ha per metus	<300	<300	<300	<300	<300	-	243 tūkst.	ES IP, valstybės biudžeto lėšos	KNNPD	KNNP dalies – pajūrio palvės ruožo Europos Bendrijos svarbos smėlynų buveinių bei kraštovaizdžio apsaugos ir tvarkymo veiksmų planą 2025-2035 metams. Raukšlėtalapio erškėčio (<i>Rosa rugosa</i>) gausos reguliavimo KNNP Naglių gamtiniame rezervate 2021–2026 m. veiksmų planas

Nr.	Priemonė	Priemonės įgyvendinimo rodiklis	Įgyvendinimo rodiklio siekiama reikšmė						Preliminarius lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas, dalyvaujantys institucijos ir partneriai	Sąsajos su strateginio planavimo, kt. dokumentais
			2026	2027	2028	2029	2030	2031				
P.1.2.4.	Reguliariai įgyvendinti krantotvarkos priemonės Baltijos jūros krante, siekiant mažinti neigiamus audrų ir rekreacinės veiklos padarinius.	Įgyvendintos Pajūrio juostos tvarkymo programos krypties priemonės	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	260 tūkst./metams iki 2029 m. skirta 1,3 mln.	2021–2027 ES IP, valstybės biudžeto lėšos	AM, KNNPD, VMU, VSTT	Pajūrio juostos įstatymas, Pajūrio juostos tvarkymo programa 2023–2032 m. Lietuvos Baltijos jūros krantotvarkos strategijos nuostatos Helsinkio konvencija dėl Baltijos jūros apsaugos Kuršių nerijos nacionalinio parko tvarkymo planas
P.1.2.5.	Užtikrinti nuolatinį stabilų finansavimą tinkamai apsauginio pajūrio kopagūbrio būklei palaikyti	Kasmet užtikrinamas finansavimas (vnt.)	1	1	1	1	1	1	200-300 tūkst./metams	ES IP, AARP	AM	Pajūrio juostos įstatymas, Pajūrio juostos tvarkymo programa 2023–2032 m. Lietuvos Baltijos jūros krantotvarkos strategijos nuostatos Helsinkio konvencija dėl Baltijos jūros apsaugos Kuršių nerijos nacionalinio parko tvarkymo planas
P.1.2.6.	Įtraukti į Pajūrio juostos tvarkymo programos įgyvendinimą VMU	Teisinio reguliavimo pakeitimai (ne mažiau kaip 2 vnt.)	-	1	1	-	-	-	-	Valstybės biudžeto lėšos	AM, VMU	Pajūrio juostos įstatymas, Pajūrio juostos tvarkymo programa 2023–2032 m.

Nr.	Priemonė	Priemonės įgyvendinimo rodiklis	Įgyvendinimo rodiklio siekiama reikšmė						Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas, dalyvaujantys institucijos ir partneriai	Sąsajos su strateginio planavimo, kt. dokumentais	
			2026	2027	2028	2029	2030	2031					
P.1.2.7.	Vykdyti prevencines priemones gamtinėse teritorijose (lankytojų informavimo, srautų valdymo ir kt. priemonės)	Minimalus prevencinę veiklą gamtinėse teritorijose vykdančių žmonių sk./metams	4	4	4	4	4	4	240 tūkst. (40 tūkst./metams)	Valstybės biudžeto ir kitos teisėtos lėšos	KNNPD, NSA, VMU		
U1.3.	Uždavinys: Sudaryti sąlygas specialistų gebėjimams stiprinti Kuršių nerijos IVV išsaugojimo srityje												
P.1.3.1.	<p>Įtraukti su Pasaulio paveldo išsaugojimu susijusias temas į įvairių sričių specialistų kvalifikacijos kėlimo programas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės: kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimas, vietinių augalų naudojimas • Kultūros paveldo: autentiškumo išsaugojimas restauruojant kultūros paveldo objektus ir kt. • Architektūros: tradicinės architektūros, jos elementų naudojimas, senųjų vilų architektūros tąsa ir kt. • Planavimo: darnaus teritorijų planavimo principų taikymas ir kt., • Statybininkų: ekologiškos statybinės medžiagos, energiją taupančios technologijos, 	Kvalifikacijos kėlimo programų, kuriose integruotos vietovės IVV temos, skaičius (6 vnt.)	-	-	-	-	-	-	6	42 tūkst.	Valstybės biudžeto ir kitos teisėtos lėšos	KM, AM, LAR, LSA, KPD, LKAS, KNNPD, TURA	

Nr.	Priemonė	Priemonės įgyvendinimo rodiklis	Įgyvendinimo rodiklio siekiama reikšmė						Preliminari lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas, dalyvaujančios institucijos ir partneriai	Sąsajos su strateginio planavimo, kt. dokumentais
			2026	2027	2028	2029	2030	2031				
	kultūros paveldo objektų rekonstrukcijos ypatumai ir kt. <ul style="list-style-type: none"> Gidų: Kuršių nerijos kraštovaizdis, istorija, gamta, kultūra, darnus turizmas 											
P.1.3.2.	Stiprinti vadovų ir specialistų, kurių veikla susijusi su vietovės išsaugojimu ir valdymu, kompetencijas ir gebėjimus, siekiant didinti Vietovės atsparumą iššūkiams ir užtikrinti ilgalaikį IVV išsaugojimą.	Kompetencijų ir gebėjimo stiprinimo mokymuose dalyvavusių vadovų ir specialistų skaičius (vnt.)	20	20	20	20	20	20	30 tūkst.	Valstybės ir savivaldybių biudžeto lėšos	AM, KM, VSTT, KPD, KNNPD, KMSA, NSA, VMU	
P.1.3.3.	Siekiant stiprinti institucijų bendradarbiavimą Kuršių nerijos IVV išsaugojimo srityje, paskirti atsakingus kontaktinius asmenis kiekvienoje Vietovės valdyme dalyvaujančioje institucijoje.	Institucijų atstovaujančio /-ių asmenų sk. (bent 4 vnt.)	4	-	-	-	-	-	-	Valstybės ir savivaldybių biudžeto lėšos	NSA, KMSA, VMU, KPD	
P.1.3.4.	Įgyvendinti gerosios patirties mainus tarp Pasaulio paveldo miestų organizacijoje dalyvaujančių miestų bei Kuršių nerijos teritoriją administruojančių savivaldybių, taikyti tinkamus gerosios praktikos pavyzdžius Kuršių nerijoje.	Renginių / susitikimų / pristatymų sk.	-	1	-	1	-	1	30 tūkst.	Valstybės ir savivaldybių biudžeto lėšos	NSA, KMSA, KNNPD	Neringos savivaldybės Strateginės plėtros planas (1.3.2.2.), KNNPD veiklos planas 2024 m. V dalis.

6.2. II Kryptis: Darnus vystymas

Nr.	Priemonė	Priemonės įgyvendinimo rodiklis	Įgyvendinimo rodiklio siekiama reikšmė						Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas, dalyvaujančios institucijos ir partneriai	Sąsajos su strateginiais dokumentais, kt. dokumentais
			2026	2027	2028	2029	2030	2031				
T2.	Tikslas: Integruoti darnaus vystymosi principus į Kuršių nerijoje įgyvendinamus projektus ir veiklas											
U2.1.	Uždavinys: Užtikrinti, kad Kuršių nerijos vietovėje veiklos būtų vykdomos remiantis darnumo principais											
P.2.1.1.	Sprendžiant kvalifikuotų specialistų trūkumo, nuolatinių gyventojų skaičiaus mažėjimo problemą, įsteigti tarpinstitucinę darbo grupę veiksniams planui parengti.	Tarpinstitucinė darbo grupės įsteigimas (vnt.)	1	-	-	-	-	-	-	Valstybės ir savivaldybių biudžeto lėšos	NSA, VSTT, KNNPD, AM	
P.2.1.2.	Inicijuoti diskusijas dėl mokesčių už Kuršių nerijos lankymą surinkimo ir paskirstymo sistemos tobulinimo.	Parengtas sprendimas (vnt.)	-	-	-	1	-	-	-	Valstybės ir savivaldybių biudžeto lėšos	VSTT, AM, SM, NSA, KMSA, SP, KNNPD	
P.2.1.3.	Atnaujinti Kultūros paveldo elektroninių paslaugų informacinę sistemą, tobulinti jos naudojimo įrankius ir konsultuoti gyventojus, siekiant aktyvesnio privačių nekilnojamojo kultūros paveldo savininkų dalyvavimo finansavimo mechanizmuose.	Sistemos atnaujinimas (vnt.)	-	-	-	1	-	-	15 tūkst.	Valstybės biudžeto lėšos, kitos teisėtos lėšos	KPD, KM	
		Gyventojų konsultacijos	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	-	Valstybės biudžeto lėšos	KPD	
P.2.1.4.	Atlikti galimybių vertinimą dėl specialaus įstatymo Kuršių nerijai parengimo tikslingumo.	Atliktas galimybių vertinimas (vnt.)	-	-	1	-	-	-	10 tūkst.	Valstybės biudžeto lėšos	AM, KM	
P.2.1.5.	Įvertinti Kuršių nerijoje veikiančių institucijų funkcijas, siekiant atsisakyti funkcijų dubliavimosi arba aiškiai įvardyti konkrečias funkcijas, ir, poreikiui esant, pakeisti atitinkamus teisės aktus.	Atliktas vertinimas (vnt.)	-	1	-	-	-	-	10 tūkst.	Valstybės biudžeto lėšos	AM, KM, VSTT, KPD, NSA, KMSA, KNNPD, VMU	

Nr.	Priemonė	Priemonės įgyvendinimo rodiklis	Įgyvendinimo rodiklio siekiama reikšmė						Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas, dalyvaujančios institucijos ir partneriai	Sąsajos su strateginiais dokumentais, kt. dokumentais
			2026	2027	2028	2029	2030	2031				
T3.	Tikslas: Įgyvendinti darnaus judumo sprendimus, atsižvelgiant į Vietovės kraštovaizdžio apsaugos ir socialinius poreikius											
U3.1.	Uždavinys: Plėtoti darnią susisiekimo sistemą, skatinti judumą ekologiškais transporto priemonėmis ir išplėsti tam reikalingą infrastruktūrą											
P.3.1.1.	Akualizuoti, atnaujinti ir vystyti vandens transporto jungtis ir infrastruktūrą bei plėtoti susijusias veiklas, grindžiant bendradarbiavimo pagrindu ir užtikrinant tvarumo principus, kaip tai numatyta savivaldybių strateginio planavimo dokumentuose.	Uostų ir prieplaukų infrastruktūros sukūrimas ir vystymas	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	23 mln.	Savivaldybių biudžetas, kitos teisėtos lėšos	NSA, KMSA,	Neringos savivaldybės strateginis plėtros planas 2021–2030 metams (priemonė 1.1.3.3.); 2023–2029 metų Klaipėdos regiono funkcinės zonos strategija; Neringos darnaus judumo strateginis planas (2018 m.)
	Vandens transporto jungčių bei susijusių veiklų išvystymas (vnt.)	-	-	-	-	-	4	200 tūkst.				
P.3.1.2.	Atnaujinant darnaus judumo priemonių planus, formuoti vientisą Klaipėdos regiono viešojo transporto sistemą (įskaitant vandens transportą).	Atnaujintas dokumentas (vnt.)	-	-	-	-	-	4	100 tūkst.	Savivaldybių biudžeto lėšos	NSA, Asoc. Klaipėdos regionas, KMSA, Šilutės r. sav., Klaipėdos r. sav.	
P.3.1.3.	Didinti Vietovės prieinamumą asmenims su specialiaisiais poreikiais.	Įvertinti, kiek ir kokie infrastruktūros objektai Kuršių nerijoje yra pritaikyti specialiųjų poreikių	1	-	-	-	-	-	-	Valstybės biudžeto ir kitos teisėtos lėšos	NSA, KMSA, KNNPD, VMU	2021–2030 metų plėtros programos valdytojos Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos neįgaliesiems tinkamos aplinkos visose

Nr.	Priemonė	Priemonės įgyvendinimo rodiklis	Įgyvendinimo rodiklio siekiama reikšmė						Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas, dalyvaujančios institucijos ir partneriai	Sąsajos su strateginiais dokumentais, kt. dokumentais
			2026	2027	2028	2029	2030	2031				
		turintiems asmenims inventorizaciją (1 vnt.)										gyvenimo srityse plėtros programa
		Susitikimas su specialiuosius poreikius turinčius asmenis atstovaujančiomis institucijomis (vnt.)	-	1	-	-	-	-	-	Valstybės biudžeto ir kitos teisėtos lėšos		
		Infrastruktūros pritaikymas bent 20 proc. pagal išreikštą poreikį (proc.)	-	-	5	5	5	5	100 tūkst.	Valstybės biudžeto ir kitos teisėtos lėšos		
P.3.1.4.	Šiltuoju sezonu užtikrinti keleivių pervežimą trumpais atstumais Neringos savivaldybės teritorijoje, siekiant mažinti lengvųjų automobilių eismą gyvenvietėse ir tarp jų.	Bent 1 papildomas reisas per 1-2 metus (vnt.)	1	-	1	-	1	-	45 tūkst.	Savivaldybės biudžeto lėšos	NSA	Visuomenės apklausa 2025 m.

Nr.	Priemonė	Priemonės įgyvendinimo rodiklis	Įgyvendinimo rodiklio siekiama reikšmė						Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas, dalyvaujančios institucijos ir partneriai	Sąsajos su strateginiais dokumentais, kt. dokumentais
			2026	2027	2028	2029	2030	2031				
P.3.1.5.	Pritaikyti viešąjį transportą keleiviams, keliaujantiems dviračiais	Pritaikyta viešojo transporto priemonių turinčių įrangą dviračių pavėžėjimo paslaugai (proc.)	-	-	50	-	-	-	10 tūkst.	Savivaldybės biudžeto lėšos	NSA	

6.3. III Kryptis: Darnus turizmas

Nr.	Priemonė	Priemonės įgyvendinimo rodiklis	Įgyvendinimo rodiklio siekiama reikšmė						Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas, dalyvaujančios institucijos ir partneriai	Sąsajos su strateginiais dokumentais, kt. dokumentais
			2026	2027	2028	2029	2030	2031				
T4.	Tikslas: Plėtoti darnų turizmą užtikrinant Vietovės IVV išsaugojimą ir kuriant unikalią patirtį lankytojams											
U4.1.	Uždavinys: Užtikrinti darnaus turizmo plėtrą Kuršių nerijoje											
P.4.1.1	Atstovauti Kuršių nerijos interesams kuriamoje regioninėje turizmo organizacijoje (RTO)	Deleguotų atstovų dalyvavimas susitikimuose (vnt.)	1	1	1	1	1	1	-	Valstybės ir savivaldybių biudžeto lėšos	NSA, KMSA, KNNPD	Klaipėdos regiono specializacijos strategija iki 2030 m. Neringos savivaldybės strateginis plėtros

Nr.	Priemonė	Priemonės įgyvendinimo rodiklis	Įgyvendinimo rodiklio siekiama reikšmė						Preliminarūs lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas, dalyvaujantis institucijos ir partneriai	Sąsajos su strateginiais dokumentais, kt. dokumentais
			2026	2027	2028	2029	2030	2031				
P.4.1.2.	Viešinti lėšų, gautų iš turizmo (įvažiavimo į KNNP Neringos savivaldybės administruojamą teritoriją mokėtis; turizmo paslaugų apmokestinimas; ES, valstybės, savivaldybių biudžeto lėšos, lankytojo bilietai ir kt.) surinkimą ir panaudojimą.	Informacija apie lėšų panaudojimą įtraukta į atsakingų institucijų metinės veiklos ataskaitas ir viešai prieinama institucijų interneto svetainėse (ataskaitų sk. vnt.)	1	1	1	1	1	1	-	Valstybės ir savivaldybių biudžeto lėšos	NSA, KMSA, KNNPD	<p>planas iki 2030 m. 1 prioritetas. Darnaus pajūrio ir vandens turizmo bei konkurencingumo augimas.</p> <p>UNESCO World Heritage Sustainable Tourism Online Toolkit. Guide 4 Engaging local communities and businesses</p> <p>UNESCO World Heritage Sustainable Tourism Online Toolkit. Guide 3 Developing effective governance</p>
P.4.1.3.	Periodiškai organizuoti ir vykdyti vietovės lankytojų ir turistų apklausas, renkant aktualius duomenis: demografinė informacija, žinios ir vietovės supratimas, keliavimo būdai, elgesys, pasitenkinimas, lūkesčiai ir poreikiai, lankomų objektų pasiekiamumas, išlaidos ir kt.	Įgyvendintų vietovės lankytojų ir turistų apklausų (>300 respondentų) sk. (vnt.)	-	1	-	1	-	1	30 tūkst.	Valstybės ir savivaldybių biudžeto lėšos, kitos teisėtos lėšos	NSA, KNNPD	<p>UNESCO World Heritage Sustainable Tourism Online Toolkit. Guide 10 Monitoring success with sustainable tourism</p>
P.4.1.4.	Įdiegti integralią lankytojų ir turistų skaičiavimo sistemą, siekiant nustatyti galimas Kuršių nerijos apkrovas ir talpumą.	Ekspertinis vertinimas ir duomenų rinkimo metodikos	-	-	1	-	-	-	100 tūkst.	Valstybės ir savivaldybių biudžeto lėšos, kitos teisėtos lėšos	NSA, KTIC Agila, KTKIC, KMSA, SP, LJM, VŠĮ Keliauk	UNESCO World Heritage Sustainable Tourism Online Toolkit.

Nr.	Priemonė	Priemonės įgyvendinimo rodiklis	Įgyvendinimo rodiklio siekiama reikšmė						Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas, dalyvaujančios institucijos ir partneriai	Sąsajos su strateginiais dokumentais, kt. dokumentais
			2026	2027	2028	2029	2030	2031				
		parengimas (vnt.)									Lietuvoje, KNNPD	Guide 8 Managing visitor behaviour
		Skaičiuoklių ir kitų ekspertiniame vertinime numatytų įrenginių diegimas (vnt.)	-	-	-	0,5	0,5	-				
		Lankytojų skaičiavimo duomenų valdymo sistemos sukūrimas (vnt.)	-	-	-	1	-	-				
P.4.1.5.	Vystyti Smiltynę kaip tvaraus turizmo pavyzdį, įgyvendinant priemones, numatytas Klaipėdos miesto savivaldybės 2021 – 2030 m. strateginiame plėtros plane.	Kaip numatyta strateginiame plėtros plane	1	1	1	1	1	1	Kaip numatyta strateginiame plėtros plane	Kaip numatyta strateginiame plėtros plane	KMSA	Klaipėdos miesto savivaldybės 2021-2030 m. strateginiame plėtros planas, 1.2.1.1. priemonė.

6.4. IV Kryptis: Švietimas, sąmoningumo didinimas ir įtrauktis

#	Priemonė	Priemonės įgyvendinimo rodiklis	Įgyvendinimo rodiklio siekiama reikšmė						Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas, dalyvaujančios institucijos ir partneriai	Sąsajos su strateginiais dokumentais, kt. dokumentais
			2026	2027	2028	2029	2030	2031				
T5.	Tikslas: Didinti vietos bendruomenės, turistų ir lankytojų suvokimą apie Kuršių nerijos IVV											
U5.1.	Uždavinys: Ugdyti bendruomenių supratimą apie Vietovės išsaugojimo svarbą											
P.5.1.1.	Įgyvendinti kultūros paveldo objektų pritaikymo bendruomenės poreikiams projektus Juodkrantėje (arba Smiltynėje) įkuriant medinės architektūros elementų ir medinių laivų restauravimo mokomųjų dirbtuvių infrastruktūrą	Pastato rekonstrukcijos projekto parengimas (vnt.)	-	-	-	1	-	-	15 tūkst.	Valstybės ir savivaldybių biudžeto lėšos, kitos teisėtos lėšos	KM, KPD, NSA, LJM, KNNPD	
		Pastato rekonstrukcijos darbų atlikimas (vnt.)	-	-	-	-	0,5	0,5	700 tūkst.			
		Restauravimo ir kt. dirbtuvėms reikalingos įrangos įrengimas (vnt.)	-	-	-	-	-	1	50 tūkst.			
P.5.1.2.	Tęsti menininkų ir mokslininkų rezidencijų programų įgyvendinimą, įtraukiant Kuršių nerijos IVV interpretavimo ir išsaugojimo temas.	Rezidencijų, orientuotų į Kuršių nerijos IVV interpretavimą ir išsaugojimą, per metus skaičius (10 žmn. / metus)	10	10	10	10	10	10	360 tūkst.	EU Creative Europe, Nordic, Erasmus, valstybės ir savivaldybės biudžeto lėšos, kitos teisėtos lėšos	Vilniaus dailės akademija, GTC, TVRC, NSA, KNNPD	

#	Priemonė	Priemonės įgyvendinimo rodiklis	Įgyvendinimo rodiklio siekiama reikšmė						Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas, dalyvaujantis institucijos ir partneriai	Sąsajos su strateginiais dokumentais, kt. dokumentais
			2026	2027	2028	2029	2030	2031				
P.5.1.3.	Kultūros ir meno projektų finansavimo prioritetų formavime visų institucijų lygmeniu turi būti išlaikytas prioritetas projektams, aktualizuojantiems Lietuvoje esančio Pasaulio paveldo IVV, ir neteikti paramos veikloms, kurios gali prisidėti prie galimos žalos Pasaulio paveldo IVV.	Finansavimo programų, kuriose yra išlaikytas prioritetas, skaičius per metus (vnt.)	4	4	4	4	4	4	-	Valstybės ir savivaldybės biudžeto lėšos	KPD, NSA, KMSA, LKT	
P.5.1.4.	Įgyvendinti tęstines vietos bendruomenines gamtos ar kultūros paveldo tvarkymo akcijas ir talkas	300 dalyvių per metus (vnt.)	300	300	300	300	300	300	18 tūkst.	Valstybės biudžeto lėšos, VMU lėšos	KNNPD, NSA, KMSA, VMU	
U5.2.	Uždavinys: Didinti gyventojų Kuršių nerijos IVV pažinimą per formaliojo ir neformaliojo ugdymo programas											
P.5.2.1.	Įgyvendinti veiklas, skirtas ugdymo klasterio programų vykdytojų žinioms ir gebėjimams stiprinti, siekiant integruoti Kuršių nerijos IVV pažinimo ir mokymosi turinį į Neringos gimnazijos formaliojo ugdymo procesą gimnazijoje ir už jos ribų.	Veiklų skaičius per metus (vnt.)	1	1	1	1	1	1	-	Valstybės ir savivaldybės biudžeto lėšos	KNNPD, NSA, Neringos gimnazija	
P.5.2.2.	Organizuoti renginius (susitikimus, seminarus, kt.) gyventojams apie Kuršių nerijos IVV, jos svarbą ir pažeidžiamumą	Suorganizuoti renginiai (vnt.)	1	1	1	1	1	1	12 tūkst.	Valstybės biudžeto lėšos	KNNPD	
U5.3.	Uždavinys: Didinti turistų ir lankytojų suvokimą apie Kuršių nerijos kultūrinio kraštovaizdžio išskirtinumą											
P.5.3.1.	Parengti ir įgyvendinti informavimo priemonės turistams ir lankytojams apie vietovėje galiojančius apribojimus ir jų svarbą, saugant Kuršių nerijos IVV.	Parengtų priemonių skaičius (vnt.)	1	1	1	1	1	1	30 tūkst.	Valstybės ir savivaldybės biudžeto lėšos, kitos	KNNPD, NSA, KMSA	

#	Priemonė	Priemonės įgyvendinimo rodiklis	Įgyvendinimo rodiklio siekiama reikšmė						Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas, dalyvaujančios institucijos ir partneriai	Sąsajos su strateginiais dokumentais, kt. dokumentais
			2026	2027	2028	2029	2030	2031				
										teisėtos lėšos		
P.5.3.2.	Populiarinti Kuršių nerijos IVV vertingąsias savybes puoselėjančius turizmo produktus (mugėse, žygiuose, ekskursijose, renginiuose ir kt.)	Įgyvendintų viešinio kampanijų, renginių skaičius	5	5	5	5	5	5	50 tūkst.	Valstybės ir savivaldybės biudžeto lėšos	NSA, KTIC Agila, KMSA, KTKIC, KNNPD, Gidų gildija	
P.5.3.3.	Patraukliai pateikti informaciją apie Kuršių nerijos IVV, įskaitant informaciją anglų kalba	Sukurta arba patobulinta interneto svetainė (vnt.)	-	1	-	-	-	-	7 tūkst.	Valstybės biudžeto lėšos	KNNPD	

6.5. V Kryptis: Rizikų valdymas

Nr.	Priemonė	Priemonės įgyvendinimo rodiklis	Įgyvendinimo rodiklio siekiama reikšmė						Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas, dalyvaujančios institucijos ir partneriai	Sąsajos su strateginiais dokumentais, kt. dokumentais
			2026	2027	2028	2029	2030	2026				
T6.	Tikslas: Didinti Kuršių nerijos atsparumą klimato kaitos reiškiniams ir kitoms galimoms rizikoms, užtikrinant IVV apsaugą ilgalaikėje perspektyvoje.											
U6.1.	Uždavinys: Didinti Kuršių nerijos infrastruktūros, paveldo ir bendruomenės atsparumą klimato kaitos, stichinių reiškinų bei žmogaus sukeltų nelaimių poveikiui.											

Nr.	Priemonė	Priemonės įgyvendinimo rodiklis	Įgyvendinimo rodiklio siekiama reikšmė						Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas, dalyvaujantis institucijos ir partneriai	Sąsajos su strateginiais dokumentais, kt. dokumentais
			2026	2027	2028	2029	2030	2026				
P.6.1.1.	Parengti Neringos savivaldybės prisitaikymo prie klimato kaitos planą, užtikrinant suderinamumą su regiono savivaldybių planais	Parengtas dokumentas (vnt.)	-	1	-	-	-	-	20 tūkst.	Valstybės ir savivaldybės biudžeto lėšos	NSA, AM	Lietuvos Respublikos prisitaikymo prie klimato kaitos įstatymo projektas (8 str.)
P.6.1.2.	Atnaujinant Nacionalinį vandenų srities 2022-2027 m. planą, numatyti nacionalinius tikslus, uždavinius ir priemones, skirtas mažinti ir (ar) švelninti galimą jūros lygio kilimo ir potvynių neigiamą poveikį Kuršių nerijos IVV.	Parengtas dokumentas (vnt.)	-	-	1	-	-	-	-	Valstybės biudžeto lėšos	AM	
P.6.1.3.	Kasmet planuoti lėšas ir įgyvendinti fizines priemones, skirtas potencialiems klimato kaitos padariniams sušvelninti, likviduoti ar prisitaikyti prie jų.	Suplanuotų lėšų ir įgyvendintų fizinių priemonių ataskaita (vnt.)	1	1	1	1	1	1	Pagal poreikį	Valstybės ir savivaldybės biudžeto lėšos	NSA, KMSA, AM	Pajūrio juostos įstatymas, Pajūrio juostos tvarkymo programa, Vietos savivaldos įstatymas
P.6.1.4.	Atnaujinti krantinių infrastruktūrą, stiprinant atsparumą galimiems klimato kaitos padariniams.	Atnaujinta krantinių infrastruktūra (proc.)	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	31 mln.	Savivaldybių biudžetas, kitos teisėtos lėšos	NSA, KMSA	Neringos savivaldybės strateginis plėtros planas 2021–2030 metams (priemonė 1.1.3.3.); Neringos darnaus judumo strateginis planas (2018 m.)
P.6.1.5.	Plėsti meteorologinių stebėsenos stotelių tinklą, įrengiant papildomų vėjo matavimo stotelių ar įrenginių infrastruktūrą Kuršių nerijoje.	Įrengta vėjo stebėsenos stotelė ar įrenginys (vnt.)	-	-	-	-	1	-	100 tūkst.		AM, LHMT	Klimato pažeidžiamumo indekso Kuršių nerijai nustatymo ataskaita
P.6.1.6.	Įgyvendinti KVJU plėtros PAV numatytas Kuršių marių krantų stabilizavimo priemones ir vykdyti jų kontrolę	Priemonių įgyvendinimas pagal KVJUD 2026-2029 m.	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Pagal poreikį	Kaip numatyta KVJUD 2026-2029 m. ir	Kaip numatyta KVJUD 2026-2029 m. ir	KVJUD, VSTT, AAD	KVJU pietinės dalies plėtros poveikio aplinkai vertinimas, 2024; KVJU išorinio ir vidinio

Nr.	Priemonė	Priemonės įgyvendinimo rodiklis	Įgyvendinimo rodiklio siekiama reikšmė						Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas, dalyvaujantis institucijos ir partneriai	Sąsajos su strateginiais dokumentais, kt. dokumentais
			2026	2027	2028	2029	2030	2026				
		ir vėlesnių laikotarpių strateginės veiklos plano įgyvendinimo rodiklius							vėlesnių laikotarpių strateginės veiklos planuose	vėlesnių laikotarpių strateginės veiklos planuose		laivybos kanalo tobulinimo (gilinimo ir platinimo), pietinio ir šiaurinio bangolaužių rekonstravimo (statybos) ir dalies Kuršių nerijos šlaito tvirtinimo bei pietinių uosto vartų statybos poveikio aplinkai vertinimas, 2019; KVJUD strateginės veiklos planai
P.6.1.7.	Ženklini Kuršių neriją „Mėlynuoju skydu“ (angl. <i>Blue Shield</i>), siekiant apsaugoti kultūros vertybes ginkluoto konflikto atveju.	Ženklių įrengimas darbo grupės numatytoje vietoje (vnt.)	3	-	-	-	-	-	15 tūkst.	Valstybės biudžeto lėšos	KPD, KNNPD, NSA, KMSA	Vyriausybės 2007-02-23 nutarimas „Dėl išskirtinę kultūrinę vertę turinčių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų, pastatų ir patalpų, skirtų saugoti ir eksponuoti kilnojamasias kultūros vertybes, ženklinauj UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencijos skiriamuoju simboliu, sąrašų patvirtinimo”
P.6.1.8.	Parengti ir patvirtinti Kuršių nerijos kilnojamojų muziejinių vertybių išsaugojimo stichinių nelaimių,	Parengtas dokumentas (vnt.)	-	1	-	-	-	-	15 tūkst.	Savivaldybių biudžeto lėšos	NSA ir pavaldžios kultūros įstaigos,	

Nr.	Priemonė	Priemonės įgyvendinimo rodiklis	Įgyvendinimo rodiklio siekiama reikšmė						Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas, dalyvaujantis institucijos ir partneriai	Sąsajos su strateginiais dokumentais, kt. dokumentais
			2026	2027	2028	2029	2030	2026				
	mobilizacijos ir kitų ekstremalių situacijų pavojaus atveju planą.										KMSA ir pavaldžios kultūros įstaigos	
P.6.1.9.	Vykdyti gyventojų ir lankytojų švietimą bei informavimą apie rizikas ir prevencines priemones, stiprinant atsparumą klimato kaitos, krizių ir nelaimių poveikiui.	Įgyvendintų veiklų skaičius (vnt.)	1	1	1	1	1	1	6 tūkst.	Savivaldybių, VMU biudžeto lėšos, kitos teisėtos lėšos	NSA, KMSA, VMU, KNNPD	
P.6.1.10.	Urbanistinę plėtrą vystyti KNNP tvarkymo plane (2012 m.) nustatytų zonų, kuriose numatytas užstatymas, ribose, taikant LR architektūros įstatyme numatytus kokybės kriterijus ir vertinimo priemones, atsižvelgiant į Kuršių nerijos IVV, autentiškumą, vientisumą bei teritorijos specifiką.	Išlaikytas numatytas užstatymas (2 proc. vietovės sausumos teritorijos)	Nuolat	Nuolat	Nuolat	Nuolat	Nuolat	Nuolat	-	-	NSA, KMSA, KNNPD	KNNP tvarkymo planas, LR architektūros įstatymas, STĮ, LR specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymas, kt. teisės aktai

VII SKYRIUS. VALDYMO PLANO ĮGYVENDINIMAS IR STEBĖSENA

7.1. Valdymo plano įgyvendinimo ciklas

Valdymo plano rengimą, įgyvendinimą ir atnaujinimą prižiūri Priežiūros grupė, kurios sudėtį įsakymu tvirtina aplinkos ministras. Ji formuluoja ir teikia išvadas Vietos valdytojui dėl Valdymo plano rengimo, įgyvendinimo, stebėsenos, atnaujinimo eigos ir konsultuoja Vietos valdytoją su Vietovės valdymu susijusiais klausimais. Priežiūros grupė gali teikti siūlymus AM ir Vietos valdytojui dėl strateginių ir teisinių pokyčių susijusių su Vietovės valdymu.

Valdymo planas yra rengiamas 7-erių metų laikotarpiui, jo įgyvendinimo ir atnaujinimo ciklą derinant su periodinių ataskaitų teikimo ciklu, kuris vyksta vidutiniškai kas aštuonerius metus¹⁴⁷. III-iasis periodinės ataskaitos ciklas, kuriame buvo pateikta informaciją apie Kuršių neriją, baigėsi 2023 m., todėl Valdymo planą užsibrėžta įgyvendinti iki 2031 m.

Siekiant užtikrinti efektyvų Valdymo plano įgyvendinimą, praėjus metams po jo patvirtinimo pradedama vykdyti Valdymo plano įgyvendinimo stebėseną¹⁴⁸. KNNPD renka ir sistemina duomenis, susijusius su Valdymo planu įgyvendinimu ir Vietovės būkle. KNNPD kartą per metus (iki kovo 15 d.) parengia Valdymo plano įgyvendinimo stebėsenos ataskaitą ir teikia ją Priežiūros grupei įvertinti. Ataskaita aptariama Priežiūros grupės posėdyje, kuriame vertinamas įgyvendinimo progresas ir priimami sprendimai dėl galimo Valdymo plano koregavimo. Gavus Priežiūros grupės išvadą dėl stebėsenos ataskaitos, KNNPD ją pateikia AM. Stebėsenos ataskaitoje, pagal Valdymo plane numatytus įgyvendinimo rodiklius vertinama Valdymo plano pažanga, teikiamos pastabos ir pasiūlymai dėl Vietovės išsaugojimo ir jos valdymo gerinimo. Valdymo plano įgyvendinimo stebėsenos ataskaita turi būti viešai prieinama KNNPD ir kitų atsakingų institucijų interneto svetainėse.

Papildomai, ne rečiau kaip kas 7-8 rekomenduojama atlikti visos valdymo sistemos veiksmingumo vertinimą, remiantis UNESCO ir IUCN rekomenduojama metodika, pateikta *Pasaulio paveldo vietovių valdymo efektyvumo vertinimo gairėse* (angl. *Enhancing our Heritage Toolkit 2.0: Assessing Management Effectiveness of World Heritage Properties and Other Heritage Places*).¹⁴⁹ Šio vertinimo tikslas – išanalizuoti ne tik Valdymo plano įgyvendinimo eigą, bet ir visos Kuršių nerijos vietovės valdymo sistemos stiprybes, silpnybes bei gebėjimą reaguoti į kylančias grėsmes. Vertinimas apima šiuos aspektus: teisinė apsauga, visų veikėjų grupių įtraukimas ir bendradarbiavimas, žmogiškieji bei finansiniai ištekliai, Vietovės išsaugojimo rezultatai. Valdymo veiksmingumo vertinimas padeda užtikrinti ilgalaikį valdymo sistemos tobulinimą, todėl rekomenduojama šį vertinimą integruoti į Valdymo plano atnaujinimo procesą.

Siekiant užtikrinti, kad KNVP išliktų dinamiškas ir prisitaikantis prie kintančių sąlygų, jis gali būti peržiūrimas kas 3 metus. Esant objektyvioms aplinkybėms, kurias vertina ir joms pritaria Priežiūros grupė, Valdymo planas ir/ar jo dalys gali būti koreguojamos vadovaujantis bendrosiose nuostatose (I skyrius) nustatytais Valdymo plano tvirtinimo procedūromis. Apie

¹⁴⁷ UNESCO Periodic Reporting. Prieiga per internetą: <https://whc.unesco.org/en/periodicreporting/>

¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2022 m. gegužės 26 d. įsakymas Nr. ĮV-505 „Dėl UNESCO Pasaulio paveldo Lietuvoje valdymo planų rengimo gairių patvirtinimo“

¹⁴⁹ UNESCO (2023). *Enhancing our heritage toolkit 2.0. Assessing Management Effectiveness of World Heritage Properties and Other Heritage Places*. Prieiga per internetą: <https://whc.unesco.org/en/eoh20/>

Valdymo planą ir/ar jo dalių redakcijas būtina informuoti Pasaulio paveldo centrą. Pasibaigus 7-erių metų laikotarpiui, turi būti parengtas naujas Valdymo planas kitam laikotarpiui, atsižvelgiant į to meto esamą situaciją ir iššūkius, su kuriais susiduria atsakingos institucijos. Valdymo plano parengimo, įgyvendinimo, stebėsenos, peržiūros ir atnaujinimo ciklas pateiktas 8 pav. AM užtikrina, kad Valdymo planas būtų reguliariai atnaujinamas, viešinant jo keitimo priežastis, aktualijas ir poreikius, pristatant kintančius politinius ir techninius prioritetus.

Pav. 8. Valdymo plano įgyvendinimo ciklas.

BIBLIOGRAFIJA IR ŠALTINIAI

1. Apibendrinta Lietuvos aplinkos būklės ir jos pokyčių ataskaita 2022 m. Prieiga internetu: [vanduol Aplinkos apsaugos agentūros ataskaita už 2022 m. \(arcgis.com\)](https://arcgis.com)
2. Aplinkos apsaugos agentūros 2024 m. birželio 20 d. sprendimas dėl Klaipėdos valstybinio jūrų uosto pietinės dalies plėtros poveikio. Prieiga internetu: https://drive.google.com/file/d/1GXoJkk4LD1_hMryazkEWu8IBx7baWtJU/view
3. Aplinkos apsaugos agentūros Lietuvos aplinkos būklės ir jos pokyčių ataskaita 2022 m. Vanduo. 8 dalis „Kuršių marių ir Baltijos jūros būklė, pagrindiniai poveikiai“. Prieiga internetu: <https://experience.arcgis.com/experience/08b18f0d2704442cbd47c902f71f9a87/page/vanduo/>
4. ArcGis. Potvynių grėsmės ir rizikos žemėlapis. Prieiga internetu: https://experience.arcgis.com/experience/7f2d4ca0c74c4857a0620967e530fa4d#widget_6=layer_visibility%7B%22widget_6-dataSource_4%22%3A%7B%22widget_6-dataSource_4-18ad5474e57-layer-28%22%3Atrue%2C%22widget_6-dataSource_4-18ad5afb40e-layer-31%22%3Atrue%7D%7D,active_datasource_id:dataSource_4,center:2370321.2031606305%2C7468715.947934247%2C102100,scale:501447.0953156147,rotation:0,viewpoint:%7B%22rotation%22%3A0%2C%22scale%22%3A501447.0953156147%2C%22targetGeometry%22%3A%7B%22spatialReference%22%3A%7B%22latestWkid%22%3A3857%2C%22wkid%22%3A102100%7D%2C%22x%22%3A2370321.2031606305%2C%22y%22%3A7468715.947934247%7D%7D
5. Atvira Klaipėda: <https://www.atviraklaipeda.lt/2019/12/11/patvirtintas-uosto-bendrasis-planas-papildysime/>
6. Baurėnas A., Bevainis L., Česnulevičius A., Mačiulevičiūtė–Turlienė N., Ovodas D., Svilienė R., Šutinienė L., Naglių kopos antropogeninių pokyčių stebėjimas 2023 metais, 2023 m. Prieiga internetu: <https://nerija.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2024/5/PCVxsM9m7ts.pdf>
7. Bučas J., Kuršių nerijos nacionalinis parkas. „Savastis“, Vilnius, 2001 m.
8. Burkšienė. V., Dvorak J., „Performance management in protected areas: localizing governance of the Curonian spit national park, Lithuania“, Public Administration Issues, no 5, (Special Issue I, electronic edition), pp. 105–124; DOI: 10.17323/1999-5431-2020-0-5-105-124
9. Butkus, V., Krasauskas, L., Dovydenas, A., Lietuvos buriavimo raidos istorija. Datos ir įvykiai. Prieiga internetu: <http://www.lbs.lt/Istorija/LIETUVOS%20BURIAVIMO%20RAIDOS%20ISTORIJA.pdf>
10. Didžiojo kormorano populiacijos reguliavimo priemonių įgyvendinimas Juodkrantės kolonijoje ir monitoringo atlikimas trijose perinčiose kolonijose 2023 metais. Prieiga internetu: <https://vst.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2024/6/iQK8vzQtc0.pdf>
11. Dikšaitė L., Grigaitis Ž., Juškevičienė D., Piekienė N., Žemaitienė G., Didžiojo kopagūbrio kraštovaizdžio kaita I ir apsauga Grobšto gamtiniame rezervate I ir Parnidžio kraštovaizdžio draustinyje, 2021 m. Prieiga internetu: [https://nerija.lrv.lt/uploads/nerija/documents/files/Gamtos_vertybes_saugomose_teritorijose_2021\(1\).pdf](https://nerija.lrv.lt/uploads/nerija/documents/files/Gamtos_vertybes_saugomose_teritorijose_2021(1).pdf)
12. Drėmaitė M., Migonytė V., Mankus M., Safronovas V., Neringa. Architektūros gidas, leidykla LAPAS, 2020 m.
13. Gudelis V., Lietuvos jūris ir pajūris: Monografija, 1998 m.
14. Heron SF, Zavišaitė J, Bugenienė S, Day JC, Deringytė R, Kepežinskienė R, Liukaitytė-Kukienė J., Climate Vulnerability Index assessment for the Lithuanian component of the Curonian Spit World Heritage property. Ministry of Culture, Vilnius; ir Climate Vulnerability Index, Townsville, 2025 m. Prieiga internetu: <https://trove.nla.gov.au/work/259373536>
15. ICOMOS, ICOMOS (dr. Tamás Fejérdy) atsakomosios stebėsenos misijos Kuršių nerijoje (Lietuvoje) ataskaita, 2015 m.
16. ICOMOS, ICOMOS (Susan Denyer) patariamosios misijos ataskaita, 2013 m.
17. ICOMOS, ICOMOS stebėsenos misijos Kuršių nerijoje (Lietuvoje ir Rusijos Federacijoje) ataskaita, 2001 m.
18. ICOMOS, Jungtinės ICOMOS (Susan Denyer) ir IUCN (Pierre Gulland) patariamosios misijos Kuršių nerijoje (Lietuvoje) ataskaita, 2009 m.
19. ICOMOS, Jungtinės UNESCO, bendradarbiaujant su IUCN (dr. Gérard Collin) ir ICOMOS (dr. Eeva Ruoff) atsakomosios stebėsenos misijos Kuršių nerijoje (Lietuvoje ir Rusijos Federacijoje) ataskaita, 2010 m.

20. Investicijų projektas „Nidos švyturio statinių komplekso (Taikos g. 10A) įveiklinimas“, 2022 m., vykdytojas VŠĮ „PRIC“, užsakovas BĮ Neringos muziejai.
21. Juodkrantės gyvenvietės kultūros paveldo vietovės apžiūros aktas, Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, Klaipėdos teritorinis skyrius, vyr. specialistas Laisvūnas Kavaliauskas, 2024-10-30 Nr. VSAKI-10.
22. Keliauk Lietuvoje, Lietuvos turistinių vietovių patrauklumo vertinimo ataskaita, 2022 m.
23. Klaipėdos miesto savivaldybės prisitaikymo prie klimato kaitos planas. Prieiga internetu: <https://www.klaipeda.lt/gyventojams/aplinkos-apsauga/tyrimai-ir-planai/12240>
24. Klaipėdos miesto savivaldybės tarybos sprendimas 2023 m. birželio 22 d. Nr. T1-189.
25. Klaipėdos regiono integruoto viešojo transporto koncepcija. Prieiga internetu: <https://klaipedaregion.lt/wp-content/uploads/2021/09/IVTS-1.pdf> <https://klaipedaregion.lt/wp-content/uploads/2021/09/IVTS-skaiciavimai-1.xlsx>
26. Klaipėdos turizmo informacijos centro duomenys.
27. Klaipėdos uostas: <https://portofklaipeda.lt/bendruomene/aplinkosauga/>
28. Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija 2023 m. veiklos ataskaita.
29. Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija 2024 m. I ketvirčio veiklos ataskaita.
30. Klaipėdos valstybinio jūrų uosto pietinės dalies plėtros poveikio aplinkai vertinimo ataskaita, 2023 m. Prieiga internetu: https://portofklaipeda.lt/wp-content/uploads/2023/09/Ataskaita_KVJUD_PAV.pdf
31. Klimato kaitos portalas: <https://klimatokaita.lt/aktualijos/duk/kokieyra-klimato-kaitos-scenarijai/>
32. Kultūros almanachas Doré, 2023 m. Prieiga internetu: https://www.neringosvb.lt/wp-content/uploads/2024/11/DORE_2023_perziurai-su-virseliu.pdf
33. Kultūros vertybių registras: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>
34. Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcija: <https://nerija.lrv.lt/lt/apie-nacionalini-parka/krastovaizdis/>
35. Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcija: <https://nerija.lrv.lt/lt/apie-nacionalini-parka/kulturos-paveldas/zmones-palike-pedsakus/zymus-zmones-susije-su-kursiu-nerija/>
36. Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcija: <https://nerija.lrv.lt/lt/apie-nacionalini-parka/kulturos-paveldas/ivykiai-isingarsine-nerija/menininku-kolonija/>
37. Kuršių nerijos nacionalinio parko kraštovaizdžio struktūra. Prieiga internetu: https://vstt.lrv.lt/uploads/vstt/documents/files/VP_kr_str_schemas/Kursiu_nerijos_NP_krastovaizdio_strukturos_schema.jpg
38. Kuršių nerijos Nominacinė byla. Prieiga internetu: <https://whc.unesco.org/en/list/994/documents/>
39. Kūrybinių industrijų, gamtamokslinio bei meninio ugdymo klasterio „Neringos talentai 2030“ koncepcija ir jos įgyvendinimo gairės.
40. Kvítková, Z., Petrů, Z., Houška, P., & Macáková, L., „Impact of the inscription of the cultural landscape on the UNESCO list on tourism destination“, 25th International Colloquium on Regional Sciences, 2022 m., pp. 375-381.
41. Laivybos kliūčių šalinimo Kuršių mariose galimybių studija. Prieiga internetu: <https://neringa.lt/data/public/uploads/2022/01/laivybos-kliuciu-salinimo-kursiu-mariose-galimybiu-studija.pdf>
42. Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija. Pasaulio paveldo įgyvendinimo gairės. Prieiga internetu: https://www.vsaa.lt/igyvendinimo_gaires.pdf
43. Lietuvos Respublikos aplinkos ir kultūros ministrų 2021 m. vasario 8 d. įsakymas Nr. D1-76/IV-170 „Dėl valstybinio parko ar biosferos rezervato jungtinės tarybos sudarymo tvarkos ir jos veiklos aprašo patvirtinimo“
44. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, pajūrio juostos informacija. Prieiga internetu: <https://am.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/gamtos-apsauga/saugomos-teritorijos-ir-krastovaizdis-zeldynai/pajurio-juosta/>
45. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, publikacija. Prieiga internetu: https://amvmt.lrv.lt/uploads/amvmt/documents/files/MSAS/Publikacijos/2019_04.pdf
46. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, publikacija. Prieiga internetu: https://amvmt.lrv.lt/uploads/amvmt/documents/files/MSAS/Publikacijos/2020_01_Europos_miskus_dziovina_masinis_zievegraziu_isplitimas_V_Vasiliauskas.pdf
47. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2013 m. gruodžio 31 d. įsakymas Nr. D1-1001 „Dėl didžiojo kormorano populiacijos gausos reguliavimo plano patvirtinimo“.
48. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2013 m. liepos 19 d. įsakymas Nr. D1-553 „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko vidinės miškotvarkos projekto ir valstybės įmonės Mažeikių miškų

- urėdijos patikslinto vidinės miškotvarkos projekto patvirtinimo“. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.454033?jfwid=rivwzvpgv>
49. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2017 m. spalio 31 d. įsakymas Nr. D1-885 „Dėl Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“.
 50. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2023 m. spalio 26 d. įsakymas Nr. D1-354 „Dėl Lietuvos pasaulio paveldo vietovės Kuršių nerijos valdymo plano rengimo pradžios ir planavimo tikslo“. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b63ae382743711eeadbcc0bf53e6c339?jfwid=-5hqymeukp>
 51. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. balandžio 23 d. nutarimas Nr. I-1244 „Dėl Dzūkijos, Kuršių nerijos, Žemaitijos nacionalinių parkų, Trakų istorinio nacionalinio parko ir Viešvilės valstybinio rezervato įsteigimo“. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1236>
 52. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. birželio 30 d. įsakymas Nr. ĮV-318 „Dėl nekilnojamojo kultūros paveldo objektų stebėsenos taisyklių patvirtinimo“. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.259744/IQOnpESiev>
 53. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2008 m. sausio 24 d. įsakymas Nr. ĮV-30 „Dėl medinės architektūros paveldo išsaugojimo 2008–2010 metų programos ir medinės architektūros paveldo išsaugojimo 2008–2010 metų programos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.314110>
 54. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2012 m. vasario 16 d. įsakymas „Dėl kultūros paveldo vietovių stebėsenos taisyklių patvirtinimo“. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/tad/tais.418457?jfwid=>
 55. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2020 m. lapkričio 16 d. įsakymas Nr. ĮV-1374 „Dėl kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos 2020–2024 metų veiksmų plano tvirtinimo“. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/475488c4284c11eb8c97e01ffe050e1c?jfwid=32wf8d5n>
 56. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2022 m. gegužės 26 d. įsakymas Nr. ĮV-505 „Dėl UNESCO Pasaulio paveldo Lietuvoje valdymo planų rengimo gairių patvirtinimo“
 57. Lietuvos Respublikos miškų įstatymas. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.6036/asr>
 58. Lietuvos Respublikos prisitaikymo prie klimato kaitos įstatymo projektas. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/43e03ab0b18511efa81e811ff75635ec?jfwid=jbdzi0b43>
 59. Lietuvos Respublikos rinkliavos įstatymas. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.103713?jfwid=bkaxm20k>
 60. Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5627>
 61. Lietuvos Respublikos Seimo 2010 m. gruodžio 22 nutarimas Nr. XI-1248 „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko ir jo zonų ribų plano patvirtinimo“.
 62. Lietuvos Respublikos Seimo 2021 m. birželio 30 d. nutarimas Nr. XIV-490 „Dėl Nacionalinės klimato kaitos valdymo darbotvarkės patvirtinimo“. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7eb37fc0db3311eb866fe2e083228059?positionInSearchResult>
 63. Lietuvos Respublikos specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymas. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/46c841f290cf11e98a8298567570d639?faces-redirect=true>
 64. Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerija: <https://sumin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/vandens-transportas-2/apie-sektoriu-9/>
 65. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 18 d. nutarimas Nr. 1578 „Dėl valstybinių gamtos paminklų Kuršių nerijos nacionaliniame parke paskelbimo“
 66. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. kovo 19 d. nutarimas Nr. 308 „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko nuostatų patvirtinimo“. Prieiga internetu: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.215CA75ACC72/asr>
 67. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. gegužės 19 d. nutarimas Nr. 544 „Dėl institucijų, atsakingų už UNESCO pasaulio paveldo sąraše esančių objektų apsaugą Lietuvoje, paskyrimo“. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.372888>
 68. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. spalio 13 d. nutarimas Nr. 1469 „Dėl Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos nuostatų patvirtinimo“. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.383845/asr>

69. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. birželio 6 d. nutarimas Nr. 702 „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko tvarkymo plano patvirtinimo“
70. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2024 m. birželio 26 d. nutarimas Nr. 527 „Dėl Valstybinės aplinkos monitoringo 2024–2029 metų programos patvirtinimo“.
71. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2024 m. gruodžio 11 d. nutarimas Nr. 1069 „Dėl Nacionalinio energetikos ir klimato srities veiksmy plano 2021–2030 m. patvirtinimo“
72. Lietuvos savivaldybių jautrumo ir pažeidžiamumo klimato kaitai tyrimas. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerija, 2023. Prieiga internetu: <https://klimatokaita.lt/media/17620/lietuvos-savivaldybiu-jautrumo-ir-pazeidziamumo-klimato-kaitai-tyrimas.pdf>
73. List of factors affecting the properties. Prieiga internetu: <https://whc.unesco.org/en/factors/>
74. Nematerialaus kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo būklės bei jos gerinimo galimybių tyrimas, Galutinė ataskaita. Prieiga internetu: <https://www.kulturostyrimai.lt/wp-content/uploads/2022/12/NKP-tyrimo-galutine-ataskaita-12-08-Final.pdf>
75. Nematerialaus kultūros paveldo vertybių sąvadas Lietuvos nacionalinis kultūros centras. Prieiga internetu: <https://savadas.lnkc.lt/lt/vertybes/vertybiu-sarasas/?page=2>
76. Neringa - kultūros sala: <https://www.kulturossala.lt/lt/nidos-kulturos-ir-turizmo-informacijos-centras-agila/>
77. Neringos lankytojų apklausos ataskaita, 2020 m.
78. Neringos savivaldybė, 2014 metų Neringos savivaldybės mero ataskaita. Prieiga internetu: <https://neringa.lt/data/public/uploads/2021/06/ataskaitaitikras2014.pdf?lang=eng>
79. Neringos savivaldybės 2023 metų švietimo pažangos ataskaita. Prieiga internetu: [https://www.svis.smm.lt/file/manual/Savaivaldybiu_pazanga/2023%20m/Neringos%20savivaldyb%C4%97s%202023%20met%C5%B3%20%C5%A1vietimo%20pa%C5%BEangos%20ataskaita%20\(2024-01-30%20Nr.%20V10-33\).pdf](https://www.svis.smm.lt/file/manual/Savaivaldybiu_pazanga/2023%20m/Neringos%20savivaldyb%C4%97s%202023%20met%C5%B3%20%C5%A1vietimo%20pa%C5%BEangos%20ataskaita%20(2024-01-30%20Nr.%20V10-33).pdf),
80. Neringos savivaldybės bendrasis planas, 2012 m.
81. Neringos savivaldybės tarybos sprendimas 2023 m. lapkričio 30 d. Nr. T1-272.
82. Neringos savivaldybės teritorijos ir jos dalių bendrasis planas. Prieiga internetu: https://neringa.lt/data/public/uploads/2022/12/galutinis_bp-1t-2012-07-17.pdf
83. Nidos gyvenvietės kultūros paveldo vietovės apžiūros aktas, Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, Klaipėdos teritorinis skyrius, vyr. specialistas Laisvūnas Kavaliauskas, 2024-10-30 Nr. VSAKI-11.
84. Paminklas kuršininkams. Prof. dr. Dalių Kiseliūnaitę kalbina Raimonda Ravaitytė-Meyer, Kultūros almanachas „Dorė“, 2023 m., Druka, Klaipėda
85. Pasaulio paveldo centras: <https://whc.unesco.org>
86. Pasaulio paveldo komiteto 2014 m. sprendimas Nr. 38 COM 7B.28.
87. Pasaulio paveldo komiteto 2000 m. sprendimas Nr.24 COM X.C.1. Prieiga internetu: <https://whc.unesco.org/en/decisions/2470>
88. Pasaulio paveldo komiteto 2014 m. sprendimas Nr. 38 COM 8E. Prieiga internetu: <https://whc.unesco.org/en/decisions/6149>
89. Pasaulio paveldo komiteto 2016 m. sprendimas Nr. 40 COM 7B.53
90. Pasaulio paveldo komiteto 2018 m. sprendimas Nr. 42 COM 7B.25. Prieiga internetu: <https://whc.unesco.org/en/decisions/7254>
91. Pasaulio paveldo konvencijos įgyvendinimo gairės, WHC.24/01, 2024 m. liepos 31 d.
92. Pervalkos gyvenvietės kultūros paveldo vietovės apžiūros aktas, Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos Klaipėdos teritorinis skyrius, vyr. specialistė Gintarė Plauškaitė, 2024-04-19 Nr. VSAKI-7.
93. Povilanskas R., Armaitienė A., „Neringos kurortologinių išteklių įvertinimo ir panaudojimo sveikatinimo srityje galimybių studija“, Klaipėdos universiteto Sveikatos mokslų fakulteto Rekreacijos ir turizmo katedra, 2010 m.
94. Povilanskas R., Bautrėnas A., Urbis A., Mačiulevičiūtė-Turlienė N., Morkūnaitė R., Jurkus E., Pilkųjų ir baltųjų kopų kraštovaizdžių Naglių ir Grobšto gamtiniuose rezervatuose, Parnidžio kraštovaizdžio draustinėje išsaugojimo ir atkūrimo rekomendacijos, 2017 m. Prieiga internetu: <https://nerija.lrv.lt/uploads/nerija/documents/files/KNNP%20Kopotvarkos%20rekomendacijos%202017-12.pdf>
95. Preilos gyvenvietės kultūros paveldo vietovės apžiūros aktas, Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos Klaipėdos teritorinis skyrius, vyr. specialistė Gintarė Plauškaitė, 2024-04-18 Nr. VSAKI-6.

96. Prof. emeritas, habil. dr. E. Riepšas. "Kultūros ir gamtos paveldo išsaugojimo aktualijos Kuršių nerijos miškuose", pranešimas konferencijoje, 2016 m. lapkričio 3-4 d.
97. Ravaityte-Meyer R., Kai tikėjimas keitė pasaulį..., Doc. habil. dr. Ingė Lukšaitę kalbina Raimonda Ravaitytė-Meyer, Kultūros almanachas Dorė. Spaustuvė Druka, Klaipėda, 2017 m.
98. Ravaityte-Meyer R., Kuršių nerijos istorija - kitu žvilgsniu. Su prof. dr. Vasilijumi Safronovu kalbasi Raimonda Ravaitytė-Meyer, Kultūros almanachas Dorė. Spaustuvė Druka, Klaipėda, 2019 m.
99. Reprezentatyvusis žmonijos nematerialaus kultūros paveldo sąrašas. Prieiga internetu: <https://unesco.lt/kultura/nematerialus-kulturos-paveldas/reprezentatyvusis-zmonijos-nematerialaus-kulturos-paveldo-sarasas>
100. Retrospektyvinis Kuršių nerijos išskirtinės visuotinės vertės aprašas. Prieiga internetu: https://kpd.lrv.lt/uploads/kpd/documents/files/Veiklos_Sritys/Tarptautiniai_Rysiai/UNESCO/Kur%C5%A1i%C5%B3%20nerijos%20IVV_LT.pdf
101. Safronovas V., Migrantai ir pabėgėliai Kuršių nerijoje XX amžiaus viduryje, Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas, Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2018 m.
102. Sereika, R., Vadovas po Kuršių neriją, Vilnius, Didakta, 2021 m.
103. Smiltynės gyvenvietės kultūros paveldo vietovės apžiūros aktas, Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos Klaipėdos teritorinis skyrius, vyr. specialistas Laisvūnas Kavaliauskas, 2024-03-12, vyr. specialistė Gintarė Plauškaitė.
104. Strakauskaitė N., Kuršių Nerija – Europos pašto kelias. S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2001 m.
105. Strakauskaitė, N., Juodkrantės kurorto „aukso amžius“: nuo susikūrimo XIX a. viduryje iki katastrofos 1945 m. Druka : Liudviko Rėzos kultūros centras, 2018 m.
106. Tiubingeno universiteto mokslininkų atlikta Kuršių nerijos pastatų inventorizacija. Prieiga internetu: <https://kurische-nehmung.net/en/kulturerbe/1/>
107. UAB Eurotela, Neringos savivaldybės jaunimo ir jaunų šeimų tyrimas, 2024 m. vasario-kovo mėn.
108. UNESCO Periodic Reporting. Prieiga internetu: <https://whc.unesco.org/en/periodicreporting/>
109. UNESCO, Enhancing our heritage toolkit 2.0. Assessing Management Effectiveness of World Heritage Properties and Other Heritage Places, 2023 m. Prieiga internetu: <https://whc.unesco.org/en/eoh20/>
110. Uosto aplinkosaugos vadybos sistema. Prieiga internetu: <https://portofklaipeda.lt/wp-content/uploads/2024/05/Klaipedos-uosto-PERS-Aplinkosaugos-ataskaita.pdf>
111. Valstybės duomenų agentūros informacija.
112. Valstybės kontrolės 2024 m. gruodžio 18 d. Vertinimo ataskaita Nr. VRE-5. UNESCO Pasaulio paveldo objektų valdymas ir saugojimas.
113. Valstybinės saugomų teritorijų direktoriaus 2023 m. rugpjūčio 10 d. įsakymas Nr. V-79 „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko direktijos jungtinės tarybos sudėties patvirtinimo“
114. Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie Aplinkos ministerijos direktoriaus Įsakymas „Dėl valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie Aplinkos ministerijos direktoriaus 2021 m. gegužės 26 d. Įsakymo Nr. V-111
115. Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie aplinkos ministerijos direktoriaus 2024 m. rugsėjo 17 d. įsakymas Nr. V-90 „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko direktijos nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“. Prieiga internetu: <https://nerija.lrv.lt/public/canonical/1727418354/1686/KNNPD%20nuostatai%202024-09-17%20V-90%20redakcija.pdf>
116. Valstybinių parkų kraštovaizdžio struktūros schemų parengimas. Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos, Valstybės įmonė Valstybės žemės fondas. Prieiga internetu: https://vstt.lrv.lt/uploads/vstt/documents/files/VP_kr_str_schemas/Kursiu_nerijos_NP_krastovaizdio_strukturos_schemas_aprasas.pdf
117. Vidutinė KNNPD pajamų šaltinių statistika 2019-2024 m., III periodinės ataskaitos ciklo duomenys.
118. Žilinskas, G., prezentacija „Kuršių marių krantų būklė“, 2016 m.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1. Kuršių nerijos verčių ir vertingųjų savybių požymiai

1 Vertė: Išskirtinis ir lengvai pažeidžiamas pajūrio nerijos kultūrinis kraštovaizdis

Vertė	Vertingosios savybės
Išskirtinis ir lengvai pažeidžiamas pajūrio nerijos kultūrinis kraštovaizdis	<ul style="list-style-type: none">• Išskirtinis Kuršių nerijos dydis, forma ir erdvinė struktūra• Miškingas kopų kraštovaizdis su pamaryje išsidėsčiusiomis gyvenvietėmis• Charakteringos panoramos ir siluetai• Nidos, Juodkrantės, Preilos, Pervalkos, Smiltynės gyvenviečių istorinės dalys ir Alksnynės viensėdis• Darnaus žmogaus ir gamtos sambūvio pavyzdys

Kuršių nerijos dydis, forma ir erdvinė struktūra. Kuršių nerija atspindi Kvartero geologinio periodo geomorfologines savybes, atskleidžiančias skirtingus Baltijos jūros formavimosi etapus. Tai 5-ta ilgiausia smėlio nerija pasaulyje (ilgiausia yra JAV Padrės nerija – 360 km). Kuršių nerija yra tebevykstančių jūrinių geomorfologinių procesų pavyzdys su vyraujančiomis linijinės kopomis, suformavusiomis dėl eolinių ir jūrinių sąnašų akumuliacijos procesų. Tai didžiausias jūrinių sąnašų plotas Baltijos jūros regione. Baltijos jūros regione ir Šiaurės Europoje Kuršių nerija išsiskiria unikaliais parametrais, reljefo formomis, jų susidarymo ir vystymosi bruožais, geologine sandara, taip pat klimato ypatumais, kraštovaizdžio bei augalijos ir gyvūnijos rūšių įvairove santykinai mažoje teritorijoje ir neturi analogų¹⁵⁰.

Sumažėjusio miškų ploto sąskaita padidėjus atviriems, augalija nepadengtiems plotams susidarė palankios sąlygos formuoti stambioms slenkančioms kopoms. Didelė dalis senųjų parabolinių kopų vakarinėje nerijos dalyje virto slenkančiomis kopomis, kurios, papildomos jūros išmetamu smėliu, pasiekė rytuose buvusias parabolines kopas ir gana greitai jas užpylė, pakeisdamos jų formą. 1730-1830 m. – tai sparčiausias ir intensyviausias eolinių procesų bei kopodaros Kuršių nerijoje etapas, kai iš esmės pakito nerijos reljefas ir jo struktūra¹⁵¹. Per 1706–1846 m. laikotarpį slenkančios kopos palaidojo 14 kaimų¹⁵². Šį masinį smėlio judėjimą sustabdė tik XIX a. pab. vykdyti didžiulio masto kopų sutvirtinimo ir apželdinimo darbai, dar kartą iš esmės pakeitę Kuršių nerijos kraštovaizdį.

Kuršių nerijos erdvinei struktūrai būdingas reljefo raiškumas, skirtingi Baltijos jūros ir Kuršių marių krantai, gamtinio pobūdžio kraštovaizdis, kopų įvairovė (medžiais apaugusios

150 Kuršių nerijos Nominacinė byla <https://whc.unesco.org/en/list/994/documents/>; Tarptautinė gamtos apsaugos sąjungos IUCN techninis Kuršių nerijos (Lietuva / Rusijos Federacija) Pasaulio paveldo nominacinės bylos vertinimas, 2000. Prieiga per internetą: <https://whc.unesco.org/en/list/994/documents/>

151 Gudelis V. Lietuvos jūris ir pajūris: Monografija, 1998. P. 208

152 Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcija. Prieiga per internetą: <https://nerija.lrv.lt/lt/apie-nacionalini-parka/kraštovaizdis/>

parabolinės kopos, užuomazginės kopos, miškais apšodintos kopos, pilkosios ir baltosios pustomos kopos).

Gamtinių procesų ir žmogaus veiklos sąveikoje Kuršių nerijoje susiformavo skirtingo tipo kraštovaizdis¹⁵³: atvirų smėlio kopų Didžiojo kopagūbrio ruožai, miškais apšodinti Didžiojo kopagūbrio ruožai, senaisiais miškais apaugę pirminių parabolinių kopų ruožai, smėlėtos lyguminės, kauburiuotos ar su kopomis miškingos pajūrio palvės, smėlėti pajūrio paplūdimiai su apsauginiu pajūrio kopagūbriu (pylimu), smėlėtos lyguminės arba su kopomis pamario palvės kyšuliai (ragai), pamaryje išsidėsčiusios gyvenvietės su savitu urbanistiniu užstatymu, unikaliu prisitaikymu prie aplinkos mikroklimato ir reljefo.

Kuršių marių ir Baltijos jūros akvatorijos estetiniu, ekologiniu ir istoriniu požiūriu yra neatsiejama Kuršių nerijos kraštovaizdžio dalis. Kuršių nerijos skersiniame profilyje jūros-marių kryptimi išsidėstę šie kraštovaizdžio elementai: paplūdimys, apsauginis pajūrio kopagūbris, palvė (prieškopinė defliacinė-akumuliacinė lyguma), kopų masyvas (Didysis kopagūbris), pamario palvė ir marių paplūdimys¹⁵⁴.

Baltijos jūros kranto linija lygi. Nuo smėlio pustymo ir bangų poveikio Kuršių nerijos pajūrį saugo beveik šimtmetį kurtas apsauginis pajūrio kopagūbris (aukštis – 7-16 m).

Kuršių marių krantas, sudarytas iš perpustyto jūros smėlio, – vingiuotas, su plačiomis įlankomis ir ragais (vidurinėje Kuršių nerijos dalyje). Jis 10 km ilgesnis už jūros krantą. Į marias ragai nutįsę tose vietose, kur vėjas pralaužė kopas, Didįjį kopagūbrį.

Vyraujantis reljefo elementas – Didysis kopagūbris (ilgis – 72 km, Lietuvoje jo ilgis apie 52 km, plotis – 250-1200 m). Vidutinis jo aukštis – 35 m, tačiau kai kurių kopų aukštis siekia daugiau nei 60 m. Kopagūbrį sudaro Parnidžio, Urbo, Angių, Giedružės, Vecekrugo, Preilos, Karvaičių, Skirpsto, Naglių, Avikalnio, Meškos Galvos, Hageno kopos. Aukščiausia yra Vecekrugo kopa (aukštis – 67,2 m). Kuršininkų kalba „vece“ reiškia „seną“, o „kruogs“ (vok. Krug) – smuklę. Supustyto smėlio storis joje yra apie 70 m.

Didysis kopagūbris, jo kopos pasižymi raiškiais erdves formuojančiais elementais, aiškiai suvokiamais jų kompoziciniais ryšiais, vizualiniu išskirtinumu. Vyraujančios raiškios formos, pusiau atviros, dažniausiai apžvelgiamos erdvės, Kuršių marių pakrantė, miško sąžalynai bei smėlio kopų mozaika teikia estetinį pasigėrėjimą, sudaro optimalias sąlygas suvokti kraštovaizdžio sandarą, jo pobūdį, pilkųjų (neapaugusių mišku) kopų ir miškų santykį, taip pat sukuria sąlygas migracijai. Šiuo metu daugiau nei pusė kopagūbrio yra apaugusi, apšodinta miškais.

Miškingas kopų kraštovaizdis su pamaryje išsidėsčiusiomis gyvenvietėmis, charakteringos panoramos ir siluetai. Kraštovaizdžio vizualinė ir estetiškai raiškia yra vienas svarbiausių Kuršių nerijos tarptautinį unikalumą ir turistinį patrauklumą formuojančių veiksnių. Kuršių nerijos kraštovaizdžio savitumas – dinamiška vietovės panorama, kintanti šiaurės-pietų kryptimi.

Lygiagrečiomis eilėmis šalia marių pastatyti senųjų sodybų pastatai, stogų puošybos elementai, prieangiai ir langai, originalios sienų ir stogų struktūros, tradicinės namų spalvos,

153 Valstybinių parkų kraštovaizdžio struktūros schemų parengimas. Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos, Valstybės įmonė Valstybės žemės fondas. Prieiga per internetą:

https://vstt.lrv.lt/uploads/vstt/documents/files/VP_kr_str_schemos/Kursiu_nerijos_NP_krastovaizdžio_struktūros_schemos_aprasas.pdf

154 Kuršių nerijos Nominacinė byla <https://whc.unesco.org/en/list/994/documents/>

sodeliai ir tvoros sudaro itin vaizdingą ir vertingą palikimą, kuris yra vienas pagrindinių išskirtinės visuotinės vertės požymių.

Gana tiesiuose Kuršių marių krantų ruožuose Naglių ir Grobšto gamtiniuose rezervatuose, Parnidžio kraštovaizdžio draustinyje statūs pustomų kopų šlaitai susiliečia su mariomis. Atkarpoje tarp Pervalkos ir Nidos vyrauja vingiuoti marių krantai su ryškiais iškyšuliais – ragais.

Kuršių nerijos panorama yra unikali ne tik Lietuvoje, bet ir Europoje. Jos išskirtinumas – senųjų gyvenviečių dermė su įspūdingo aukščio, įvairiu savo struktūra Didžiuoju kopagūbriu (miškingu, pilku, atvirų smėlynų). Rytinėje marių pakrantėje prigludusios gyvenvietės su nedidelio tūrio namais raudonais stogais yra sudėtinė harmoningo kultūrinio kraštovaizdžio dalis, namų aukštis neviršija miškais apaugusių kopų linijos. Bendra rytinė Kuršių nerijos panorama, matoma nuo marių pusės (nuo uostų molų ar iš laivų), yra vienas labiausiai žinomų ir menininkų įkvėpimą žadinančių vietovės bruožų. Plaukiant mariomis besikeičiantys vaizdai išlieka svarbiu lankytojų traukos objektu, o estetiškos vertybės – ne tik lengvai suprantamos, bet yra ir svarbus rekreacinis bei ekonominis išteklius.

Smiltynėje Kuršių marių pakrantėje panoramą formuoja XX a. pr. statytos prabangios miestiečių vilos, želdiniai su dominante – Smiltynės kurhauzu.

Nuo aukščiausių kopų vietų ir iš Kuršių marių atsiveria išskirtinės panoramos ir siluetai, smėlynų sutramdymo istoriją menantys kalninės pušies miško masyvai ant Didžiojo kopagūbrio. Išskirtines Kuršių nerijos, marių panoramas galima stebėti ir kitose vietose.

Nidos, Juodkrantės, Preilos, Pervalkos, Smiltynės gyvenviečių istorinės dalys ir Alksnynės viensėdis.

Gyvenviečių erdvinę struktūrą formuoja senųjų žvejų kaimų, virtusių kurortinėmis gyvenvietėmis, architektūra: senieji mediniai žvejų namai, XIX a. profesionalios architektūros statiniai – švyturiai, priplaukos, bažnyčios, mokyklos, vilos; jūrinio kultūros paveldo elementai¹⁵⁵. Juodkrantės ir Smiltynės planinė-erdvinė struktūra labiausiai susijusi su savita vilų architektūra, o Nidos, Preilos ir Pervalkos erdvinė struktūra neatsiejama nuo žvejo sodybų.

Senųjų Kuršių nerijos gyventojų jau nebėra, tačiau jų sukurtas kultūros paveldas ir jį menantys elementai išlikę¹⁵⁶. Kuršių nerijos istorinę vietovės sanklodą, senųjų Kuršių nerijos gyventojų – kuršininkų – gyvensenos elementus reprezentuoja istorinių pamario gyvenviečių - Nidos, Preilos, Pervalkos, Juodkrantės ir Smiltynės – dalys ir Alksnynės viensėdis. Kultūros vertybių registre joms suteiktas nacionalinis reikšmingumo lygmuo (išskyrus Alksnynės viensėdį, kuriam suteiktas regioninis reikšmingumo lygmuo). Jose saugomos vertybės – gyvenviečių istorinės dalys, jų planinė, tūrinė erdvinė struktūra, istorinis užstatymas ir jo bruožai, dominantės, atviros erdvės, senosios kapinės ir kt.

Nidos gyvenvietė (u. k. 17098) – Neringos savivaldybės administracinis centras, didžiausia ir populiariausia Kuršių nerijos gyvenamoji vietovė. Vos pradėjus į Kuršių neriją plūsti pirmiesiems turistams, Nida gavo menininkų mekos titulą, kurį ji išlaiko iki šiol. Dar XIX a. pab. čia įsikūrė dailininkų kolonija, vasarnamį pasistatė rašytojas, Nobelio literatūros

155 Retrospektyvinis Kuršių nerijos išskirtinės visuotinės vertės aprašas. Prieiga per internetą: https://kpd.lrv.lt/uploads/kpd/documents/files/Veiklos_Sritys/Tarptautiniai_Rysiai/UNESCO/Kur%C5%A1i%C5%B3%20nerijos%20IVV_LT.pdf

156 Kuršių nerijos Nominacinė byla <https://whc.unesco.org/en/list/994/documents/>

premijos laureatas Thomas Mannas. Šiandien į Nidą lankytojus traukia Parnidžio kopa, istorinis palikimas ir kūrybiškumu alsuojanti vietos dvasia.

Preilos gyvenvietės (u. k. 2069) istorija prasidėjo 1843 m., kai čia persikėlė užpustytų Naglių kaimo gyventojai. Marių pakrantėje stovi gražiausios Kuršių nerijos žvejų sodybos, yra restauruota senoji Preilos mokykla, išlikusios istorinės kapinės su krikštais. Preila yra įsikūrusi tarp Preilos ir Ožkų ragų, prisiglaudusi prie Preilos kopos, kuri anuomet kėlė baimę. Preila – vienintelė Neringoje vis dar primenanti žvejų kaimą. Net 19 senųjų žvejų namų paskelbti architektūros paminklais, o naujoji architektūra gražiai dera prie senosios. Kitoje vienintelės kaimo gatvės pusėje – miško apsuptos senosios etnografinės kapinaitės.

Pervalkos gyvenvietė (u. k. 2068) – mažiausia Neringos gyvenvietė, įkurta persikėlėlių iš užpustytų Naglių 1844 m. Joje šalia žvejų sodybų stovi šiuolaikinės vilos. Pervalkos šiaurinėje dalyje prie Žirgų rago mariose ant dirbtinės salos stovi vienintelis dar 1900 m. pastatytas švyturys. Iš čia atsiveria viena gražiausių Kuršių nerijos panoramų – vaizdas į 10 km šiaurės link nutįsusias kopas Naglių gamtiniame rezervate.

Juodkrantės gyvenvietės (u. k. 2067) istorinės promenados ir šiandien atsekamos sengirėje, dengiančioje senąsias parabolines kopas. Būtent Juodkrantė tapo pirmuoju Kuršių nerijos kurortu. Juodkrantės žvejų kaimelis išgarsėjo XIX a. Kuršių mariose pradėjus kasti gintarą. Netrukus atsirado garlaivių priplauka, marių promenade, sengirę išraizgė pasivaikščiojimo takai, viena po kitos kilo prabangios vilos, kartu su gyvenvietės evangelikų liuteronų bažnyčia tapusios architektūros vertybėmis.

Smiltynės gyvenvietė (u. k. 21809) – šiauriausia Kuršių nerijos gyvenvietė, tapusi Klaipėdos miesto dalimi 1900 m. įsigijus ją iš Vokietijos. Čia veikia dvi perkėlos, Kuršių neriją jungiančios su Klaipėdos miestu.

Alksnynės viensėdis (u. k. 2070) – tai pusiaukelėje tarp Smiltynės ir Juodkrantės prie marių esanti trijų pastatų sodyba, primenanti Smiltynės senosios girininkijos pastatų architektūrą. Sodybos užstatymo pobūdis, raudonos plytos ir apželdinimas dera miško aplinkoje ir kuria kaimo viensėdžio aplinkos įvaizdį¹⁵⁷.

Darnaus žmogaus ir gamtos sambūvio pavyzdys. Per ilgus šimtmečius pasikeitė ne tik kartos, bet ir pati Kuršių nerijos etninė bendrija, tačiau ir toliau išlieka labai glaudus žmogaus ir gamtos ryšys. Kuršių nerijos kultūrinis kraštovaizdis tebesiformuoja, jame tebevyksta evoliuciniai procesai, bet jis išlaiko aktyvų socialinį vaidmenį šiuolaikinėje visuomenėje, susijęs su tradiciniu gyvenimo būdu. Kuršių nerijos kraštovaizdyje atsiskleidžia esminiai raidos ženklai, neatskiriama susiję su gamtos procesais ir žmogaus veikla.

2 Vertė. Žmogaus pastangų, atkūrusių tinkamas sąlygas gyventi, rezultatas

Kuršių nerija yra darnaus žmogaus ir gamtos sambūvio pavyzdys, gyvas gamtos ir kultūros paveldo derinys, susijęs ne tik su dvasiniais ir materialiais aspektais, bet ir su vietos gyventojų sukaupta patirtimi, leidusia atkurti prarastas sąlygas gyventi Kuršių nerijoje. Tai išskirtinis žmogaus ir gamtos santykis, žmogaus sugebėjimas prisitaikyti prie gamtos. Kuršių nerijoje kopas apželdinti pradėta prieš porą šimtmečių ir šis procesas tebesitęsia iki šiol.

157 Bučas J., Kuršių nerijos nacionalinis parkas. „Savastis“, Vilnius, 2001, 167 p.

Žmonės suformavo apsauginį pajūrio kopagūbrį, sodindami miškus sustabdė slenkančias kopas. Tokio masto pajūrio kopų sutvirtinimo ir apželdinimo darbai yra vieninteliai pasaulyje.

Vertė	Vertingosios savybės
Žmogaus pastangų, atkūrusių tinkamas sąlygas gyventi, rezultatas	<ul style="list-style-type: none"> • Medžiais apželdintos Didžiojo kopagūbrio dalys ir jų tvarkymo būdai • Sodinti miškai, įskaitant kalnapušynus, ir jų tvarkymo bei priežiūros būdai • Žmonių sukurtas apsauginis pajūrio kopagūbris ir jo tvarkymo būdai

Medžiais apželdintos Didžiojo kopagūbrio dalys ir miškų tvarkymas, sodinti miškai, įskaitant kalnapušynus, ir jų tvarkymo bei priežiūros būdai. Po destruktivos žmogaus veiklos atsinaujinusių pustomų kopų raidą XIX a. sustabdė kryptinga žmogaus veikla. Jos pradžia laikomi 1802 m., kai Vakarų ir Rytų Prūsijos kopų priežiūros inspektorius Sorenas Bjornas (Søren Bjørn) parengė ir praktiškai išbandė smėlynų sutvirtinimo metodiką, sodinant augalus ir formuojant užtvaras. Ši metodika leido Kuršių nerijoje pradėti sistemingus Didžiojo kopagūbrio apželdinimo ir apsauginio pajūrio kopagūbrio kūrimo darbus. Pagrindinis šių darbų tikslas – ištisinio pustomų kopų masyvo skaidymas atskirais ruožais, sumažinant pustomo smėlio kiekį ir kopų slinkimo tempą. Intensyviausi kopų stabilizavimo darbai vyko 1873–1903 m. Šiuo laikotarpiu, vadovaujant kopų priežiūros inspektoriumi Vilhelmui Franzui Ephai buvo apželdintos kopos tarp Preilos ir Pervalkos, Urbo ir Angių kalnai prie Nidos, kopos tarp Koptgalio ir Juodkrantės.

Po pagrindinių apželdinimo darbų nerijos miškingumas (pagal medynų plotus) 1923 m. siekė 59 %, o 2009 m. (pagal paskutinę miškų inventorizaciją) – 72,7%¹⁵⁸. Šiuo metu Kuršių nerijoje (Lietuvos teritorijoje) miškai užima 7 074 ha, daugiau kaip pusė jų – kultūrinės kilmės. Visi jie yra valstybiniai miškai, kuriuos valdo ir prižiūri VĮ VMU Kretingos regioninis padalinys ir Neringos savivaldybė.

Vykdamas miškų ūkio veiklą, Kuršių nerijos medynų sudėtis keitėsi. 1873–1903 m. ties gyvenvietėmis esantis Didysis kopagūbris stabilizuotas sodinant kalninę pušį (*Pinus montana*), kopagūbrio papėdė želdinta paprastąja pušimi (*Pinus silvestris*). Skirtingai nei XX a. pr., dabar medynuose vyrauja paprastoji pušis (2012 m. apie 4300 ha). Kalninės pušies plotai dėl persenusių ir išdžiūvusių medynų, gaisrų pavojaus, palaipti mažinami (2015 m. apie 1350 ha). Kalninės pušies medynai ant Didžiojo kopagūbrio vertinami kaip Kuršių nerijos kraštovaizdžio ir miškininkystės paveldas.

Kalninės pušies medynai nepasižymi didele biologine įvairove, tačiau dėl savo biologinių savybių kalninė pušis yra svarbi medžiaga krantotvarkos darbams – ji naudojama apsauginio pajūrio kopagūbrio tvirtinimui šakų klojiniais, žabtvių pynimui. Per metus ja sutvirtinama iki 4 ha apsauginio pajūrio kopagūbrio, todėl labai svarbu naudoti būtent šį tvarų išteklių.

158 Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2013 m. liepos 19 d. įsakymas Nr. D1-553 „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko vidinės miškotvarkos projekto ir valstybės įmonės Mažeikių miškų urėdijos patikslinto vidinės miškotvarkos projekto patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.454033?jfwid=rivwzvpvg>

Žmonių sukurtas apsauginis pajūrio kopagūbris ir jo tvarkymo būdai. Apsauginis pajūrio kopagūbris Kuršių nerijoje pradėtas formuoti 1805-1811 m. ties siauriausia Kuršių nerijos vieta, pagrindiniai darbai baigti XX a. pr. Visą apsauginio pajūrio kopagūbrio kūrimo laikotarpį (100 metų) jo formavimo ir priežiūros darbams vadovavo profesionalai, tam buvo skiriamas didelis valstybės dėmesys ir lėšos.

3 Vertė: Gamtos paveldo įvairovė

Kuršių nerijoje nėra ypatingų rūšių ar ekosistemų, kurių išgyvenimą lemtų tik Kuršių nerijos sąlygos. Kuršių nerijos IVV nėra grindžiama gamtos paveldo kriterijais, tačiau gamtos ir žmogaus sambūvyje susikūrusios ekosistemos ir jų komponentai atspindi išskirtinę Kuršių nerijos kultūrinio kraštovaizdžio vertę.

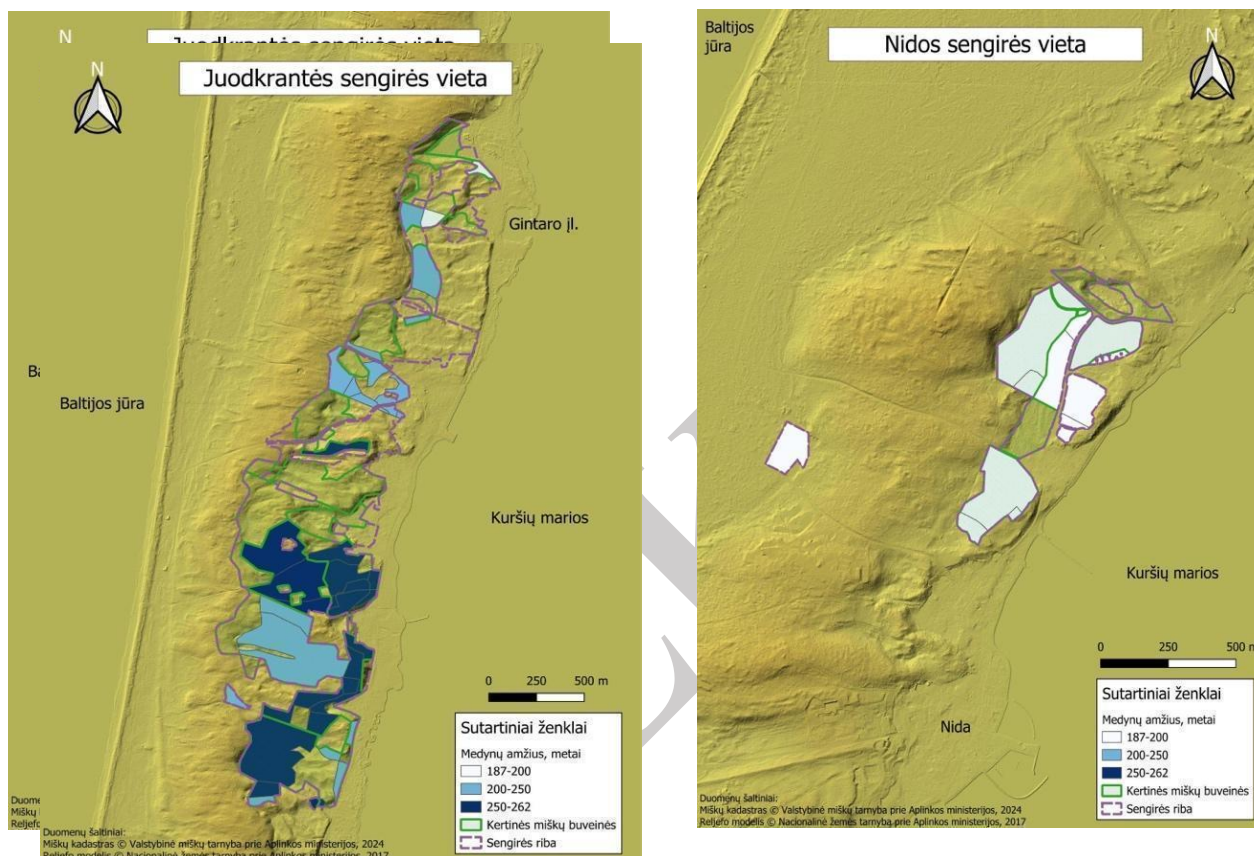
Vertė	Vertingosios savybės
Gamtos paveldas	<ul style="list-style-type: none"> • Didžiojo kopagūbrio dalys su pirminėmis (senosiomis) parabolinėmis kopomis ir sengirės • Didžiojo kopagūbrio dalys su pilkosiomis ir baltosiomis (pustomomis) kopomis • Ryškios Didžiojo kopagūbrio kopos - dominantės (Vecekruogas, Urbo, Angių, Preilos, Pervalkos, kt.) bei pavienės atskiros kopos (Giedružė, kt.) • Pamario pusiasaliai (ragai) ir įlankos • Išskirtinės natūralios buveinės, smėlynų augalija ir gyvūnija • Paukščių migracijos kelias

Didžiojo kopagūbrio dalys su pirminėmis (senosiomis) parabolinėmis kopomis ir sengirės. Akumuliacinės kilmės Baltijos jūros pakrantėje, kurioje bangos išmesdavo didelius kiekius smėlio buvo susidariusios parabolinės kopos (pusmėnulio arba pasagos pavidalo formos smėlio kalvos). Parabolinių kopų formavimosi metu vyravo nestiprus vėjas, buvo daug kritulių. Tai sudarė puikias sąlygas augalijai plisti. Dėl kopų slinkimo trajektorijų susikirtimo, kliuvinių slenkančių kopų kelyje ir skirtingo užaugimo augalija laipsnio buvo susidarę ištisi parabolinių kopų masyvai. Ilgainiui parabolinės nerijos kopos apaugo mišku. Nuo XVI a. miškui laipsniškai nykstant, atsivėrę didžiuliai smėlio plotai sudarė sąlygas formuoti stambioms slenkančioms kopoms. Jomis virto didelė dalis senųjų parabolinių kopų vakarinėje nerijos dalyje, kurios kartu su jūros vis išmetamu smėliu, pasiekė rytuose buvusias parabolines kopas ir gana greitai jas užpylė. Tik ties Nida ir Juodkrante išliko nedideli parabolinių kopų plotai, apaugę senaisiais miškais – sengirėmis.

Sengirės Kuršių nerijoje yra išlikusios ties Juodkrante ir nedidelis fragmentas prie Nidos. Tai unikali jūrinės – eolinės kilmės smėlynų miško ekosistema. Juodkrantės sengirėje aptinkami apie 3 tūkst. metų ir senesni, taip pat dviardžiai ir net triardžiai užpustyti smėlio dirvožemiai su būdingais pušynų miško augavietėms genetiniais horizontais. Išliko savitos biocenozės, išsiskiriantys miško tipai (pav. brukninis-mėlyninis (mėlyninis) pušynas ant parabolinių kopų), neturintys analogų tipinėje fitocenologinėje miško tipologijoje. Sengirės pušys (*Pinus sylvestris* L. f. *rigensis* Loudon) išsiskiria greitu augimu (ypač jaunystėje), liemeningu aukštu stiebu, storomis negausiomis šakomis, rusva žieve, ilgais plačiais ir

žvilgančiais spygliais, plačiausiomis Lietuvoje lajomis, vešlia šaknų sistema, kurioje daugiau inkarinių šaknų, ypač iš priešvėjinės pusės. Joms būdingi ekscentriški kamienų skersiniai pjūviai su tankesnėmis metinėmis rievėmis, gausne vėlyvosios medienos mase iš priešvėjinės pusės¹⁵⁹.

Pav. 5. Juodkrantės ir Nidos sengirių vietos

Juodkrantės sengirės plotas – 171,5 ha, Nidos – 27,7 ha. Sengirėse savaiminiai medynai, kurių amžius, pagal 2009 m. miškų inventorizaciją, didesnis nei 187 metai, išsidėstę fragmentiškai, tačiau juos jungia kertinės miškų buveinės, pasižymintys brandiems miškams būdingais kriterijais (negyvos medienos gausa, su ja susijusių organizmų radavietėmis). Juodkrantės sengirėje yra 40,3 ha \geq 250 metų amžiaus medynų. Tai sudaro net 45,59 % nuo visų tokio amžiaus medyno ploto Lietuvoje¹⁶⁰.

Sengirėje ir jos prieigose yra išskirta 17 kertinių miško buveinių, beveik 2 miško kvartalai patenka į „Natura 2000“ teritoriją, išskirti 4 sėkliniai paprastosios pušies medynai.

Didžiojo kopagūbrio dalys su pilkosiomis ir baltosiomis (pustomomis) kopomis. Ryškiausiu ir vertingiausiu Kuršių nerijos reljefo dariniu, laikomas per visą pusiasalį besidriekiantis Didysis kopagūbris. Jis pradėjo formuotis išskirtus miškus ir sunykus žolinei dangai XVI a., o 1730-1830 m. Kuršių nerijoje eoliniai procesai bei kopodara vyko ypač

159 Prof. emeritas, habil. dr. E. Riepšas. "Kultūros ir gamtos paveldo išsaugojimo aktualijos Kuršių nerijos miškuose", pranešimas konferencijoje, 2016 m. lapkričio 3-4 d.

160 Miškų kadastro duomenys, 2024 m.

aktyviai¹⁶¹. Didžiajame kopagūbryje išsiskiria pilkosios ir baltosios (pustomos) kopos. Baltosios kopos, tai žoline augalija ar mišku neapaugusios kopos, jose tebevyksta eoliniai procesai. Pilkosios kopos yra padengtos žoline augalija, eoliniai procesai jose sustoję. Tik atskirose jų dalyse, sunykus augalijos dangai, matomi laisvo smėlio plotai.

Ryškios Didžiojo kopagūbrio dominantės bei pavienės kopos. Agilos (53,1 m) ir Vingio (51 m.) kopos Naglių gamtiniame rezervate, Angių kalnas (58,4 m), Karvaičių kopa (59,4 m), Urbo kalnas (52 m), Vecekrugo kopa (67,2 m), Raganos kalnas (50 m), Skirpsto kopa (53 m)¹⁶² – tai kraštovaizdžio dominantės, turinčios geomorfologinio gamtos paveldo objekto statusą¹⁶³. Visi šie objektai, išskyrus Agilos ir Vingio kopas, yra apželdintos arba apaugusios mišku.

Pamario pusiasaliai (ragai) ir įlankos. Kuršių nerijoje yra 21 įlanka ir 20 ragų, iš kurių du ragai yra paskelbti gamtos paveldo objektais¹⁶⁴. Tai – Naglių ir Lydumo ragai.

Pagal kilmę ir geologinę sandarą Kuršių nerijos ragai yra akumuliaciniai, sudaryti iš birių sąnašų (smėlio). Jie susidarė tose vietose, kur pustymo procesas buvo intensyviausias ir smėlis į marias palaipsniui buvo išpustomas pro tarpkopių defliacines griovas. Marių bangos ir priekrantinės srovės smėlio sąnašas perskirstydavo, suklostydavo sudarydamos iškyšulius – ragus. Išraiškiausi Avikalnio, Naglių, Lydumo, Žirgų (Arklių), Pervalkos, Ožkų, Didysis Preilos, Bulvikio, Parnidžio bei Grobšto ragai.

Nerijos ragai susiformavo XVII–XIX a., kai buvo atsinaujinęs smėlio pustymas ir kopų slinkimas. Tuo laikotarpiu ragų formos ir dydžiai keitėsi, jie sparčiai augo. XIX a. viduryje daugelis Kuršių nerijos ragų dar didėjo. Vidutinis kopų slinkimo greitis per metus nerijoje buvo apie 8–11 m, todėl Naglių ragas per metus pailgėdavo 12,8 m, Parnidžio ragas – 13,7 m, o Grobšto ragas – 9,1 m. XIX a. pabaigoje, dauguma kopų buvo apželdintos, tad negaudami papildomo smėlio ragai nustojo didėti, netgi pradėjo mažėti.

Išskirtinės natūralios buveinės, retos smėlynų augalų ir gyvūnų rūšys. Kuršių nerijoje aptinkamos ir saugomos šios natūralios Europos Bendrijos svarbos buveinės: užuomazginės pustomos kopos (19,5 ha); baltosios kopos (375 ha); pilkosios kopos (775,5 ha); kopų varnauogynai (5,5 ha); kopų gluosnynai (7,1 ha); medžiais apaugusios pajūrio kopos (1753,5 ha); drėgnos tarpkopės (10,5 ha); pajūrio smėlynų tyruliai (2,9 ha); pelkėti lapuočių miškai (102,3 ha). Pilkųjų kopų ir kopų varnauogynų buveinės yra priskiriamos Europos Bendrijos svarbos prioritetiniams buveinių tipams.

Kuršių nerijoje auga 21 augalų rūšis, įrašyta į Lietuvos raudonąją knygą. Išskirtinės ekologinės sąlygos lemia Kuršių nerijos augalijos savitumą. Didžioji dalis retų ir saugomų augalų rūšių yra susijusios su atvirų erdvių buveinėmis ir auga tik kopų smėlynuose bei skirtingo tipo pievose. 15-ai augalų rūšių gresia įvairaus lygio išnykimo gamtoje tikimybė: 2 rūšys priskiriamos kritiškai grėsmingos būklės kategorijai, 12 – grėsmingos būklės, 3 rūšys –

161 Gudelis V. Lietuvos jūris ir pajūris: Monografija, 1998.

162 Aukštis nurodytas pagal Saugomų teritorijų kadastro duomenis.

163 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 18 d. nutarimas Nr. 1578 „Dėl valstybinių gamtos paminklų Kuršių nerijos nacionaliniame parke paskelbimo“

164 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 18 d. nutarimas Nr. 1578 „Dėl valstybinių gamtos paminklų Kuršių nerijos nacionaliniame parke paskelbimo“

pažeidžiamos, 1– esanti arti grėsmės. Kuršių nerijos išskirtinių rūšių sąrašas pateikiamas Priede Nr. 7.

Nerijos smėlynuose auga augalai priskiriami Rytų Baltijos pajūrio smėlynų endeminėms rūšims – baltijinė linažolė, baltijinis pūtelis, baltijinė stoklė.

Su smėlynų buveinėmis susijusios įvairios organizmų rūšys. Ant Didžiojo ir apsauginio pajūrio kopagūbrio yra labai retos grybų rūšies smiltyninio ausūnio (*Peziza ammophila*) radavietės. Pajūrio ir pamario smėlio kopose yra retų vabzdžių rūšių, smėlinės auslindos (*Labidura riparia*), margojo grambuolio (*Polyphylla fullo*), baltijos šilkabūtės (*Colletes caspicus*), pajūrinio dirvinuko (*Agrotis ripae*), buveinės. Sumedėjusia augalija neapaugusios kopos yra retos paukščių rūšies dirvoninio kalviuko (*Anthus campestris*) veisimosi ir maitinimosi buveinės, kuriomis naudojasi ir kitos saugomos rūšys, pavyzdžiui, kukutis, paprastasis pelėsakalis.

Kuršių marių pakrantės yra svarbios retų ir saugomų augalų rūšių augavietės, kurias gožia masyvūs nendrių sąžalynai. 1985–2002 metų laikotarpiu Kuršių nerijoje (nuo Juodkrantės iki Nidos) paprastosios nendrės (*Phragmites australis*) buvo sodinamos marių priekrantėje kaip priemonė apsaugoti eroduojamus krantus. Laikui bėgant nendrynai išplito ir tuose kranto ruožuose, kuriuose kaip krantotvarkos priemonė jie nėra aktualūs.

Paukščių migracijos kelias. Kuršių nerijos geografinė padėtis ir įsiterpimas į Baltijos jūrą sudaro sąlygas pajūriu migruojantiems paukščiams sutrumpinti migracijos kelią. Kuršių nerija patenka į Baltosios ir Baltijos jūrų migracinį kelią, kuris jungia Rusijos šiaurės rytų dalį, Suomiją ir Baltijos šalį su Vidurio ir Pietų Europa¹⁶⁵. Šis natūralus gamtos „tiltas“ lemia didelį paukščių tankį – kasmet, pavasario ir rudens sezonų metu, virš nerijos praskrenda nuo 10 iki 20 mln. migruojančių paukščių. Dalis jų sustoja nerijoje poilsiui, perėjimui ar žiemojimui. Kuršių nerijoje aptinkama 251 paukščių rūšis, iš kurių 106 rūšys čia nuolat peri.¹⁶⁶

Rudeninės paukščių migracijos metu gausiausiai praskrenda žvirbliniai paukščiai – paprastieji kikiliai, alksninukai, didžiosios ir mėlynosios zylės, paprastieji varnėnai. Paplūdimyje sutinkami migruojantys tilvikiniai paukščiai – juodakrūčiai bėgikai, smiltinukai, islandiniai bėgikai ir kt. Žvirblinių paukščių migracija intensyviausia ir geriausiai pastebima rudenį, nes į žiemavietes po veisimosi skrenda suaugę paukščiai ir jų jaunikliai, be to, Kuršių nerijoje, po vasaros sezono rudenį, gausu sėklų ir uogų (ypatingai svarbi vieta tampa Juodkrantėje esanti didžiųjų kormoranų kolonija, kurioje auga ornitochoriniai krūmai (gudobelės, paprastieji šermukšniai). Virš Kuršių marių ir Baltijos jūros migruoja upinės ir kitų rūšių žuvėdros, mažieji kirai. Rudeninės ir pavasarinės migracijos metu Kuršių mariose maitinasi ir ilsisi didieji bei mažieji dančiasnapiai, klykuolės, kuoduotosios ir kitų rūšių antys, o Baltijos jūroje – nuodėgulės, ledinės antys, juodakakliai ir rudakakliai narai, ausuotieji kragai ir kitų rūšių jūriniai paukščiai. Dalis jūrinių paukščių lieka žiemoti Baltijos jūros Kuršių nerijos priekrantėje. Kuršių nerija svarbi migruojančių paukščių srautų susiliejiimo vieta.

4 Vertė: Kultūrinio kraštovaizdžio gyvumą, dvasingumą ir ypatingą atmosferą išryškinantis autentiškas kultūros paveldas

165 Kuršių nerijos Nominacinė byla <https://whc.unesco.org/en/list/994/documents/>

166 Ten pat.

Kuršių nerijos kultūrinis paveldas turtingas tiek savita architektūra, tiek gyvensenos tradicijomis, tikėjimu, verslais. Įvairios kultūrinės raiškos formos čia buvo sąlygotos istorinės sanklodos, geografinės padėties ir žmogaus gebėjimo prisitaikyti prie gamtos. Pirmosios žmonių gyvenvietės Kuršių nerijoje kūrėsi maždaug prieš 5000 metų. Kiek vėliau Kuršių nerijai teko svarbi susisiekimo funkcija: XIII-XV a. ir XVIII a. per neriją ėjo karo kelias, o XVII–XIX a. ji tapo reikšmingu Europos pašto keliu, jungusiu Vakarų ir Rytų Europos kultūras. Strateginė Kuršių nerijos vieta lėmė žvejų bendruomenių, kuršininkų, jų gyvenviečių kūrimąsi – buvo statomos smuklės ir pašto stotys, skirtos keliautojams aptarnauti ir pailsėti. Ilgus šimtmečius vykęs žmogaus veiklos ir gamtinių procesų sąlygotas miškų nykimas vietovę pavertė smėlio dykyne. XVI–XIX amžiais smėlis palaidojo reikšmingą senojo kultūros paveldo dalį.

Industrializacijos epochoje sustabdžius smėlio judėjimą, prasidėjo Kuršių nerijos kultūros virsmo era. XIX – XX a. vietovėje suklestėjo kurorto, verslų, meno ir mokslo kultūra, literatūriuose šaltiniuose įvardijama „Aukso amžiumi“¹⁶⁷. Deja, XX a. atnešė ne tik augimą, bet ir tragišką etno-demografinį virsmą. Antrojo pasaulinio karo metu apie 87 % autochtonų kuršininkų buvo priversti palikti savo namus¹⁶⁸, ¹⁶⁹. Jų vietą palaipsniui užėmė naujakuriai iš įvairių Sovietų Sąjungos respublikų, vėliau – iš Lietuvos. Visgi sovietmečio ideologijai nepavyko nuslopinti kultūrinio Kuršių nerijos prado ir jį įprasminančio autentiško materialaus ir nematerialaus kultūros paveldo. Išlikę ar atkurti architektūriniai ir archeologiniai elementai, etnografiniai žvejų gyvensenos elementai, tradicijos, amatai ir folkloras kuria ypatingą ir gyvą nerijos atmosferą

Vertė	Vertingosios savybės
Kultūrinio kraštovaizdžio gyvumą, dvasingumą ir ypatingą atmosferą išryškinantis autentiškas kultūros paveldas	<ul style="list-style-type: none"> • Etnoarchitektūros paveldas – senieji mediniai žvejų namai ir jų puošybos elementai • Profesionaliosios architektūros paveldas – XIX a. ir XX a. pradžioje statyti pastatai ir jų dekoras (įskaitant švyturius, prieplaukas, bažnyčias, mokyklas, vilas, kurortinės infrastruktūros elementus) • Smėlio užpustytas ir kitas archeologinis paveldas (su pašto keliu siejami artefaktai ir kultūriniai reiškiniai, XVI - XIX a. užpustyti žvejų kaimai, Nidos, Alksnynės ir kitos senovės gyvenvietės) • Jūrinis kultūros paveldas, įskaitant povandeninį kultūros paveldą (žvejybos būdai jūroje ir mariose, poledinė bumbinamoji stintų žvejyba, plokščiadugniai laivai, navigacija vandenyse, vandens keliai, prieplaukos, vėtrungės, gintaro gavyba ir su ja susijusi laivyba) • Tradiciniai amatai ir kūryba (plokščiadugnių laivų statybos tradicija, skiriamųjų ženklų – vėtrungių, naudotų nuo XIX a. vid., gamyba ir puošyba, autentiškų formų krikštų, saugomų Nidos senosiose kapinėse, gamyba, kt.) • Etnografiniai žvejų gyvensenos elementai ir folkloras (kuršininkų kalba, dainos, žvejyba (stintų, žiobrių gaudymas), varnų gaudymo

167 Strakauskaitė, N., Juodkrantės kurorto „aukso amžius“: nuo susikūrimo XIX a. viduryje iki katastrofos 1945 m. Druka : Liudviko Rėzos kultūros centras, 2018

168 Ravaityte-Meyer R., 2019, Kuršių nerijos istorija - kitu žvilgsniu. Su prof. dr. Vasilijumi Safronovu kalbasi Raimonda Ravaitytė-Meyer, Kultūros almanachas Dorė. Spaustuvė Druka, Klaipėda.

169 Safronovas V., 2018, Migrantai ir pabėgėliai Kuršių nerijoje XX amžiaus viduryje, Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas, Vilniaus dailės akademijos leidykla

tradicija, Pamaro kraštui XV–XIX a. būdingas žuvis džiovinimas ir rūkymas, tinklų pynimas ir tvarkymas)

Etnoarchitektūros paveldas – senieji mediniai žvejų namai ir jų puošybos elementai. Kuršių nerijos kasdienybė ir gyvenamoji aplinka neatsiejama nuo žvejybos tradicijų. Unikali gamta ir kuršininkų istorinis bei kultūrinis palikimas lėmė Kuršių nerijos etnografinės architektūros charakterį ir jos elementų estetiką bei simboliką, sklypo užstatymą, sodybos ir kitų pastatų funkcinę įvairovę, raidą ir net valgymo įpročius¹⁷⁰. Žvejų namai atspindi tradicinę regiono architektūrą, kuri buvo formuojama per šimtmečius ir derinama prie aplinkos. Gyvenamieji žvejo namai pasižymi paprastumu ir funkcionalumu, atspindinčiu žvejų gyvenimo būdą. Jie buvo statomi iš vietinių medžiagų, tokių kaip medis, ir dažnai buvo dengiami nendrėmis. Į Nekilnojamąjį kultūros vertybių registrą įrašyta 93 etnokultūrinį reikšmingumą reprezentuojantys pastatai, kuriems būdinga savita architektūra, etnografinė eksterjero ir interjero puošyba: valminio stogo čiukuro poriniai pažaboti žirgeliai, pjaustytos ir / ar įvairiai ornamentuotos vėjalentės, stataus stogo kraigo dekoratyviniai lėkiai, fasado apkalimas medinėmis lentomis su antplyšiais ir kitos etnoarchitektūrinės išraiškos priemonės.¹⁷¹

Tradicinė (žvejo) sodyba priimta laikyti Kuršių nerijai būdinga kompaktiška gyvenamojo namo ir jo priklausinių (pagalbinio ūkio pastatų), sodybos želdinių, gėlyno, sodo, daržo, aikštelių planinė – erdvinė struktūra, deranti kraštovaizdyje, tęsianti apželdinimo ir aplinkos tvarkymo tradicijas, turinti būdingus pastatų grupavimo, puošybos ir smulkiosios architektūros elementus. Išlaikomas Kuršių nerijos savitumas, unikalumas, integralumas ir harmonija su gamta.¹⁷²

Profesionaliosios architektūros paveldas – XIX a. ir XX a. pradžioje statyti pastatai ir jų dekoras (įskaitant švyturius, prieplaukas, bažnyčias, mokyklas, vilas, kurortinės infrastruktūros elementus). XIX a. viduryje vandens susisiekimo tikslais ėmus aktyviau gilinti farvaterį, Kuršių mariose buvo rastas gintaras ir pradėta vystyti jo kasyba. Tai sudarė prielaidas iš pradžių Juodkrantės, vėliau – ir visų gyvenviečių virsmui į kurortus, ir ilgainiui pakeitė žvejų kasdienybę. Didėjant gyventojų ir vasarotojų skaičiui, imta statyti prabangias vilas, prieplaukas, mūrines bažnyčias, jūros navigacinius statinius ir jų priklausinius, administracinius pastatus. Nemaža dalis žvejų savo sodybinio tipo namus išplėtė pristatydami verandas (dažniausiai naudotas vasarotojų pusryčiams tiekti), terasas, laiptus į mansardas, pritaikė kambarius nuomai, sumažino ūkinių pastatų, palikdami tik pagalbinus, kuriuose vasaromis gyvendavo patys, dailino pagal tuo metu vyravusį vilų stilių. Naujai statomoms viloms architektūrinės dekoracijos detalės buvo gaminamos pagal Voketijoje populiarių kurortinio stiliaus namų dekoratyvinių elementų katalogus. Profesionalioji architektūra, industrializacija ir kurortinė architektūra visiems laikams pakeitė kultūrinį Kuršių nerijos žvejų gyvenviečių kraštovaizdį ir padėjo vietos gyventojams išbristi iš skurdo. Profesionaliosios architektūros statiniai, jų kompleksai ir vertingosios savybės yra įrašyti Nekilnojamojo kultūros vertybių registrą ir yra saugomi valstybės regioniniu arba nacionaliniu lygmeniu.

170 Neringos architektūros gidas, Viltė Migonytė-Petruilienė, 67p.

171 Kultūros paveldo registras. Prieiga per internetą: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>

172 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. birželio 6 d. nutarimas Nr. 702 „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko tvarkymo plano patvirtinimo“

Smėlio užpustytas ir kitas archeologinis paveldas. Pirmųjų Kuršių nerijos gyventojų (Narvos kultūros) archeologinių radinių daugiausia rasta Nidos akmens amžiaus gyvenvietėje (u.k. 26019) ir netoli Juodkrantės (Drumzako vietovėje), tačiau tiksliai pastarosios radavietės vieta nežinoma. Vėlyvojo akmens amžiaus radavietės fiksuotos Meškadaubės, Alksnynės ir atkarpos tarp Juodkrantės ir Pervalkos vietovėse. Daugiausia informacijos apie Pamario kultūrą davė Nidos gyvenvietės tyrimai, kuriuos 1974–1978 m. vykdė Rimutės Rimantienės vadovaujama archeologų grupė. Kuršių nerijoje mažai tyrinėtas žalvario amžius, tačiau naujausių Lietuvos istorijos instituto atliktų tyrimų metu 2011–2012 m. ties Alksnyne aptiktos dvi žalvario amžiaus gyvenvietės¹⁷³.

Archeologinių vietovių tyrimus riboja mišku apsodintos ir jautrios – pustomų arba pilkųjų kopų - teritorijos. Yra žinoma, kad per didžiuosius Kuršių nerijos pustymus XVI - XIX a., po slenkančiomis kopomis palaidota 14 kaimų (Lietuvos ir Rusijos Federacijos teritorijoje). Tačiau tikslų jų vietų lokalizavimas vykdant ardomuosius tyrimus yra apribotas dėl vietovės geologinių sąlygų ir konservacinio režimo. Informaciją apie istorines užpustytas gyvenvietes galima rasti istoriniuose šaltiniuose arba jas identifikuoti pasitelkiant naujausias žalos gamtai nedarančias technologijas.

Su užpustytu kultūros paveldu yra siejamas Europos pašto kelias, kurio materialių fragmentų nėra išlikusių. Europos pašto kelias buvo esminis nerijos kultūrinį augimą lėmęs veiksnys – korespondencijos, siuntų ir keliautojų judėjimui iš vienos Europos dalies į kitą buvo reikalinga infrastruktūra – paštas ir smuklės, Tapę Kuršių nerijos žvejų kaimų užuomazgomis. Vienas ryškiausių šio reiškinio kultūrinės atminties įprasminimų – Nidos smuklės mokesčių mokėjimo fakto paminėjimo istoriniuose šaltiniuose data. Tai 1437 m. lapkričio 11 d. 2023 m. pripažinta Neringos miesto gimtadienio data¹⁷⁴. Su Europos pašto keliu siejamos įvairios kultūrinės iniciatyvos, renginiai, istoriniai tyrimai.

Jūrinis kultūros paveldas, įskaitant povandeninį kultūros paveldą (žvejybos būdai jūroje ir mariose, poledinė bumbinamoji stintų žvejyba, navigacija vandenyse, vandens keliai ir prieplaukos, gintaro gavyba ir su ja susijusi laivyba). Nors didžioji dauguma Kuršių nerijos žvejų dėl sudėtingos krašto istorijos nėra tiesioginiai tradicijos perėmėjai, tačiau žvejybos amatui buvo lemta išlikti iki šiandienos. Vietovės išskirtinumą formuoja gyva tradicija, kurios tęstinumą užtikrina nedidelė, bet praktikuojanti žvejų bendruomenė.

Iki šiol Kuršių nerijoje veikia trys navigaciniai įrenginiai: Nidos (senasis statinys 1874-1944 m. ir naujasis - nuo 1953 m.¹⁷⁵), Pervalkos (nuo 1900 m.) ir Juodkrantės (nuo 1953 m.) švyturiai. Seniausi Nidos ir Pervalkos švyturiai – industrializacijos epochą, jūrinę, bendradarbiavimo su kitu krantu ir net kurortinę Kuršių nerijos kultūrą įprasminantys simboliai. Tuo tarpu vėlesnis ir kitoje etnokultūrinėje sanklodoje pastatytas Juodkrantės švyturys - taip pat veikia bendroje grandinėje su kitais jūriniais Lietuvos švyturiais. Visi trys nerijos švyturiai žymi istorinę susisiekimo vandeni svarbą Kuršių nerijoje ir yra tapę vietovės atpažįstamumo simboliais. XIX a. pab.-XX a. pr. žvejų navigacinių orientyrų sistemą papildė išlikusios Nidos ir Juodkrantės bažnyčios, 1902 m. ant šiaurinio Nerijos forto pylimo įrengtas vėjo semaforas

173 Sereika, R., 2021, Vadovas po Kuršių neriją, Vilnius, Didakta

174 Neringos savivaldybės tarybos 2022-11-14 sprendimas Nr. T1-198 „Dėl Neringos ištakų istorinės datos patvirtinimo“. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/3217afc261c811ed9df7cabc9fe34d2f>

175 Investicijų projektas „Nidos švyturio statinių komplekso (Taikos g. 10A) įveiklinimas“, 2022, vykdytojas VšĮ „PRIC“, užsakovas BĮ Neringos muziejai.

- iki II-ojo pasaulinio karo iš tolo pastebimas ryškiausias nerijos smailumos pakrantės kraštovaizdžio akcentas.

Povandeninis kultūros paveldas Kuršių nerijoje apima tiek Kuršių marių, tiek Baltijos jūros akvatorijose fiksuojami objektai. Šie datuojami nuo vėlyvojo paleolito (apie 10 000 m. pr. Kr.) iki XX a. Pagal 2001 m. Povandeninio kultūros paveldo apsaugos konvenciją, tik objektai, senesni nei 100 metų, laikomi povandeniniu kultūros paveldu, todėl XX a. pradžios laivų įtraukimą į apskaitą apsunkina teisiniai ribojimai. Tarp reikšmingiausių radinių minėtini daugiau nei 400 neolito laikotarpio dirbinių, XIX a. rasti Juodkrantėje ir žinomi kaip gintaro lobis, bei įspūdingos reliktinio miško liekanos Baltijos jūroje ties Juodkrante – apie 27 m gylyje 3,5 km nuo kranto (už Vietovės ribų) aptikti pušų (*Pinus sylvestris*) kelmai, datuojami maždaug 10 000 metų ir liudijantys senojo kraštovaizdžio kaitą. Kuršių mariose ir Baltijos jūroje taip pat aptinkami nuskendę laivai, datuojami nuo viduramžių iki XX a. Ledų rago įlankoje dokumentuota sąmoningo laivų skandinimo vieta – iki 1970 m. čia nuleisti metaliniai laivai, tarp jų užfiksuota ir medinių konstrukcijų, galimai senesnių nei 100 metų.

Šiuo metu povandeninio paveldo objektų vietos atspindėtos Nekilnojamo kultūros paveldo vertybių registre ir KVJU bendrajame plane. Tačiau pastaruosiuose užfiksuotos tik Kuršių nerijos šiaurinės dalies objektai Baltijos jūros akvatorijoje. Tuo tarpu Kuršių marių dalyje, nepaisant čia užfiksuotų gausių ir vertingų archeologinių radinių, povandeninis paveldas nėra sužymėtas. Povandeninio paveldo vietos nėra sužymėtos ir KNNP tvarkymo plane. Tokia situacija atskleidžia žinių ir duomenų įtraukimo į teisinius dokumentus ir registrus stoką bei rodo būtinybę sistemingai dokumentuoti, vertinti ir oficialiai įteisinti šį paveldą, siekiant užtikrinti jo apsaugą ir įtraukimą į paveldosaugos planavimą.

Tradiciniai amatai ir kūryba (plokščiadugnių laivų statybos tradicija, skiriamųjų ženklų – vėtrungių, naudotų nuo XIX a. vid., gamyba ir puošyba, autentiškų formų krikštų, saugomų senosiose kapinėse, gamyba, kt.)

Kuršių nerijos senųjų gyventojų kuršininkų etnografijai, folklorui, amatams ir kūrybai didžiausią įtaką darė šios vietovės geografinė padėtis ir sunkios gyvenimo sąlygos smėlynuose. Dviejų pakrančių apribotos teritorijos bendruomenėse nuo seno vyravo žvejybinė kultūra, kuri kartu formavo gyvensenos elementus ir žvejybos tradicijas. Tai - įvairūs žvejybos būdai skirtingais metų laikais, žuvies rūkymas, džiovinimas ir sūdymas, žvejybos įrankių, medinių plokščiadugnių burvalčių ir jų atpažinimo ženklų – vėtrungių gamyba. Išskirtinos ir autentiškų formų antkapinių paminklų (krikštų) kūrimo tradicijos, taip pat – šimtmečius egzistavusi šnekamoji kuršininkų kalba, tapusi vienu svarbiausiu etnokultūros paveldo kūrimo įrankiu. Dalis šio iš kartos į kartą perduoto nematerialaus paveldo elementų yra išsaugota ir atkuriamą, dalis – puoselėjama įvairių akademinių ir mėgėjų bendruomenės, dalis – ant išnykimo ribos.

Krikštai istoriniuose šaltiniuose šiuo vardu minimi nuo XVI a. ir vienu metu buvo išplitę ne tik Mažojoje Lietuvoje, bet ir Vakarų Žemaitijoje. Vėliau jų statymo arealas susiaurėjo ir XX a. pr. krikštais kapus ženklino jau tik pamario, Nemuno deltos, Tilžės apylinkių ir Kuršių nerijos gyventojai. Autentiškų krikštų kopijas galima išvysti tik Kuršių nerijoje - Nidos ir Preilos etnografinėse kapinėse. Rytiniame krante ir kitur buvę krikštai supuvo, sunyko. Nerijoje šių unikalių paminklų išsaugojimu pasirūpino tautodailininkas Eduardas Jonušas, XX a. 7 deš. surinkęs ikonografinę medžiagą parengė kapinių atkūrimo projektą ir pasiekė, kad šie mažosios architektūros paminklai būtų atstatyti kapavietėse. Tačiau išsamių šių antkapinių paminklų mokslinių tyrimų atlikta nebuvo.

Kuršių marių žvejai nuo senų laikų žvejojo tik šiam regionui būdingomis pločiadugnėmis burinėmis valtimis, vadinamomis bendrinio sovietmečiu atsiradusiu „kurėnų“ vardu¹⁷⁶ (kuršininkų tarpe *korno valte*, vok. *Kurenkahn*)¹⁷⁷. Pirmąjį medinį burlaivį „Kuršis“ su senojo laivų statybos meistro kuršininko Kurth Sakuth patarimais ir inžinieriaus Henriko Milašausko pagalba, pagal istorinius brėžinius iš Bremerhafeno muziejaus 1993 m. pastatė tautodailininkas Eduardas Jonušas. Kultūros paveldo objekto statuso laukiantis kurėnas - vienas iš Kuršių nerijos simbolių - kuršmarėmis plaukioja iki šių dienų, jo priežiūra dalinai rūpinasi Neringos savivaldybė ir smulkaus verslo atstovai. 2025 m. iš viso yra registruota 17 senųjų plokščiadugnių burvalčių (vytinės, reisinės, venterinės ir kitos valtys, kurėnai, unguvinė, vikingo laivas) abiejuose Kuršių marių krantuose. Istorines žvejybines burvaltes nuo seno žyminėsios vėtrungės išpopuliarintos plačiai. Jų drožimo amatą įvaldžiusių restauratorių darbai šiltuoju metų laiku puošia Nidos pamario krantines, šaltuoju - jos pakeičiamos stilizuotomis žiemos švenčių gatvės dekoracijomis, Juodkrantėje atidaryta vėtrungių galerija.

Iki Nematerialaus kultūros paveldo išsaugojimo konvencijos įsigaliojimo paskelbti Žmonijos žodinio ir nematerialaus kultūros paveldo šedevrai. 2001 m. į šio paveldo sąrašą buvo įtraukta Kryždirbystė ir kryžių simbolika Lietuvoje. Nominacinėje paraiškoje aprašyta ir Kuršių nerijoje paplitusi medinių antkapinių paminklų – krikštų grupė¹⁷⁸. Į Nematerialaus kultūros paveldo vertybių sąvadą ši vertybė įtraukta 2018 m.

2008 m. į Lietuvos nacionalinį registrą „Pasaulio atmintis“ įtraukti režisieriaus Romualdo Jarašausko kūriniai, liudijantys etnografinius žvejų gyvensenos elementus, kuršininkų tradicinių amatų puoselėjimą: dokumentinis filmas „Kurėno sugrįžimas“ (1993 m.) ir dokumentinių filmų ciklas „Lietuvininkų kraštas“ (1998 m.). Šie kūriniai saugomi Lietuvos nacionaliniame radijuje ir televizijoje.

Etnografiniai žvejų gyvensenos elementai ir folkloras (kuršininkų kalba, dainos, žvejyba (stintų, žiobrių gaudymas), varnų gaudymo tradicija, Pamario kraštui XV–XIX a. būdingas žuvies džiovinimas ir rūkymas, tinklų pynimas ir tvarkymas). Nematerialųjį vietos kultūros paveldą puoselėja ir tęstinumą skatina KNNPD, Neringos ir Klaipėdos savivaldybės ir joms pavaldžios kultūros įstaigos, vietos bendruomenė, verslo subjektai, akademinė bendruomenė. Gyvos, nykstančios ar jau išnykusios tradicijos – dainavimas, šokiai, žaidimai, vestuvių papročiai, žvejybos būdai ir įvairūs amatai – perduodamos per ansamblių veiklas, edukacines programas, ekskursijas, pažintinį turizmą, smulkųjį verslą. Su vietovės identitetu stipriai susijusi šimtmečius gyvavusi šnekamoji kuršininkų kalba. Pastarąją tyrinėjančios prof. dr. Dalios Kiseliūnaitės dėka išaiškinta, jog didžioji dalis iki šių dienų išlikusių Kuršių nerijos vietovardžių – kuršininkų kalbos kūriniai: pavyzdžiui, Priedinė, Žirgų ragas, Parnidžio kopa, Vecekruogo kopa, Preila, Pervalka ir kt. Kuršvaltės dalių ir žvejybos įrankių, vėjų, žuvų vardai dažniausiai taip pat yra kuršininkų kalbos žodžiai¹⁷⁹. Taip pat pažymėtina kultūros ir meno rezidencijų veikla, pritraukianti menininkus ir akademinės bendruomenės atstovus kurti ir reflektuoti istorines tradicijas per naujas raiškos formas festivalių, koncertų, diskusijų ar kita intelektualine renginių veikla. Autentišką Kuršių nerijos

176 Paminklas kuršininkams. Prof. dr. Dalią Kiseliūnaitę kalbina Raimonda Ravaitytė-Meyer, Kultūros almanachas „Dorė“, 2023, Druka, Klaipėda, 13 p.

177 Sereika, R., 2021, Vadovas po Kuršių neriją, Vilnius, Didakta, 25 p.

178 Reprezentatyvusis žmonijos nematerialaus kultūros paveldo sąrašas. Prieiga per internetą:

<https://unesco.lt/kultura/nematerialus-kulturos-paveldas/reprezentatyvusis-zmonijos-nematerialaus-kulturos-paveldo-sarasas>

179 Kultūros almanachas Dorė. 2023. Prieiga per internetą: https://www.neringosvb.lt/wp-content/uploads/2024/11/DORE_2023_perziurai-su-virseliu.pdf, 13p

senovės bendruomenių paveldą reprezentuojantys renginiai organizuojami ištisus metus, tačiau daugiausia dalyvių jie susilaukia šiltuoju metų laiku.

5 Vertė: Įvairių istorinių laikotarpių suformuotos tradicijos, dvasingumas ir vietos gyvensena

Kultūrinis Kuršių nerijos kraštovaizdis neatsiejamas nuo įvairių istorinių laikotarpių ir juose gyvenusių bendruomenių - kuršininkų, menininkų, mokslininkų, buriuotojų, sklandytojų, keliautojų. Išskirtinė geografinė, geopolitinė padėtis ir estetinė vietovės reikšmė lėmė ne tik žvejų gyvenamosios ypatumus, bet ir mokslo, meno bei pažinimo trauką, suteikusią vietai išskirtinio kultūrinio savitumo.

Vertė	Vertingosios savybės
Įvairių istorinių laikotarpių suformuotos tradicijos, dvasingumas ir vietos gyvensena	<ul style="list-style-type: none"> • Sociokultūrinės tradicijos, dvasingumas ir socialinis suvokimas, kurį formavo žvejai, vėliau menininkai, mokslininkai, buriuotojai, sklandytojai ir keliautojai • XIX a. susiklosčiusios darnios rekreacinės veiklos ir kultūrinio poilsio tradicijos • Kultūrinė atmintis

Sociokultūrinės tradicijos, dvasingumas ir socialinis suvokimas, kurį formavo žvejai, vėliau menininkai, mokslininkai, buriuotojai, sklandytojai ir keliautojai. Kuršių nerija įvairiais laikais buvo plataus spektro mokslinių tyrinėjimų objektu. Žymiausia Kuršių nerijoje, užpustytame Karvaičių kaime, gimusi asmenybė – teologas, lituanistas, tautosakininkas Martynas Liudvikas Rėza. 1818 m. jis pirmasis savo lėšomis lietuvių kalba išleido K. Donelaičio poemą „Metai“, 1825 m. – parengė lietuvių liaudies dainų rinkinį. Jo vardo atminimui 2008 m. įsteigta kultūros ir meno premija, skiriama už Kuršių nerijai reikšmingą, aktyvią ir kūrybingą veiklą puoselėjant etninę kultūrą ir kultūros paveldą. Vienu iš baltų filologijos pradininkų laikomas vokiečių kalbininkas, archeologas, etnografas Adalbertas Bezenbergeris Kuršių nerijoje atliko reikšmingų archeologinių tyrimų. Gamtininkas, keliautojas ir geografas Aleksandras fon Humboltas išmatavo potvynių srovės greitį Klaipėdos sąsiauryje ties Smiltyne. Danų kilmės mokslininkas Sorenas Bjornas paruošė ir ėmėsi įgyvendinti Kuršių nerijos apsauginio pajūrio kopagūbrio formavimo. Šie ir daugybė kitų mokslininkų¹⁸⁰ paliko ryškų pėdsaką Kuršių nerijos geografijos, okeanologijos, archeologijos, etnografijos, etnokultūros ir kitose mokslinėse disciplinose ir buvo įrašyti į jos raidos istoriją.

XIX a. viduryje Kuršių nerija pradėjo traukti menininkus. Pirmieji čia atvyko Karaliaučiaus meno akademijos tapytojai, o 1867 m. Nidoje įkurtas Friedricho Blodės viešbutis, kuris, 1885 m. perpirktas sūnaus Hermano Blodės, netrukus tapo Nidos dailininkų kolonijos centru. Garsiausi kolonijoje kūrę menininkai, tokie kaip Lovisas Corinthas ar Ernstas Mollenhaueris, įamžino šios vietovės estetiką savo kūryboje, o jų darbai turėjo reikšmės vokiečių impresionizmui ir ekspresionizmui. Nida, XIX a. dar vadinta ir „prūsiškąja Sachara“, XX a.

180 Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcija. Prieiga per internetą: <https://nerija.lrv.lt/lt/apie-nacionalini-parka/kulturos-paveldas/zmones-palike-pedsakus/zymus-zmones-susije-su-kursiu-nerija/>

buvo pakrikštyta ir „tapytojų rojumi“, ir „stebuklų žeme“, o H.Blode viešbutis buvo vadinamas Smėlio akademija.¹⁸¹

Kuršių marios ir Baltijos jūra tapo svarbia buriavimo kultūros dalimi. Pirmoji regata įvyko 1938 m., o 1954 m. pradėta rengti regatą aplink Kuršių marias.¹⁸² Sportinis ar pramoginis buriavimas nerijoje - neatskiriama šios vietovės identiteto dalis. Populiarėjanti sporto šaka ir aktyvus laiko leidimo būdas pritraukia vis daugiau buriuotojų į Kuršių nerijos priplaukas ir didina poreikį plėsti vandens infrastruktūrą.

Nidoje tarpukariu veikusi sklandymo mokykla taip pat tapo modernėjančio kurorto simboliu, o jos šventės pritraukė lankytojus iš viso pasaulio. XX a. 4-ojo deš. pr. šalia Nidos įsteigtoje sklandymo mokykloje rekordus pasiekė gambiausi meistrai Ferdinandas Schulzas ir Alfredas Gysas. Čia dirbo ir žymiausi Lietuvos lakūnai: Bronius, Oškinis, Viktoras Ašmenskas ir kiti. Į organizuojamas sklandymo šventes kasmet atvykdavo ekskursantų iš Vokietijos, Anglijos, Amerikos, Švedijos, net Afrikos ir kitų kraštų. Po Antrojo pasaulinio karo visi objektai (medinis sklandymo anгарas ir administraciniai korpusai) teritorijoje buvo nugriauti, buvusį istorinį kompleksą mena sklandymo mokyklos vietoje pastatyti trys paminklai.¹⁸³ Dėl vietovės kraštovaizdžio jautrumo ir pažeidžiamumo, skraidymas skraidyklėmis draustiniuose pagal STĮ yra ribojamas nuo 1995 m. Gamtiniuose rezervatuose draudžiama bet kokia ūkinė ir rekreacinė veikla¹⁸⁴.

Liuteronybė Kuršių nerijoje yra neatsiejama regiono istorijos ir kultūrinės tapatybės dalis, giliai paveikusi kuršininkų pasaulėžiūrą, architektūrą ir socialinį gyvenimą. Nuo XVI a. susiklosčiusi protestantiška pasaulėžiūra formavo gyventojų dvasingumą, kasdienybę ir vertybes, tokias kaip bendruomeniškumas, darbštumas ir santūrumas. Evangelikų liuteronų bažnyčios atliko ne tik tikėjimo, bet ir švietimo bei socialinio gyvenimo centrų vaidmenį. Mažoji (Prūsijos) Lietuva pradėjo lietuviškos spaudos leidybą ir sukūrė išsamų bažnytinių knygų rinkinį, reikalingą religiniam gyvenimui: katekizmus, giesmynus, maldaknyges, evangelijas, pirmuosius teologijos kūrinių vertimus, gramatikas ir žodynus¹⁸⁵. Kadangi kunigai bažnyčioje pamokslavo ne tik vokiškai, bet ir lietuviškai, liuteroniškosios tradicijos sklaida kartu tapo vienu iš lituanizacijos ir lietuvininkų formavimosi veiksnių Kuršių nerijoje. Šiandien XIX a. pastatytos Nidos ir Juodkrantės evangelikų liuteronų bažnyčios yra ne tik architektūros paveldas, bet ir kultūrinių bei akademinų iniciatyvų erdvė.

Liuteronybės palikimas Kuršių nerijoje išlieka svarbia istorine, kultūrine ir sakraline atmintimi. Išsaugotos bažnyčios ir senosios kapinės liudija apie šimtmečius gyvavusias vietas bendruomenes. Liuteronų tikėjimo dvasia atsispindi šiuolaikinėse kultūrinėse šventėse, muzikiniuose renginiuose bei edukacinėse programose, skatinančiose domėjimąsi vietovės praeitimi.

XIX a. susiklosčiusios darnios rekreacinės veiklos ir kultūrinio poilsio tradicijos.

XIX a. pabaigoje Kuršių nerijos žvejų kaimai tapo prieglobsčiu nuo pramonės ir

181 Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcija. Prieiga per internetą: <https://nerija.lrv.lt/lt/apie-nacionalini-parka/kulturos-paveldas/ivykiai-isgarsine-nerija/menininku-kolonija/>

182 Butkus, V., Krasauskas, L., Dovydenas, A., Lietuvos buriavimo raidos istorija. Datos ir įvykiai. Prieiga per internetą: <http://www.lbs.lt/istorija/LIETUVOS%20BURIAVIMO%20RAIDOS%20ISTORIJA.pdf>

183 Drėmaitė M., Migonytė V., Mankus M., Safronovas V. Neringa. Architektūros gidas, leidykla LAPAS, 2020 m., 62p.

184 Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5627>

185 Ravaityte-Meyer R., 2017, Kai tikėjimas keitė pasaulį..., Doc. habil. dr. Ingė Lukšaitė kalbina Raimonda Ravaitytė-Meyer, Kultūros almanachas Doré. Spaustuvė Druka, Klaipėda, p. 14.

industrializacijos paveiktų didmiesčių atokvėpio ieškantiems gyventojams. 1835 m. Klaipėdos miesto magistratas patvirtino maudyklių Kopgalyje - Smiltynėje tvarką. 1880 m. Juodkrantė tapo pirmo rango klimato ir jūros kurortu, siūliusi poilsi natūralios gamtos apsupty, purvo vonias, smėlio garų ir angliarūgštės maudykles, aktyvų laiko leidimą teniso kortuose ar pasivaikščiojimus miško promenadomis.¹⁸⁶ Čia paslaugas teikė buvusios karčemos vietoje viešbutį „Kurischer Hof“ įkūręs Eduardas Stellmacheris iš Tilžės, vėliau Otto Sturmhoefel įkurtas „Sturmhoefel“ viešbutis ir kiti.¹⁸⁷ Nida ir kiti kaimai taip pat ėmė pritraukti poilsiautojus, įskaitant dailininkus, mokslininkus, lietuvių karininkus ir užsienio turistus. Kitaip nei kituose to meto Lietuvos kurortuose, Kuršių nerijoje nevyko intensyvi rekreacinės architektūros statyba, vasarotojų reikmėms daugiausia naudoti senieji pastatai. Poilsio kultūrai pradžią davę vokiečiai kraštui suteikė patrauklios istorinės praeities naratyvą, o išskirtinė gamta praturtino vasaravimo turinį¹⁸⁸.

Kultūrinė atmintis. XX a. buvo ypatingai permainingas ir sudėtingas laikotarpis Kuršių nerijos autochtonų bendruomenei. Antrojo pasaulinio karo sukeltas etno-demografinis virsmas sunaikino didelę dalį gyventojų tradicijų, tačiau apie 13 % į gimtąjį kraštą grįžusių kuršininkų^{65,66} ir jų paveldu susidomėjusių naujakurių dėka pavyko išsaugoti dalį nematerialiojo kultūros paveldo. Nors tradicijų perdavimo procesas buvo nutrūkęs, atgavus Lietuvos nepriklausomybę, galimybės pažinti, atkurti ir saugoti Kuršių nerijos nematerialiojo kultūros paveldo vertybes, buvo stipriai išplėstos ir įvertintos nacionaliniu bei tarptautiniu mastu.

Reikšmingą indėlį į vietovės kultūrinės atminties puoselėjimą įnešė Klaipėdos universiteto doc. dr. Nijolės Strakauskaitės, dr. Vasilijaus Safronovo ir kitų mokslininkų istoriniai tyrinėjimai, moksliniai veikalai. Svariu įnašu į Kuršių nerijos istoriografiją nuo 2010 m. laikomas Neringos savivaldybės Viktoro Miliūno viešosios bibliotekos leidžiamas kultūros almanachas „Dorė“. Moksliniai tyrimai, istorijos fiksacija ir viešinimas ženkliai prisideda prie Vietovės identiteto stiprinimo, šiuolaikinės bendruomenės įsitraukimo, deda pamatą ateities tyrinėjimams.

Kuršių nerijoje tradicijų ir bendruomeninio meno puoselėjimas – neatskiriama vietovės dalis. Folkloro ansambliai, tautinių šokių grupės ir muzikiniai kolektyvai organizuoja pasirodymus, šventes ir festivalius. Meno kolektyvų veikloje nuolat dalyvauja per 100 Neringos gyventojų.⁶⁷ „Stintapūkio“ šventė, „Žiobrinės“ ir tarptautinis folkloro festivalis „Tek saulužė ant maračių“, „Juodkrantės kurorto dienos“ ir kiti etnokultūrą propaguojantys renginiai sujungia senąsias tradicijas su šiuolaikine kultūra, įtraukdami vietos bendruomenę ir lankytojus.

Pažymėtina, kad kai kurios visuomenės ar nevyriausybinų organizacijų iniciatyvos gali tapti reikšmingais institucijas, bendruomenes ir kultūros paveldą vienijančiais reiškiniais. Vienas geriausių to pavyzdžių – Nidos švyturio pastatų komplekso (u. k. 41559) (toliau – kompleksas) išsaugojimas bendruomenės reikmėms. Kilus rizikai dalį komplekso statinių perduoti VĮ Turto bankui ir ilgainiui privatizuoti, susibūrę visuomenininkai ir bendruomenės atstovai apgynė savo nuomonę, kad komplekso pastatai turi tarnauti švietimui, edukacijai ir kultūros paveldui puoselėti. Šiandien Nidos švyturys (senasis, II-ojo pasaulinio karo metu nugriautas statinys, gyvavęs 1874-1944 m. ir 1953 m. jo teritorijoje pastatytas naujasis⁶⁸), į jį vedantys senieji laiptai, švyturininko namas ir kiti komplekso statiniai simbolizuoja ne tik jūrinį

186 Drėmaitė M., Migonytė V., Mankus M., Safronovas V. Neringa. Architektūros gidas, leidykla LAPAS, 2020 m., p. 33

187 Strakauskaitė N., Kuršių Nerija – Europos pašto kelias. S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2001, 64 p.

188 Drėmaitė M., Migonytė V., Mankus M., Safronovas V. Neringa. Architektūros gidas, leidykla LAPAS, 2020 m., p. 33

– navigacinį paveldą. Tai – vienas labiausiai ikoniškų profesionaliosios architektūros pavyzdžių Kuršių nerijoje, atspindinčių skirtingas istorines epochas, ir šiuolaikinių bendruomenių, lankytojų, mokslininkų, kultūros atstovų ir institucijų susivienijimo simbolis.

Bendruomenės gyvenamosios aplinkos suvokimas bei sąmoningumas sąlygoja unikalaus Kuršių nerijos kultūrinio kraštovaizdžio ir istorinės-kultūrinės atminties išsaugojimą. Kuršių nerijos vertybių puoselėjimui turi poveikį gyventojų skaičiaus kaita dėl migracijos, besiformuojančios naujos uždaros bendruomenės, kiti sociodemografiniai pokyčiai (visuomenės senėjimas, mažėjantis gimstamumas, vietos jaunimo išvykimas).

PROJEKTAS

Priedas Nr. 2. Kitos svarbios Kuršių nerijos vertės, juos iliustruojantys elementai, procesai ir savybės

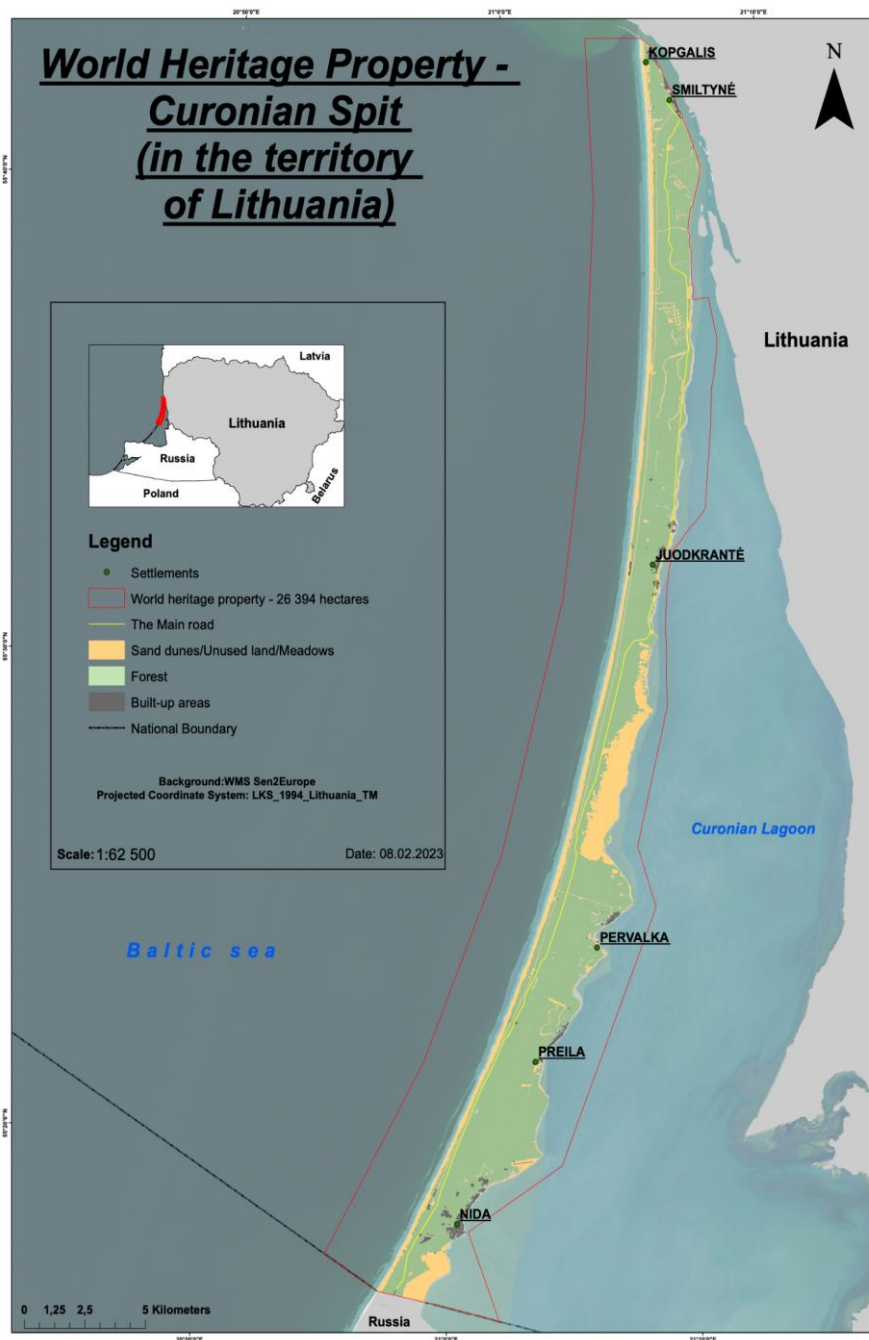
Kitų svarbių verčių grupės	Kitos svarbios Kuršių nerijos vertės	Pagrindimas / paaiškinimas
Aktyvi ir gyvybinga bendruomenė	Švietimas	Švietimo sistemos išsaugojimas – viena svarbiausių verčių, siekiant palaikyti Kuršių nerijos vietos bendruomenių gyvybingumą ištikus metus. Stipri ir integruota švietimo sistema gali prisidėti prie jaunų šeimų pritraukimo bei vietos bendruomenių ir lankytojų sąmoningumo didinimo apie Kuršių nerijos išskirtinumą ir pažeidžiamumą. Mažėjantis vaikų skaičius kelia grėsmę išlaikyti vietovės darželius ir gimnaziją.
	Nuolat Kuršių nerijoje gyvenantys gyventojai	Prisideda prie vietovės kultūrinio vientisumo išsaugojimo, palaiko vietos ekonomiką ir užtikrina nuolatinę paveldo priežiūrą ir apsaugą, neleidžiant jai tapti vien tik turistiniu objektu. Galimybės jaunoms šeimoms, finansinės ir socialinės paskatos, socialinė rūpyba, tarnybinio būsto galimybės, švietimas ir kt. priemonės skatinančios likti gyventi Neringoje ir Smiltynėje.
	Institucinis bendradarbiavimas ir atsakingas valdymas	Gerosios valdysenos principų taikymas ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo stiprinimas gali ženkliai prisidėti prie Kuršių nerijos kultūros paveldo ir tvarios kurorto plėtros suderinamumo klausimų sprendimų.
	Tvarus verslas, palaikantis bendruomenę	Tvarūs verslai padeda subalansuoti ekonominį augimą su aplinkos apsauga. Jie užtikrina, kad unikalus kraštovaizdis ir kultūrinis paveldas būtų apsaugoti, o vietos gyventojams būtų suteikiami pragyvenimo šaltiniai. Tai skatina bendruomenės gerovę ir atsakingą turizmą.
	Bendruomenės įtraukiančios veiklos	Šios veiklos svarbios atkuriant ir perduodant vietos kultūrinę atmintį, stiprinant vietos tapatybę, skatinant kartų tarpusavio žinių mainus, istorijos bei tradicijų puoselėjimą.
Gamtos unikalumas ir pažeidžiamumas	Biologinė įvairovė, įskaitant sausumos žinduolius	Natura 2000 tinklas skirtas apsaugoti visos Europos mastu aptinkamus retus ar nykstančius gyvūnus ir augalus (jūrinis erelis, didysis kormoranas, dirvoninis kalviukas, lygutė ir kt.) bei gamtines buveines (užuomazgines pustomas, baltąsias, pilkąsias kopas; kopų varnauogynus, gluosnykus, medžiais apaugusias kopas, drėgnuosius tarpkopius ir kt.). Artumas su laukine gamta ir joje gyvenančiais žinduoliais (briedžiais, lapėmis, stirmomis, kiškiais ar kitais) – tai vienas iš saugomos teritorijos natūralių reiškinių, dovanojančių įsimintiną patirtį, pažinimą ir pagarbą gamtai.
	Saulėtekis ir saulėlydis tą pačią dieną skirtinguose vandenyse	Itin retas reiškinys – saulės patekėjimas mariose ir laida jūroje - stiprina vietovės patrauklumą ir vietos gyvenimo tarp vandenų jausmą.
	Kiti gamtos reiškiniai	Išskirtinė geografinė padėtis ir vyraujantis jūrinis klimatas lemia staigias ir dažnas orų permainas, o atviros pajūrio ir pamario panoramos atskleidžia įspūdingus gamtinius reiškinius, rečiau išvystamus miestuose. Čia – vis dar ryškūs metų laikai, vėjas, žemas rūkas, vandens varvekliai, užšalanti marios ir daugiausia saulėtų dienų Lietuvoje.
	Gamtos ištekliai, įskaitant gryną orą	Natūraliai augantys vaistiniai augalai, grybai, jūroje randamas gintaras - tai saugomos teritorijos pridėtinė vertė gyventojams ir lankytojams. Nerija – ne tik vandenų platybėmis nuo didelių miestų atskirta vietovė, čia gyvenvietės tesudaro tik 6 proc. teritorijos. To rezultatas – grynas oras – viena iš vertybių, traukianti lankytojus ir sukurianti palankias sąlygas sveikai gyvensenai vietos bendruomenėms.
Įkvepianti kūrybos ir mokslo erdvė	Tradiciniai ir šiuolaikiniai kultūriniai renginiai, jų įvairovė	Festivaliai, tradicinės šventės, jungiančios praeitį ir dabartį, švenčiant regiono gyvąją kultūrą: Trumpiausios nakties šventė, Senųjų burlaivių regata, Senųjų amatų festivalis, Rudens lygiadienis ir kt.
	Įvairios mokslinių	Kuršių nerijos istorija, kultūrinė ir biologinė įvairovė, geografinė padėtis ir erdvinės struktūros mozaikiškumas – tai daugiasluoksnis mokslinių tyrimų

Kitų svarbių verčių grupės	Kitos svarbios Kuršių nerijos vertės	Pagrindimas / paaiškinimas
	tyrimų sritys	laukas. Nuolatinė mokslininkų veikla vietovėje ir jų tyrimų sąryšis reikšmingai prisideda prie supratimo apie Kuršių neriją vietos, nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu.
	Rezidencijos	Rezidencijų programos ir erdvės menininkams, mokslininkams, rašytojams ir kt., skatina kultūrinius ir akademinis mainus, supratingumo ir švietimo didinimą, tyrimų ir meno sąryšį. Rezidencijų globojimas prisideda prie vietovės kultūrinės atminties puoselėjimo.
	Akademinės muzikos renginiai	Skatina aukštos kokybės kultūrinės patirtis, praturtinančias regiono kultūrinį gyvenimą sakralinėse, kultūrinėse ir atvirose erdvėse.
	Tapybos ir fotografijos plenerai bei parodos	Puoselėja meninę raišką ir pristato kultūrinį paveldą per vaizduojamąjį meną, lokaliai ir tarptautiniu mastu.
Rekreacija, sveikatinimas, pažinimas	Darnaus turizmo įvairovė	Ekologinis, gamtos, žygių, kultūros paveldo, tvaraus, kulinarinio patyrimo, paukščių stebėjimo, vandens ir kitų rūšių turizmo galimybės Kuršių nerijoje, kurios mažiau kenkia aplinkai ir yra naudingos tiek lankytojams, tiek vietos bendruomenėms.
	Mėlynosios vėliavos ir laukiniai balto smėlio paplūdimiai	Viešieji nerijos paplūdimiai, kasmet apdovanojami Mėlynąja vėliava, kartu su laukiniais pakrantės paplūdimiais – tai švaraus, saugaus ir natūralaus paplūdimio etalonas, kurį galima patirti Kuršių nerijoje.
	Aplinkai draugiški lauko sporto renginiai ir infrastruktūra	Žygių ir dviračių takai, vėjo sportas, buriavimas, orientavimasis, bėgimas, tenisas ir kt. skatina tvarią rekreaciją, prisidedant prie sveiko gyvenimo būdo, kartu mažinant kenksmingą poveikį aplinkai.
	Ramybė ir tylą	Saugomos gamtos sukuriama natūralus vietovės žavesys – tai neįkainojama nauda vietos gyventojams ir ramios antistresinės patirties besitikintiems lankytojams.
	Žvaigždžių stebėjimas	Kuršių nerijoje dėl minimalaus šviesos taršos atsiveria kvapą gniaužiantys dangaus vaizdai.
	Autentiškos kulinarinės tradicijos	Vietos žuvis paruošimas (sūdytas, rūkymas, džiovinimas), žuviene, šviežia žuvis, karšio šonkauliai ir kitų patiekalų ruošimo būdų saugojimas prisideda prie vietovės gastronominio paveldo saugojimo ir pristatymo lankytojams.
	Muziejai ir lankytojų centrai	Gintaro muziejus-galerija, Thomo Manno muziejus, Kultūros, turizmo ir lankytojų centrai, Gamtos mokykla, Eduardo Jonušo Amatų namai, Jūrų muziejus ir kt. – šviečia visuomenę apie nerijos istoriją, kultūrą ir gamtinę aplinką.
	Delfinų terapija	Lietuvos jūrų muziejaus Delfinų terapijos centras – vienintelis Lietuvoje ir Baltijos šalyse centras, siūlantis holistinę pagalbą žmonėms su negalia per bendravimą su delfinais. Ši veikla, pagrįsta specialistų taikomais rehabilitacijos principais, stiprina emocinį ryšį tarp žmogaus ir gyvūno, skatina atsiskleidimą, socialinius įgūdžius bei teigiamas emocijas. Nuo 2015 m. veikiantis centras taip pat plėtoja mokslinius tyrimus žmogaus ir gyvūno gerovės srityje.
	Miško maudynės	Miško maudynių praktikavimas Kuršių nerijoje – skatina lėtą buvimą gamtoje ir sąmoningą santykį su mišku. Ši praktika padeda mažinti stresą, stiprina emocinę savijautą ir bendrą sveikatą, o kartu gilina žmonių ryšį su saugoma aplinka. Miško maudynių iniciatyvos atliepia tvaraus turizmo ir gamtos terapijos principus.
Kultūros paveldas	XX-o amžiaus kurortų architektūra	XX a. Kuršių nerijoje susiklosčiusios kurortinės architektūros pavyzdžiai atspindi šio amžiaus etnokultūrinių pokyčių, kurorto vystymo ir kultūrų sankirtos dinamiką. Perėmusi ir modernizavusi žvejų gyvenviečių architektūrinius bruožus praeito amžiaus kurortų architektūra įgavo savitą ir kitose vietovėse nesutinkamą stilių.
	XIX ir XX a. žymių asmenybių palikimas	Tai - Thomo Manno, Hermano Blodės, Vilhelmo ir Aleksandro von Humboldtų, Vilhelmo Franzo Epha ir daugelio kitų mokslininkų, menininkų, architektų, rašytojų, sportininkų, inžinierių pėdsakai, įsirię į Kuršių nerijos gamtinę, kultūrinę ir intelektualinę istoriją.

Kitų svarbių verčių grupės	Kitos svarbios Kuršių nerijos vertės	Pagrindimas / paaiškinimas
	Gamtos apsaugos istorija, tradicinės žinios ir dokumentacija	Atsižvelgiant į detalai užfiksuotą gamtos apsaugos ir tyrimų istoriją galima efektyviau rengti šiuolaikines strategijas saugant vietovės ekosistemas, tvarkant gamtinius kompleksus, puoselėjant kraštovaizdį. Sukaptos ir susistemintos žinios padeda šviesti bendruomenę ir suinteresuotąsias šalis apie apsaugos svarbą bei tvarią praktiką.
	Muziejų artefaktai, kilnojamosios vertybės	Mena apie praeities bendruomenių, etninių grupių ir jų gyvenamosios Kuršių nerijoje ypatumus.
	Sklandymo mokyklos memorialas	Regiono aviacijos istoriją ir kultūrinę vietovės atmintį pagerbiančią paminklą.
	Karinis paveldas	Pasakoja apie regiono strateginę svarbą ir skaudžius XX a. istorinius įvykius, praturtindamas kultūrinį naratyvą.

Šaltinis: parengta KNNPD, apibendrinant susitikimų ir diskusijų su įvairiomis veikėjų grupėmis rezultatus mokslinių dirbtuvių „Kuršių nerijos klimato pažeidžiamumo indekso vertinimas“ metu. Sąrašas nėra baigtinis.

Priedas Nr. 3. LR teritorijoje esančios Kuršių nerijos vietovės geografinė padėtis žemėlapyje

Šaltinis: VSTT, 2023

Priedas Nr. 4. Kuršių nerijos vietai aktualūs teisės aktai ir planavimo dokumentai

Dokumentas	Sąsajos su Valdymo planu
Nacionaliniai teisės aktai	
Bendri	
LR Konstitucija	Nustato (42 str. 2 d.), kad „Valstybė [...] rūpinasi Lietuvos istorijos, meno ir kitų kultūros paminklų bei vertybių apsauga“, 47 straipsnio 1 dalis, kad „LR išimtinė nuosavybės teise priklauso: [...] istorijos, archeologijos ir kultūros objektai“, 54 straipsnio 1 dalis, kad „Valstybė rūpinasi natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, prižiūri, kad su saiku būtų naudojami, taip pat atkuriami ir gausinami gamtos ištekliai“.
LR aplinkos apsaugos įstatymas	Įstatymas reguliuoja visuomeninius santykius aplinkosaugos srityje, nustato pagrindines juridinių ir fizinių asmenų teises ir pareigas išsaugant LR būdingą biologinę įvairovę, ekologines sistemas bei kraštovaizdį, užtikrinant sveiką ir švarią aplinką, racionalų gamtos išteklių naudojimą LR, jos teritoriniuose vandenyse, kontinentiniame šelfe ir ekonominėje zonoje, atsakomybę.
Įstatymai, kiti teisės aktai, skirti vertybėms išsaugoti	
Saugomų teritorijų įstatymas	Reglamentuoja nacionalinio parko nustatymo ir steigimo, ribų keitimo, statuso pakeitimo, apsaugos, tvarkymo ir kontrolės teisinius pagrindus, reglamentuoja veiklą jame, visuomeninius santykius, taip pat nustato tarptautinės svarbos teritorijų, tarp jų Europos ekologinio tinklo „Natura 2000“ teritorijų, bei gamtinio karkaso kūrimą ir veiklos juose reglamentavimą.
Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas	Nustato nekilnojamojo kultūros paveldo, esančio Kuršių nerijoje apskaitos, saugojimo ir tvarkybos, šio ir kitų teisės aktų nustatytų paveldosaugos reikalavimų laikymosi priežiūros, kultūros paveldo objektų būklės stebėjimo teisinius pagrindus.
LR specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymas	Nustato specialiąsias žemės naudojimo sąlygas, nurodo teritorijas, kuriose šios sąlygos turi būti taikomos, reglamentuoja šių teritorijų nustatymą ir nustato šiame procese dalyvaujančių asmenų teises ir pareigas. Įstatymo 84 str. nustatytos specialiosios žemės naudojimo sąlygos valstybiniuose parkuose, 97 str. – pajūrio juostoje.
Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas	Nustato bendrus lietuvių etninės kultūros valstybinės globos pagrindus, etninės kultūros apsaugos ir tęstinumo, plėtros bei turtinimo priemones ir sąlygas. Įstatymu siekiama išsaugoti etninės kultūros paveldą, užtikrinti gyvųjų tradicijų tęstinumą, išlaikyti etnografinių regionų tradicijų savitumą, pažinimą, fiksavimą bei perteikimą, puoselėti natūralioje aplinkoje gyvuojančios etninės kultūros raišką, kt.
KNNP nuostatai	Nustato KNNP steigimo tikslus, išskirtinę vertę, Mažosios Lietuvos etnografinio regiono dalies Kuršių nerijos pusiasalio architektūros ir sodybų planavimo tradicijomis pagrįstus reikalavimus, valdymo, apsaugos ir tvarkymo organizavimo ypatumus.
LR kultūros ministro 2005 m. balandžio 29 d. įsakymas Nr. JV-190 „Dėl nekilnojamųjų kultūros vertybių pripažinimo saugomomis“	Kuršių nerijoje esančios urbanistinės vietovės pripažintos kultūros vertybėmis ir saugomos viešajam pažinimui ir naudojimui.

Bendrųjų buveinių ar paukščių apsaugai svarbių teritorijų nuostatai	Reglamentuoja buveinių ir paukščių apsaugai svarbių teritorijų ir būtinų jų apsaugos priemonių nustatymą, taip pat Europos Bendrijos svarbos natūralių buveinių ir rūšių buveinių, kurių apsaugai nustatytos buveinių ir paukščių apsaugai svarbios teritorijos, blogėjimo ir rūšių reikšmingo trikdymo prevenciją.
LR UNESCO pasaulio paveldo sąraše esančių objektų apsaugos Lietuvoje <i>įstatymo koncepcija</i>	Numato būtinybę įstatymu reglamentuoti visuomeninių santykių, susijusių su UNESCO Pasaulio paveldo vertybių ir jų apsaugos (buferinės) zonų apsauga, tvarkyba ir naudojimu, teisinio reguliavimo pagrindus, įstatyme numatyta reglamentuoti UNESCO Pasaulio paveldo vertybių valstybinį valdymą, funkcijas ir atsakomybių paskirstymą jų apsaugos srityje tarp valstybės bei savivaldybių institucijų ir įstaigų, nekilnojamojo turto savininkų ir valdytojų bei naudotojų veiklą UNESCO Pasaulio paveldo vertybių teritorijose, finansavimo ypatumus bei visuomenės dalyvavimą sprendžiant šių vertybių naudojimo, apsaugos bei plėtros klausimus.
Įstatymai, reguliuojantys žemės, gamtos išteklių naudojimą	
LR miškų įstatymas	Reglamentuoja miškų atkūrimą, apsaugą bei naudojimą ir sudaro teises prielaidas, kad visų nuosavybės formų miškai būtų tvarkomi pagal vienodus tvaraus ir subalansuoto miškų ūkio principus, užtikrinant racionalų miškų išteklių naudojimą [...] užtikrinant biologinės įvairovės išsaugojimą, miškų produktyvumo didinimą, kraštovaizdžio stabilumą ir aplinkos kokybę, galimybę dabar ir ateityje atlikti ekologines, ekonomines ir socialines funkcijas nedarant žalos kitoms ekosistemoms.
LR žemės įstatymas	Nustato (6 str. 1 d.), kad visa KNNP žemė išimtinė nuosavybės teise priklauso LR. Jos negalima įsigyti savivaldybių ar privačių nuosavybėn.
LR vandens įstatymas	Reglamentuoja visuomeninius santykius, atsirandančius naudojant, valdant ir saugant LR teritorijoje esančius paviršinius ir požeminius vandens telkinius ir juose esantį vandenį. Šio įstatymo nuostatos jūros aplinkos apsaugai taikomos tiek, kiek tai susiję su vandens chemine būkle teritoriniuose vandenyse.
LR pajūrio juostos įstatymas	Įvardija pajūrio juostos nustatymo tikslus, jos sudedamąsias dalis, nustato pajūrio kraštovaizdžio žemės ir jūros akvatorijos apsaugą ir naudojimą.
Įstatymai, kiti teisės aktai reguliuojantys procesus	
LR teritorijų planavimo įstatymas	Reglamentuoja teritorijų planavimą ir nustato šiame procese dalyvaujančių asmenų teises ir pareigas.
LR statybos įstatymas	Nustato statomų, rekonstruojamų ir remontuojamų statinių esminius architektūros reikalavimus. Nustatyti reikalavimai KNNPD tikrinti statinių, suprojektuotų valstybiniame parke projektų atitikties reikalavimams, nustatytiems saugomų teritorijų planavimo dokumentuose ir kituose veiklą saugomoje teritorijose reglamentuojančiuose teisės aktuose.
LR planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymas	Reglamentuoja planuojamos ūkinės veiklos atrankos dėl poveikio aplinkai vertinimo ir planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo procesus ir šių procesų dalyvių tarpusavio santykius. Šiuo įstatymu siekiama suderinti planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo proceso reglamentavimą su ES teisės aktais.
Planų ir programų strateginio pasekmių aplinkai vertinimo tvarkos aprašas	Nustato planų ir programų strateginį pasekmių aplinkai vertinimo tvarką, šio proceso dalyvių santykius, vertinimo ir sprendimo priėmimo sąsajas. Vertinimas atliekamas rengiant planą ar programą, prieš ją priimant ir (arba) tvirtinant, kad būtų parinkta tinkamiausia plano ar programos sprendinių alternatyva.
Saugomų teritorijų strateginio planavimo dokumentų rengimo tvarkos aprašas	Nustato saugomų teritorijų, „Natura 2000“ teritorijų, įskaitant vietoves, atitinkančias gamtinių buveinių apsaugai ir paukščių apsaugai svarbių teritorijų atrankos kriterijus, ar jų dalių saugomų teritorijų strateginio planavimo dokumentų tikslus, turinį, rengimo, viešinimo, derinimo, tvirtinimo, peržiūros ir keitimo tvarką. Strateginio planavimo dokumentu gali būti nustatytos apsaugos ir (ar) tvarkymo priemonės ir kitoms teritorijoms, esančioms už LR saugomos teritorijos ar tinklo

	„Natura 2000“ teritorijos ribų, jeigu tai būtina teritorijose saugomų gamtos ar kultūros vertybių palankiai apsaugos būklei užtikrinti ar atkurti.
Planų ir programų atrankos dėl strateginio pasekmių aplinkai vertinimo tvarkos aprašas	Skirtas planų ir programų rengimo organizatoriams ar jų konsultantams, atliekant atranką dėl strateginio pasekmių aplinkai vertinimo subjektams bei visuomenei.
Planų ar programų ir planuojamos ūkinės veiklos įgyvendinimo poveikio įsteigtoms ar potencialioms „Natura 2000“ teritorijoms reikšmingumo nustatymo tvarkos aprašas	Taikomas nustatant, kokį poveikį įsteigtoms ar potencialioms „Natura 2000“ teritorijoms gali daryti planų ar programų, susijusių su įsteigtomis ar potencialiomis „Natura 2000“ teritorijomis ar artima tokių teritorijų aplinka, įgyvendinimas; planuojamos ūkinės veiklos, susijusios su įsteigtomis ar potencialiomis „Natura 2000“ teritorijomis ar artima tokių teritorijų aplinka, įgyvendinimas.
LR aplinkos monitoringo įstatymas	Nustato monitoringo organizacinę struktūrą, vykdymo tvarką ir su tuo susijusią atsakomybę. Tai pagrindas valstybiniam aplinkos monitoringui KNNP vykdyti.
Nekilnojamojo kultūros paveldo objektų stebėsenos taisyklės	Nustato reikalavimus pavienių, į kompleksus įeinančių ir kompleksinių kultūros paveldo objektų stebėsenai atlikti, apibrėžia nekilnojamųjų kultūros paveldo objektų pagal statusą stebėsenos vykdytojus.
Kultūros paveldo vietovių stebėsenos taisyklės	Reglamentuoja kultūros paveldo vietovių, išskyrus vietovių, kurioms apsaugoti įsteigtas savivaldybės draustinis, stebėsenos paskirtį, apimtį, organizavimą ir vykdymą, nustato, kad Kuršių nerijos stebėseną vykdo KPD.
LR turizmo įstatymas	Nustato turizmo paslaugų organizavimo principus, turizmo paslaugų teikimo, keliautojų teisių apsaugos reikalavimus, valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų kompetenciją turizmo srityje, turizmo informacijos centrų vadovų darbo santykių ypatumus.
Įstatymai, kiti teisės aktai, nustatantys institucijų kompetenciją	
LR vietos savivaldos įstatymas	Nustato vietos savivaldos savivaldybių institucijas ir jų kompetenciją, funkcijas, savivaldybės mero, savivaldybės tarybos nario statusą, savivaldybių ūkinės ir finansinės veiklos pagrindus
STĮ	Nustato (27 str. 2 d.), kad apsaugos ir tvarkymo veiklai valstybiniame parke [...] koordinuoti sudaroma jungtinė taryba iš saugomos teritorijos direkcijos, savivaldybių, kurių teritorijose yra valstybinis parkas [...], institucijų, regionuose veikiančių aplinkos apsaugos, kultūros paveldo institucijų teritorinių padalinių, miškų urėdijos, valstybiniame parke ar biosferos rezervate veikiančių vietos bendruomenių ir nevyriausybinių organizacijų atstovų.
KNNPD nuostatai	Reglamentuoja KNNPD veiklą: nustato jos veiklos sritį, veiklos rūšis, veiklos tikslus ir funkcijas, teises ir pareigas, direkcijos struktūrą ir veiklos organizavimą. Šiais nuostatais direkcijai priskirta įgyvendinti Pasaulio paveldo konvenciją kaip pasaulio paveldo vietos valdytojas, atsakingas už pasaulio paveldo vietovės ir jos išskirtinės visuotinės vertės savybių valdymą, stebėseną, išsaugojimą, tvarkymą ir propagavimą <i>in situ</i> .
VMU įstatatai	Nustato įmonės veiklos tikslus ir rūšis, funkcijas, valdymą, kt.
LR aplinkos ir kultūros ministro 2021 m. vasario 8 d. įsakymas Nr. D1-76/IV-170 „Dėl	Nustato KNNP jungtinės tarybos – kolegialaus organo, koordinuojančio apsaugos ir tvarkymo veiklą valstybiniame parke ar biosferos rezervate, sudarymo tvarką, darbo organizavimo ir veiklos principus.

valstybinio parko ar biosferos rezervato jungtinės tarybos sudarymo tvarkos ir jos veiklos aprašo patvirtinimo”	KNNPD jungtinės tarybos sudėtis patvirtinta VSTT direktoriaus 2023 m. rugpjūčio 10 d. įsakymu Nr. V-79
Vyriausybės 2010 m. gegužės 19 d. nutarimas Nr. 544 „Dėl institucijų, atsakingų už UNESCO Pasaulio paveldo sąrašė esančių objektų apsaugą Lietuvoje, paskyrimo“	Valstybės lygmeniu už Kuršių nerijos išsaugojimą Lietuvoje yra atsakinga AM
Nacionaliniai strateginio planavimo dokumentai	
Valstybės pažangos strategija “Lietuvos ateities vizija “Lietuva 2050”	Kultūros vaidmens valstybėje ir bendruomenių sąitų stiprinimo srityje siekiama, kad Lietuvos istorinis ir kultūros paveldas, kaip sudėtinė bendro Europos kultūros paveldo dalis ir visuomenės tapatybės pagrindas, būtų geriau pažįstamas piliečiams, viešojoje erdvėje jų nuolat naujai aktualizuojamas ir permąstomas. Subalansuoto ir darnaus teritorijų vystymo srityje tinkamu teritoriniu lygmeniu užtikrins kompleksinę plėtrą, atsižvelgdama į vietos sąlygas bei regionines demografines prognozes. Planuodama ir įgyvendindama vietos plėtrą, vadovausis neutralumo klimatui, universalaus dizaino (suteikiančio vienodą galimybę infrastruktūra naudotis visiems žmonėms) ir kultūros paveldo aktualizavimo principais, vietinės bendruomenės nuomone (kūrybiškos vietokūros principu).
Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos koncepcija	Aktuali viena iš Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos 41.2. uždavinio „Efektyvinti materialaus ir nematerialaus kultūros paveldo apsaugos valdyseną“ įgyvendinimo krypčių 41.2.6., numatanti „užtikrinti UNESCO materialaus ir nematerialaus paveldo valdymo efektyvumo didinimą“.
Lietuvos Baltijos jūros krantotvarkos strategijos nuostatos	Tikslas – užtikrinti subalansuotą kranto juostos plėtrą, išsaugant natūralius kranto zonos gamtos kompleksus ir sukuriant racionalaus gamtinių išteklių naudojimo sąlygas. Pagrindiniai principai: prioritetas teikiamas gamtinių kraštovaizdžių ir natūralių krantodaros procesų išsaugojimui; kompleksiskai derinama krantosauga ir krantonauda; krantotvarkos priemonės tarpusavyje derinamos, atsižvelgiant į krantodaros procesų dinaminį vientisumą, ir taikomos nepriklausomai nuo žinybinių interesų administracinio paskirstymo, be to krantotvarkos priemonių įdiegimas viename kranto ruože neturėtų pakenkti gretimam ruožo kranto juostos būklei; taikomos diferencijuotos krantosaugos priemonės priklausomai nuo kranto funkcijų; fiziniai ir juridiniai asmenys atsako už savo veiklos tiesioginį ar netiesioginį poveikį krantui ir priklausomai nuo poveikio masto atlygina padarytą žalą aplinkai bei, suderinę su atsakingomis institucijomis, organizuoja priemonių įgyvendinimą šiam poveikiui sumažinti bei kompensuoti.
Valstybinio aplinkos monitoringo programa (Vyriausybės 2018 m. spalio 3 d. nutarimas Nr. 996 „Dėl valstybinio aplinkos monitoringo 2018-2023 metų programos patvirtinimo“)	Paskirtis – atsižvelgiant į tarptautinius įsipareigojimus ir nacionalinius poreikius, sudaryti sąlygas aprūpinti atsakingas valstybės ir tarptautines institucijas, visuomenę patikima informacija apie gamtinės aplinkos būklę ir antropogeninio poveikio nulemtus gamtinės aplinkos būklės pokyčius. Įgyvendinta Programa sudarys sąlygas tinkamai vertinti gamtinės aplinkos būklę Lietuvoje, valdyti ir prognozuoti ją tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu mastu, aprūpinti visų lygių aplinkos kokybės ir visuomenės sveikatos priežiūros institucijas informacija apie aplinkos būklę, būtiną sprendimams priimti. Vienas tikslų – stebėti valstybinių parkų, įskaitant ir KNNP, kraštovaizdžio būklę, vertinti žemėnaudos kaitą, estetinę parkų būklę, pažeistų ir atkurtų teritorijų plotus,

	nustatyti paveldo objektų būklę, įvertinti lankomų teritorijų apkrovas ir poveikį joms, nustatyti teritorijų pritaikymo lankymui laipsnį.
Pajūrio juostos tvarkymo programa 2023-2032 m.	Nustato krantotvarkos priemones svarbioms arba būdingoms krantų savybėms išsaugoti ar atkurti, sumažinti klimato kaitos poveikį Baltijos jūros žemyniniam ir Kuršių nerijos krantui. Pirmenybė teikiama šioms prioritetinėms krantotvarkos kryptims: gamtinių procesų apsauga; kopagūbrio ir kopų regeneracija ir apsauga; kopagūbrio ir kopų tvirtinimas žabtvorėmis; takų ir laiptų įrengimas, pramintų takų naikinimas; kopagūbrio tvirtinimas šakų volu.
Nacionalinė klimato kaitos valdymo darbotvarkė	Prisitaikymo prie klimato kaitos 2030 m. vandens išteklių ir pajūrio zonos apsaugos tikslas – sumažinti gruntinio vandens lygio kritimą, neigiamą vandenynų lygio kilimo ir stichinių bei katastrofinių hidrometeorologinių reiškinių poveikį. Aktualus vietovės valdymui tikslas Nr. 35.4.5. Siekia "sumažinti vandens lygio kilimo, stichinių ir katastrofinių hidrometeorologinių reiškinių neigiamą poveikį Baltijos jūros pakrantės zonai taikant gamtiniais analogais pagrįstas krantotvarkos priemones".
Kuršių nerijos gamtotvarkos planas, patvirtintas LR aplinkos ministro 2008 m. sausio 14 d. įsakymu Nr. D1-32	Parengtas KNNP, išskyrus jo rekreacinio, ūkinio komunalinio ir kitos (gyvenamosios) paskirties funkcinio prioriteto zonas (plotas – 7576 ha), pagrindiniai uždaviniai: atkurti ir išsaugoti buveines, pagerinti kopų buveinės būdingą struktūrą, atkurti, išsaugoti ir gausinti saugomas rūšis.
Savivaldybių strateginio planavimo dokumentai	
Neringos savivaldybės strateginis plėtros planas 2021-2030 metams	Neringos savivaldybės vizija iki 2030 metų: Neringa: legenda, kuri įkvepia. Įgyvendinus šią viziją – Neringa 2030 m. – klestinti savivaldybė su socialiai atsakinga bendruomene, turinti aišką identitetą, saugią ir patrauklią kultūrinę, gamtinę aplinką bei išskirtinio kurorto kultūrą. Gamta ir žmonės darniai dera tarpusavyje, darnaus pajūrio ir vandens turizmo koncepcija, puoselėjama įtrauki ir unikali aplinka, kultūros paveldas, teritorijos UNESCO statusas.
Klaipėdos miesto savivaldybės 2021-2030 m. strateginis plėtros planas	Svarbus kultūros paveldo objektas yra Smiltynės gyvenvietė – Klaipėdos miesto dalis, esanti Kuršių nerijoje. Kultūros paveldo objektų įveiklinimas sudaro patrauklias sąlygas kurti ir vystyti turizmo produktus, edukacines veiklas, plėtoti verslą. Plane numatyta didinti miesto turistinį patrauklumą - išvystyti Smiltynę į kurortinę teritoriją; vykdyti kryptingą darnaus judumo politiką savivaldybėje, efektyviai panaudoti kultūros paveldo objektus (pritaikyti lankymui „Memel Sud“ priešlėktuvinę bateriją Smiltynėje).
Neringos savivaldybės darnaus judumo strateginis planas	Įvertinant gyventojų skaičiaus ir lankytojų srauto augimo Neringos savivaldybėje tendenciją, ilgalaikė kurorto transporto sistemos vizija privalo būti orientuota į galimybę suvaldyti augantį kelionių skaičių nedidinant neigiamų pasekmių gyventojų gyvenimo kokybei ir aplinkai. Integruota įvairiarūšio transporto plėtra: siekiama riboti individualiais automobiliais trumpam laikui (vienai ar keletui dienų) atvykstančių ir pažintiniais bei rekreaciniais tikslais po Kuršių neriją autotransportu keliaujančių žmonių srautą, suteikiant patrauklias kainas bei rekreacinės vertės požiūriu alternatyvas – vandens, viešąją, ekologinį transportą, atnaujinti esamą ir kurti naują vietos gyventojų kasdieniniams poreikiams ir poilsiautojų rekreaciniams poreikiams reikalingą pėsčiųjų ir dviračių takų infrastruktūrą.
Klaipėdos miesto darnaus judumo planas	Tikslas – užtikrinti Klaipėdos gyventojams įvairias judėjimo galimybes ir padidinti svarbiausių miesto vietų pasiekiamumą įvairiomis transporto rūšimis; užtikrinti saugumą ir eismo saugą; sumažinti taršą ir energijos poreikį Klaipėdoje; pagerinti miesto aplinką, erdvinę urbanistinės aplinkos kokybę; didinti miesto efektyvumą gyventojų, ekonominei ir socialinei naudai. Šie tikslai įgyvendinami analizuojant Klaipėdos situaciją ir siūlant sprendinius viešojo transporto sistemai, pėstiesiems, dviratininkams, siūlant modalinį kelionių pasiskirstymą, optimizuojant eismo organizavimą, didinant eismo saugumą, gerinant logistikos mieste efektyvumą,

	skatinant naudoti mažiau aplinką teršiančias transporto priemones, siūlant įvairius kitus būdus ir priemones.
Klaipėdos miesto savivaldybės aplinkos monitoringo 2022–2026 m. programa	Baltijos jūros ir Kuršių marių monitoringas yra atliekamas valstybinio monitoringo lygmenyje. Už monitoringo vykdymą atsakinga institucija yra AAA. Monitoringo duomenys pateikiami interneto prieigoje: http://vanduo.gamta.lt/
Nacionalinio lygmens ir KNNP teritorijų planavimo, kiti dokumentai	
LR teritorijos bendrasis planas	Nustatomos LR teritorijos erdvinio vystymo įgyvendinimo gairės, valstybės teritorijos erdvinė struktūra, valstybės teritorijos naudojimo privalomosios nuostatos ir kiti susiję sprendiniai siekiant darnaus teritorijų vystymo. Siekiama užtikrinti Lietuvos UNESCO pasaulio paveldo vietovėms (Kuršių nerijai, [...]) keliamus kultūros ir gamtos paveldo apsaugos reikalavimus, išsaugoti ir palaikyti IVV, autentiškumą ir vientisumą, išlaikyti šias vertybes dabarties ir ateities kartoms. Prioritetas teikiamas IVV apraše nustatytų vertingųjų savybių apsaugai.
KNNP ir jo zonų ribų planas	Patvirtintos KNNP ir jo funkcinio prioriteto zonų ribos, nustatyti konservacinio funkcinio prioriteto zonų tikslai.
KNNP tvarkymo planas, patvirtintas Vyriausybės nutarimu 2012 m.	Patvirtintos principinės KNNP tvarkymo nuostatos, atitinkančios darnaus vystymosi ideologiją: pasaulio kultūros ir gamtos paveldo vietovės apsaugos reikalavimų užtikrinimas, prioritetą teikiant gamtos ir kultūros paveldo išsaugojimui; Kuršių nerijos IVV neatsiejamųjų savybių ir sudėtinių dalių būklės autentiškumo ir vientisumo išsaugojimas ir nuolatinis palaikymas, siekiant išlaikyti šią vertybę dabarties ir ateities kartoms; KNNP planavimo patirties tęstinumo užtikrinimas, pažangių Kuršių nerijai priimtinių idėjų perimamumas ir plėtojimas.
KNNP vidinės miškotvarkos projektas	Nustato miškų konkrečių tvarkymo priemonių sistemą. Jo sprendiniai atitinka KNNP tvarkymo plano koncepcijos nuostatas.
Klaipėdos valstybinio jūrų uosto (žemės, vidinės akvatorijos, išorinio reido ir susijusios infrastruktūros) bendrasis planas	Tikslas – suformuoti darnią ir tvarią uosto ir miesto plėtros poreikius tenkinančią aplinką, užtikrinančią nuolatinę ir darnią teritorijos plėtrą, įvertinus uosto ir miesto raidą, kultūros paveldo, gamtos ir kraštovaizdžio vertybių apsaugą ir racionalų naudojimą, kuriuo pasiekiamas norimas pozityvus rezultatas – didėjantis Klaipėdos uosto ir Klaipėdos miesto konkurencingumas, sudarytos sąlygos uosto įmonių veiklos plėtrai, investicijoms, keleivių ir krovinių srautams pritraukti. Tačiau Kuršių nerijai išskyrus atskiras nekilnojamasias kultūros paveldo vertybes – vietoves (istorines gyvenvietes), kompleksus ar pavienius objektus, kaip nekilnojamojo kultūros paveldo vertybei NKPAĮ nustatyta tvarka nėra apibrėžtos teritorijos ribos, jos apsaugos zona, tuo pačiu nėra nustatyti ir privalomieji pavidosauginiai reikalavimai. Nors planuojama uosto plėtra pietinėje uosto dalyje greta Kiaulės Nugaros salos fiziškai nepalies pačios Kuršių nerijos, ji pakeis visos šios vietovės erdvinę struktūrą – Kuršių nerijos, kaip žmonių praeityje apželdintų aukštų kopų siauros sausumos juostos tarp Baltijos jūros ir plačios Kuršių marių akvatorijos charakterį ir vizualinį suvokimą.
Klaipėdos valstybinio jūrų uosto strateginis veiklos planas	Nustato uosto plėtros kryptis, tikslus ir uždavinius, apibrėždamas investicijas, infrastruktūros tobulinimą ir veiklos efektyvumo didinimą ilguoju laikotarpiu. Jis atnaujinamas kas penkerius metus, siekiant užtikrinti atitiktį kintančioms rinkos sąlygoms ir valstybės prioritetams.
Savivaldybių teritorijų planavimo dokumentai	
Neringos savivaldybės teritorijos ir jos dalių bendrasis planas (Neringos savivaldybės tarybos	Pagrindinis tikslas – teritorijos tvaraus vystymo užtikrinimas aplinkosaugos, socialinėje, ekonominėje ir erdvinės struktūros vystymo plotmėje. Identifikuoti teritorijos vystymą determinuojantys veiksniai, teritorijos vystymo tikslai, bendroji erdvinė kompozicija, konkretizuojamas teritorijos naudojimas ir apsauga.

2012 m. rugsėjo 21 d. sprendimas Nr. T1-164)	
Klaipėdos miesto bendrasis planas (Klaipėdos miesto savivaldybės tarybos 2021 m. rugsėjo 30 d. sprendimas Nr. T2-191)	Nustatytos pagrindinės miesto plėtros kryptys, siekiant sudaryti sąlygas tvariam miesto vystymui, nuolatiniam ir ilgalaikiam socialiniais, ekonominiais ir ekologiniais motyvais pagrįstam gyvenimo kokybės augimui bei teritorinių skirtumų mažinimui. Į Klaipėdos miesto teritoriją patenka tik nedidelė Kuršių nerijos dalis, Smiltynė. Plane nenumatyta intensyvesnė teritorijos urbanizacija, numatoma gerinti esamų sistemų tvarkymo kokybę, atitinkančią gamtosaugos ir KNNP reikalavimus.

Teisės aktai, reglamentuojantys Kuršių nerijos apsaugą ginkluotų konfliktų metu	
LR nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas	Nustato (1 skirsnio 2 skyrius), kad vieni pagrindinių nacionalinio saugumo objektų yra [...] aplinka ir kultūros paveldas, 3 skirsnio 4 skyrius numato, kad „Valstybės pareiga išsaugoti ir puoselėti nacionalinės kultūros tapatumą, [...] saugant kultūros paveldą. [...]. Valstybė sudaro ekonomines, technologines ir teises sąlygas kultūros paveldo apsaugai, skatina savininkus investuoti į kultūros paveldo apsaugą. Valstybė parengia priemones, užtikrinančias kultūros paveldo apsaugą ekstremalių situacijų (teroro aktų, gaisrų, potvynių, avarių ir kitais) atvejais“.
Išskirtinę kultūrinę vertę turinčių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų – kultūros paveldo vietovių, ženklintų UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencijos skiriamuoju simboliu, – sąrašas	Siekdama užtikrinti, kad būtų vykdomi UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencijos 3 straipsniu prisiimti įsipareigojimai dėl kultūros vertybių, apibrėžtų Konvencijos 1 straipsnyje, apsaugos nuo galimų ginkluoto konflikto padarinių, Vyriausybė Kuršių neriją (KNNP) įtraukė į išskirtinę kultūrinę vertę turinčių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų – kultūros paveldo vietovių, ženklintų UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencijos skiriamuoju simboliu, – sąrašą.
Ginkluotųjų pajėgų dalyvavimo atliekant nekilnojamojo kultūros paveldo objektų išsaugojimo darbus ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atveju instrukcija	Reglamentuoja ginkluotųjų pajėgų veiksmus išsaugant ar gelbstint nekilnojamojo kultūros paveldo objektus esant ginkluotam konfliktui ar kitai ekstremaliai situacijai LR teritorijoje, numatyti kultūros paveldo objektų išsaugojimo bei gelbėjimo darbai, kuriuos esant ekstremaliai situacijai vykdo Lietuvos kariuomenės kariniai vienetai; nustato, kad esant ginkluotam konfliktui kai Pasaulio paveldo vietovėms ar objektams kyla rizika būti prieš sunaikintiems ar bet koku būdu atakuojamiems dėl to, kad juose yra įsikūrusios ar dislokuotos ginkluotosios pajėgos, jos privalo nedelsdamos išsikraustyti iš Pasaulio paveldo objektų, kurie yra UNESCO Pasaulio paveldo sąrašė nurodytose vietovėse ne mažesniu kaip 1500 metrų atstumu (spinduliu) už tokių vietovių ribų; apibrėžta, kad esant bet kokio pobūdžio ginkluotam konfliktui, ginkluotosios pajėgos negali naudoti Paveldo objektų ir jų aplinkos jokiems kitiems tikslams, jeigu dėl to ginkluoto konflikto atveju tokie Pasaulio paveldo objektai galėtų būti sunaikinti arba apgadinti.

Priedas Nr. 5. Institucijų, dalyvaujančių Vietovės valdyme atsakomybė (detaliau) ir funkcijos

<u>Nacionalinis lygmuo</u>	
Politiką formuojančios institucijos	
Seimas	Formuoja saugomų teritorijų politiką, tvirtindamas Nacionalinę aplinkos apsaugos strategiją ir LR teritorijos bendrojo plano koncepciją, kurioje nustatomos ilgalaikės valstybės teritorijos (įskaitant kontinentinį šelfą ir išskirtinę ekonominę zoną Baltijos jūroje) erdvinio vystymo kryptys ir teritorijų naudojimo funkciniai prioritetai. Priima įstatymus, formuojančius bendrąsias teisės normas, skirtas svarbiausiems žmonių santykiams reguliuoti, kurie reglamentuoja ir Kuršių nerijos apsaugą bei naudojimą.
Vyriausybė	Steigia saugomas teritorijas, tvirtina saugomų teritorijų sistemos ar jos dalių schemas, kitus teritorijų planavimo dokumentus. Skiria institucijas, atsakingas už UNESCO Pasaulio paveldo sąraše esančių objektų apsaugą Lietuvoje.
AM	Atsakinga už Kuršių nerijos vietovės apsaugą (Vyriausybės 2010 m. gegužės 19 d. nutarimas Nr. 544 "Dėl institucijų, atsakingų už UNESCO Pasaulio paveldo sąraše esančių vertybių apsaugą Lietuvoje, paskyrimo"). Ji: <ul style="list-style-type: none"> • rengia ir teikia UNESCO Pasaulio paveldo komitetui periodines ataskaitas apie KN vietovės būklę; • teikia informaciją apie Komiteto priimtų sprendimų ir UNESCO patariamųjų organizacijų rekomendacijų įgyvendinimą; • skiria Nacionalinį koordinatorių (angl. National focal point);¹⁸⁹ • inicijuoja moksliniais pagrindais atliekamus KN aplinkosauginius tyrimus; • atlieka Kuršių nerijos krantotvarkos ir krantų erozijos stebėseną; • formuoja valstybės politiką aplinkos apsaugos, taršos prevencijos ir poveikio aplinkai vertinimo, aplinkos monitoringo, biologinės įvairovės, kraštovaizdžio, gyvūnų augintinių gerovės ir apsaugos, genetiškai modifikuotų organizmų srityje; • teikia Vyriausybei tvirtinti KNNP planavimo schemą, nuostatus.
KM	Formuoja valstybės politiką materialaus ir nematerialaus kultūros paveldo apsaugos srityje, organizuoja, koordinuoja ir kontroliuoja

¹⁸⁹ Pasaulio paveldo konvencijos įgyvendinimo gairių 13 p., WHC.24/01 31 July 2024.

	jos įgyvendinimą, administruoja kultūros vertybių registrą, koordinuoja paveldo objektų įveiklinimą ¹⁹⁰ .
Ekonomikos ir inovacijų ministerija	Formuoja nacionalinę kurortų ir kurortinių teritorijų politiką ir organizuoja, koordinuoja bei kontroliuoja jos įgyvendinimą: <ul style="list-style-type: none"> • Rengia ilgalaikę kurortų ir kurortinių teritorijų plėtros programą; • Skatina ir organizuoja kurortologinių tyrimų vykdymą, efektyvų mokslo ir studijų institucijų bei ūkio subjektų bendradarbiavimą; • Vertina ir prižiūri kurorto ar kurortinės teritorijos atitiktį Vyriausybės nutarimu patvirtintiems bendriesiems ir specialiesiems reikalavimams.
Nacionalinės patariamąsios institucijos	
Valstybinė kultūros paveldo komisija, atskaitinga Seimui	Yra ekspertė ir patarėja valstybinės kultūros paveldo apsaugos politikos, jos įgyvendinimo, vertinimo ir tobulinimo klausimais. Teikia ekspertinius siūlymus ir dėl kultūros paveldo apsaugos valstybinės politikos formavimo, siekiant užtikrinti Lietuvos kultūros paveldo apsaugą, naudojimą ir perdavimą ateities kartoms bei išsaugoti valstybės tapatumo pamatą.
Lietuvos Nacionalinė UNESCO komisija	Laiduoja aktyvų Lietuvos Respublikos dalyvavimą UNESCO veikloje, kuriant, vertinant ir įgyvendinant UNESCO tikslus atitinkančias programas. Komisiją sudaro visuomeniniais pagrindais dirbantys švietimo, mokslo, kultūros ir komunikacijos bei informacijos specialistai. Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos sudėtį tvirtina LR Ministras Pirmininkas, šios komisijos pirmininkas renkamas Generalinės konferencijos metu.
Nacionalinis ICOMOS komitetas	Pasaulio paveldo komiteto patariamąsios institucijos ICOMOS – dalis. Akredituotas Tarptautinės paminklų ir paminklinių vietovių tarybos (ICOMOS) vertina, ar pasaulio paveldo vertybė tinkamai saugoma ir valdoma.
Nacionalinę politiką įgyvendinančios institucijos	
VSTT	<ul style="list-style-type: none"> • steigia saugomų teritorijų direkcijas ir koordinuoja jų veiklą; • organizuoja saugomų teritorijų specialiųjų teritorijų planavimo dokumentų rengimą ir jų įgyvendinimą; • konsultuoja suinteresuotas institucijas; • koordinuoja nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos priemonių įgyvendinimą saugomose teritorijose; • bendradarbiauja su KM, KPD, kitomis institucijomis. VSTT atstovui yra priskirta Nacionalinio koordinatoriaus gamtai funkcija.

190 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. spalio 13 d. nutarimas Nr. 1469 „Dėl Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos nuostatų patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.383845/asr>

KPD	<ul style="list-style-type: none"> • koordinuoja ir organizuoja kultūros paveldo apskaitos bei inventorizavimo procesą bei tvarko Kultūros vertybių registrą; • metodiškai vadovauja kultūros paveldo apsaugai, konsultuoja kultūros paveldo tvarkybos klausimais; • rengia nekilnojamojo kultūros paveldo tvarkybos ir kompensavimo programas bei organizuoja jų įgyvendinimą; • organizuoja nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos specialiojo teritorijų planavimo dokumentų rengimą; • sprendžia su nekilnojamojo kultūros paveldo ir kilnojamųjų kultūros vertybių tyrimais, jų organizavimu ir vykdymu susijusius klausimus; • organizuoja ir koordinuoja tarptautinį bendradarbiavimą, susijusį su kultūros paveldo apsauga; • organizuoja ir koordinuoja nekilnojamojo kultūros paveldo ir kilnojamųjų kultūros vertybių mokslinius tyrimus, stebėseną, pažinimą ir pažinimo sklaidą. <p>Kuršių nerijoje šių funkcijų vykdymas paskirtas KPD Klaipėdos teritoriniam skyriui.</p>
AAA	<ul style="list-style-type: none"> • koordinuoja poveikio aplinkai vertinimo procesus, nagrinėja poveikio aplinkai vertinimo dokumentus, priima atrankos išvadas dėl poveikio aplinkai vertinimo ir sprendimus dėl planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai. • nagrinėja ir vertina suinteresuotos visuomenės pasiūlymus dėl poveikio aplinkai vertinimo; • nagrinėja planų ir programų strateginio pasekmių aplinkai vertinimo dokumentus; • derina savivaldybių ir ūkio subjektų (pavyzdžiui Klaipėdos valstybinio jūrų uosto) aplinkos monitoringo programas; • išduoda leidimus grunto kasimo ir šalinimo darbams jūroje ir jūrų uostų akvatorijose; • vykdo paviršinių vandens telkinių būklės, Baltijos jūros ir Kuršių marių krantų pokyčių dinamikos valstybinį monitoringą, aplinkos oro kokybės ir kitų sričių monitoringą, vadovaujantis Valstybine aplinkos monitoringo programa; • atlieka teršalų ir teršalų aplinkos elementuose (ore, vandenyje, dirvožemyje) matavimus ir tyrimus aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės vykdymo tikslais, ekstremaliųjų įvykių, ekstremaliųjų situacijų ar didelių pramoninių avarių metu, kitais teisės aktų nustatytais atvejais, teikia informaciją suinteresuotoms institucijoms ar kitiems asmenims apie šių matavimų ir (ar) tyrimų rezultatus aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės vykdymo tikslais; • atlieka šalia Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos sienos esančios D6 naftos platformos stebėseną naudojant valstybinio monitoringo stotį N-6, kurioje 4 kartus per metus tiriami vandens rodikliai (deguonis, pH, maistingosios medžiagos, fitoplanktonas, zooplanktonas, zoobentosas), 1-

	2 kartus per metus – dugno nuosėdų užterštumo (sunkieji metalai, naftos angliavandeniliai) rodikliai
<u>Vietovės lygmuo</u>	
Nacionalinę politiką įgyvendinančios ir vietovę administruojančios institucijos	
KNNPD – Kuršių nerijos Vietos valdytoja	<ul style="list-style-type: none"> • vykdo edukacinę, ugdymo veiklą, veikdama kartu su visuomene, specialistais, nacionalinėmis valdžios institucijomis, savivaldybėmis, vietos bendruomenėmis ir kitomis suinteresuotosiomis šalimis; • inicijuoja ir organizuoja Pasaulio paveldo vietovės tyrimus ir švietimo kampanijas; • rengia išsaugojimo būklės bei periodines ataskaitas, atlieka atsakomąją stebėseną patariamosiuose misijose; • stiprina bendradarbiavimą, partnerystes Pasaulio paveldo konvencijai įgyvendinti; • bendradarbiauja tarptautiniu lygmeniu bei atstovauja Pasaulio paveldo vietovei tarptautiniuose Pasaulio paveldo konvencijos renginiuose ir susitikimuose.
Neringos savivaldybė, Klaipėdos miesto savivaldybė	<p>Savivaldybių funkcijos yra savarankiškos arba valstybinės (valstybės perduotos savivaldybėms).</p> <p>Valstybinės funkcijos priskiriamos valstybei, bet Seimas, atsižvelgdamas į gyventojų interesus, perduoda jas vykdyti savivaldybėms. Valstybinės reikšmės funkcijos suteikiamos savivaldos subjektams, nes jie gali veiksmingiausiai vietos lygmeniu administruoti šią funkciją ir praktiškai ją įgyvendinti. Už valstybinių funkcijų įgyvendinimą organizaciniu požiūriu atsakingos savivaldybės, o finansinius ir materialinius išteklius turi užtikrinti valstybė.</p> <p>Su KN vietovės valdymu susijusios svarbios savarankiškosios savivaldybių funkcijos:</p> <ul style="list-style-type: none"> • savivaldybei nuosavybės teise priklausančios žemės ir kito turto valdymas, naudojimas ir disponavimas juo; • gyventojų kultūros ugdymas ir etninės kultūros puoselėjimas; • teritorijų planavimas, savivaldybės bendrojo plano ar savivaldybės dalių bendrųjų planų ir detaliųjų planų sprendinių įgyvendinimas; • specialiųjų architektūros reikalavimų nustatymas ir statybą leidžiančių dokumentų išdavimas įstatymų nustatyta tvarka; • statinių naudojimo priežiūra įstatymų nustatyta tvarka; • savivaldybės strateginio planavimo dokumentų ir juos įgyvendinančių planavimo dokumentų rengimas ir įgyvendinimas; • kraštovaizdžio, nekilnojamųjų kultūros vertybių apsauga, savivaldybės želdynų ir želdinių teritorijose esančių želdynų ir

	<p>želdinių apsauga, priežiūra ir tvarkymas, būklės stebėseną, želdynų kūrimo ir želdinių veisimo organizavimas, želdinių ir želdynų inventorizavimas ir apskaita, atskirųjų želdynų žemės sklypų formavimas;</p> <ul style="list-style-type: none"> • aplinkos kokybės gerinimas ir apsauga, aplinkos monitoringas; • savivaldybių vietinės reikšmės kelių ir gatvių priežiūra, taisymas, tiesimas ir saugaus eismo organizavimas; • keleivių vežimo vietiniais maršrutais organizavimas; • sąlygų verslo ir turizmo plėtrai sudarymas ir šios veiklos skatinimas.
Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija	<p>Atlieka teritorijų planavimo valstybinę priežiūrą, statybos valstybinę priežiūrą, žemės naudojimo priežiūrą.</p> <p>Vadovaudamasi Statybos įstatymu, visais atvejais tikrina Kuršių nerijos sausumos dalyje išduotų statybą leidžiančių dokumentų išdavimo teisėtumą.</p>
AAD	<p>Vykdo aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kontroliuoja, ar fiziniai ir juridiniai asmenys vykdo aplinkos apsaugą reglamentuojančiuose teisės aktuose nustatytus reikalavimus taršos prevencijos, atliekų (išskyrus radioaktyvias) tvarkymo, žaliavinės medienos apskaitos ir sanitarinės apsaugos, gamintojų / importuotojų, veiklos vykdytojų, pateikiančių rinkai medieną ir medienos produktus, pareigų vykdymo, cheminių medžiagų naudojimo ir genetiškai modifikuotų organizmų apgalvoto išleidimo į aplinką ne tiekimo rinkai tikslais, genetiškai modifikuotų mikroorganizmų riboto naudojimo kontrolės, kraštovaizdžio, miškų, biologinės įvairovės apsaugos srityse; • vykdo prevencinę veiklą, kuria siekiama, kad fiziniai ir juridiniai asmenys laikytųsi įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių aplinkos apsaugą ir gamtos išteklių naudojimą, reikalavimų.
VMU	<p>Įgyvendina valstybės politiką aplinkos ministru pavestose gamtos išteklių dalies – miškų – valdymo srityje¹⁹¹.</p> <p>Pagal KNNP vidinės miškotvarkos projektą atkuria, prižiūri, tvarko, naudoja (mediena, rekreacija) miškus, vykdo sanitarinę, priešgaisrinę miškų apsaugą bei apsaugą nuo neteisėtų veiksmų. Girininkijos vykdo ir biologinės įvairovės išsaugojimo, kraštovaizdžio vertybių išsaugojimo, krantų, apsauginio pajūrio kopagūbrio tvirtinimo ir apsaugos darbus.</p>

191 Lietuvos Respublikos miškų įstatymas. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.6036/asr>

Priedas Nr. 6. Apklausa „Kuršių nerijos dabartis ir ateitis. UNESCO vietovės valdymo planas“ rezultatai

Apklausa buvo vykdoma 2025 m. sausio 10-27 dienomis, joje dalyvavo 474 respondentai. Apklausa buvo viešinama socialiniuose tinkluose, partnerių tinkluose ir viešuose interneto kanaluose. Svarbu atkreipti dėmesį, kad ši apklausa buvo atlikta savanoriško dalyvavimo principu, todėl ji nėra reprezentatyvi visiems Kuršių nerijos gyventojams ar lankytojams. Rezultatai atspindi tik apklausos dalyvių nuomones ir neturėtų būti laikomi visos bendruomenės ar plačiosios visuomenės nuomonės atspindžiu.

Naudojant ar cituojant šios apklausos rezultatus, būtina aiškiai nurodyti duomenų šaltinį ir paminėti tikslų respondentų skaičių, siekiant sumažinti klaidingų rezultatų interpretacijų galimybę. Svarbu atkreipti dėmesį, kad bendras respondentų skaičius gali kisti kiekvienam klausimui.

Rekomenduojama šaltinio citavimo forma:

Šie duomenys gauti remiantis 2025 m. sausio mėn. atlikta nereprezentatyvia internetine apklausa „Kuršių nerijos dabartis ir ateitis. UNESCO vietovės valdymo planas“ (N = 474), skirta pilnamečiams Kuršių nerijos gyventojams ir lankytojams. Apklausa KNNPD užsakyta atliko tyrimų ir dizaino agentūra „The Critical“.

* *Pastaba:* Cituojant rekomenduojama nurodyti tikslią respondentų grupės imtį ir jei klausimas buvo rodomas tik tam tikrai grupei, tai nurodyta klausimų komentaruose (pvz., *Kuršių nerijos gyventojams skirtas klausimas (N = 210)*). „N“ nurodo visą respondentų skaičių, kurie atsakė į konkretų klausimą.

Respondentų profilis

Pateikiama respondentų apžvalga – jų pasiskirstymas pagal pagrindinius demografinius kriterijus bei santykį su Kuršių nerija. Atsakymai pagal lytį neatskleidė reikšmingų skirtumų. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad vienas pagrindinių apklausos pūvių yra nuomonių pasiskirstymas tarp nuolatinių bei laikinų Kuršių nerijos gyventojų ir negyvenančių Kuršių nerijoje, pateikiame kiekvieno iš šių profilių apžvalgą.

Nuolatiniai Kuršių nerijos gyventojai. Nuolatos Kuršių nerijoje gyveno 26,8 % respondentų (N=474). Tai 127 respondentai. Toliau pateikiamas šios respondentų grupės pasiskirstymas pagal tam tikras charakteristikas.

- Pagrindinis gyventojų santykis su Kuršių nerija buvo tai, kad jie čia gyveno – 91,3 % (N=126), dirbo – 52,8 %, turėjo nekilnojamojo turto – 41,7 % ar turėjo verslą – 19,7 %. Tarp kitų atsakymų buvo ir Kuršių nerijoje užaugusių žmonių bei pasirinkusių čia gyventi dėl gerų kaitavimo sąlygų.

Tarp nuolatinių Kuršių nerijos gyventojų yra ir naujakurių, ir čia įsikūrusių ilgesniam laikui: 0-5 metus gyveno 14,4 % (N=118), nuo 6 iki 15 metų - 18,6 %, o 16 metų ir ilgiau (pagal apklausa, iki 70 metų) - 66,9 %.

Didžioji dalis respondentų nuolatos gyvenančių Kuršių nerijoje gyveno Nidoje (53,5 % N=126). Juodkrantėje gyveno 32,4 %, Preiloje – 11,7 %, Pervalkoje – 1,9 %.

- Daugiausia respondentų buvo 35-64 metų amžiaus grupėje (79,5 %, N=127). Pagal lytį daugiausia respondentų buvo moterys – 65,1 % (N=126), vyrų – 33,3 %. 39,7 % respondentų turėjo vaikų iki 18 metų (N=126).

Daugiausia respondentų buvo samdomi darbuotojai – 46,03 % (N=126), dirbantys savarankiškai - 33,3 % bei valstybės tarnautojai – 22,2 %.

Laikiniai arba sezoniškai gyvenantys Kuršių nerijoje. Dalį laiko per metus arba sezoniškai Kuršių nerijoje gyveno – 18,4 % respondentų (N=474). Tai 87 respondentai. Toliau pateikiamas šios respondentų grupės pasiskirstymas pagal tam tikras charakteristikas.

- Pagrindinis gyventojų santykis su Kuršių nerija buvo tai, kad Kuršių nerija jiems buvo artima / ja domėjosi - 64,37 % (N=87). Didelė dalis respondentų taip pat Kuršių nerijoje leido laisvalaikį / atostogavo Kuršių nerijoje (60,92 %), turėjo čia nekilnojamojo turto (55,17 %).
- Daugiausia respondentų buvo 25-54 metų amžiaus grupėje (70,1 %, N=87). Pagal lytį, daugiausia respondentų buvo moterys – 48,3 %, vyrų – 49,4 %. 35,6 % respondentų turėjo vaikų iki 18 metų.
- Respondentai, kurie gyveno Kuršių nerijoje sezoniškai ar dalį laiko per metus, dažniausiai nuolatos gyveno Kauno mieste ar rajone (27.59%, N=87), Vilniaus mieste ar rajone (26.44%), Klaipėdos mieste ar rajone (18.39%).

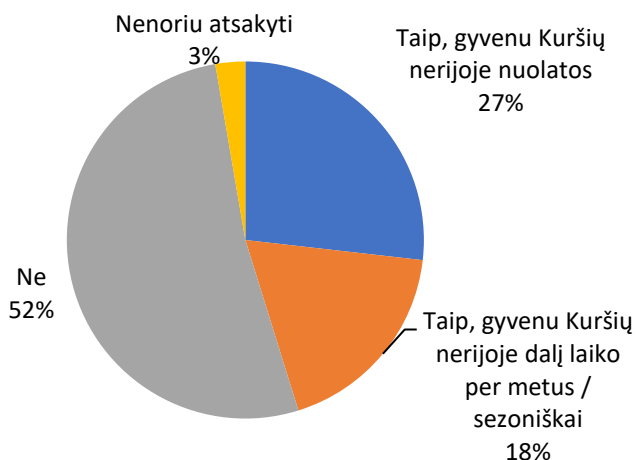
Daugiausia respondentų dirbo savarankiškai – 48,28 % (N=87) bei buvo samdomi darbuotojai (31,03 %).

Kuršių nerijos lankytojai (gyvenantys kitur). Daugiausia respondentų negyveno Kuršių nerijoje (52,1 %, N=474). Tai 247 respondentai. Pateikiamas šios respondentų grupės pasiskirstymas pagal tam tikras charakteristikas

- Pagrindinis šios grupės santykis su Kuršių nerija buvo tai, kad respondentai leido laisvalaikį / atostogavo Kuršių nerijoje – 70,45 % (N=247) bei Kuršių nerija jiems buvo artima / ja domėjosi - 47,37 %.
- Dažniausiai respondentai lankėsi Kuršių nerijoje kelis kartus per metus – 44,49 % (N=245).
- Daugiausia respondentų buvo 35-64 metų amžiaus grupėje (77,7 %, N=247). Pagal lytį, daugiausiai respondentų buvo moterys – 61,2 %, vyrų – 38,4 %. 37 % respondentų turėjo vaikų iki 18 metų.
- Respondentai, kurie negyveno Kuršių nerijoje, dažniausiai nuolatos gyveno Vilniaus mieste arba rajone (33,2 %, N=247) bei Klaipėdos mieste arba rajone (31,17 %).
- Daugiausia respondentų buvo samdomi darbuotojai – 42,11 % (N=247) bei valstybės tarnautojai – 39,27 %.

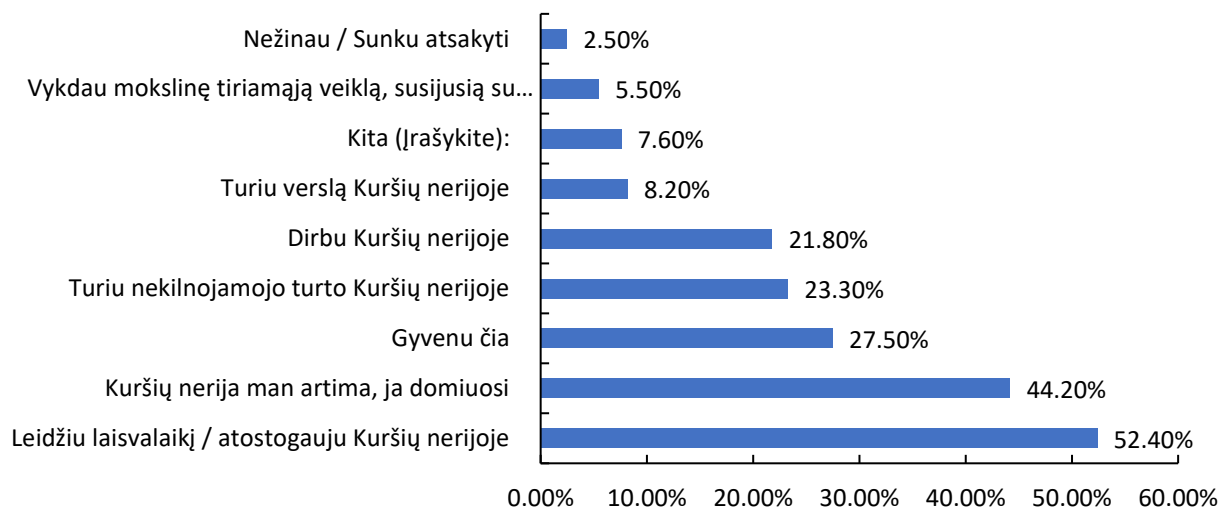
1. Ar Jūs gyvenate Kuršių nerijoje?

- Taip, gyvenu Kuršių nerijoje nuolatos
- Taip, gyvenu Kuršių nerijoje dalį laiko per metus / sezoniškai
- Ne
- Nenoriu atsakyti

N=474

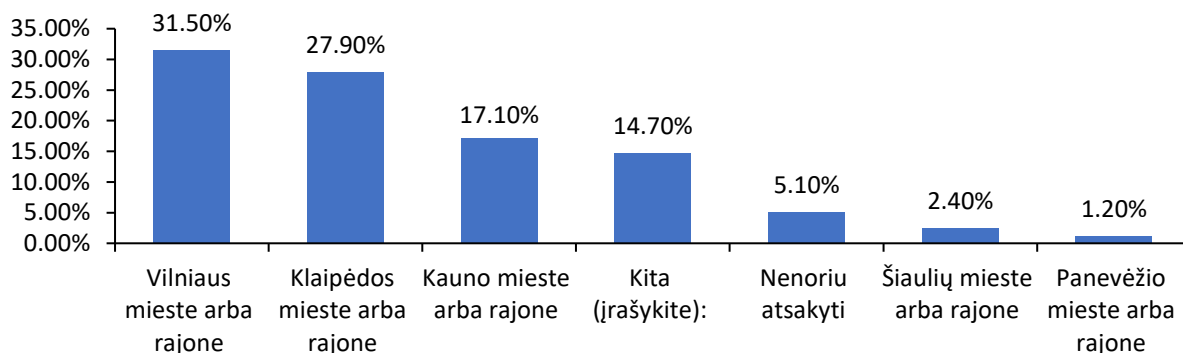
2. Koks Jūsų santykis su Kuršių nerija?

N=473

3. Kur jūs gyvenate nuolatos?

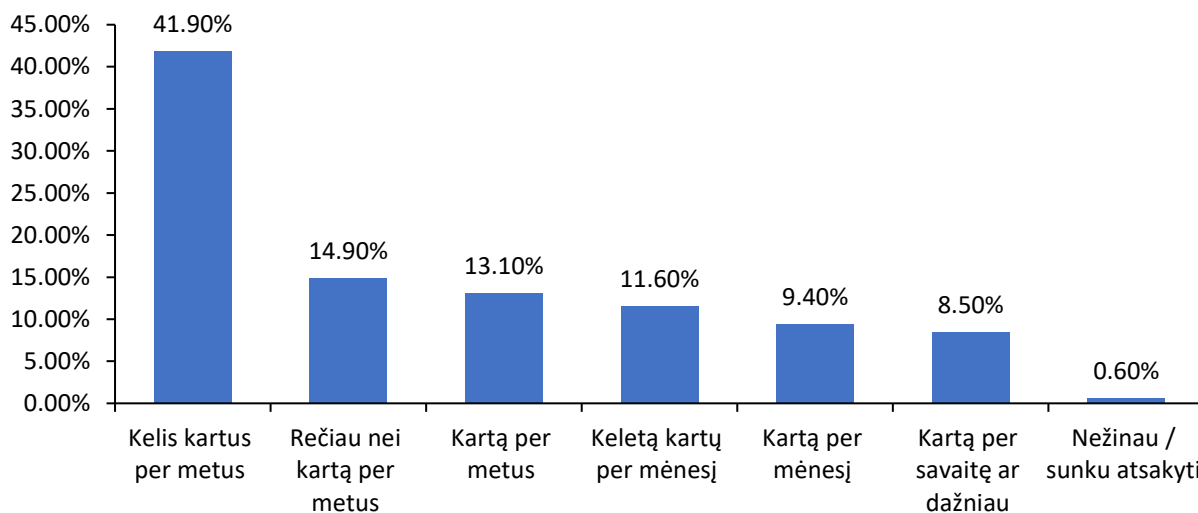
Klausimas buvo rodomas tik nenuolatiniam Kuršių nerijos gyventojams ir lankytojams

N=333

4. Kaip dažnai lankotės Kuršių nerijoje?

Klausimas buvo rodomas tik nenuolatiniams Kuršių nerijos gyventojams ir lankytojams

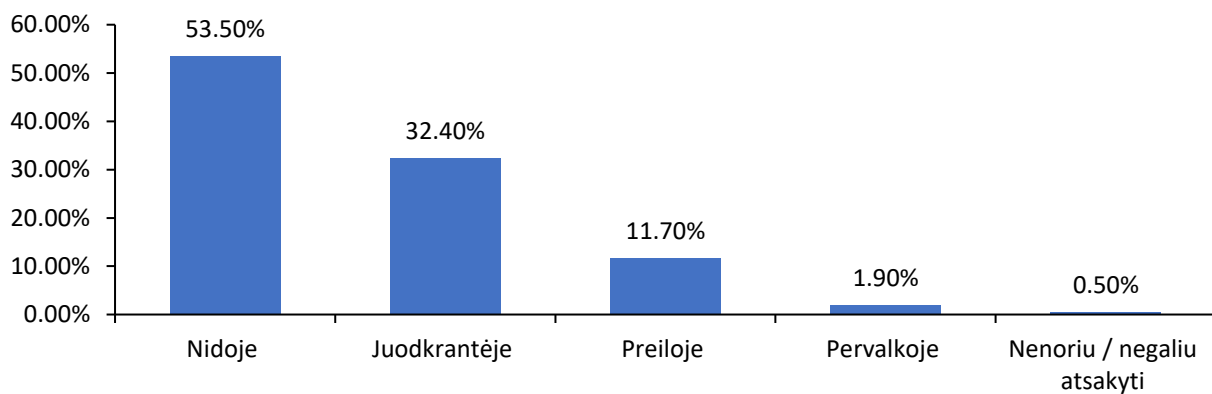
N=329

5. Kiek laiko gyvenate Kuršių nerijoje?

Tarp nuolatinių Kuršių nerijos gyventojų yra ir naujakurių ir čia įsikūrusių ilgesniam laikui: 0-5 metus gyveno 14,4 % (N=118), nuo 6 iki 15 metų - 18,6 %, o 16 metų ir ilgiau (pagal apklausą, iki 70 metų) - 66,9 %.

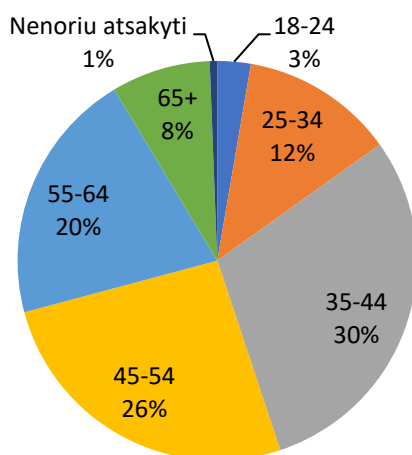
6. Kurioje gyvenvietėje gyvenate?

Klausimas buvo rodomas tik Kuršių nerijos gyventojams (gyvenantiems nuolatos ir dalį laiko per metus)

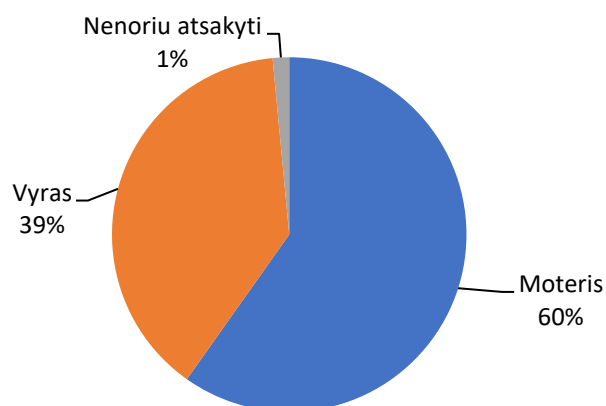
N=213

7. Koks Jūsų amžius?

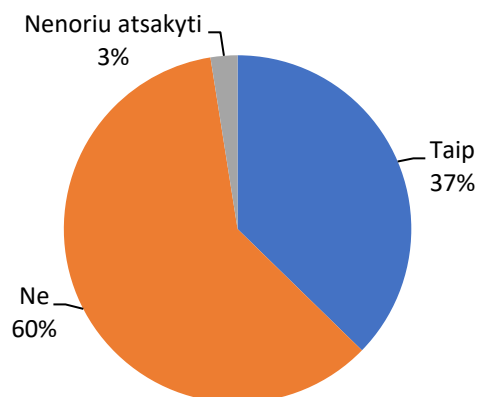
N=474

8. Jūs esate...

N=470

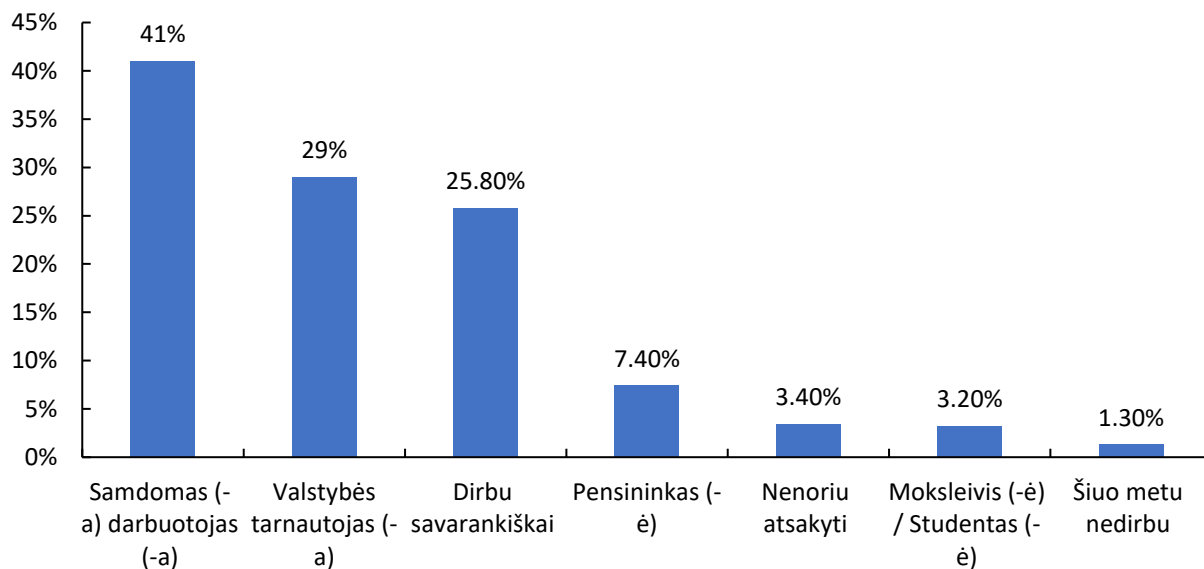
9. Ar turite vaikų iki 18 metų amžiaus, gyvenančių kartu su Jumis?

N=472

10. Koks Jūsų pagrindinis užsiėmimas šiuo metu?

Klausime buvo galima pasirinkti daugiau nei vieną atsakymo variantą

N=473

Žinios apie Kuršių neriją ir UNESCO pasaulio paveldo vietovę

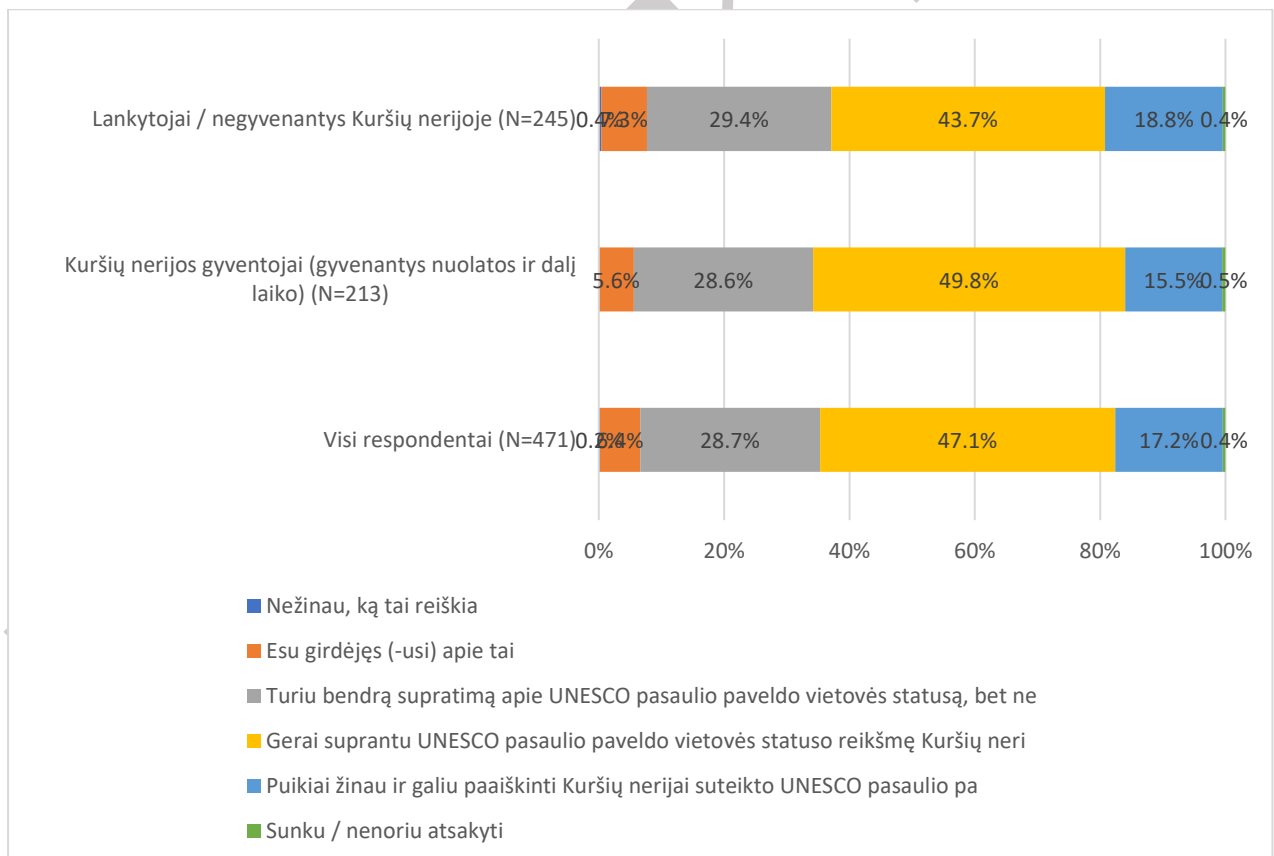
Bendrai apžvelgus, 64,3 % (N=471) respondentų atsakė gerai suprantantys UNESCO pasaulio paveldo vietovės statuso reikšmę Kuršių nerijai, kitiems 35,7 % reikėtų

daugiau informacijos šia tema. Didžioji dalis apklaustųjų, nepaisant jų gyvenimo vietos pasiskirstymo, gerai žino UNESCO statuso reikšmę.

Kaip pagrindinė Kuršių nerijos vertė reikšmingai išskiriamas gamtos paveldas (72 % respondentų, N=472). 77,7 % (N=469) respondentų jaučia atsakomybę už vietovės vertybių saugojimą ir 30,1 % iš jų trūksta žinių, kaip gali prisidėti prie vertybių apsaugos. Aiškesnį matymą, kaip galima saugoti vertybes turi Kuršių nerijoje gyvenantys respondentai, o negyvenantys dažniau atsakė nežinantys.

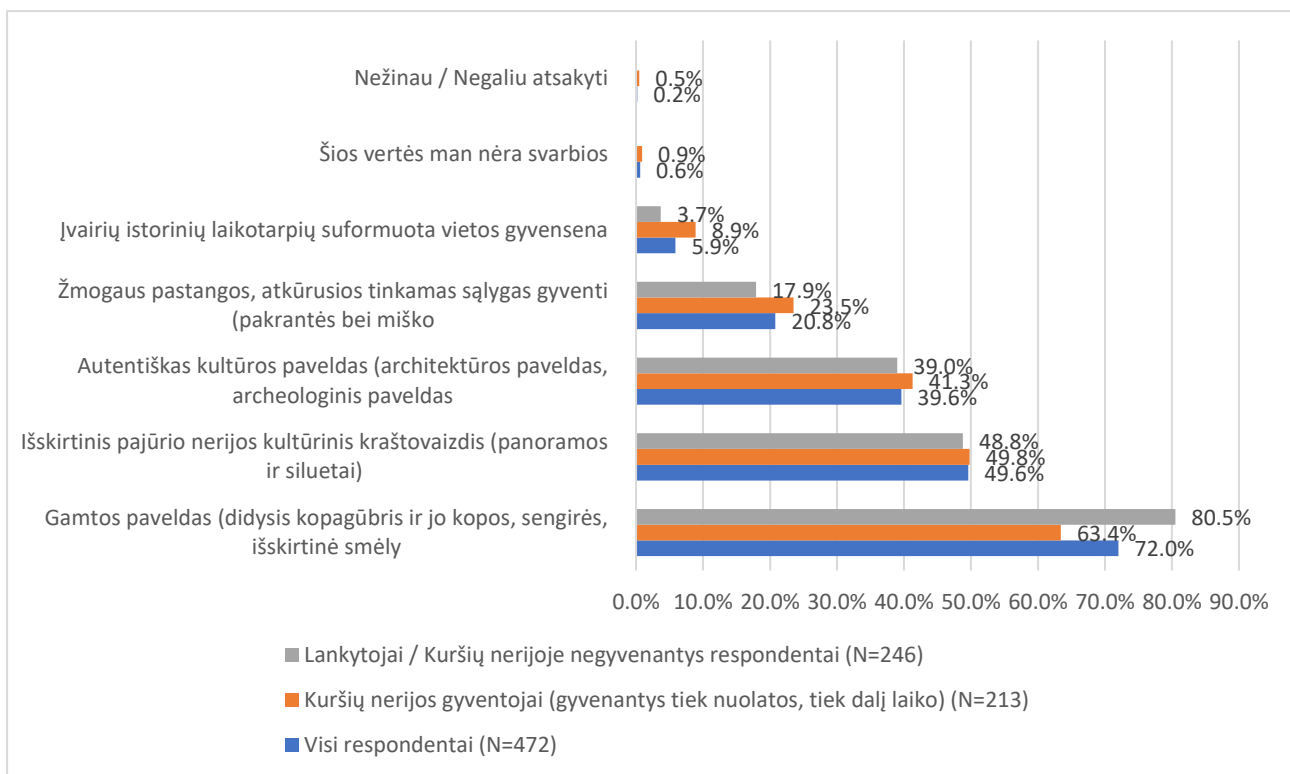
Atviri atsakymai buvo gana dažnai pasikartojantys. Tai padėjo pamatyti Kuršių neriją ir jos reikšmę respondentams per skirtingas kategorijas, kurios dažnai pasikartojė. Kuršių nerija respondentams asocijavosi su šiomis kategorijomis: gamtos vertybė; sentimentai; pažinimo ir tyrinėjimo objektas; namai; tautybė ir kultūra; ramybės oazė; saugumas; turtinga istorija, architektūra, etnografija; vietos unikalumas; lėtas ir sveikas gyvenimo būdas; poilsis. Atsakymuose keletą kartų buvo paminėtas nusivylimas Kuršių nerijos pritaikymu visuomenės aukštesniajai klasei.

11. Kaip įvertintumėte savo žinias apie Kuršių nerijos kaip UNESCO pasaulio paveldo vietovės statusą?

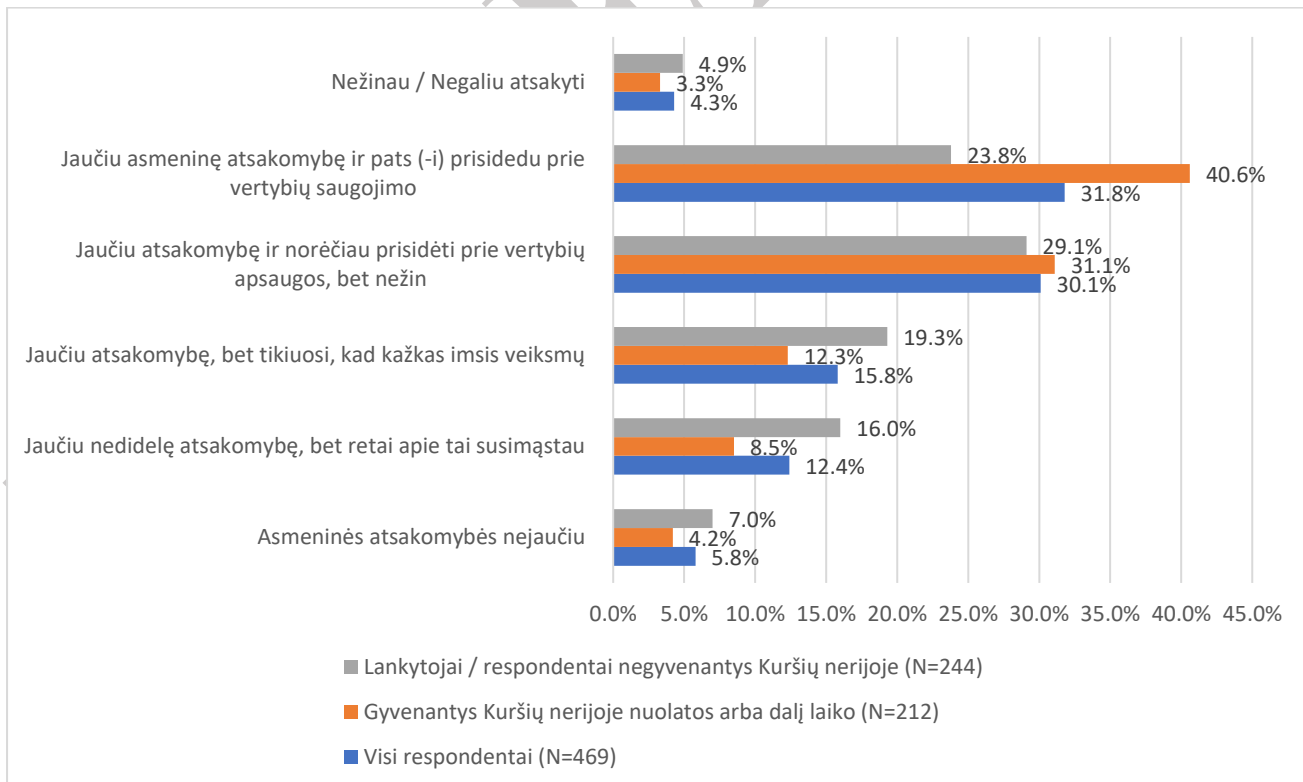

12. Toliau pateikiamos Kuršių nerijos vertės, dėl kurių ši vietovė yra įrašyta į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą. Kurios iš jų Jums svarbiausios?

Klausime buvo galima pasirinkti daugiau nei vieną atsakymo variantą.

13. Kiek asmeniškai jaučiatės atsakingas (-a) už Kuršių nerijos kaip UNESCO pasaulio paveldo vietovės vertybių saugojimą?

Lankymosi ir gyvenimo patirtys Kuršių nerijoje

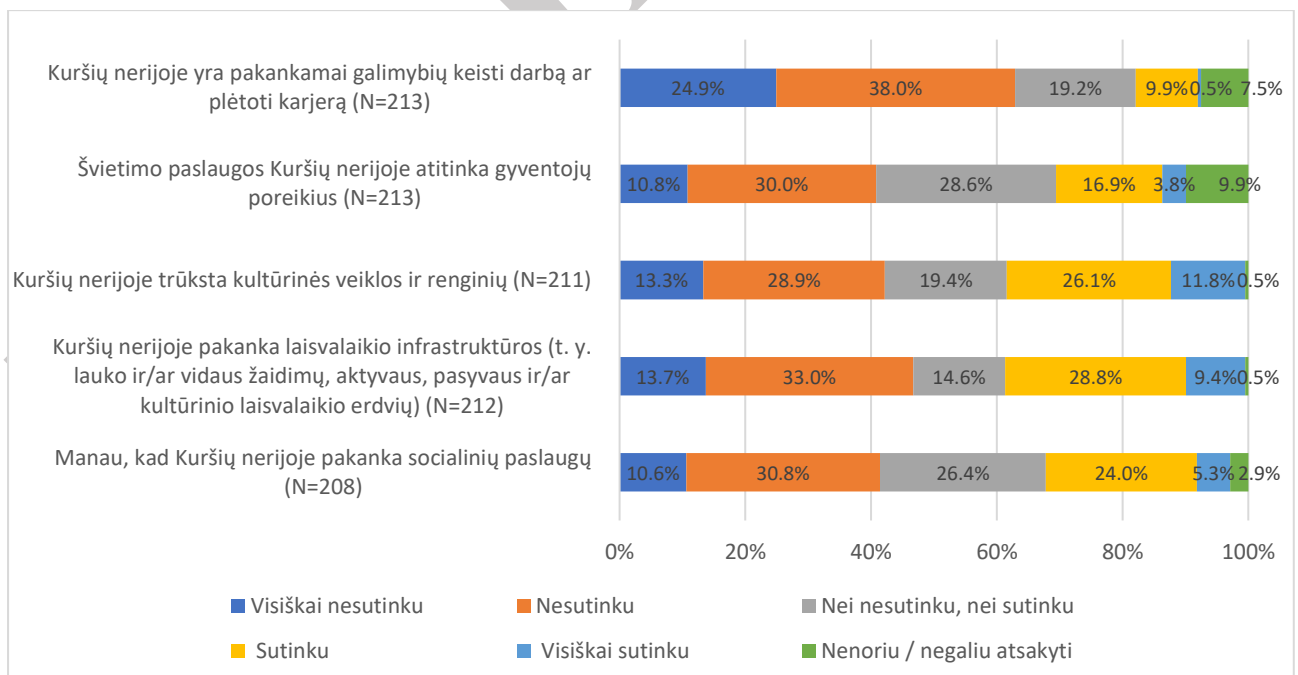
Matomas pasiskirstymas dėl socialinių paslaugų, laisvalaikio infrastruktūros, kultūrinių veiklų pakankamumo tarp Kuršių nerijos nuolatinių ir laikinų gyventojų – nors didžioji dauguma įvertino, kad Kuršių nerijoje trūksta išvardytų paslaugų, kiek mažesnei, bet vis tiek reikšmingai respondentų daliai jų pakanka arba šiais klausimu išlieka neutralūs. Daugumos gyventojų nuomone, švietimo paslaugos taip pat neatitinka vietos gyventojų poreikių. Nuolatiniai Kuršių nerijos gyventojai šiuo klausimu turėjo stipresnę nuomonę, kad švietimo paslaugų nepakanka – taip atsakė 54 % respondentų. O 21,8 % laikinai gyvenančių gyventojų mato švietimo paslaugų trūkumą kaip problemą, didesnė dalis išliko neutrali – 35,6 % (palyginus su nuolatinių gyventojų 23,8 %). Dėl karjeros galimybių gyventojai atsakė gana vienareikšmiškai – 62,9 % sako, kad galimybės yra nepakankamos, iš kurių nuolatiniai gyventojai apima 69,8 %, sezoniniai – 52,8 %.

Didžioji dalis laikinai ir nuolatos gyvenančių respondentų, t. y. 50,5 % (N=212), nesijaučia įtraukti į sprendimų priėmimą Kuršių nerijoje, tik 11,8 % jaučiasi įtraukti, 32,1 % išlieka neutralūs šiuo klausimu. Taip pat didžioji dalis laikinai ir nuolatos gyvenančių gyventojų mato atsakingų institucijų sprendimus kaip ne iki galo aiškius ir skaidrius (61,1 %) bei efektyvius (65,5 %) Kuršių nerijos išsaugojimo atžvilgiu.

Didžiajai daliai, t. y. 61,8 % (N=241), Kuršių nerijos lankytojų pakanka laisvalaikio infrastruktūros, 47,9 % nemato kultūrinės veiklos trūkumo. 82,4 % lankytojų yra patenkinti apie vietovę suteikiama informacija. Didžiajai daliai lankytojų (43,9 %) UNESCO statusas nebuvo rodiklis aplankyti Kuršių neriją.

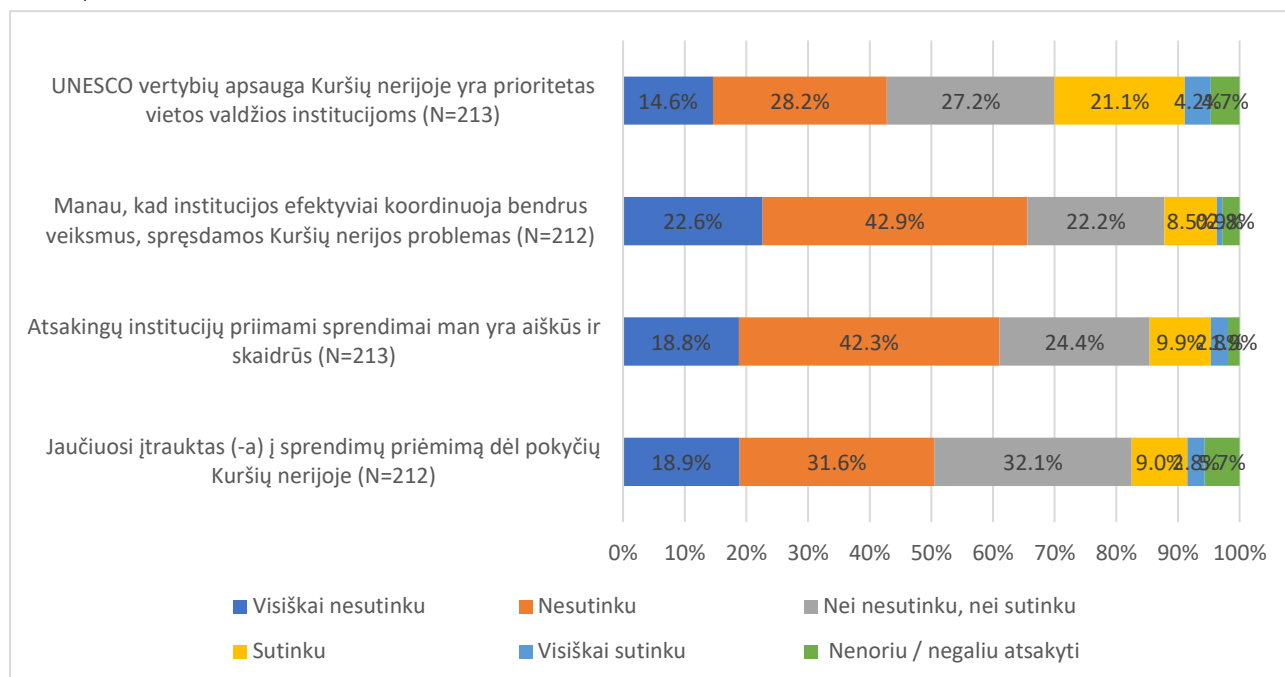
14. Kiek sutinkate su šiais teiginiais, mąstydami apie Jūsų gyvenimo Kuršių nerijoje patirtį?

Klausimas buvo rodomas tik Kuršių nerijos gyventojams (tiek gyvenantiems nuolatos, tiek dalį laiko per metus)

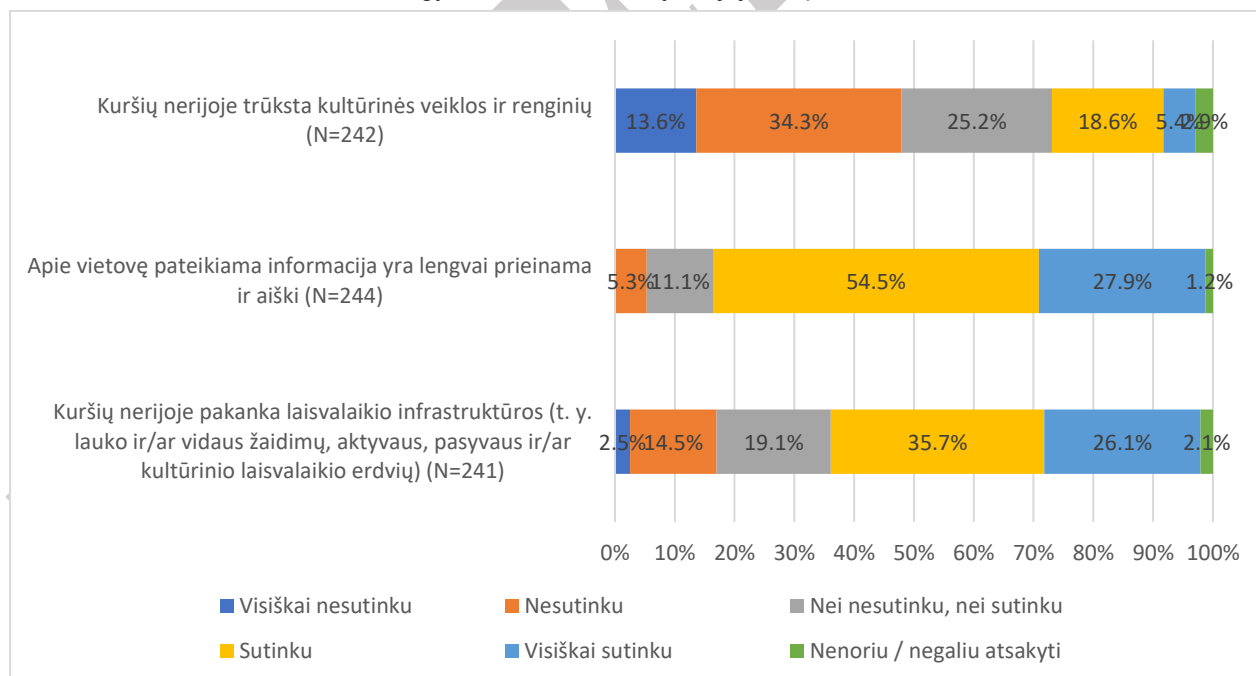
15. Kaip vertinate Kuršių nerijos vietovės valdymą, remdamiesi savo patirtimi?

Klausimas buvo rodomas tik Kuršių nerijos gyventojams (tiek gyvenantiems nuolatos, tiek dalį laiko per metus)

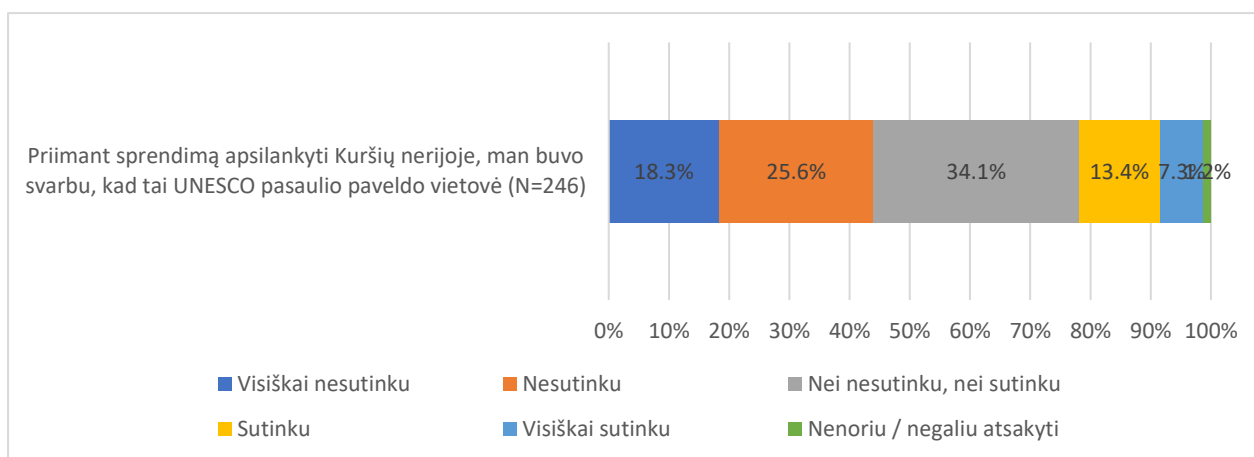
16. Kaip vertinate toliau pateiktas sritis, remdamiesi Jūsų lankymosi Kuršių nerijoje patirtimi?

Šis klausimas buvo rodomas tik negyvenantiems Kuršių nerijoje respondentams

17. Kiek sutinkate su teiginiais apie Kuršių nerijos UNESCO statusą?

Klausimas buvo rodomas tik gyvenantiems Kuršių nerijoje respondentams

N=246

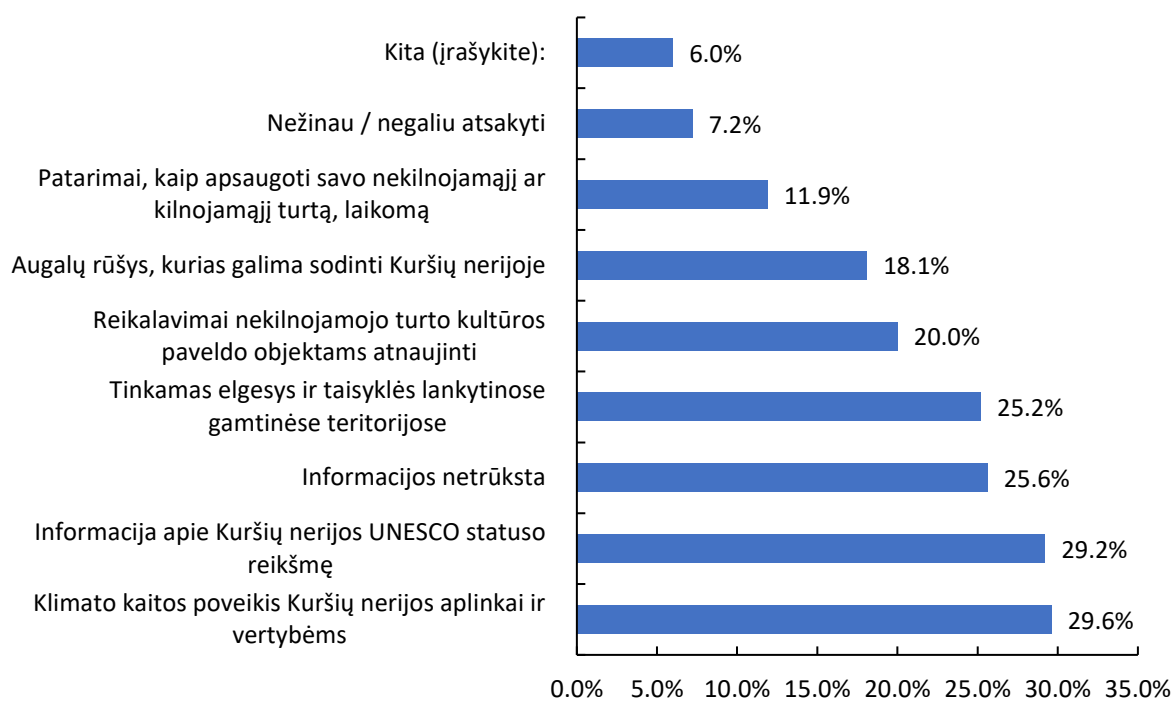
Švietimas ir informacija apie Kuršių nerijos išsaugojimą

Bendrai apžvelgus respondentams daugiausia informacijos trūksta apie klimato kaitos poveikį Kuršių nerijai (29,6 % iš visų atsakiusių) ir UNESCO statuso reikšmę (29,2 % atsakiusių). Tarp papildomų atsakymų buvo paminėti: vietoje gyvenančių gyvūnų ir augalų populiacijos; skirtingų institucijų funkcijos; rekomendacijos apie architektūrinio paveldo išsaugojimą renovacijos metu; informacijos apie nekilnojamo turto autentiškumą; informacijos apie senųjų tradicijų ir amatų išsaugojimą.

Socialiniai tinklų įrašai didžiajai daliai respondentų (61,4 %) atrodo kaip patraukliausias informacijos šaltinis. Taip pat viešųjų įstaigų interneto svetainės atrodo kaip patogi susisiekimo priemonė Kuršių nerijoje negyvenantiems, o informaciniai susitikimai su visuomene patogesni čia gyvenantiems. Papildomi atsakymai įtraukė tokias informacijos pateikimo formas kaip: dirbtinio intelekto pateikiamą informaciją; QR kodus viešose erdvėse; TV ir radijo laidas; edukaciją mokyklose ir pilietines akcijas; artimą bendradarbiavimą su mokslo įstaigomis.

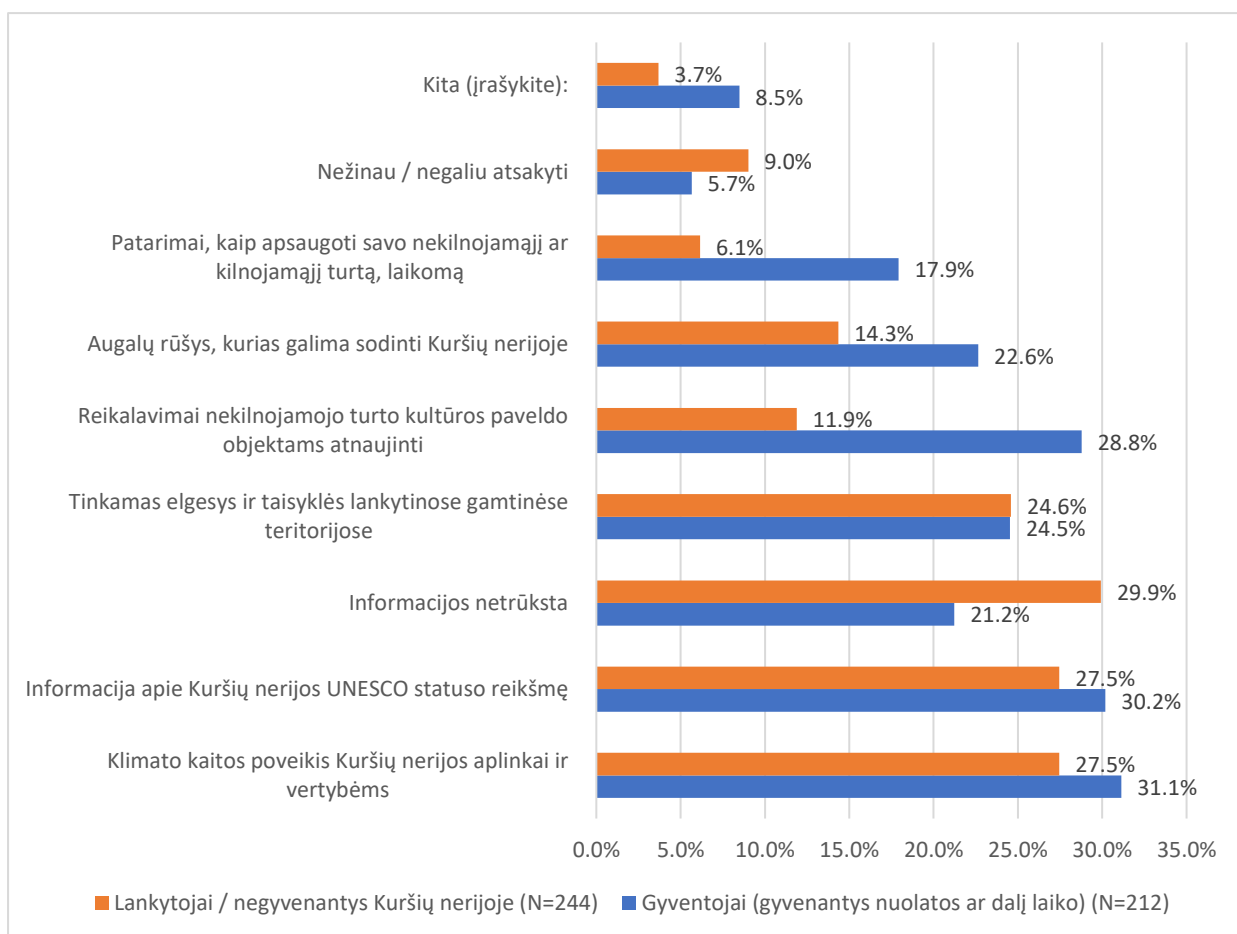
18. Kuriomis iš išvardytų temų, susijusių su Kuršių nerijos vertybių saugojimu, Jums labiausiai trūksta informacijos?

Klausime buvo galima pasirinkti daugiau nei vieną atsakymo variantą

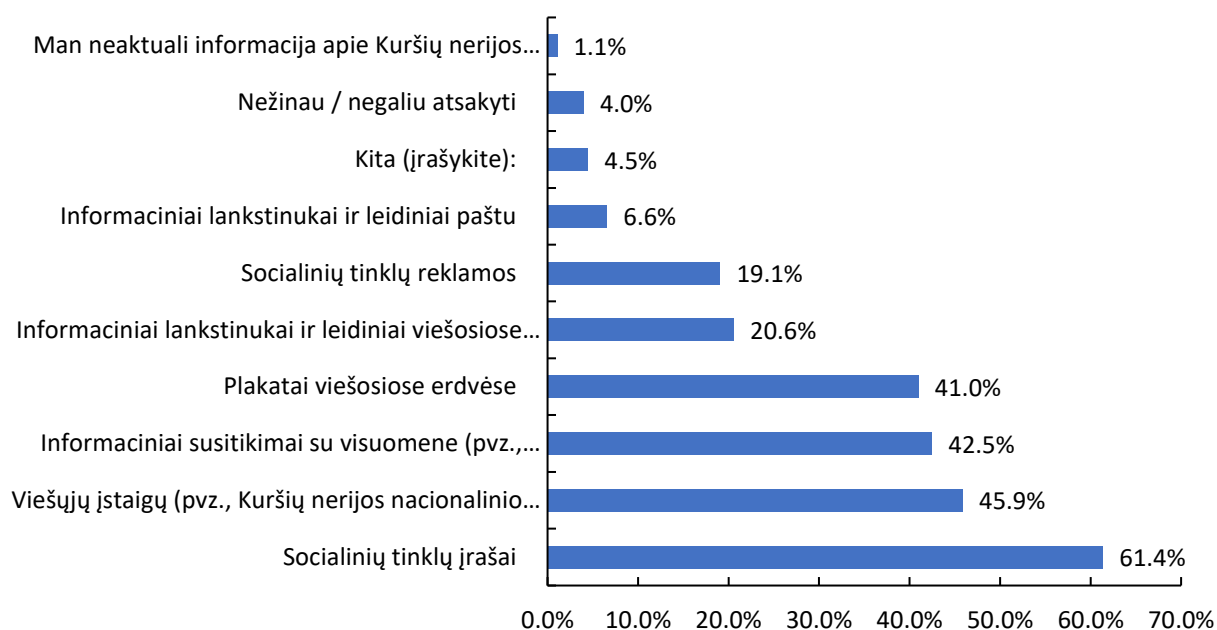
Bendri rezultatai, N=469

PROJEK

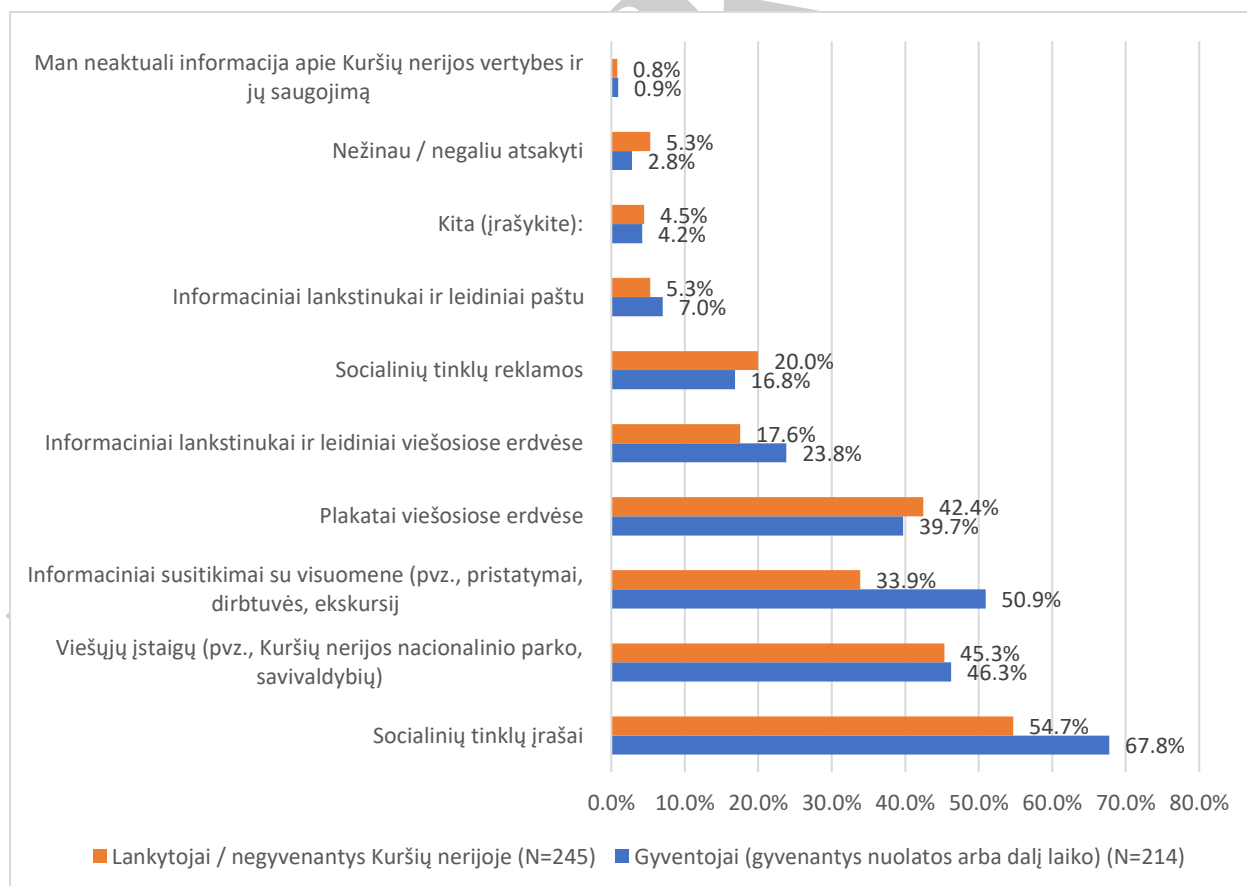

19. Kokie būdai Jums būtų patogiausi informacijai apie Kuršių nerijos vertybes, jų saugojimą ir kitas aktualijas gauti?

Klausime buvo galima pasirinkti daugiau nei vieną atsakymo variantą

Bendri rezultatai, N=471

Judėjimas Kuršių nerijoje

Daugiausia respondentų juda savo gyvenvietės ribose – 55,2 %. Kasdien į kitas Kuršių nerijos gyvenvietes juda 19,5 %, o žemyninę dalį – 15,2 %.

Judėjimas dviračiu Kuršių nerijos ribose daugumos (apie 80 %) vertinamas kaip patogus, infrastruktūros išvystymas taip pat vertinamas teigiamai. Didesnė dalis respondentų pritaria, kad automobilių srautai galėtų būti sumažinti. Beveik vienareikšmiškai gyventojai pritaria teiginiui, kad jiems taikomos išimtys dėl įvažiavimo yra teisingos. Beveik 50 % respondentų atsakė, kad yra priversti naudotis asmeniniu transportu dėl viešojo transporto trūkumo. Dauguma atsakė, kad vietos gyventojams turėtų būti taikomos viešojo transporto nuolaidos.

Didžioji dauguma gyvenančių Kuršių nerijoje viešuoju transportu naudojasi rečiau nei kartą per mėnesį, o didžioji dauguma čia negyvenančių išvis nesinaudoja.

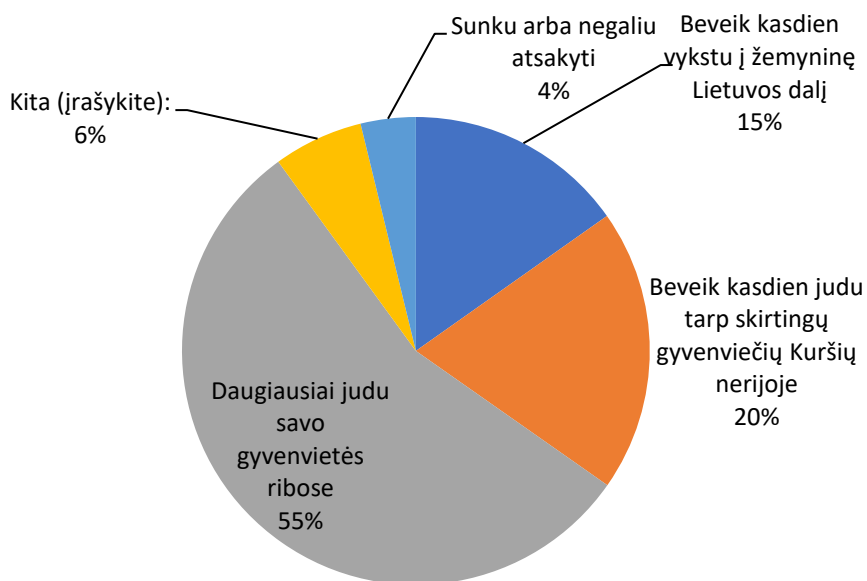
Kuršių nerijoje gyvenantys respondentai pasisakė, kad viešasis transportas (tvarkaraštis, trūkumas) neriboja jų galimybių mokytis ar dirbti. Kita vertus, gyventojų nuomonės tolygiai pasidalina pagal tai, ar norimos vietos yra pasiekiamos viešuoju transportu ar ne. Didžioji dauguma savo planus derina pagal viešojo transporto grafiką – tai sudaro apie 50 %. Viešasis transportas didžiąjai daliai respondentų nėra per brangus – 44,9 %, o 32,4 % žiūri į klausimą neutraliai. Dėl prieinamumo žmonėms su negalia 36,2 % respondentai sutinka, kad tai yra sudėtinga.

Naudojimasis automobiliu yra įprasta praktika tarp respondentų – beveik 90 % juo naudojasi, o 47,7 % naudojasi nuolatos (N=472). Tie, kurie gyvena Kuršių nerijoje dažniau atsakė, kad automobiliu naudojasi nuolatos, o lankytojų didesnė dalis atsakė, kad kartais.

Kad sumažinti automobilio naudojimą, populiariausios alternatyvos tarp respondentų – dažnesni ir įvairesni viešojo transporto reisai (40,4 % ir 35 %) bei alternatyvūs vandens kelių maršrutai (40,2 %). Tarp atvirų atsakymų buvo: ekologinio mokesčio didinimas; parkavimo vietos automobilio palikimui; įvairių paslaugų didinimas Kuršių nerijos ribose; mažesnės viešojo transporto kainos; dviračių takų priežiūra ne sezono metu.

20. Kuris iš žemiau pateiktų teiginių geriausiai apibūdina Jūsų judėjimo Kuršių nerijoje įpročius?

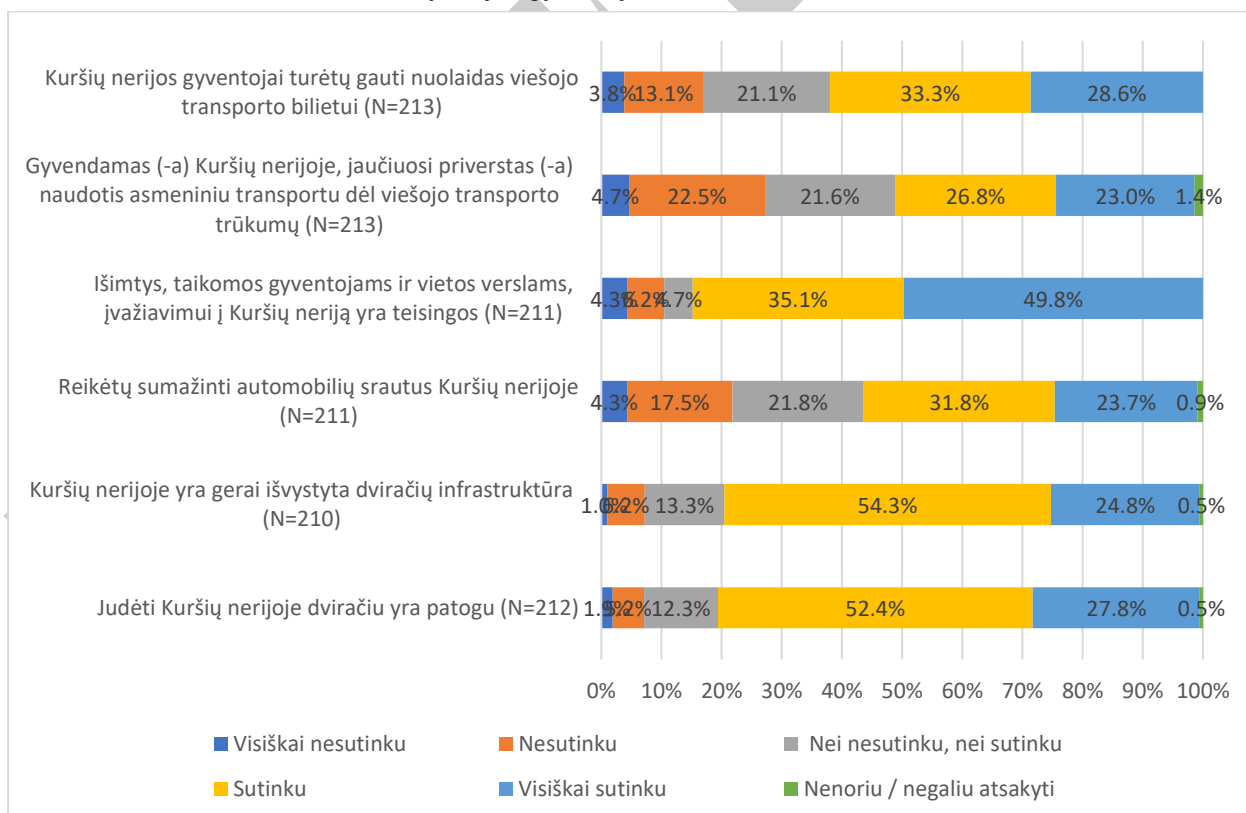
*Klausimas buvo rodomas tik Kuršių nerijos gyventojams

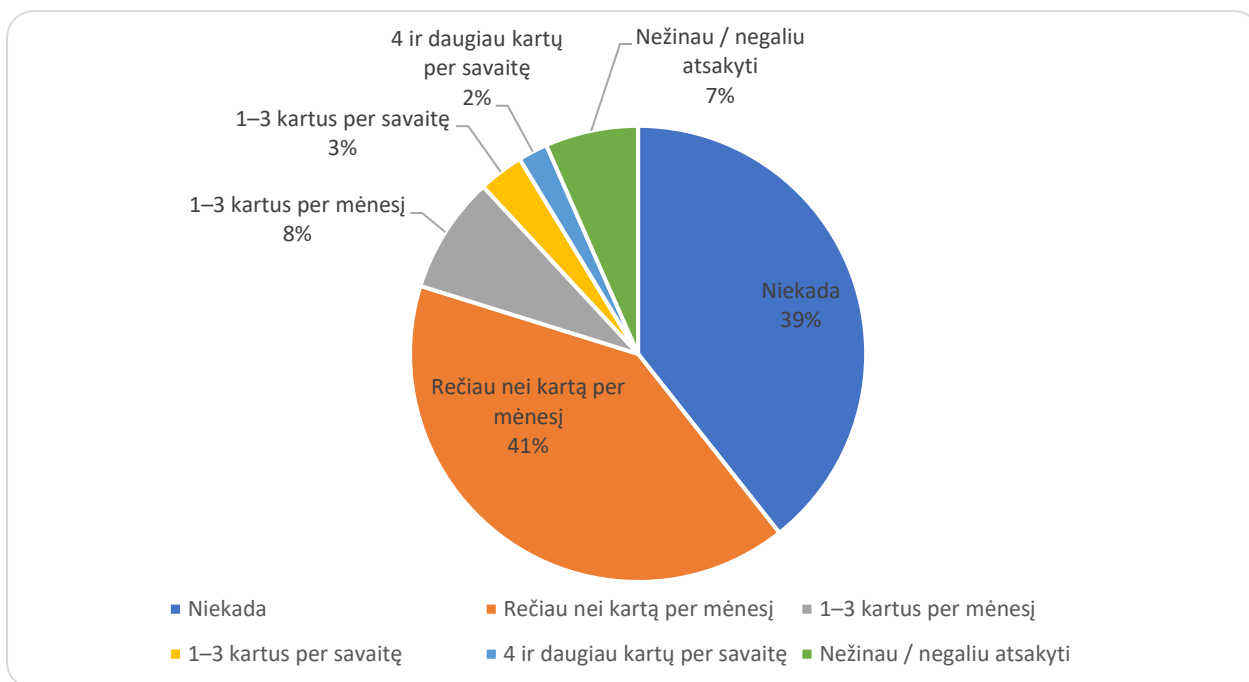
Gyvenantys Kuršių nerijoje, N=210

21. Kiek sutinkate su šiais teiginiais apie judėjimą Kuršių nerijoje?

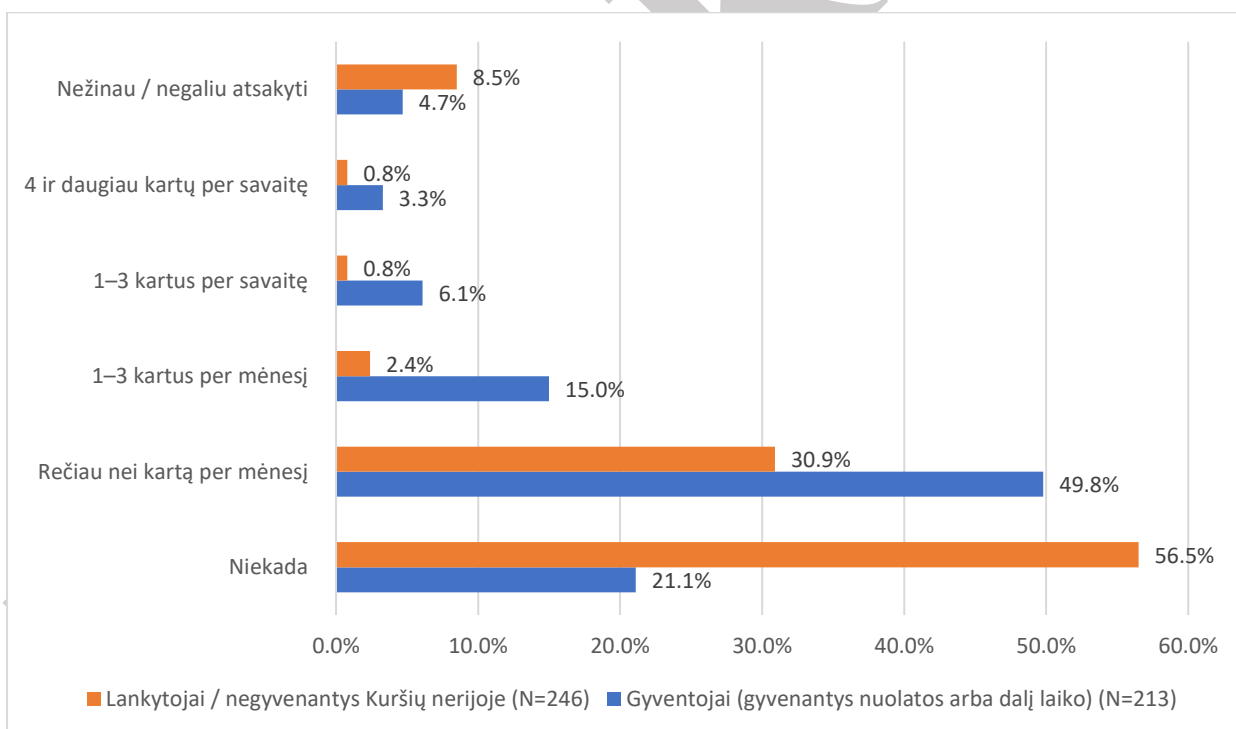
*Klausimas buvo rodomas tik Kuršių nerijos gyventojams

22. Kaip dažnai naudojate viešuoju transportu Kuršių nerijoje?

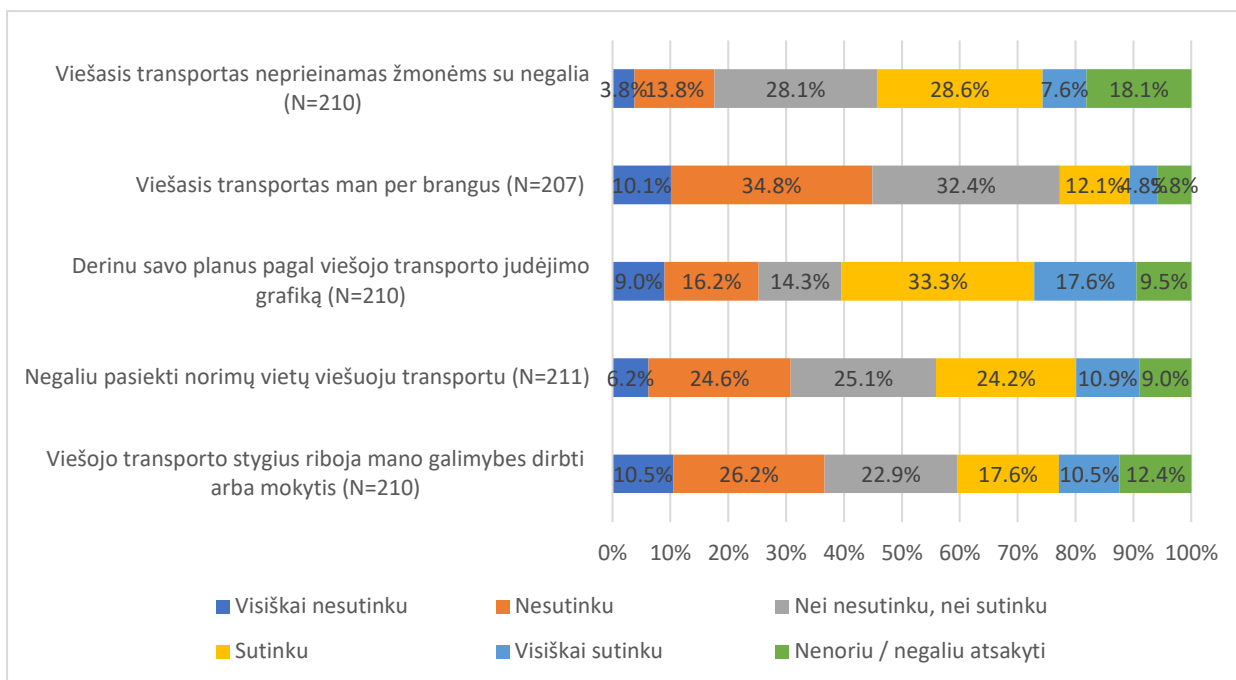

Bendri rezultatai, N=472

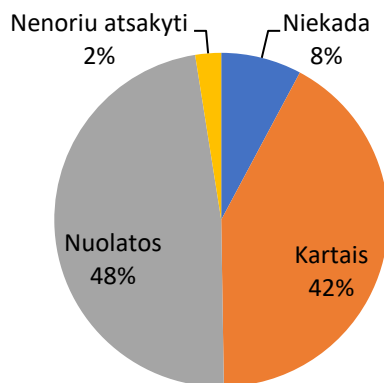

23. Kiek sutinkate su pateiktais teiginiais apie viešojo transporto problemas ir jų poveikį Jums būnant Kuršių nerijoje?

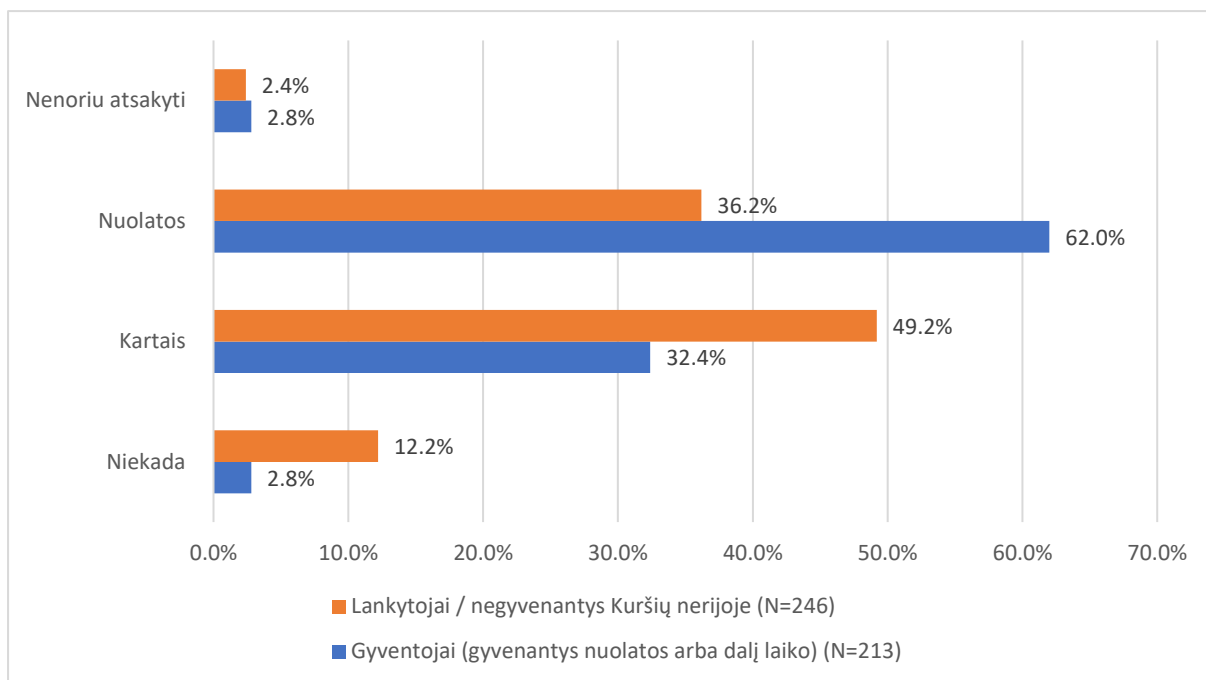
*Klausimas buvo rodomas tik Kuršių nerijos gyventojams (tiek gyvenantiems nuolatos, tiek dalį laiko per metus)

24. Kaip dažnai naudojates automobiliu Kuršių nerijoje?

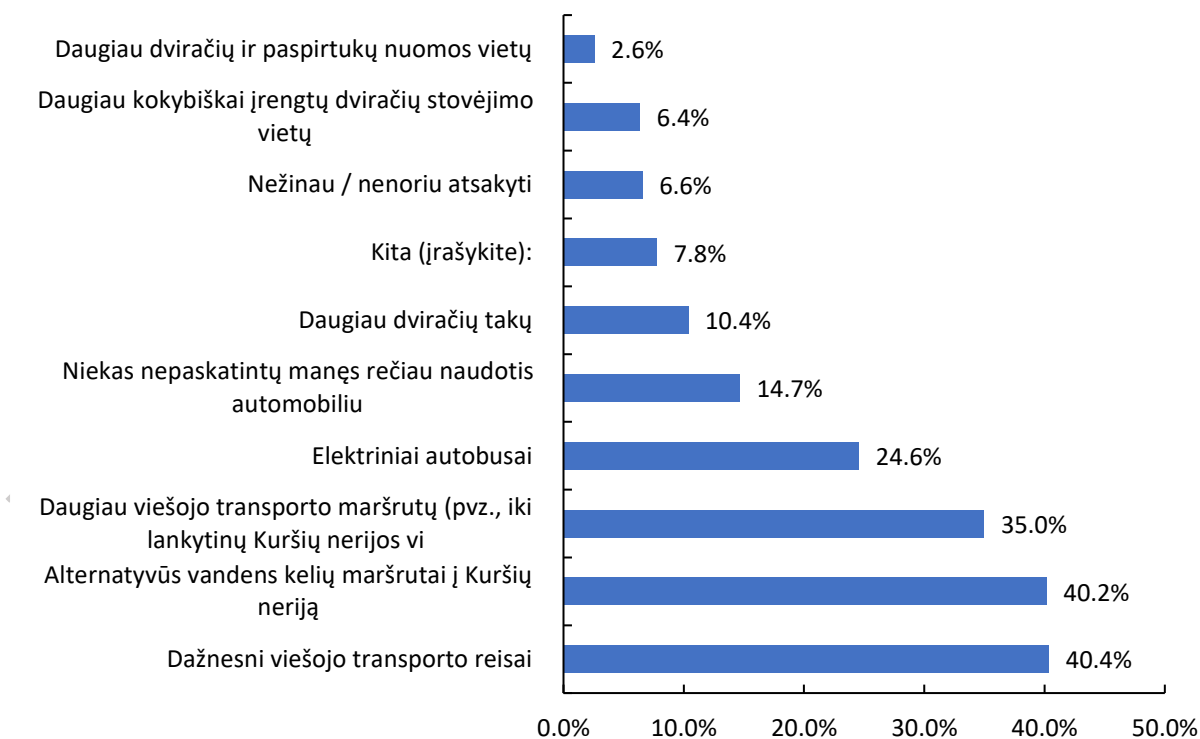

Bendri rezultatai, N= 472

25. Kurios iš išvardytų priemonių labiausiai Jums padėtų rečiau naudotis automobiliu?

*Šis klausimas buvo rodomas tik Kuršių nerijoje automobiliais besinaudojantiems respondentams

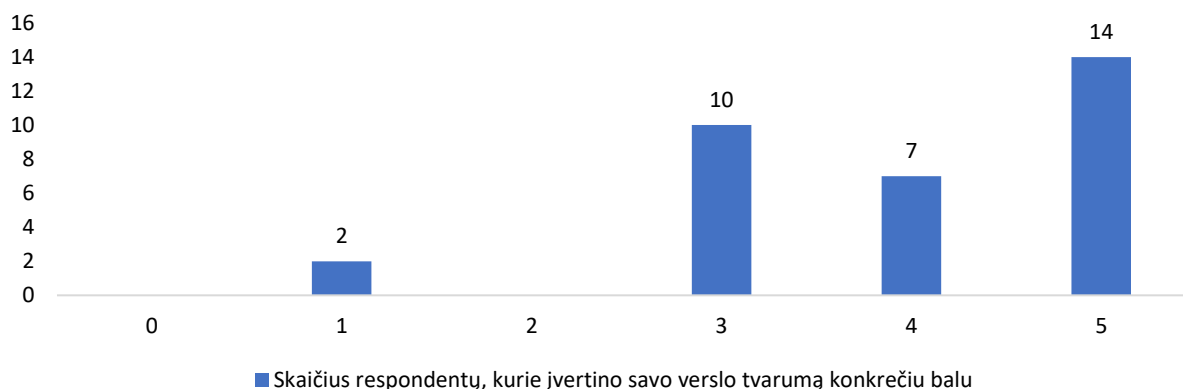
N=423

Tvarus verslas

14 iš 33 atsakiusiųjų (kurie turi verslą Kuršių nerijoje) vienareikšmiškai mano, kad jų verslas yra tvarus, o 10 vertina savo verslą vidutiniškai tvariu. Iš atsakiusiųjų 2 respondentai nemato savo verslo kaip tvaraus. Didžioji dauguma respondentų mano, kad finansinė parama (53,8 %) bei prieiga prie tvarių išteklių (46,2 %) padėtų verslams pereiti prie tvaresnių modelių.

26. Kaip manote, kiek Jūsų verslas yra tvarus? Įvertinkite nuo 1 iki 5.

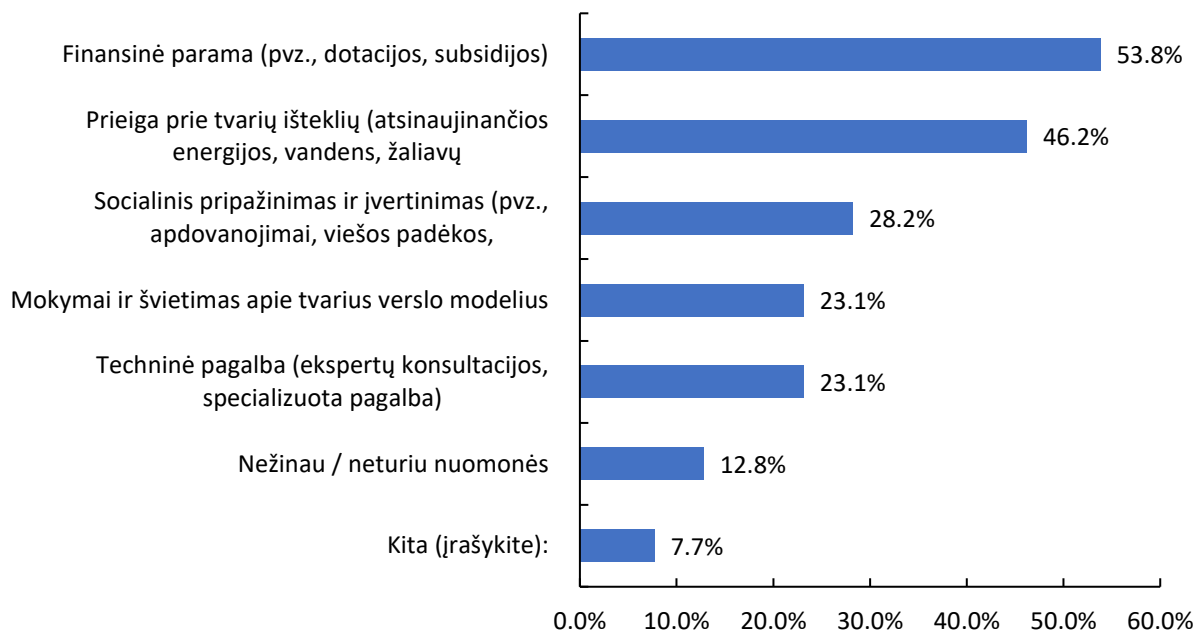
***Klausimas buvo rodomas tik Kuršių nerijoje verslus turintiems asmenims. Kadangi jų imtis yra itin maža, šių duomenų cituoti ar naudoti platesniame kontekste nerekomenduojama.**

N=33

27. Kokia parama, Jūsų nuomone, būtų reikalingiausia vietos verslams, siekiant pereiti prie tvaresnių verslo modelių?

Klausimas buvo rodomas tik Kuršių nerijoje verslus turintiems asmenims. Kadangi jų imtis yra itin maža, šių duomenų cituoti ar naudoti platesniame kontekste nerekomenduojama.

N=39

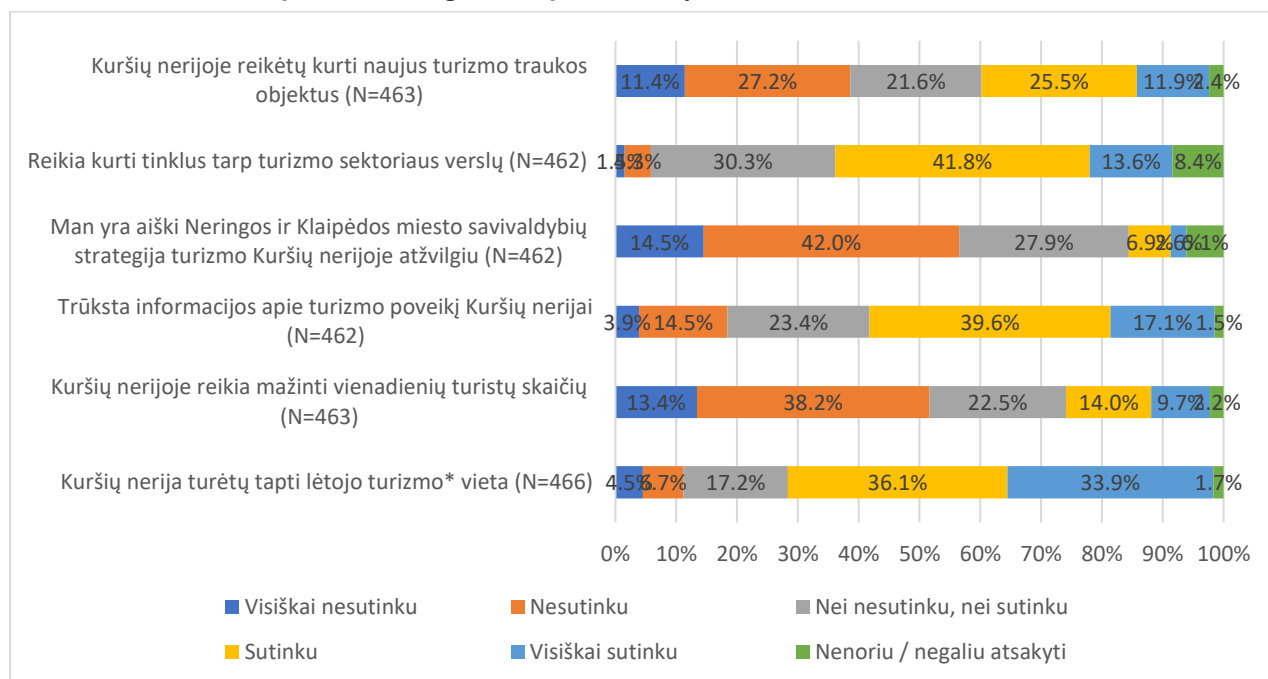
Turizmas

Iš viso 70 % respondentų mano, kad Kuršių nerija turėtų tapti lėtojo turizmo vieta. Tarp nuolatinių gyventojų taip manė 60,8 % (N=125), tarp laikinų gyventojų - 62,8 % (N=86), o tarp Kuršių nerijoje negyvenančių - 77,3 % (N=242). Didesnė dalis (51,6 %) visų atsakiusių nepritartų vienadienių turistų mažinimui, tarp kurių nepritartų 52,1 % nuolat Kuršių nerijoje gyvenančių, 48,8 % laikinai ar sezoniskai gyvenančių ir 53,6 % vietovėje negyvenančių respondentų. Informacijos apie turizmo poveikį trūksta 56,7 % visų respondentų, šiuo atveju, pasiskirstymas tarp Kuršių nerijoje gyvenančių ir negyvenančių nėra reikšmingas.

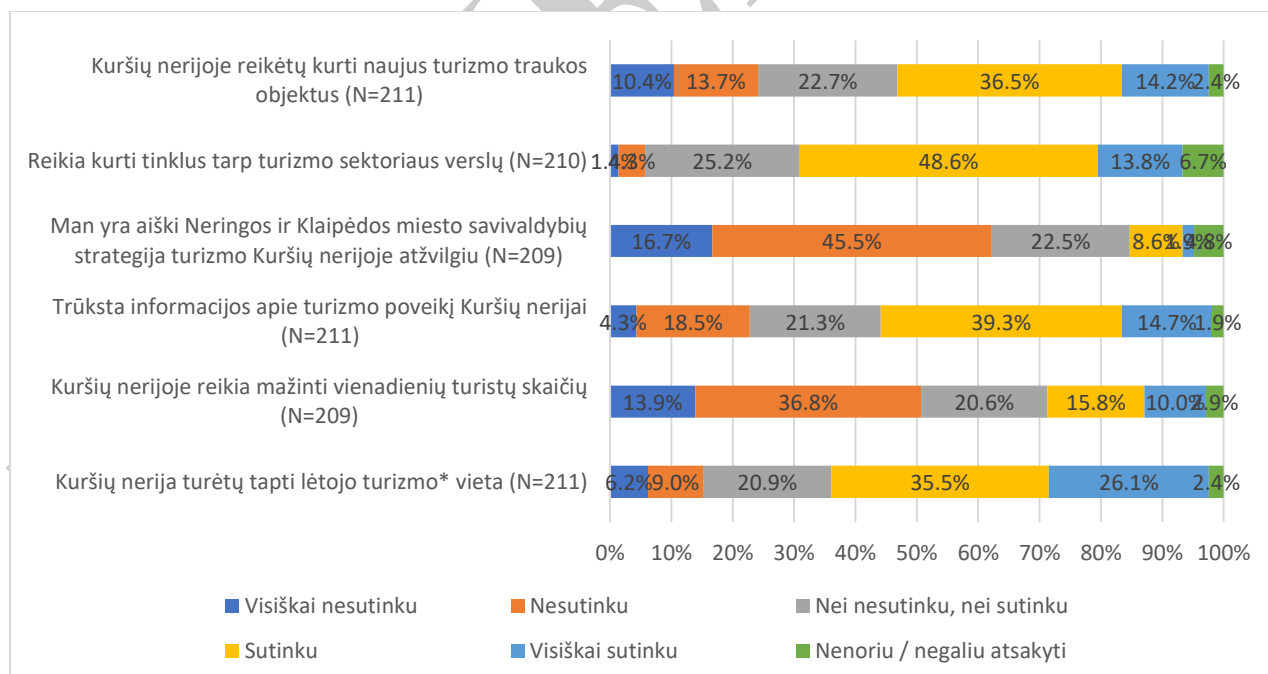
56,5 % visų atsakiusių pasigenda aiškios turizmo strategijos iš Neringos ir Klaipėdos savivaldybių. 62,2 % taip mano Kuršių nerijoje gyvenantys, 52,1 % – lankytojai. Iš viso 55,4 % respondentų sutinka, kad reikia kurti tinklus tarp turizmo sektoriaus verslų.

Gyventojų nuomonė pasiskirsto naujų turizmo traukos objektų klausimu – 38,6 % mano, kad tai nereikalinga ir 37,4 % teigia, kad tai reikalinga. Pakankamai didelis skirtumas matomas tarp Kuršių nerijoje gyvenančių respondentų ir lankytojų. 50,7 % gyventojų mano, kad reikia naujų traukos objektų, kai tuo tarpu, šiam teiginiui pritartų 26,3 % Kuršių nerijos lankytojų.

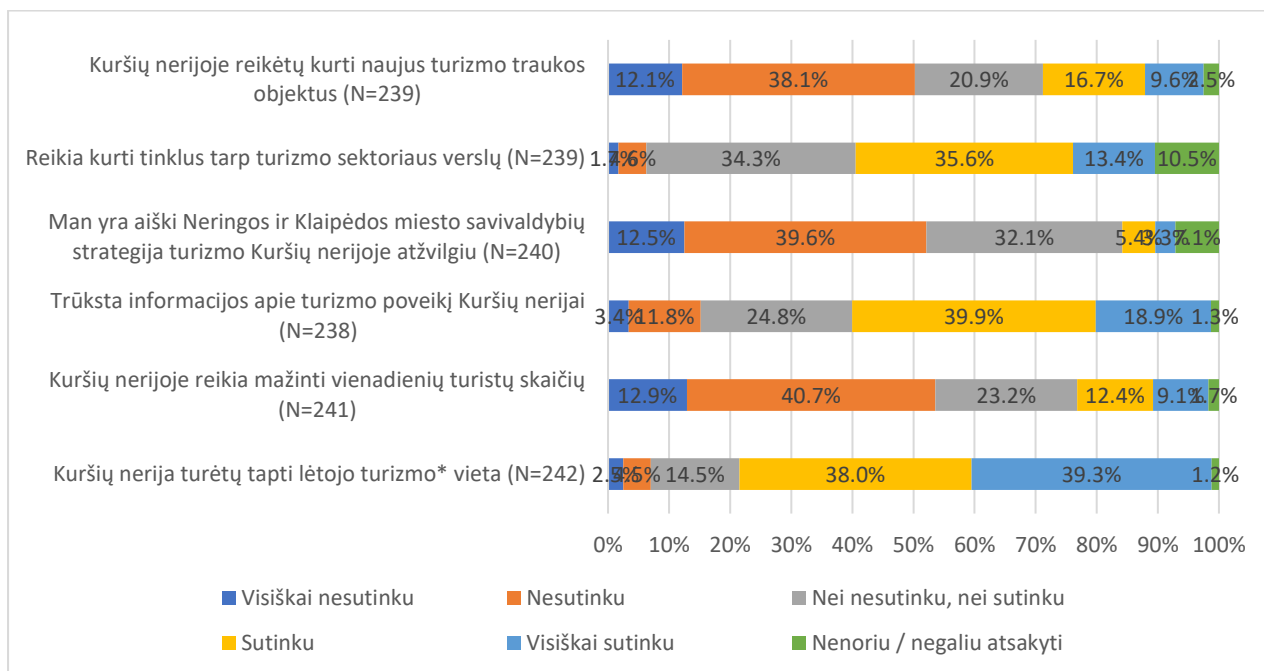
28. Kiek sutinkate su pateiktais teiginiais apie turizmą:

Visi respondentai

Gyvenantys Kuršių nerijoje (nuolatos arba dalį laiko)

Lankytojai / negyvenantys Kuršių nerijoje

Įsitraukimas į bendruomenę

Kuršių nerijos gyventojai nėra aktyvūs veiklose ar iniciatyvose susijusiose su Kuršių nerijos valdymu. 33,5 % Kuršių nerijos gyventojų kartą per metus ar rečiau ir 29,7 % keletą kartų dalyvauja viešųjų klausimų aptarimuose. Kartą per mėnesį ir per savaitę pasitarimuose lankosi sąlyginai nedidelis procentas gyventojų, šis klausimas taip pat aktualesnis čia gyvenantiems (7,3 % ir 7,3 %) nei tik laikinai gyvenantiems (2,4 % ir 1,2 %).

Didžioji dauguma atsakiusių vietos gyventojų (51,2 %) lankosi keletą kartų per metus renginiuose, vykstančiuose Kuršių nerijoje. Dažniau renginiuose lankosi vietoje gyvenantys. Didelė gyventojų dalis – 31,4 % niekada nedalyvauja neformaliojo švietimo veiklose, tačiau nuolatinių gyventojų atsakė 18,8 %, kai laikinai gyvenančių atsakė 48,8 %.

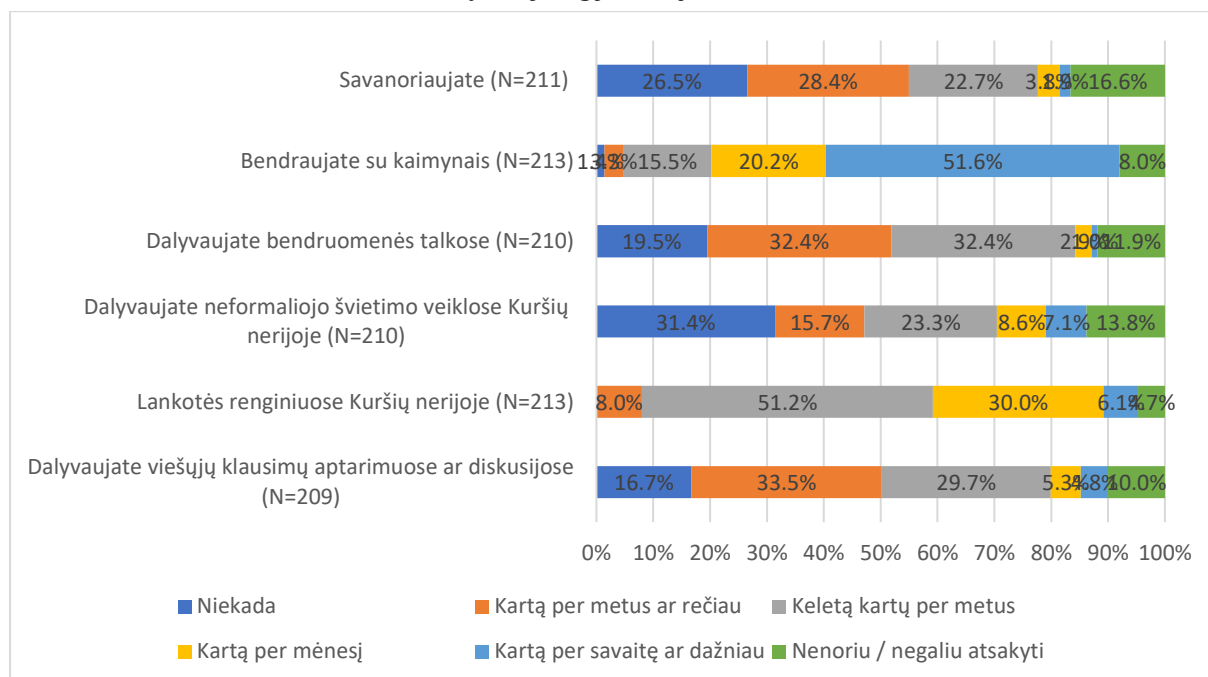
Bendruomenės talkos yra kiek populiarsnės tarp gyventojų – 32,4 % visų gyventojų dalyvauja kartą per metus ar rečiau ir tiek pat dalyvauja keletą kartų per metus. Nuolatiniai gyventojai dažniausiai atsakė dalyvaujantys keletą kartų per metus (38,9 %) bei kartą per mėnesį ir rečiau (33,3 %). Laikini gyventojai dažniausiai atsakė išvis nedalyvaujantys (32,1 %) arba dalyvaujantys kartą per metus ar rečiau (31 %).

Su kaimynais bendrauja 72,2 % nuolatinių Kuršių nerijos gyventojų bent kartą per savaitę, tuo tarpu, 21,8 % laikinų gyventojų taip pat bendrauja kartą per savaitę. Dažniausias atsakymas tarp laikinų gyventojų – keletą kartų per metus (33,3 %), kai taip pat atsakė tik 3,2 % nuolatinių gyventojų. Savanorystė tarp respondentų nėra itin populiari veikla. 26,5 % visų respondentų niekada nesavanoriauja, o tiek nuolatiniai, tiek laikini gyventojai savanoriauja kartą per metus ar rečiau. Bendrai apžvelgus, didžiausia dalis atsakiusių savo įsitraukimą į bendruomenę vertina kaip ne itin aktyviai. Aktyviai dalyvaujančių (įsivertinusių 4 ir 5 balais) nuolatinių gyventojų – 42 iš 121 atsakiusių, laikinų gyventojų – 4 iš 78, lankytojų 9 iš 193.

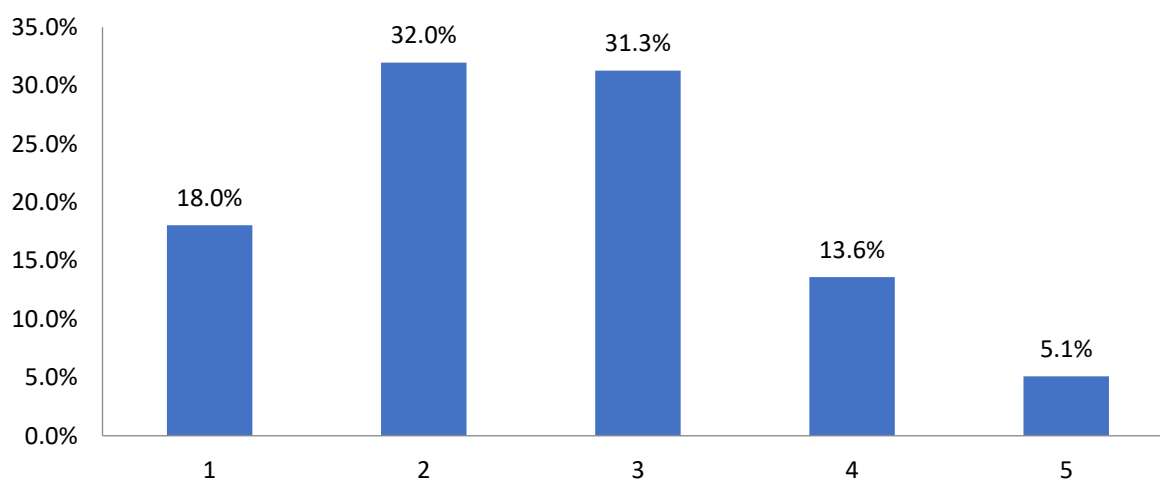
PROJEKTAS

29. Kaip dažnai Jūs...

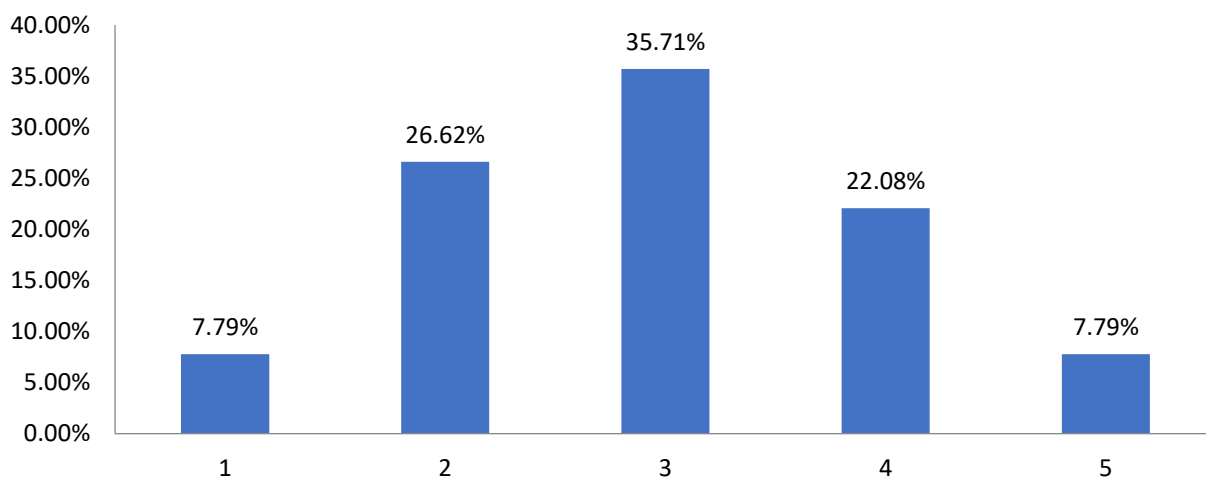
*Klausimas buvo rodomas tik Kuršių nerijos gyventojams

30. Kiek, apskritai paėmus, Jūs jaučiatės įsitraukę į vietos bendruomenę?

Visi respondentai, N=294

Gyvenantys Kuršių nerijoje, N=154

Kuršių nerijos ateitis

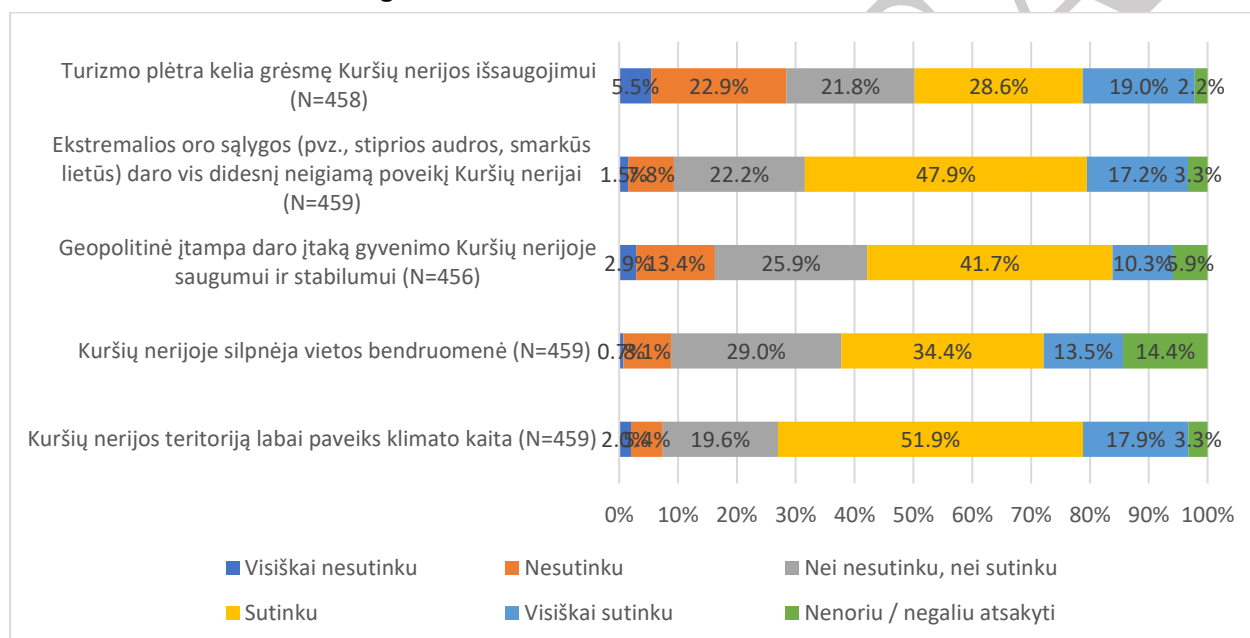
Kuršių nerija yra jautri gamtiniams ir politiniams pokyčiams. Beveik 70 % respondentų mano, kad vietovę stipriai paveiks klimato kaita, kaip pavyzdžiui ekstremalios oro sąlygos, kurios daugumos matomos kaip galima grėsmė. 47,9 % atsakiusių turi nuomonę, kad silpnėja vietos bendruomenė. Dauguma – 52 % mano, jog geopolitinė įtaka gali turėti pasekmių ir Kuršių nerijos saugumui ateityje. Turizmo plėtra nėra matoma vienareikšmiškai kaip neigiamas veiksnys, dalis atsakiusių mato tai kaip grėsmę, kita dalis – ne.

Didžiausia atsakiusių dalis vis tik planuoja Kuršių nerijoje likti visam laikui, gan didelė dalis nežino, kurį laiką planuoja čia likti. Pagrindinė išvykimo priežastis – didelės pragyvenimo išlaidos – atsakė daugiau nei pusė apklausos dalyvių. Taip pat svarbūs veiksniai paminėti daugumos: priklausomybė nuo sezoniškumo, darbo galimybių ir sveikatos priežiūros paslaugų stygius. Didelės pragyvenimo išlaidos ir sveikatos priežiūros paslaugos yra aktualiausios 55+ amžiaus grupei, kuriai nėra aktualios darbo galimybės. O darbo galimybės bei ribotos švietimo galimybės yra aktualiausios 18-34 amžiaus grupei. Tarp "kita" atsakymų variantų respondentai papildė, kad žmones skatina išvykti Kuršių nerijos virsmas į vis labiau turistinę vietą.

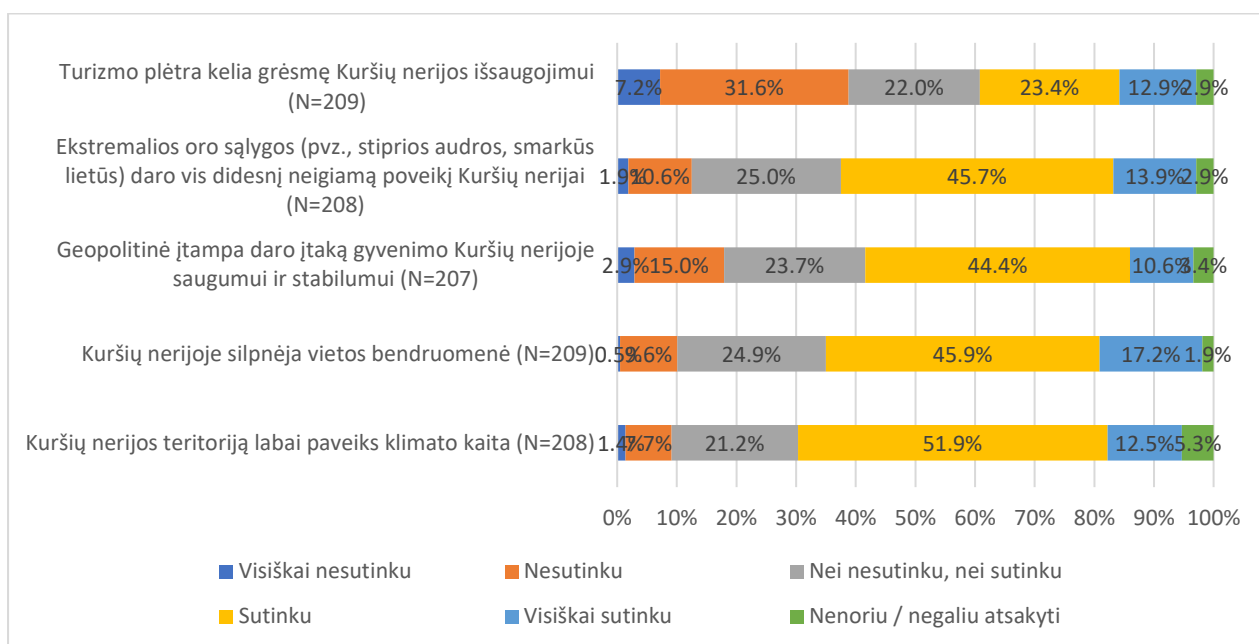
UNESCO pasaulio paveldo vietovės statusas yra itin aktualus didžiajai daugumai atsakiusių 344 respondentams iš 402. Dažniausiai pasikartojančios statuso svarbą atskleidžiančios priežastys: atsakomybės jausmas; garbė ir tarptautinis pripažinimas; papildomi saugikliai Kuršių nerijos išsaugojimui; papildomos lėšos; įstatymų įtvirtinimas; gamtos neniokojančio turizmo vystymasis; kokybės ženklas; įvertinamas vietovės autentiškumas – kultūrinė ir gamtinė svarba tiek nacionaliniu, tiek pasauliniu mastu, apsauga nuo šališkų savivaldybės sprendimų, intensyvios verslo bei nekilnojamo turto plėtros.

Apklauso dalyviai taip pat turėjo pastabų bei siūlymų. Ne kartą buvo paminėtas didelio masto renginių mažinimas/draudimas, pramoginio turizmo mažinimas. Su Kuršių nerijos autentiškumo populiarinimu buvo susiję tokie siūlymai: didinti informacijos srautus apie Kuršių nerijos išskirtinumą; didesnis dėmesys Smiltynėi; skirtingų formų edukacija apie vietos kultūrą, paveldą ir gamtą; vietos bendruomenių stiprinimas. Kita vertus, ne kartą buvo minimas ir sveikatos, švietimo, grožio, sporto paslaugų vystymas. Apklauso respondentai taip pat išskyrė skaidrumą politiniuose sprendimuose kaip prioritetą, kur turima laikytis griežtesnės naujos architektūros ir statybų kontrolės; skaidresnės ir objektyvesnės savivaldybės veiklos; ilgesnės perspektyvos matymo iš skirtingų institucijų bei verslų; atsižvelgimo į ekspertų siūlymus priimant sprendimus bei visuomenės balso paisymo.

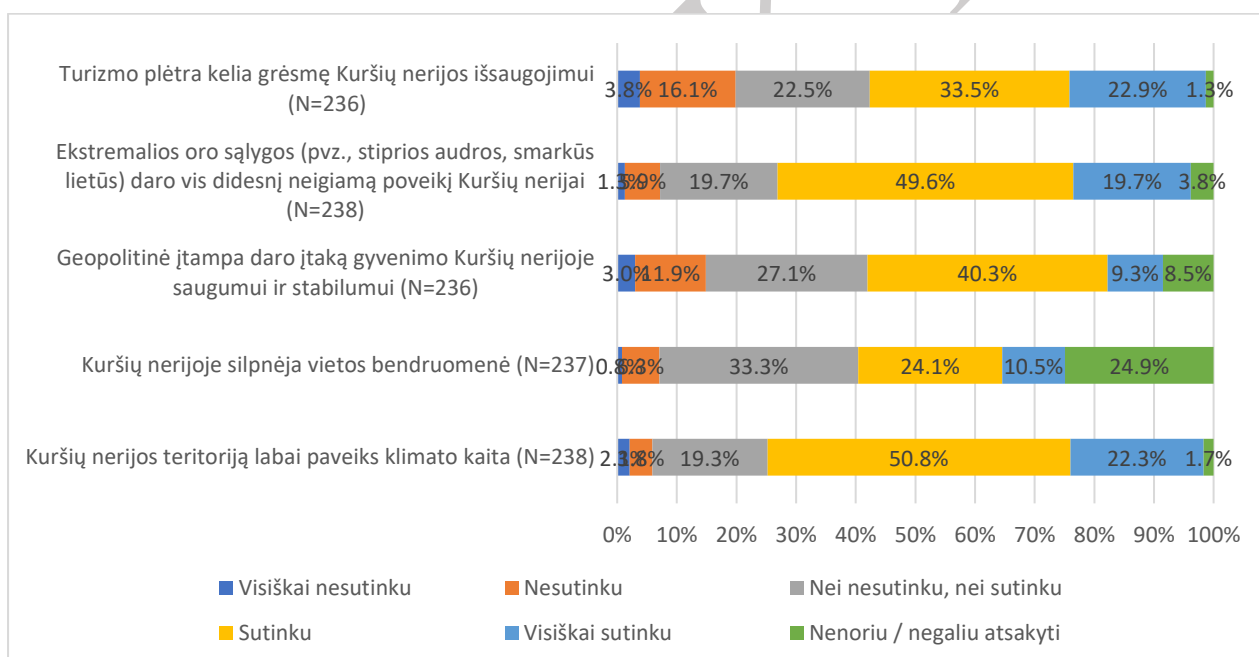
31. Kiek sutinkate su šiais teiginiais?

Visi respondentai

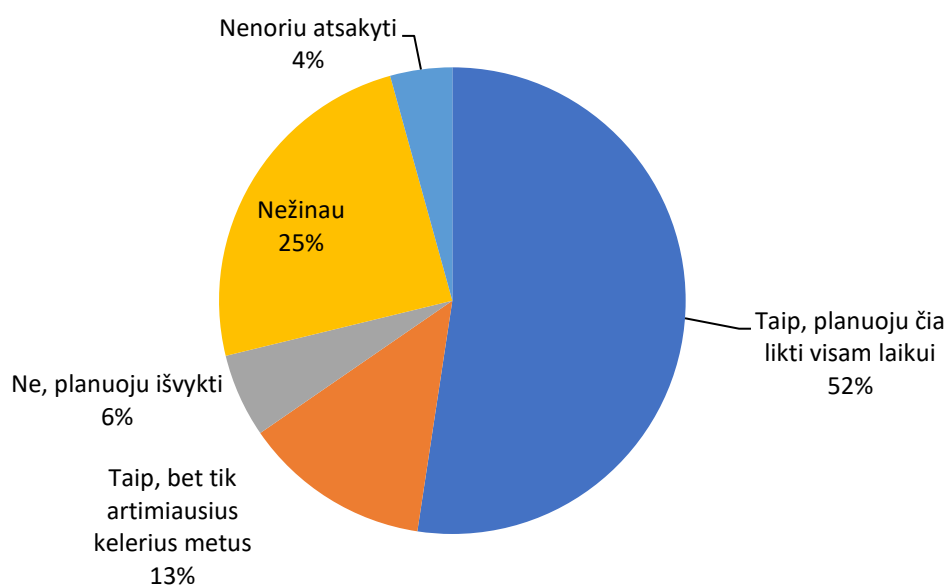
Gyventojai (gyvenantys nuolatos tiek dalį laiko)

Lankytojai / negyvenantys Kuršių nerijoje

32. Ar planuojate likti gyventi Kuršių nerijoje ilgalaikėje perspektyvoje?

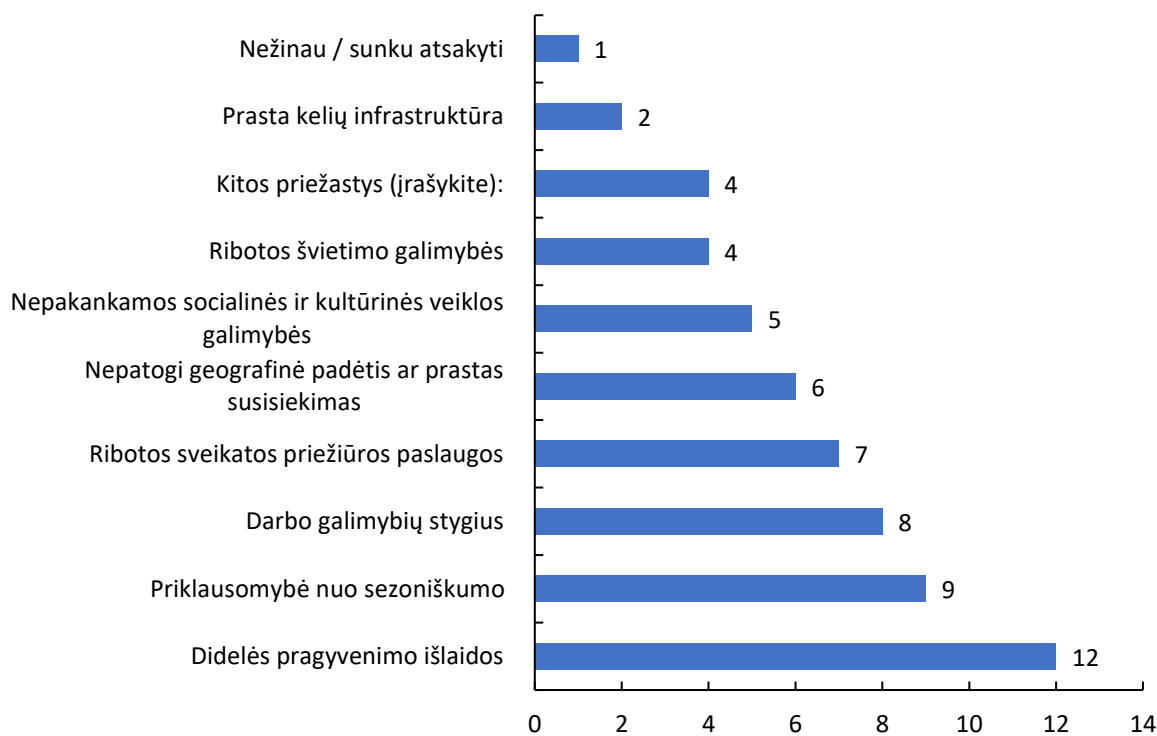
* Klausimas buvo rodomas tik Kuršių nerijos gyventojams

Kuršių nerijos gyventojai, N=208

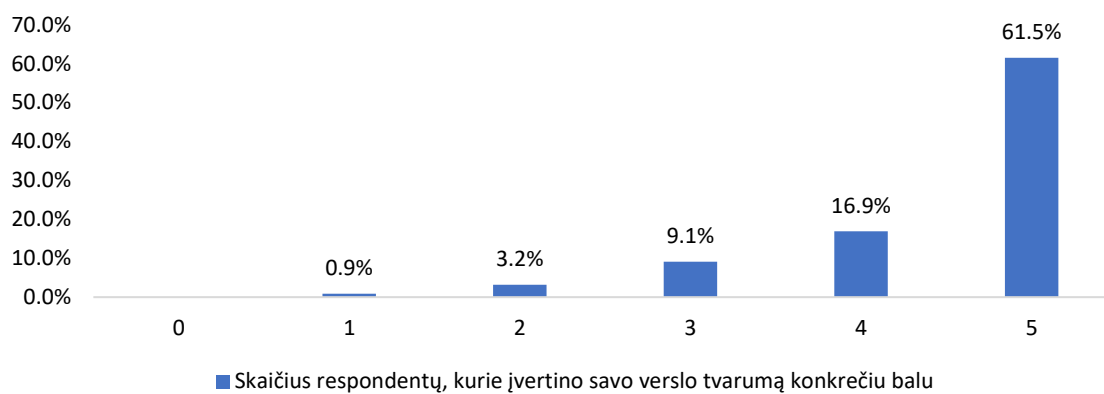
33. Kokios yra pagrindinės priežastys, dėl kurių planuojate išvykti?

*Klausimas buvo rodomas tik Kuršių nerijos gyventojams, kurie nėra užtikrinti, kad nori likti gyventi Kuršių nerijoje ilgalaikėje perspektyvoje. Kadangi jų imtis yra itin maža, šių duomenų cituoti ar naudoti platesniame kontekste nerekomenduojama.

N=23

34. Kiek Jums yra svarbu, kad Kuršių nerija išlaikytų UNESCO pasaulio paveldo vietovės statusą? Įvertinkite nuo 1 iki 5

N=439

PROJEKTAS

Priedas Nr. 7. KNNP saugomos rūšys

Lotyniškas pavadinimas	Lietuviškas pavadinimas
Grybai	
<i>Phallus hadriani</i>	Hadriano poniabudė
<i>Psathyrella ammophila</i>	Kopinė trapiabudė
<i>Peziza ammophila</i>	Smiltyninis ausūnis
Augalai	
<i>Aira praecox</i>	Ankstyvoji smilgenė
<i>Allium vineale</i>	Dirvinis česnakas
<i>Alyssum gmelinii</i>	Smiltyninis laibenis
<i>Anacamptis morio</i>	Mažasis anakamptis
<i>Botrychium multifidum</i>	daugiaskiltis varpenis
<i>Botrychium simplex</i>	mažasis varpenis
<i>Centaurium littorale</i>	Pajūrinė širdažolė
<i>Dianthus arenarius</i>	Smiltyninis gvazdikas
<i>Epipactis atrorubens</i>	Tamsialapis skiautalūpis
<i>Erica tetralix</i>	Tyrulinė erika
<i>Eryngium maritimum</i>	Pajūrinė zunda
<i>Glaux maritima</i>	pajūrinė pianažolė
<i>Juncus gerardi</i>	druskinis vikšris
<i>Listera cordata</i>	Širdinė dviguonė
<i>Nymphoides peltata</i>	Vandeninė plaumuonė
<i>Radiola linoides</i>	lininė žarotūnė
<i>Salsola kali</i>	Smiltyninė druskė
<i>Salix repens</i>	Šliaužiantysis gluosnis
<i>Tripolium pannonicum</i>	Trispalvis astras
<i>Vicia lathyroides</i>	Pavasarinis vikis
<i>Tragopogon heterospermus</i>	Baltijinis pūtelis*
<i>Cakile maritima</i>	Baltijinė stoklė*
<i>Linaria loeselii</i>	Baltijinė linažolė*
Gyvūnai	
<i>Labidura riparia</i>	Smėlinė auslinda
<i>Polyphylla fullo</i>	Margasis grambuolys
<i>Colletes caspicus</i>	Baltijos šilkabitė
<i>Agrotis ripae</i>	Pajūrinis dirvinukas
<i>Thaumetopoea pinivora</i>	Pušinis keliaujantis kuoduotis
<i>Cucullia balsamitae</i>	Pajūrinė kukulija
<i>Anthus campestris</i>	Dirvoninis kalviukas
<i>Tadorna tadorna</i>	Urvinė antis
<i>Epidalea calamita</i>	Nendrinė rupūžė

*Pietrytinių Baltijos jūros pakrančių endeminė rūšis

Šaltinis: sudaryta KNNPD, 2024 m. gruodžio 26 d. duomenys.